מִגְדָּן

מקראה לספרות לכיתה ח' בבית הספר הכללי

תל

מִגְדָּן

מקראה לספרות לכיתה ח׳
בבית הספר הכללי

על־פי תכנית הלימודים החדשה לחטיבת הביניים
ירושלים, תשנ״ב

תל

משרד החינוך והתרבות
המינהל הפדגוגי
האגף לתכניות לימודים
צוות ספרות לבית הספר העל־יסודי הכללי

בשיתוף עם צוות נט״ע לספרות, בית הספר לחינוך, אוניברסיטת תל־אביב

עריכה דידקטית והבאה לדפוס: פנינה שירב
ד"ר בלהה רובינשטיין
נורית נתנאל
איסוף תמונות: מרים עדיאל, בלהה רובינשטיין, פנינה שירב, אבי כץ
הכנת ביוגרפיות: נעמי פרידמן, יהודית שטיימן, צילה שלם, ד"ר לילי רתוק (מרכזת הצוות)
עריכה לשונית: נעמי פרידמן
טיפול בזכויות יוצרים: שרה אומסקי
עיצוב גרפי: נעמי מורג
עימוד: סיגי דוד
סדר ולוחות: ארט פלוס בע"מ

המקראה מבוססת על תכנית הלימודים החדשה בספרות, תשנ"ב.
חברי הוועדה: פרופ' עוזי שביט (יו"ר), פנינה שירב (מרכזת), יהודית בסה, ד"ר שלמה הראל, אבי כץ, נילי לוי, ד"ר אבי מעפיל, ד"ר בועז ערפלי, נעמי פרידמן, ניצה פרילוק, אסתר צוריאל, ד"ר בלהה רובינשטיין, ד"ר לילי רתוק, יהודית שטיימן.

תודתנו נתונה ליוצרים, לאמנים ולבני משפחותיהם וכן למוסדות ולמוזיאונים על הרשות שנתנו לנו לכלול את יצירותיהם במקראה.
© כל הזכויות על היצירות ועל התמונות הכלולות במקראה שמורות למחברים ולאמנים.

תוכן העניינים

מקראה זה לא הכול...

סיפור עברי

מרדכי זאב פייארברג **העגל** / 10
יצחק שמי **בין חולות הישימון** / 16
יעקב חורגין **פרופסור ליאונרדו** / 28
אשר ברש **אֶקמֶק** / 55
יהושע בר יוסף **נקמתו של סבל** / 62
בנימין תמוז **סבון** / 67
אופק / 71
הלוויתו של אחד־העם / 77
דוד שחר **דברים שבטבע האדם** / 82
מעשה ברוקח ובגאולת העולם / 87
יהואש ביבר **יאנקו מן העיר התחתית** / 94

שירה עברית "מן המסד..."

יעקב פיכמן **יום יום אני הולך למעונך** / 108
רחל **אקליפטוס** / 109
אל ארצי / 110
ואולי לא היו הדברים מעולם / 111
זמר / 111
בגני נטעתיך / 112
גן נעול / 112
אברהם שלונסקי **כתלי ביתי** / 114
בלילה כזה / 115
ולילה אחר / 115
הלבישיני אמא כשרה / 117
אנחנו הגדולים / 118
עזרא זוסמן **טבריה בגשם** / 119

לאה גולדברג **החוף** / 121
זמר למשחק ולמפוחית / 122
עצי זית / 122
ושוב... / 124
זה לא הים / 125
אילנות / 126
משירי הבן האובד / 128
שלושה עמדו / 130
החוח / 132
זרובבל גלעד **חוח** / 133
חיים לנסקי **מסביב לרחיים** / 134
זלוָה / 134
פִּנְכַּת פחים ריקה, פנכת רֵעי / 135
שוב צפצוף פרידה / 135
לילות לילך / 137
ירד הגשם / 138
אין זו כלל סיעה / 138
יונתן רטוש **עלבון** / 139
ילדות / 139
ש׳ שלום **שמרני אלהים משנוא את אחי האדם...** / 140

מערכונים

אנטון פ׳ צ׳כוב **הדוב** / 142
אפרים קישון **למי אכפת הביקורת** / 157

סיפור מתורגם

מיגל דה סרוונטס, פרק מתוך: **דון קיחוטה דה לה־מאנצ׳ה** / 166
אנטון פ׳ צ׳כוב **זיקית** / 172
ההתערבות / 176

קתרין מנספילד **עץ התפוח** / 183
הרברט ג׳ וולס **פנינת האהבה** / 187
מרק טווין **משל** / 193
סומרסט מוהם **שֶׁמש הכנסייה** / 197
המשורר / 205
דמון ראניון **ברנש מסוכן מאוד** / 209
איזק אסימוב **כל הצרות שבעולם** / 214
לואיג׳י פירנדלו **המסכה שנשתכחה** / 231
סטיפן ליקוק **החייט שלי** / 239
סופי עבדאללה **שמונה עיניים** / 243

שירה עברית ״...עד הטפחות״

יחיאל מוהר־מר **תקוה** / 250
ציפור קטנה אחת / 251
ט׳ כרמי **קשב** / 252
חשבון נפש לפני השינה / 253
שלמה טנאי **להשאיר** / 254
ע׳ הלל **ארץ ישראל** / 255
גרניום / 257
נתן זך **ענק** / 258
איך זה שכוכב / 258
עד מחר / 259
נתן יונתן **מלים** / 260
אבנר טריינין **קרניים** / 261

שואה וגבורה

אמנון שמוש **בֶּלָה של החורשה** / 264
אידה פינק **משחק עם מפתח** / 272
החזיר / 275
אבנר טריינין **בחזרה לאושביץ** / 278
ש׳ שלום **הזעקה** / 280
בן־ציון תומר **ילדי הצל** / 281
חיים גורי **מן הדלקה ההיא** / 282

יהודית הנדל, מתוך: **ליד כפרים שקטים** / 283

מאבק וזיכרון

דוד שחר **ימיו האחרונים של משה** / 292
חיים גורי **הנה מוטלות גופותינו** / 296
ברושים / 298
תפילה / 300
הרעות / 301
רעיה הרניק **אני מצמצמת את גבולותי** / 302
נושאת אותך כמו נר דולק / 302
דניאל (דני) מס **זיכרונות ילדות** / 304
צבי גובר **על קברך, אחי, אפרים** / 305
עמוס עוז **נותרו מלים** / 306
יוסף לפיד **צמחים יבשים ולחים** / 308

פרק מספר

רחל הולנדר, מתוך: **החלום והיום** / 310
זנה הנדרסון, מתוך: **הנידחים** / 313
אנה מריה יוקל, מתוך: **צבע הפנינה** / 319
צ׳ נורדהוף וג״נ הול, מתוך: **המרד על הבאונטי** / 325
אנטואן דה סנט אכזופרי, מתוך: **הנסיך הקטן** / 336

רשימת תמונות / 342

* השירים ״יום יום אני הולך למעונֶך״, ״בגני נטעתיך״, ״מלים״ ו״עד מחר״ מוקלטים בקלטת שירי משוררים ״לחן ושיר״ המלווה בחוברת להאזנה פעילה. לקבלת פרטים נא לפנות לאגף לתכניות לימודים.

מקראה זה לא הכול...

מגוון — כשמה כן היא. המקראה כוללת יצירות ספרות מסוגים שונים, במגוון תכנים וצורות. אנו מקווים שתמצאו בתוכה יצירות שידברו אל לבכם ויעניקו לכם את סוג ההנאה והעניין שהמלה הכתובה יודעת לתת.

יצירות רבות במקראה נותנות ביטוי לעניינים שמעסיקים רבים מאתנו יום יום, כמו: יחסינו עם עצמנו ועם זולתנו; מצבם של חריגים בחברה; שאלות של תדמית וזהות, אהבה וכמיהה. יצירות אחרות משקפות נושאים חברתיים ולאומיים: על אדם וארצו, שואה וגבורה. תכנים אלה (ואחרים) מובעים בצורות שונות, פרי עטם של יוצרים עכשוויים ושל יוצרים מדורות קודמים.

היצירה הבודדת היא עולם שלם העומד בפני עצמו. יחד עם זאת היא ארוגה בתוך מסכת רחבה של חיים: מורשת תרבותית, אירועים היסטוריים, אורחות חיים, ערכים, דרכי מבע ועוד. הקשר בין היצירה למסגרת זו הוא כקשר בין האילן לבין סביבתו: לאדמה שעליה הוא גדל, לשמים הפרוסים מעליו ולעצים הגדלים בקרבתו. קשר זה מכוון את התפתחות הספרות כגוף ההולך ונבנה "מן המסד עד הטפחות" — כמו בית, שהקורות העליונות שלו ("טפחות") נשענות על הבסיס המוצק של היסודות ("מסד"). ה"מסד" בספרות העברית קדום מאוד; עוד מימי התנ"ך. לכן השימוש במושג זה במקראה הוא יחסי. איננו סבורים שבשלב זה עליכם ללמוד את ההיסטוריה של הספרות העברית, אבל ביקשנו להדגיש את עובדת קיומו של תהליך התפתחות. לפיכך אורגנו השירים במקראה בשתי קבוצות: שירים מאת משוררים שחיו שניים-שלושה דורות לפניכם ושירים מאת משוררים עכשוויים ("עד הטפחות").

התמונות המשובצות במקראה לא צוירו בהשראת היצירות שלידן. עם זאת, אפשר לקיים מעין דו־שיח בין אלה לאלה. פה ושם הצבענו על כיוון אפשרי לדו־שיח כזה. ודאי תוכלו להציע כיוונים נוספים, או למצוא דוגמות אחרות לציון המגע האפשרי בין אמנות המלה לאמנות הקו והצבע.

ההערות והשאלות שתפגשו במקראה אינן אמורות לבוא במקום הפעילות הלימודית בכיתה. כל כוונתן היא להציע כיוונים לתגובה או למחשבה — אם כתוספת ללימוד המוסדר בכיתה, ואם כחלק מההתעניינות האישית שלכם.

ורצוי לזכור: מקראה אינה ספרייה, ואפילו לא מדף ספרים. היא רק מבחר של יצירות המיועד לפתוח חלון אל עבר מרחבי קריאה חדשים.

עורכי המקראה

סיפור עברי

נחום גוטמן, *שבת בטבריה, 1927 (באדיבות מנחם גוטמן)*

מרדכי זאב פייארברג (1874-1899) נולד ברוסיה ונפטר ממחלת השחפת בהיותו בן 25. היצירות המעטות שהספיק לכתוב בחייו מעידות על כישרון ספרותי רב, שלא זכה להתפתח כפי הראוי לו. הסופר הצעיר כתב במיוחד על בעיות של דורו, דור ההשכלה, שהתלבט בשאלות של דת וחילוניות, גלות וציונות. הסיפור "העגל" עוסק אמנם בחוויות ילדות אישיות, אך כבר בו ניתן למצוא ניצנים של התחבטות בשאלות של אמונה. העברית של פייארברג עלולה להיראות לקורא בן זמננו כמיושנת וקשה. אולם יש לזכור כי אכן מדובר בעברית שנכתבה לפני כ־100 שנה על ידי סופר צעיר, שהעברית הייתה עבורו בעיקר "לשון הקודש" ולא שפה חיה ומדוברת כפי שהיא כיום.

העגל מ"ז פייארברג

(מספר הזכרונות של חופני בעל דמיון)

הימים אז ימי הקיץ, ולי עוד טרם מלאו תשע שנים.

השמש השפילה מְכון שִבתה* להביט בעיניה הבוערות אל "החדר" האפל. וכמו להכלים את "מלמדנו", השליכה מבטה בלעג אל ה"טלית־קטן"** שלו המלוכלך, ותסבך קרניה בזקנו החד למען הרעימו, ותשפוך השובבה קרני זָהבה על הבִּיצה והרפש ועל תעלת השופכין שב"רחוב השוחטים" וגם "רחוב בית הכנסת" גם "רחוב המלמדים", גם "רחוב השוחטים" וגם השוק, ובעצמת כשפיה רמזה אלינו בצחוק: ילדים אווילים, למה תשבו פה סגורים ומסוגרים עם ה"רבי" הכסיל! ואמנם מה יקרות, מה אהובות הן קרני השמש המפזזות ומכרכרות באהבה ובנעימה מבעד החלון! ובחוץ מה יפה ומה נעים! מה טובים השעשועים שמה! מה נאה הוא האד העולה מתעלת השופכין, ומה מאושרים המה הנערים המתגלגלים עתה שמה, המתאבקים בעפר ועושים כדורי רפש ומייבשים אותם בשמש; אבל הרבי הוא קשה ואכזר, הוא לא יידע חַנוֹת!*** הוא יושב ולומד! יושב ושונה! אגלי הזיעה נוטפים על פני הגמרא,

* **השפילה מכון שבתה:** החלה לשקוע.

** **טלית קטן:** בגד עם ארבע ציציות שלובשים כדי לקיים מצוות ציצית.

*** **לא ידע חנות:** לא ירחם.

הכותונת לחה ומדובקה אל העור, הידיים כבדות, הראש כואב, הקול צרוד — והרבי שונה, לומד ושונה...

אך עוד מעט ייעף גם הוא... הנה הוא פוסק ממשנתו, אומר לפנינו מעט דברי כיבושין ומזהיר אותנו ללכת אל "בית המדרש" להתפלל "מנחה־מעריב". אנחנו יוצאים בבהלה ובקוצר רוח החוצה — והנה העדר לקראתנו, התיישים המכובדים הולכים בראש, ביישוב הדעת ובהכרה עצמית, כרבנים וטובי העיר בעת לכתם עם "אנשים פשוטים" לאיזו "שמחה" של מצווה, לקבלת פני חתן, ברית מילה והלווית המת; אחריהם העזים ואחריהן הפרות, העגלים, החזירים והסייחים, איש איש על מחנהו; האבק עולה עד לב השמים, ואנחנו מתבוללים ומתערבים בין המחנה. זה רוכב על גבי תיש וזה על גבי עז, זה זורק מרה* בבהמות, מבהילן, מפחידן למען יידעו, כי "איש" הנהו, בן המין המושל בגבורתו בעולם ומלואו. והנה פרתנו לקראתנו הולכת בקצה המחנה, לימין הרועה הנושא על כתפיו עגל נחמד למראה. אנוכי הבנתי כרגע את "הסוד", כי כבר הגידה אמי לא אחת, כי פרתנו היא "מעוברת". שִׂמחתי הגיעה אז עד מרום קצה, ובכליון הנפש הבטתי אחרי הרועה, הנושא את העגל היפה על כתפו ישר לבית אבי, ובכל לבי חפצתי לרוץ אחריו, להתמודד** על העגל ולנשקו מנשיקות פי באהבה. אך מה אעשה? והרבי? ותפילת המנחה? ומה תאמר אמי בראותה את "הבחור" שלה, הלומד "גמרא", מפנה לבו לבטלה כזאת? ובכן הוכרחתי, למרות רצוני, ללכת אל בית המדרש להתפלל. התפילה עברה, ואנוכי שבתי לביתי בחיפזון לקדם פני העגל. כבואי הביתה רצו לקראתי אחִי ואחיותי הקטנות ויבשרוני דְבר הולדת העגל:

— "לו ראית, חופני" — אמרו אלי כולם פה אחד — "כמה נאה עגל זה, לו ראית את מצחו הרחב, את נחיריו הרחבות, את לשונו הארוכה ואת שפתיו האדומות והמלאות; לו ראית"... אנוכי לא יכולתי להתאפק עד כלותם את כל דבריהם, ובקוצר רוח רצתי אל הרפת, כרעתי על ברכַּי לפני העגל, משׁשתי בידי את כל איבריו אחד אחד, אחרי כן לקחתיו על זרועותי ונשאתי אותו אל חדר הבישול, למען אוכל להביט עליו לאור הנר. שמה מלחתי פתותי לחם אחדים והנחתי אותם על לשונו, והוא אכל לתיאבון, ויבט אלי במבט רצון ונדיבות. אנוכי הכרתי אז כרגע, כי מצאתי חן בעיני העגל וכי שווה אני בעיניו להתרועע אתי, כי הבדילני לטובה מכל הילדים, אחי ואחיותי, ויכונן את מבטו אך אלי, ואל כל אשר פניתי ליווני מבטו האהוב. אנוכי הרגשתי אז בנפשי אהבה חזקה, מהולה בגאון, אל העגל היפה, ובכל לבי התמכרתי לאהוב ולחון את העגל ולשלם לו אהבה תחת אהבה.

"הנה כן," אמרה אמי אל אבי בערב בבואו הביתה, "בא גד!*** הפרה המליטה עגל.

* **זורק מרה:** מטיל פחד, מרגיז.

** **להתמודד:** להשתטח, להשתרע.

*** **בא גד:** מזל טוב.

בשבוע הבא נשחט את העגל ויהיה לנו בשר צלי ליום השבת כאשר אהבת."

"הייתכן, אמי?! הייתכן כי תשחטי את העגל הנחמד והנעים הזה?" שאלתי בחרדה.

"עודך נער בני! עוד כסיל ובער הנך, לו דיברת כדברים האלה בחברת אנשים — והיית לצחוק."

ובשובי עוד הפעם לחדר הבישול לבקר את העגל מחמד עיני ומחמל לבבי, ובראותי את עיניו, הנטויות אלי וכמו מפיקות בקשת חנינה ורחמים — זלגו עיני דמעות, ובאהבה רבה התמודדתי עליו ומישששתי את עורו, ודמעותי החמות טפטפו על צווארו, ואני נישקתיו ובכיתי עוד.

ובלילה הזה אזכרה — חשבתי מחשבות רבות.

אז הרגשתי ראשונה, כי נבקע איזה אפרוח במוחי הסגור, והוא מנקר שם בחרטומו החד... וכמו אשמע את קולו: חופני! עגל זה למה הוא בא לעולם? לשחיטה? ומדוע יישחט? עגל זה, היפה והנעים, למה יישחט? ואם לא בא לעולם אלא כדי להישחט מדוע זה הוא נאה כל כך, הלוא יכול היה להיבראות אומצה* מקופלת באיזה סמרטוט של עור — ודיו? מדוע זה תאמר אמי לשחטו? מי נתן לה המשפט לשחוט את העגל היפה הזה?...

ובלילה הזה נדרתי ח"י פרוטות לקופת "רבי מאיר בעל נס". כי יהפוך את לב אמי לטובה על העגל — ואישן.

וחלומי — והנה העגל עקוד, השוחט עומד עליו וסכינו בידו... הנה הוא שוחט... העגל מפרכס, הדם מזנק...

בבוקר, בקומי מעל משכבי, רצתי ראשונה אל הרפת ומצאתי, לשמחת לבבי, את העגל שאהבה נפשי שוכב בשלוות הַשקֵט, חי וקיים, ואמו מתרפקת עליו באהבה, מלקקת בלשונה את עור גבו ומסדרת את שערותיו הקצרות שורות שורות.

יודע אני עתה, בעת כתבי הדברים האלה, כי העגל לא היה מרכז הבריאה, וזה האות, כי העגל כבר נשחט והעולם כמנהגו נוהג; אולם אז דימיתי, כי כל העולם כולו נצטמצם בהעגל. כי הכול הוא כעין התגשמותו וצלו של העגל...

ביום המחרת בערב, בבואי הביתה, מצאתי את הטבח מחשב עם אמי, ובתוך הדברים הוא קונה מאתה את עור העגל. אנכי החרשתי אז, כי כבר הגידה לי אמי אתמול כי כסיל הנני, אבל רוחי סער בקרבי, ולבי הלם כהולם פעם. האמנם — דיברתי אז אל לבבי — כסיל הנני? ומדוע? מי זה יאמר, כי אסור לרחם על העגל היפה הזה? אמי? הן היא אמרה לא אחת, כי מצווה לרחם על בעל חי ואסור להתאכזר! לבלי התאכזר — ולשחוט?! לרחם — ולשחוט?! אמי אמרה כן! אבל מי יאמר כי הצדק אִתה?... אבל איך? התשגה אמי? הגם האמהות שוגות?... ריבונו של עולם! הן אמי

* **להיבראות אומצה:** להיברא כנתח בשר.

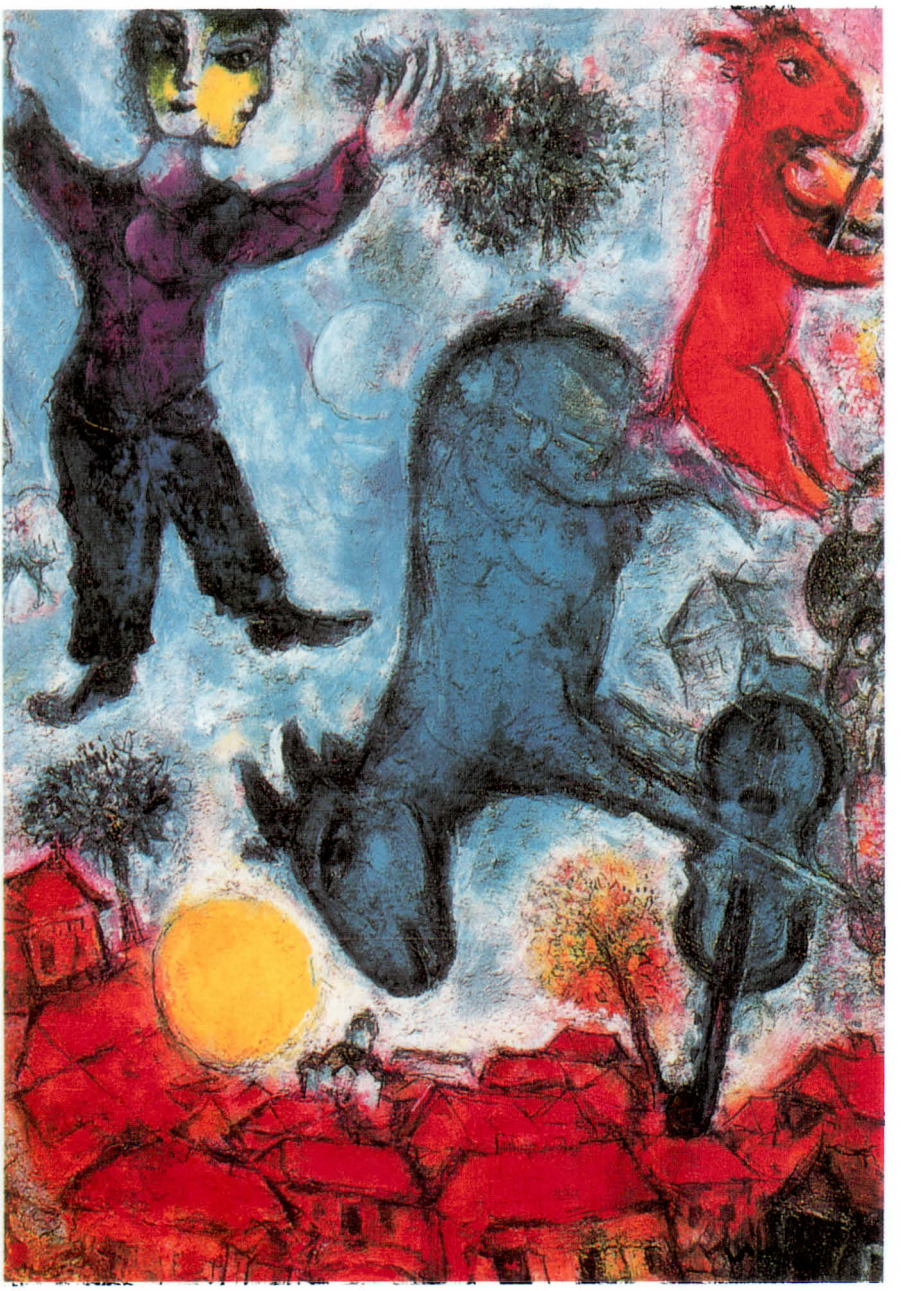

מרק שגאל, הפרות המעופפות, 1966. *© ADAGP, Paris, 1992*

שגאל הרבה לצייר את העיירה היהודית כפי שזכר אותה מימי ילדותו. התבוננו במרכיבי התמונה. גם כאן בעלי החיים הם חלק מרכזי בעולמו של הילד, אך האווירה שונה מזאת שבסיפור. תוכלו להשוות.

והעגל שניהם בידך, מדוע נפחת רוח חיים בהעגל, ובלב אמי נתת רצון להמיתו?! ריבונו של עולם? עגל זה, שיצרת בכל איבריו וגידיו ונתת בו כוח ועצמה לחיות שנים רבות על פני האדמה, למה יישחט? ה' אלוהים! הן לפניך גלוי וידוע איזה עגל יישחט ואיזה לא יישחט, ומדוע יצרת את העגלים העומדים לשחיטה ונתת בהם כוח לחיות ולהחיות עוד זרע על פני האדמה? ואם אתה בראת לחיות, מדוע זה יעברו אחרים על רצונך?... ואחי הקטן שמת ביום השמיני ללדתו? הן עליו אמרה אמי בפירוש, כי עוד לפני יצירתו בבטן כתבו בספר השמים, כי כך וכך יהיה, ומדוע זה נברא בכל תפארת אדם? למה לו הרגליים, אם לא הלך בהן? למה לו הידיים, אם לא עשה בהן? והפה? והשפתיים? ומה היה לולא חנקה אותו המינקת? ובמה חטאה המינקת, אם הרג אותו "מלאך המוות"?... הן אמי אמרה כי "מלאך המוות" שחט את הילד, אך אם המינקת חנקה, למה למלאך עוד לשחוט? והייתכן כי ימות איש, ואפילו ילד, בלא "מלאך המוות"?

"אמא, היכול אדם למות בלא מלאך המוות?"

"ההשתגעת, חופני?" קראה אמי, כי נכלמה מפני הטבח, אשר מילא שחוק פיו על שאלתי הנבערה, "למה לך לדעת זאת? האם כבר תדע את כל הגמרא, כי יחסר לך אך לדעת איך ימות האדם?"

ואז נפלו פני וחרה לי עד מאוד.

ובלילה הזה נדדה שנתי ומחשבות מרות ואיומות מילאו את מוחי. אנוכי הליטותי פני בשמיכה, כי נבהלתי מפני מחשבותי הנוראות המעוררות בקרבי שאלות מרגיזות לב. אז חשתי כי איזה בניין נופל בקרבי, איזה דבר נתלש ממקומו ונתעקר משורשו... אז חשתי כי נלחם אני — בי, כלומר מוחי נלחם בלבבי; הלב משתמט וברח מפני המוח... הלב חוגר שארית כוחותיו ללחום מלחמת מגן עם המוח... והלב נופל ונכשל... והפצע עמוק עד מאוד.

ואז נדרתי עוד הפעם ח"י פרוטות לקופת "רבי מאיר בעל נס" ואמרתי בכוונה ובלב נשבר, כאדם היודע עד כמה חטא בלבבו: "ה' בידך אפקיד רוחי" — ואישן.

"רגע ירדוף רגע, יום ישיג יום." הנה היום השני, השלישי, הרביעי והחמישי... העגל יישחט ביום השמיני, ואני אנא אני בא?!

והעגל הולך וגדל מיום ליום, מקפץ ברגליו הארוכות והדקות, ומדי ראותו אותי מרחוק הוא רץ לנגדי, מרקד ומשתגע מטוב לבב, ואני הנני מקבלו באנחה חרישית ובוכה ושוחק כאחד.

והיום הנורא בא, בא היום השמיני.

ואני רואה כי הרגעים הנוראים הולכים וקרבים, העת רצה בחיפזון, השמש הנה היא עולה ועולה... הנה היא יורדת מערבה... נורא הדבר.

יודע אני כי העגל לא יישחט, בוודאי לא יישחט... אי אפשר שיישחט... אבל בכל זאת

לבי מפעם בי; יודע אני כי מן השמים יירדו לעזרתו... המלאכים יבואו להצילו... הסכין יתפוצץ או צווארו ייעשה שַׁיִש... בדרך הטבע אי אפשר... העגל הוא יפה עד מאוד, ואנוכי נדרתי הרבה לקופת רבי מאיר בעל נס... בכל שעה הרביתי לנדור...

ובכל זאת — מי יודע...

ולבי מפעם בי, עיני מלאות דמע, רגשותי יהמיו. מחשבות רצות רצוא ושוב... קשה ליישב הדבר, גם הרבי לא יידע... לא! לא אשאל את הרבי, גם הוא, כאמי, ישחק עלי וכסיל יקראני...

והעגל נשחט...

מתוך: **כתבים**, דביר.

"העגל" מתאר שינוי שחל בתפיסת הילד את דמות הוריו. גם בסיפור "סבון" תוכלו למצוא נושא דומה, ובכל זאת קיימים הבדלים... אגב, נושא זה אינו מצוי אך ורק בסיפורים, ודאי פגשתם בו בקולנוע, בעיתונים, בחיי היומיום... גם על כך אפשר לנהל שיחה.

יצחק שמי (1888-1949) נולד בחברון. שימש כמורה בדמשק ובבולגריה. ב־1926 חזר ארצה והתיישב בטבריה. יצירתו היא מיזוג של מזרח ומערב: של דמויות ומצבים מהמציאות בארץ ושל מסורת כתיבה שהובאה מאירופה על ידי סופרי העלייה השנייה. שמי היטיב כל כך לתאר את עולם המזרח, עד שכינוהו "סופר ערבי הכותב עברית".

בין חולות הישימון יצחק שמי

(סיפור בדווי)

א.

בחצי האי ערב, בואכה העיר מֶכּה, קרוב לגבול המדבר הגדול ששדמותיו חול וחצץ ומימיו מלח, שכן לפני שנים רבות שבט בדווי קטן, בני לַיִש. שבט זה התפרסם בכל הסביבה בבניו הבריאִים והחסונים כברזל, ברוכביו המהירים ועזי הנפש, בדורכי הקשת ורומי הרומח המצוינים, ובייחוד נודע השבט לתהילה בסוסיו האבירים והעזים.

ואמנם יפים וחסונים היו הסוסים אשר לבני ליש. קומתם גבוהה ועיניהם צלולות. ראשם זקוף, נחיריהם רחבים וצהלתם אימה, צווארם כצווארי היעלים בהריחם מים, רעמותיהם ברק להן והן חלקות ורכות כמשי ומשתלשלות על שיפולי צווארם. חזם רחב ובולט, בטנם קטנה ושוקעת ושוקיהם מוצקות, פרסותיהם קטנות וזנבם מגיע עד לארץ.

רבים הם המבקשים את סוסי בני ליש.

כי כיופיים כן טובם. נודעים הם לשבח בבהרת הלבנה שבמצחם ובאושר שהם מביאים לבית קוניהם, בדבקותם לאדוניהם, אשר במותו יורידו ראשם ויילכו בלי חמדה. מעירים הם אותו משנתו בשעת הסכנה. ששׂוֹם אלי קרב ונחלצים מידו למען השתער שוב על יריביהם. מעולם לא העזו הולכי רכיל לרגן אחרי סוסי בני ליש, כי לא הצילו את בעליהם בעת צרה ומצוקה. בני ליש אינם מגדלים סוסים לשם מיקח וממכר, לחרפה ייחשב להם הדבר, ואף הנמכרים לא יימכרו כי אם בהסכמת כל בני

השבט, בנטילת רשות מאת השֵיך ובמסירת מודעה לבעלי הסוסים הנשארים.

אוהבים בני ליש את סוסותיהם ושומרים אותן כאישוני עיניהם, בחיבה וברחמים יגדלון וברוך ועידון יכלכלון. מתמריהם הן אוכלות ואת חלב נאקותיהם* הן שותות.

תפארת בני ליש על סוסותיהם, ותפארת הסוסות על בעליהן. ואולם גאוות השבט ונזרו הייתה סוסת מנצור, חממה. לבנה הייתה הסוסה ומבריקה לאור השמש כשלג החרמון ביום אביב בהיר. עיניה היו גדולות ורטובות, טובות ומלאות חן, ובינה יתרה נשקפה מתוכן. רגליה היו דקות וארוכות, אמיצות וגמישות וקלות כרגלי עופר האיילים. כחץ מקשת הייתה נישאת על הסלעים ודומה היה שאין פרסותיה נוגעות בהם. ברוצה דמתה ללביאה, שוחרת לטרף, אך לפני רוכבה כרעה על ברכיה, נכנעת לרצונו.

וסייח שחור כלילה היה לסוסה. פיו טרם ידע רסן, ועל גבו לא עלה רוכב; מאמו ירש את קלותה ועדינותה, ומאביו את פחזותו ופראותו ואת נפשו השוקקה אלי קרב, אך לא טעם משא אדם.

עוברי אורח, עולי רגל שנטו אל אוהלי בני ליש לבקש חסות ולוויה לדרכם, ואף סוחרים כבודים ונבוני דבר, אשר באו מקרוב ומרחוק כדרכם מדי שנה לקנות מסוסי השבט המוצעים למכירה — בעֶברם על אוהלו של מנצור ובראותם את הסוסה ואת הסייח על ידה היו מפסיקים מהלכם ודבריהם ונשארים עומדים כתקועים במקומם בפה פעור ובעיניים לטושות, במבט חטוף הכירו כי הללו הם מטובי הסוסים, טהורי היחס המבורך.

טובי הלב היו נוהרים מגיל, מברכים את אללה: "ישתבח על אשר ברא, ריבון עולם יהיה להם למחסה ויסתירם מן העין". ולעומתם היו צרי העין נושכים שפתותיהם מקנאה והופכים את ראשם באנחה.

אלה ואלה הודיעו את תהילתם בכל קצות ערב, ושם "חממה" נישא בפי כול. משוררים סיפרו כבודה, יופיה וגבורתה בכל מקום שהבידואים נחיתים** שם, והיללוה בשיריהם.

שם הסוסה הגיע עד למרחוק ועד אוזני השיך הקדוש של מכה הגיע. ידוע היה השיך באהבתו הגדולה לסוסים, והוא חקר ודרש אחריה אצל עוברי דרך, ובשמעו את תהילתה ויחמדנה בלבו, ותבער בו תשוקתו לקנותה בכל מחיר אשר ישיתו עליו בני ליש, ומיד ציווה ויבהילו אליו את מנצור.

ומנצור הבין כי קרוא הוא אל השיך בדבר סוסתו, ויעצור את שליחיו להלינם באוהלו, כמנהג. ובעת אשר ישנו את שנתם התייעץ עם זקני שבטו, ותהי העצה היעוצה

---

* **נאקותיהם:** נאקה, נקבת הגמל.

** **נחיתים:** חונים.

לו כי יילך אל השיך וישמע מה בפיו. ואולם על "חממה" לא ירכב, פן תעורר את יצרו לבלי חוק, והיה אם ידרוש ממנו השיך את הסוסה בחזקה, ישוב אליהם ויידעו לכלכל דבר.

עם קריאת הגבר חבש מנצור את סוסת שארו, לקח את עַבַּיָתו וכפייתו, חרבו ורמחו, וישם את פעמיו אל נאות הדשא, מקום משכן השיך, בלווית שליחיו.

ב.

בצל אוהל האורחים הגדול, שיריעותיו משי ויתדותיו כסף, נשען השיך ג'עפר על כרו הממולא נוצות בת היענה. מקטרתו הארוכה, פיה שן, רעדה בין שפתיו, ועיניו הגדולות והשחורות מביטות נִכחו. בנטות צללי ערב נגלו לו הנקודות השחורות אשר כה חיכה להן. קפץ ממקומו ויעמוד פתח האוהל, גא ושלֵו, לקבל פני אורח.

הסוסים ורוכביהם עמדו לפני האוהל, והשיך ג'עפר יצא לקראתם בצעדיו המדודים, זרק מבט בגנֵבה על הסוסה ורוכבה, ושפתיו התלכדו בבת צחוק דקה, בת צחוק של לעג. הוא ניגש אל אורחו, הושיט אליו את ימינו ושמאלו אחזה ברסן סוסתו מְסרה לאחד מעבדיו ואת רוכבו הביא בצל אוהלו.

חרד ומשתומם מכל העושר הרב אשר ראו עיניו ישב מנצור בקצה השטיח הפרסי הרך ובלב דופק חיכה לדברי השיך. עיניו תעו בבהלה סביב, משקיפות על האוהלים הרבים הנטויים כנשרים פרושי כנפיים על פני כל המרחב ונשארו תלויות בשפתי השיך.

כל הערב ההוא לא הסב השיך את השיחה אף ברמז קל על הסוסה. אחד אחד התלקטו אל האוהל זקני השבטים ונכבדיהם, אנשי חסותו של השיך ג'עפר. בעצם ידיו כתש השיך את הקהווה וייגש לאורחיו, ציווה וישחטו נאקה צעירה ויפתחו כד שמן משומר, ויאכלו וישתו וישמחו כל הלילה.

כמשפט הזה עשה השיך מדי יום ביומו במשך שלושה ימים. ביום הרביעי לעת בוקר קרא השיך את כל אורחיו להראותם את סוסיו.

וייזעקו מכל המקומות ויעמדו בשורה סוס ורוכבו. השיך ג'עפר ואחריו העבד הכושי מורג'ן הנושא בידיו שני סלי־חֲרִיוֹת* ובהם קלי ודבלי תמרים, עובר מסוס אל סוס, מחליף מלים אחדות עם רוכביהם. מציע שאלות ומקבל תשובות, חופן מן הסל ומאכיל בכפו כל סוס וסוס, כשהוא קוראו בשמו, טופח ומחליק בחיבה וברוך לזה בשוקו, לזה ברעמתו.

זמן רב ארך הביקור, ורק בבוא העבד להודיע כי האורז והבשר כבר מוכנים בערבות, חזרו השיך ומלוויו אל אוהל האורחים לסעוד את לבם.

ככלות הארוחה, אחרי שהממונה על כך זלף מכלי כסף מי ורדים על ראשי אצבעות

* **סלי־חריות:** סלים מענפי עץ התמר.

המסובים ומשנהו יצק את הקהווה בספלולים, שׂם השיך את פניו אל מנצור, בחנהו בעפעפיו ויאמר:

"מנצור, המצאו חן בעיניך סוסי?"

"במאוד מאוד, אדוני השיך, יִדוּם כֶּיְרָך*."

"ומה דעתך על בִּנְת עַמְתִי אֶל חַדְרָה**?"

"נפלאה!" ונשק את ראשי אצבעותיו, "אללה יאריך את חייה וישמרֶנה מכל צרה ופגע, אותה ואת בעליה."

"הנכונה השמועה שהגיעה לאוזני, כי אתה בעל הסוסה היפה בסוסות בכל ערב?"

"נכונה, אדוני השיך!"

"האם בנת עמתי הירוקה לא תשווה לה?"

"לא, אדוני."

"אם כן," אמר השיך בקול יבש ובפנים זועפים, "מכרנה לי כיום, ואני אקוב לך מחירה מאתיים כיס ושתי סייחות."

פני מנצור חוורו, גל דם פרץ אל לבו, אך התאפק ולא ענה דבר, ונראה כשֶׁת עצות בנפשו. רגע אחד כמעט התמלטו מפיו המלים: "הסוסה סוסתך!", ואולם במשנהו נתן אל לבו, כי בלעדי הסוסה חייו אינם חיים. ויזכור את עיניה המביטות אליו כמתחננות ואומרות: "אל תרחיקני מעליך! זכור את צהלותי בוקר וערב, עם עלות השמש ובואה"... ובקול צלול וברור פתח את פיו ויען:

"לא אמכור בעד כל הון את יחידת לבי ומשוש חיי."

כל הנאספים הרימו את ראשם בתימהון. כי מי זה ימרה את פי השיך הקדוש וישלם? לחי השיך רעדה, מצחו העלה קמטים ועיניו רבו ברקים, ואולם התאפק, הסתיר את מבוכתו, ויתאמץ להעלות על פניו בת צחוק קלה, ויאמר:

"אם כן תננה לי במתנה ושא את פני אורחי."

"את בתי אתן לך לאָמה, ואולם מסוסתי לא אוכל היפרד, רצחני וירשתני!"

ג.

ימי פחד וחרדה באו לבני ליש. על הגבעה הרחוקה עמדו הצופים על משמרתם ולא גרעו עין מן הדרך העולה אל קבר הנביא. יומם ולילה עמדו הסוסים חבושים, רקעו ברגליהם ונשכו את מתגיהם מקוצר רוח. בלילות האפלים העמידו להם משמרות, לקול נביחת כלב היו מקיצים בחרדה, מטים אוזן לעבר המדבר ושולחים רץ אל פרשת הדרכים. ורק אחרי אשר נוכחו לדעת כי פחדם פחד שווא — שב המחנה למנוחתו,

---

* **יִדוּם כֶּיְרָך:** יאריך טובך (בערבית).

** **בִּנְת עַמְתִי אֶל חַדְרָה:** בת דודתי הירוקה (בערבית).

הגברים היו מתנמנמים על יד סוסיהם, מותניהם חגורים, חרבם על ירכם ורמחם בידם.

מקץ שלושה ירחים כאשר ראו בני ליש כי עקבות השיך ושבטיו לא נודעו, — שבו אל אורח חייהם, התנחמו בלבם ואמרו: אין זאת כי הסיח השיך הקדוש את דעתו מן הסוסה וישכחנה.

אך הם שגו בְּרוֹאֶה. שיך ג׳עפר לא יכול לשכוח את הסוסה רגע. עננה כיסתה את פניו ועצב עמוק נשקף מתוך עיניו השחורות. סר וזעף התהלך כל היום סביב אוהלו. נפשו כלתה אל הסוסה ובה היו כל מעייניו. ואף כי לא ראה אותה מעודו, הנה לפי התיאורים והסימנים שמסרו לו כל רואיה, ניצבה כמו חיה לנגד עיניו ויחלום עליה גם בלילות. הוא התהפך בתחבולותיו וטיכס עצות כיצד לזכות בה ולא יצטרך להניף חרבו על השבט ולהכריתו. אך לא מצא כל דרך. לאחרונה נהרו פניו, הקמטים אשר במצחו התיישרו, שפתיו התלכדו בלעג דק, ובת צחוק טמירה ריחפה עליהן. הוא מצא עצה לבוא עד מטרתו.

כשליח למעשהו בחר השיך בעבדו הכושי מורג׳ן. עבד זה היה זריז וממולח ועינו חדה כעין האַיה. רגליו קלו כצבאים, וידיו אמונות בגֵבות ותעתועים. את הלובן שבעין יגנוב ולא ייתפס בכך. פחד לא ידע מימיו. פנים אל פנים נפגש במדבר עם רודפיו בלכתו לפעמים בשליחות השיך ובאורח פלא היה מתחמק מתופסיו ושב אל אדוניו.

עתה הגיעה השעה לשיך ג׳עפר לחשוב על גֵבת הסוסה מבעליה.

קרא אליו את העבד הכושי למועצת סתרים, וכה אמר לו:

״לך אל קצה המדבר, אל בני ליש היושבים אחרי התמרים בקצה הערבה, וגנוב את סוסת מנצור. והיה אם יצליח חפצך בידך, חופשי תהיה לנפשך, וחמשת אלפים ריאלים* אשקול על ידך.״

עיני הכושי נוצצו מחמדה. הוא הניד את ראשו לאות הסכמה, חשף את שיניו הלבנות, זחל על הארץ והתחמק כנחש מתחת ליריעות האוהל.

כעלות השחר נפרד הכושי מאת השיך. ילקוט רועים וחֵמת מים קשר על גבו, חגר את חרבו על ירכו, ואת רמחו לקח בידו, וישם אל עבר המדבר פניו.

ד.

עשרה ימים ועשרה לילות תעה הכושי בערבה. ביום קדח החול תחת רגליו היחפות ובלילה נקשו שיניו מקור. וביום העשירי, אך פקח המזרח את עינו, הבחינו עיני העבד באופק הרחוק שדרות דקלים מוריקות. על עטרותיהם ריחפו עננים קלים חוורוורים, התנשאו למעלה מכל עבר וכלו באוויר הבהיר. זה היה עשן המדורות אשר הבעירו בני

* **ריאלים:** ריאל — שם של מטבע.

ליש לאפות את פת הבוקר.

שמח וטוב לב השתרע הכושי על החול, שם את רמחו למראשותיו, הליט את פניו בעבייתו ויישן.

כחום היום התעורר משנתו, קם והחיש צעדיו. בנטות הצללים הגיע אל חורשת התמרים, ואוזניו לכדו את רחש כפותיהם.

עייף וכושל התנהל בין שורות האוהלים. עיניו הביטו סביבו וריגלו את הכיכר לאורכה ולרוחבה. בקצה האוהלים הבריקה לעיניו הסוסה לנוגה השמש כריאל כסף חדש ומתנוצץ. סייח שחור כעורב נח לידה על העשב, שכיסה את הכיכר כמרבד ירוק משובץ בפרחים. לא הרחק מהם ישב מנצור על הקרקע, ראשו נטוי הצידה וידיו עסוקות בשזירת חוט. על ברכיו אוכף, והוא נראה כמתקן בו דבר מה.

קל כחתול התגנב העבד על בהונות רגליו וייגש עד מנצור. תקע את ידו בחגורתו, ובקול נפעם ונבהל כאיש החרד לנפשו, פתח ואמר:

"חנני נא ושמרני בצל אוהלך ויחנך ה'!"

"יחנך ה'!" ענהו מנצור ויקם לאט ממקומו, "אחרי אשר באת בגבולי לא תאונה אליך כל רעה. מפִּתי תאכל וממֵימַי תשתה. שערה משערות ראשך לא תיפול ארצה. אוהלי אוהלך וחסות שבטי עליך. הישען בצל האוהל, עד אם הוצאתי אליך את הדרוש לך."

מנצור נכנס אל האוהל, אל מחיצת הנשים, ונתן שם את פקודותיו. באותה שעה קרב העבד לאטו אל הסוסה ויעמוד נכחה הרחק שניים או שלושה צעדים, התבונן סביבו וירא כי אין איש רואהו ויבט ארוכות וחדות בעיניה במללו בשפתיו לחשים ודברי קסם.

וסוסת הפלא הסתכלה ארוכות בכושי כבוחנת אותו. התקרב העבד אליה, העביר בחיבה את ראשי אצבעותיו על ראשה ולאורך שדרתה, חיכך בקָדקודה, טפח על ירכה ועל שוקיה, כרך את זנבה הארוך והחלק כמשי על זרועו והבליט את החרוזים הירוקים המושחלים בזנבה. והסוסה שלחה את ראשה הארוך לעבר הכושי, והתחככה בזרועו, כשהיא מרעידה שריריה, מרחיבה נחיריה, מנערת את רעמתה ורוקעת ברגליה.

כשיצא מנצור מן האוהל, ראה לתמהונו את העבד חובק את ראש סוסתו, נושק לה על מצחה וחופן מלוא קומצו קלי עם פתותי מלח ומגיש לה, והיא לועסת את הקלי לתיאבון, מושיטה לו את צווארה, ולוקקת בלשונה את ידו המלאה; עיניה הרטובות והגדולות הביטו אליו בלי פחד וליוו את תנועותיו ברצון.

צל חרדה, קנאה ודאגה עברו על פני מנצור. רגש לא טוב ניצת בלבו על הכושי המַתנֶה אהבים עם סוסתו. מי הוא זה? — חשב מנצור. רגע נדמה לו כי ראהו פעם, ואולם לא יכול לזכור היכן. מתוך קרירות יתירה דיבר אליו:

"האוכל מוכן לפניך. גש וסעד את לבך בשם ה'!"

בלי חמדה נפרד העבד מן הסוסה, והיא ניערה רעמתה, הרחיבה נחיריה וצהלה אליו בקול.

כל שעת האוכל לא גרע הכושי עין מן הסוסה. כעל גחלים בוערות ישב. רגע רגע ניסה להתרומם מעט מעל מושבו לראותה, אך פני מנצור ההולכים הלוך וקדור עצרוהו במקומו.

"בשם אללה! שמורה תהיה מעין רעה, מה יפה ונחמדה היא לבנתך! לב גבר יתרונן למראה."

"מפני מה אתה בורח ומי גואלי הדם המבקשים את נפשך?" שאל הבדווי את אורחו בכעס עצור.

הכושי הצית אש במקטרתו אשר העלה מחגורתו, שאף עשנה מלוא פיו, ובעשותו עצמו כלא שומע, שב וידבר:

"לו אני תחתיך כי עתה ידעתי מה לעשות בלבנה זו. פונה הייתי אל אחד השֵיכים העשירים והנדיבים בערב, ואומר לו: 'סוסה כזו אין בתבל מְשלה. ענתר לא רכב על נאה ממנה. הלבנה של אבוּ זיד כאין וכאפס לעומתה. אספנה אליך ומאתיים כיס ביני ובינך מה הם.' כה הייתי אומר לו, בחיי אללה!"

הבדווי זקף את ראשו בגאווה והסיר את האוכף מעל ברכיו. בזרקו עליו מבט מלא בוז קרא:

"אל תעז לחזור על הצעתך! מה ערך הריאל לעומת ברק שערות סוסתי. צליל שֹׁק שקלי כסף לא ינעם לאוזַני כצהלתה. השיך ג'עפר הקדוש חמד בה והִרבּה במחירה, אך לבי לא נתנני להיפרד מעליה ואשיב את פניו ריקם."

"כן, כן," ענהו הכושי, "המקרה הזה היה לשיחה בפי כל גרי המדבר. ואולם, חי אללה וחי זקן הנביא! שיך ג'עפר יחפיר את שיבתו* ולא ייחשב לאחד מצאצאיו, אם לתקופת השבוע לא יקשור את רסן סוסתך ביתד אוהלו."

צחוק לעג, בוז ומשטמה השתפך על פני מנצור.

"רואה אני את לשונך והיא לטושה כתער הגלבים, בן השטן והתופת. פניך מעידים כי עבד הנחש הנך. השיך! היכן הסתתר הוא וכל חלוציו? ינסו נא לגשת אל סוסתי, אם לא תכבדהו מנה אחת אפיים עד כי שן אחת שלמה לא תישאר בפיו."

קצף לבן עלה על שפתי הכושי לשמע חרפת אדוניו. גידי צווארו השתרגו ומקטרתו צנחה מפיו. הוא הרימה וישוך את פייתה בחזקה, פניו שקטו ובמנוחה אכזרית פנה אל מנצור ואמר:

"אני אחד מקטני העבדים אשר לשיך ג'עפר. אדוני השיך, ישמרהו הנביא וינצרהו,

---

* **יחפיר את שיבתו:** יבייש את זקנתו.

שלחני אליך לגנוב את סוסתך. נדיב רוח הוא ואין את נפשו להכרית שבט מבני ערב ולתת את בשרכם למאכל עוף השמים ולכלבי הארץ. את המלים האלה שם בפי: 'לך אל מנצור ואמור לו: אנשים אחים אנחנו ולא אחפוץ לראות בחורבן בארותיכם ונאות מדברכם. השיך ג'עפר שולח אליך את אחד מִדלֵי עבדיו לגנוב את הסוסה בערמה ולא בחזקת היד.' אתה בעצמך תשמרנה. אך לילה אחד תיתן לי להוציא את זממי לפעולה. ואם לא יצלח חפצי בידי, הנני נותן לך את דברתו צדק לבלי געת בך לרעה ולא יפריד עוד בינך ובינה."

פני מנצור אדמו מכעס, עיניו הבריקו כגחלי אש וידו הימנית רעדה, תשוקה עזה התעוררה בו לקום ולהחזיק בצווארו הדק של העבד החצוף, לשים לו מחנק ולרמסו כתולעת. ואולם מנהג הכנסת אורחים ועיני הכושי הנטויות אליו בלי מורא הניאוהו מחפצו. הוא נשך שפתיו ושקע במחשבותיו.

והכושי מילא שנית את מקטרתו ויבער בה אש, ובאחזו את הספוג הבוער בידו הוסיף בקול חזק:

"אם תשיב את הצעתי אחור והיית לקלס בעיני כל אחינו יושבי עבר הנהר מזה ומזה. שם שבטך לא ייקרא עוד בני ליש, כי אם בני ארנבת."

רגעים אחדים עברו עד אשר מצא הבדווי להוציא הגה מפיו. הכעס שם מחנק לגרונו, אך התגבר על רגשותיו ויקרא:

"בן מוות אתה בגלל עזותך וחוצפתך, אך ידי לא תהיה בך אחרי הבטיחי לך את חסותי ואחרי אכלך מפתי וממלחי. גנוב את הסוסה, אם יש לאל ידך! הנני מפתח את כבלי רגליה, למען יקל לך הדבר לעשותו. ואם תקצר ידך מקחתה, נקי הנני מדברי ומהבטחתי. מחר, הבוקר אור, בצאתך את התמרים, אוקיע את נבלתך על ראש אחד מהם. את לשונך המדברת גדולות אכרות, ואת ראשך הכרות אשלח מתנה אל השיך שולחך."

צחוק קל עבר על שפתי העבד. בלי דַבֵּר דבר קם ממקומו, הפשיל את קצות עבייתו על כתפו, והתרחק מן האוהל כמטחווי קשת. שם ישב על החול ופניו לעבר הסוסה.

ה.

היום פנה לערוב, השמש כבר באה מאחורי ראשי הדקלים והזהיבה את קצות לולביהם. חרש התגנבו ובאו הצללים. דומם ישב העבד על החול ועישן את מקטרתו במנוחה. הבדווי החזיק את רמחו בידו ויכוננהו ישר מול חזה אויבו ולא גרע עין מכל תנועותיו.

החשכה גדלה ועבתה, וצורת העבד טושטשה לגמרי. עיני הבדווי החדות בחנו גם בעלטה את כפייתו הלבנה ואת האש הלוחשת אשר במקטרתו.

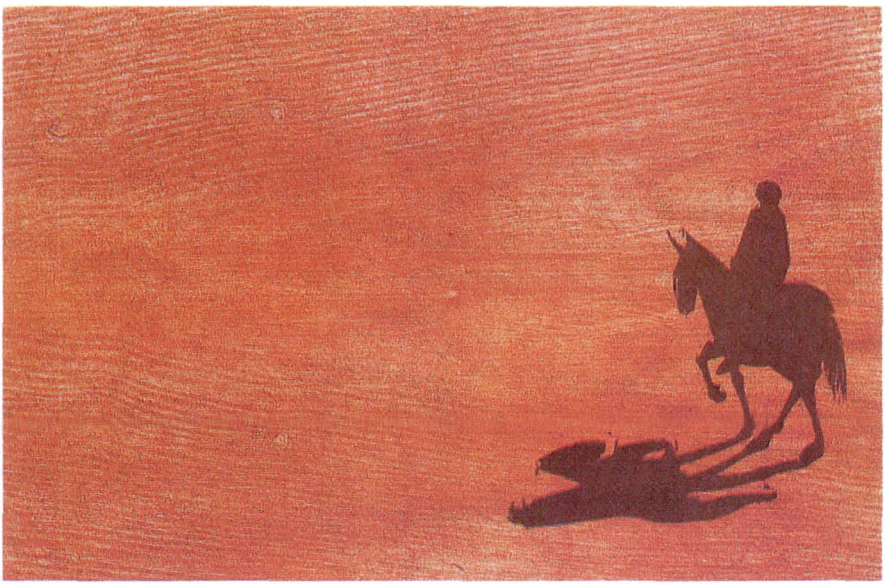

יעקב פינס, פרש במדבר, *1969* (באדיבות האמן)

שעה אחרי שעה עברה. מנצור ישב במנוחה על מקומו ולא הניד עפעף. והכושי יושב בלי כל תנועה, האש במקטרתו כבר דעכה. אך כפייתו ועבייתו עודן ניכרות בחשכה ונעות ברוח הנושבת. ופתע נדמה לו כי אוזניו צדו מאחוריו קול רחש דק. מנצור חידד את שמיעתו והפך את פניו אל המקום ממנו נשמע הקול החשוד, ואולם הקול חדל וכל דבר חשוד לא נראה. הגוש השחור אשר סימן לו באופל את מקום ישיבת הכושי רבץ באשר רבץ ולא חל בו כל שינוי. המקטרת הבהבה ושוב כבתה. מנצור נרגע והשעין את ראשו על ידו.

תנועות חשודות כאלה נשנו פעמים אחדות, עד כי חדל לשים להן לב, כי חשבן לפרי דמיונו. והנה לקחו אוזניו קול צעדים זהירים. ושוב תנועה חרישית כתנועת פרש המפנה את סוסו במהירות גדולה. נבהל למשמע אוזניו קפץ הבדווי ועמד על רגליו. בו ברגע התרומם צל אדם מאחורי הסוסה, קפץ על גבה — והסוסה עם רוכבה ניתקה ממקומה ותסער בשטפה.

רגע עמד מנצור במקומו כהלום רעם. קולו מת בגרונו, וידו המחזיקה ברומח דבקה בניצב. כעבור רגע התאושש ויזרקנו בחמת כוחו אל דמות העבד היושב עוד בלי נוע על מקומו. הכפייה והעבייה התמוטטו ונפלו. אך כל צעקה לא נשמעה. נבהל וחרד רץ מנצור אל מקום נפילת הרומח, ומה גדלה חרדתו בראותו כי הרומח הפיל את הכפייה והעבייה התלויות במקל נעוץ באדמה בצורת אדם. הכושי נמלט על סוסתו הגנובה!

מנצור אץ אל המקום שם עמדה הסוסה ונשאר עומד קופא, בלי דעת את אשר עליו לעשות. הסייח עוררו מקפאונו. בראות הסייח את אמו רצה במרחב ואת בעליו הקרב אליו, הזדקף על רגליו האחוריות וצהל בערגה ודאגה.

מנצור מיהר, התיר בידיים רועדות את הכבל, קפץ על גבו ונופף את רמחו להחיש את מרוצתו.

מנצור זכר אנה הפנה העבד את סוסתו ויפן שמה. הוא ידע ברור כי עמלו לשווא. כי נבצר מעם הסייח להשיג את הסוסה המהירה. מי כמוהו ידע את קלות רגליה ואת אמונה לרוכבה. אך כעסו וכאבו המריצוהו לרדוף אחריה בלי חשך.

מרוצת הסייח הלכה וגדלה, דהרותיו נעשו מהירות וקצובות, וכעבור שעה הבחינה עינו החדה באופק צל מגמא ארץ במרוצתו. "חממה היא!" חשב מנצור ולבו ניתר בקרבו מרוב חדווה. רגע והתקווה שיחקה לפניו ותשעשעהו, כי אללה הטוב והמיטיב יהיה בעזרו וישיג את סוסתו, יצילנה מידי חומסה וייקום את נקמתו. אך רגע משנהו נפל לבו בו בראותו את הסוסה נישאת כרוח המדבר ואין יכולת להשיגה עוד. והכושי הרגיש ברודפו, אימץ כל כוחותיו, ועשה בכל תחבולות הפרשים המנוסים להחיש את מרוצתה. המרחק ביניהם שב ויגדל, עד כי נעלמה הסוסה במרחב.

כשראה הסייח כי נעלמה הסוסה שנית, נטה את צווארו, זקף את גבו וזינק במרוצה

שוטפת וסוערה. כוחותיו נבעו ביתר עוז, שני הרוכבים התקרבו זה אל זה והתרחקו חליפות. דבר זה חזר פעמים אחדות, ובקור הלילה נמלא פי הסייח קצף ומגופו שפעה הזיעה.

עיני הבדווי העוקבות אחרי תנועות העבד גילו כי הכושי הארור הוא אחד הרוכבים המהירים בערב.

לאט לאט חוורו הכוכבים. פני המזרח התחילו מאדימים, והסוסים לא פסקו ממרוצתם. קו האור הראשון חידש את כוחם ועודד את מרצם. כחץ מקשת נישאה הסוסה, וכנשר עט אל טרפו רץ אחריה הסייח. לאסונו תעה הכושי בחושך והביא את הסוסה אל ערבה שוממה מלאה אבני נגף; חלוק אבן חד ניתז מתחת פרסתה ונתקע בקרסול רגלה בצומת הגידים. קילוח דם זִרזף מן הפצע. היא הבליגה על כאבה ואזרה כוחותיה, אך שטף מרוצתה הלך הלוך ורפה, וראשה נכפף עם כל פסיעה.

בשמחה מהולה בדאגה התבונן הבדווי כי הסוסה פיגרה במרוצתה. עוד רחוק היה ממנה ולא יכול לעמוד על סיבת כישלונה. והנה עצר הכושי, קפץ ארצה, בדק את רגלה, כרכה במטלית אשר קרע מכותנתו — ושנית קפץ כחתול על גבה, והיא שבה למרוצתה כבראשונה.

אך המרחק בין הרוכבים הלך הלוך וצר. הסייח התחיל מחלחל וקופץ, זוקף אוזניו וזנבו ומרחיב נחיריו. כמו אש זרמה בעורקיו, והוא רץ כגלגל לפני סופה. המרחק בינו ובין הסוסה הלך הלוך וקטן. הנה נראה לעיני הבדווי העבד הרוכב על הסוסה והוא פרוע וערום חציו. הנה הוא רואה בבירור את רגלה הפצועה, המלוכלכת בדם והמוצגת על הארץ בלי כוח.

שמחתו הגדולה אשר שמח בראשונה בהתקרבו אל מטרתו נחלשה. תוגה גדולה התחילה מעיקה על לבו בראותו את אבדן כוחותיה, ואנחה חרישית התפרצה מגרונו.

הוא ידע ברור כי רגלה הפצועה והצולעת היא בעוכריה. ואולם מה יאמרו בני שבטו והשבטים הקרובים והרחוקים בהיוודע להם, כי סייח צעיר השיג את סוסת מנצור? והשיך ג'עפר ישמח לאידו ויחזה בו נקם על אשר לא מכר לו את סוסתו? היציל את שמה ותהילתה בעצרו את סייחו? אם ככה יעשה הלוא תאבד "חממה" ממנו לנצח! כן, ממנו תאבד ואולם כבודה ושמה יישארו נקיים מכל כתם ודופי. אב לבן יספר מעלותיה, וכה יאמרו: היא הייתה הטובה והיפה בסוסות ערב. מנצור בן שבט בני ליש גידלה וחיננכה. היא הייתה ששׂוֹנו ונחמתו בחייו, גאוות השבט ונזרו. אך אושרו לא האריך ימים, כי שיך ג'עפר חמד בה ויגזלנה בתחבולותיו.

הוא שקע במחשבות אלה וידיו הרפו את מתג סייחו. והסייח אשר כלו כוחותיו האט את מרוצתו, והמרחק בינו ובין הסוסה גדל והלך.

מעט מעט נעלמה הסוסה בין ערפילי השחר, זנבה הנטוי הבריק לנוגה קרני השמש

הראשונות, עד כי כבה וייעלם בתוך הערפל.

מנצור העביר את ידו על עיניו כמסיר קורי חלום רע. אחר הפך את סייחו, הוריד את ראשו וישב אל שבטו עצב ומַשמים.

מתוך: **שישה סיפורים**, תרמיל.

יעקב חורגין (1898-1990) נולד ביפו. ילדותו ונעוריו עברו עליו בשכונות נווה שלום ונווה צדק, שהפכו לאחר מכן חלק מתל אביב. (הסיפור שלפניכם אכן מתרחש בנווה שלום.) חורגין, כבורלא וכשָמי, נמנה עם קבוצת הסופרים ה"צברים" הראשונים בספרות העברית החדשה, שחיו את הווי ארץ ישראל מילדותם. יצרים עזים כתאוות כבוד וקנאה, ובעיקר מסֵכות שבני אדם עוטים על עצמם ובפני זולתם — כל אלה עומדים במרכז יצירתו, כמו גם בסיפור שלפניכם. חורגין גם כתב ספרים לבני נוער, ביניהם: "הקנאים הצעירים", "ירושלים בלהבות" ועוד.

פרופסור ליאונארדו יעקב חורגין

שֵם מטיל מורא כמעט בזרותו בתוך שכונת ילדותי הנידחת, שכולה יהודים מן הנוסח הישן. עד היום אינני יודע מה הביאו בינינו, את אביר המוסיקה הלזה. עד היום אינני יודע אם היה רומנטיקן* תמים או לץ מתעתע או סתם שוטה, כפי שהחליטו אחר כך הבריות. ומשונה היה לא רק בשמו ובתוארו, אלא גם במראהו: שחור בלבושו, שחור בשערותיו, שחור בעיניו. ובתוך השחור הגדוש — בוהק סידי, אטום, של פנים כחושים וקטנים, עטורים מזה ומזה פאות לסת ארוכות ומרובעות. ובתוך הלובן החולני — אודם כחלחל, מבחיל למראה, של נתח חוטם ענקי, קרוס ושטוח כקרש.

ימים אחדים היינו תוהים ומיתמהים על טיבו — עד שקם יום אחד ונתוודע אלינו בדרך מקורית של הוצאת מוניטין לעצמו. הופיע ברחוב ומזוודה קטנה בידו, כשהוא מפסע מתון מתון, בגינוני חשיבות מודגשים. לבוש היה חליפת קטיפה שחורה, ועניבת אמנים שחורה, אדירה במידתה, כעוף אגדי, התנוססה מעל לחזיית גומי לבנה. על עורפו, מתחת למגבעת שחורה ומהוהה, עשויה קטיפה אף היא, כשל כומר ישועי,** נידלדלה, כאַליה*** מלאה, פקעת גדושה של תלתלים שחורים. הוא נכנס ויצא בחצרות

* **רומנטיקן:** אדם המתרחק מן הממשי ונוטה לדמיון, לרגש, להתפעלות ולהשתקעות בנבכי הנשמה.

** **כומר ישועי:** הישועים הם פלג קיצוני בכנסייה הקתולית.

*** **אליה:** זנבה השמן של הכבשה.

ובבתים, ואחריו נזדנבה להקה גדולה של סקרנים, מחרישים ומשתאים. והנה הופיע גם בביתנו.

אני ראיתיו בבואו ומיהרתי להסתתר מאחורי הדלת. משם השגחתי אליו בגֵבה, מתמיה ומבוהל. הוא נעצר בפתח וקד קידה עמוקה אל מול החדר הריק, בהסירו את מגבעתו מעל ראשו. אחרי כן צעד לפנים, הקיש בפרקי אצבעותיו על השולחן והטיל כלפי הפתח השני קול עבה, באשכנזית מגורמנת:

"אדון בעל בית מאוד נעלה! בבקשה רבה רבה!"

אבי לא היה אותה שעה בבית. חרדה אליו אמי מן המטבח. אני לבשתי אז אומץ ויצאתי ממחבואי והתייצבתי מאחורי גבה.

"מאדאם מאוד נעלה, שמי פרופסור ליאונארדו!" הכריז חגיגית, תוך קידה עמוקה בפנינו, ונטל את ידי אמי לנשקה. אמי נתפלצה כמעט ומשכה בכוח את ידה מאצל שפתיו. הוא לא הקפיד על כך והמשיך:

"מאדאם מאוד נעלה! יש הכרח דחוף בדבר, שתואיל להעניק לי ריאיון קצר בעניין אלוהי... תחילה הבה ונשב — הלא?!"

ניתר והגיש כיסא לאמי בקידה חדשה. אחרי כן הניח מגבעתו ומזוודתו על השולחן וישב אף הוא. רגע ארוך שתק ועסק בכוונה רבה בהעפת קרעי־קורים ונוצות ומוץ, שנאחזו בקטיפה של המגבעת; סטר בשקידה באצבעותיו ונעזר ברוח שפתיו. ובבת־אחת שפך בפנינו פרץ דברים בשבחה של המוסיקה. "מאדאם מאוד נעלה! המוסיקה היא הבושם של החיים! היא פרפיום יקר מפריס, היא או־די־קולון* מן המשובח ביותר... ותרשה נא לגלות לה סוד חשוב" — וכאן קירב את ראשו אל אמי — "באין מוסיקה יש רק צחנה, בית כבוד, במחילה... כן, מאדאם מאוד נעלה! הנה בטהובן! הנה מוצרט! הנה מנדלסון! מי אלה? — צלוחיות של בושם יקר מפריס, אלף־אלפים פרנקים הצלוחית... ומי הוא הפרופסור ליאונארדו, מאדאם מאוד נעלה? הוא האח הצעיר של פגניני, של קרייזלר, של יאשה חפץ...** אח צעיר, צלוחית קטנה של בושם יקר מפריס..."

את השמות ביטא להברותיהם, בהדגשת אות ואות. בהבלטת עיניים גדולות ואפלות. מדבריו הבינונו אך מעט, את השמות המשונים לא שמענו מעולם, לסוף כוונתו לא ירדנו — וכל זה הפיל עלינו יראה ממש. אמי נשאה פעם בפעם עיני תחינה מייחלות אל הפתח, מצפה לבוא אבי, שאולי יבין בעניין יותר ממנה. ועוד הדברים שוטפים מפיו של האורח בנעימת דקלום, בתנועות של שחקן על הבמה, שלח את ידו ופתח בתנועה

---

* **פרפיום, או די קולון:** בושם.

** **פגניני, קרייזלר, יאשה חפץ:** מגדולי הכנרים בעולם.

מהירה את המזוודה הקטנה. הוציא מתוכה מעטפה גדולה והניחה לפני אמי על השולחן.

"כאן, מאדאם מאוד נעלה, מכתב חתום בשם פרופסור אלמוני וכתוב אל הפרופסור ליאונארדו!" הכריז ככרוז של מכירה פומבית. "במכתב מעניק לי אותו פרופסור מאוד נעלה את התואר: פגניני החדש. כן, מאדאם מאוד נעלה! פא־גא־ני־ני! צלוחית גדולה ויקרה מאוד של בושם מפריס, שנועד רק לקיסרים ולגראפים..."*

הוציא מעטפה שנייה והניח גם אותה לפני אמי.

"וכאן, מאדאם מאוד נעלה, תעודה מאת קומפוזיטור פלוני. הוא כותב לי: 'לאהובי וידיד נפשי, הפרופסור ליאונארדו היקר!' כן, מאדאם מאוד נעלה! בדיוק כך: א־הו־בי וי־דיד נפשי..."

ארבעה מכתבים הניח על השולחן — ומכל אחד ואחד העלה דברי תהילה ושבח לעצמו. אחרי כן שב ואסף את המעטפות לתוך המזוודה, מבלי להפסיק בשטף דיבורו. לבסוף הזמין את מאדאם מאוד נעלה ואת אדון בעל בית ואת אדון צעיר זה, כולם מאוד נעלים, אל הקונצרט שיערוך במוצאי שבת, ראשון לעונת קונצרטים גדולה, בחלון מעונו, מול רחבת החול.

קם, התמתח, קד קידתו לפני אמי הנבוכה ותפס את ידה לנשקה — ושוב בלא הצלחה. אך גם הפעם לא הקפיד על כך.

"ארשה לעצמי להיפרד, מאדאם מאוד נעלה! תודתי על העונג שגרמתם לי, בהוכיחכם הבנה כל כך עמוקה במוסיקה, ממש כמו 'אצלנו' באיברופה... עוד נשוב ונשוחח באותו עניין אלוהי... אַדיֶה!** שמי פרופסור ליאונארדו!" נזכר והוסיף לאחר שפנה לצאת. יצא כלעומת שבא — מתון, כל תנועה אומרת חשיבות. להקת הסקרנים, שהצטופפה בפתח, הלכה אחריו. מכאן סר אל בית השכן. נפטר משם והופיע בפתח מעונו של השכן השלישי. בכל בית חזר על כל מה שדיבר ועשה בביתנו; לא חיסר כמעט מלה אחת או תנועה אחת.

ביקור ההתוודעות לא הועיל לפענח לנו את חידתו של האיש. אדרבה. עוד הגדיל בנו את תהיית המבוכה.

ברם, תהייה זו העמיקה את סקרנותנו. בערב המיועד באו רבים. ישבנו בחול, חובקים ארכובות רגלינו ומצפים. מעונו של הפרופסור לא היה אלא בית קטן, בודד, בקצה השכונה. הבית עמד משוקע באדמה עד חלונו האחד, טיחו האדום נחשף פה ושם, ושתיים מקרנותיו הבהיקו בשחור דשן, חשוד, מעלה צחנה; הן שימשו בתי כבוד

* **גראפים:** גראף הוא תואר אצילות באירופה.

** **אדיה:** להתראות (בצרפתית).

ציבוריים לעוברים ושבים. החלון האחד נשקף על פני רחבת החול. אותו לילה היה סדין פרוס על החלון כמסך. אנו הילדים תפסנו מקום בראש, סמוך לחלון. מבפנים הבקיעו החוצה קולות שיעול רצוף ויבש ולחש דברים. על פני המסך הלבן, המואר מבפנים, צצו ונמחקו צללים. פתאום הושטה יד מתחת למסך ונשמע צלצול דק של זוֹג* עדרים. הקהל המפוזר נצטופף, נתמשך קדימה והמולתו חדלה. עוד רגע והמסך הוזז הצדה. בחלון המואר קלושות הופיע הפרופסור בכל שחורו החגיגי, שמתוכו הלבינו פניו וחזייתו הנוקשה.

פתח והודה לקהל הנעלה מאוד, שהואיל להיענות להזמנתו. אות הוא, אדונים מאוד נעלים, שכבר התחילה המוסיקה לתת את ריחה הטוב כאן. אחרי כן עבר לנאומו הידוע בשבחה של המוסיקה; הוא הנאום שהשמיע כבר באוזני כולנו. לבסוף ביקש את האדונים הנעלים מאוד להיכון בחגיגיות, בכוונת לב, לקונצרט — כמו לתפילה קדושה בהיכל! ונא לזכור ולא לשכוח, שזהו הקונצרט של פרופסור ליאונארדו! כן, אדונים מאוד נעלים, זהו "סנסציון"** אמיתי! ועתה — הפסקה לחמישה רגעים!

הסדין ירד. בעוד חמישה רגעים נדע כולנו מה טיבו של אותו עניין מופלא ששמו "קונצרט". והרגע בא. הזוֹג צלצל. המסך הוזז עד הסוף. הפרופסור הופיע הפעם בראש גלוי, בכל תפארת תלתליו, וכינור וקשת בידו. הוא צבט פעמים מספר במיתרים, העביר עליהם אחת־שתיים את הקשת; אחרי כן זרק דבר מה כלפי הקהל, שלא הובן לאיש, והתחיל.

הבנתנו בנגינה הייתה מועטת מאוד. שמענו רק בליל של יבבות ותרועות ושברים. ראשו ניטלטל בסערה אילך ואילך, מעל הכינור, ופקעת התלתלים מיטלטלת אתו ומתחבטת פעם על אוזן זו ופעם על אוזן זו. כשחדלו הצלילים והרעש עמד מנוע — הייתה דממה עמוקה ונבוכה שרויה ברחבה; זו הייתה דממת אכזבה. ציפינו לראות "קונצרט", כלומר, משהו מפתיע, שלא ידענו אפילו לנחשו — והנה נגינה פשוטה! והעיקר: פרופסור — ונתגלה ככלי־זמר פשוט! ישבנו מחרישים ומביטים אל הדמות שבחלון בשארית ציפייה, שמא בכל זאת לא הייתה כאן אלא הקדמה, וה"קונצרט" האמיתי עוד יבוא! והפרופסור עמד, הכינור בידו האחת, הקשת בידו השנייה, ושתק. ניכר היה בו שאף הוא מצפה למשהו.

"אדונים מאוד נעלים!" הפסיק הפרופסור את השתיקה המשונה בנעימה גלויה של תרעומת, "שמעתם קונצרט של הפרופסור ליאונארדו! זה היה 'סנסציון'. 'אצלנו' באיברופה נוהגים לעשות 'אוֹבַּציות'*** ולהודות למנגן! כן, אדונים מאוד נעלים!

---

* **זוג:** דופן הפעמון; כאן במשמעות של פעמון.

** **סנסציון:** סנסציה — ידיעה או אירוע המעוררים התרגשות והפתעה בציבור.

*** **אוֹבַּציות:** תשואות.

יוג'ין דֶלַקרוואָה, פגניני, 1831 (אוסף פיליפס, וושינגטון)
זהו דיוקנו של פגניני, הכנר המהולל. נראה כי פרופסור ליאונרדו בונה את הדימוי העצמי שלו על פי דגם דומה.

למחוא כף אל כף ולקרוא 'ביס'.* כך —"

מחא כף אל כף וקרא "ביס" — לדוגמה. אחרי הדוגמה שלו — רעם של מחיאות כפיים וקריאות "ביס". האכזבה התמוגגה לבדיחות הדעת ולרצון לקנטר. הקריאות ומחיאות הכפיים לא חדלו במשך רגעים ארוכים, גברו והפכו לתחרות קונדסים גלויה ופראית. בייחוד נטפלו לקריאה "ביס", שאיש לא ידע את משמעותה ונראתה מגוחכת ביותר בעיניהם. הפרופסור, שהרגיש בהפרזה, קד לכל עבר במשך כל שעת הסערה, כשהוא מצלצל בלא הפסק בזוג שבידו, עד ששככה מעט מעט. עתה נשא את דברו ואמר, שהנהו נרגש מאוד מרחשי הכבוד והיקר שהודיעו לו האדונים הנעלים מאוד... לא יארכו הימים והכול יתבשמו כאן מן הבושם היקר של המוסיקה האלוהית... ואין צורך כלל להתקנא בפרופסור ליאונארדו! כל מי שלומד יכול להגיע אל דרגתו. גם פא־גא־ני־ני למד. גם קרייזלר למד... הלכך הוא מזמין את ההורים הנעלים מאוד לשלוח אליו את ילדיהם, על מנת שיקנו מפיו את תורת הנגינה בכינור. כל אחד ואחד מן התלמידים, אדונים מאוד נעלים, יהיה צלוחית קטנה, אבל יקרה מאוד, של בושם מפריס — עשרה פרנקים וגם מאה פרנקים וגם אלף פרנקים הצלוחית!

"הבלים!" נצטעק קול צרחני־קנטרני מתוך הקהל, "האדם הזה איננו יודע לנגן!"

הקול קולו של לייזר שתום־העין, ראש לרביעייה של כלי זמר בשכונה. הוא ישב בתוך קהל הקרואים, ראה, שמע — ולא נודע מה גרם למרדנותו: אם שאכזבתו הייתה גדולה משל אחרים כיוון שהיה בעל מיחושים וסבור היה שאותו דבר ששמו "קונצרט" של פרופסור, אינו אלא רשימה של תרופות לכל מרעין בישין;** או אולי חשש להתחרות ולקיפוח פרנסה; ואולי מצא באמת ובתמים שהלה נגינתו פגומה. הוא לא אמר דבר לאיש — שלח בחשאי נער אחד, שהביא לו מביתו הסמוך את הקלרינט שלו. עתה קרב אל החלון והזמין את הפרופסור לשמוע נגינה אמיתית.

ומיד נשתפכו על פני הרחבה צליליו היבבניים של הקלרינט בניגונים ידועים. הקהל המאוכזב הפגין את מצב רוחו בצהלה ובמחיאות כפיים ובקריאות "ביס".

"הנה, כך מנגנים!" קרא לייזר כמנצח, כַּהֲתימוֹ לחלֵל, "ופגניני, קונצרט, ביס — אם אינם שמות בדויים, שלא היו מעולם, בוודאי היו כולם סנדלרים ולא מנגנים!"

עד עתה עמד הפרופסור בלא נוע בחלון ושמר על סבר חשיבותו אל מול ההתגרות הבלתי צפויה של לייזר. ואולם, לשמע הדברים האחרונים, הוציא רגל אחת מעל אדן החלון החוצה, העביר רגל שנייה — והתייצב מול לייזר.

"אדון מאוד נעלה!" פנה אליו הפרופסור בנחת, אך ברוגז כבוש, "שמעתי מפיו מלים רעות מאוד על אנשים אלוהיים. מלים כאלו ריחן רע... כן, אדוני הנעלה מאוד, מלים

---

* **ביס**: שנית. קריאת הקהל לאמן כדי שיופיע שוב.

** **מרעין בישין**: מחלות רעות.

מבאישות. במחילה. 'אצלנו' באיברופה אין מדברים בלשון כזו. בבקשה, אדוני הנעלה מאוד, יאבה נא לבקש 'פַּרדון'* לעיני הקהל הנעלה מאוד...״

״לא יודע מי זה פַּרדון או קונצרט או פגניני!״ התעקש שתום־העין בביטחון גמור. ״אם ניגנו הם כמו 'הפרופסור' הזה בוודאי היו כולם סנדלרים...״

״אדונים מאוד נעלים!״ שם הפרופסור פניו אל הקהל וקולו נרעד, ״לא טוב... לא טוב הריח הזה... 'אצלנו' באיברופה נוהגים לעשות 'פרוטסט'** כנגד אנשים כאלה. כן, אדונים מאוד נעלים, זוהי חובה קדושה! בבקשה לעשות תיכף 'פרוטסט'...״

הביט על סביביו במבט שחור וקשה. איש לא נע ולא פצה את פיו. פנים קהים ומבודחים מקוצר השגה ומתשוקת קנטור והתגרות. אז החזיר הפרופסור פניו אל לייזר.

״טוב, אדוני הנעלה מאוד! אני ארשום את המאורע לפנַי. שמי פרופסור ליאונארדו וזכור אזכור עד יום מותי את החטא הגדול. ה'פַּרדון' שלי יינתן לו רק לאחר שיבוא לכרוע ברך לפנַי... אף רגע קל לפני זה לא יקבלו... אַדיֶה!״

פנה עורף לכולנו. קרב לאטו אל החלון. ובתנועה זריזה קפץ החדרה. המסך הורד ונעלם במשיכה אחת. החדר הוחשך. מיטה חרקה חריקה נרגזת. כעכוע רצוף וממושך.

התחיל זוהרו החדש של הפרופסור עומם. זה בא מיד לאחר שהוברר, שכל עצמו רב־החשיבות של הפרופסור אינו אלא ״חתיכת״ כלי זמר. הוסיפה על כך מרדנותו של לייזר שתום־העין. שוב לא עוררו שמו ותוארו תמיהה אלא חיוך קל, שלא היה עדיין לעג גלוי, אך כבר הייתה בו ראשיתו של ביטול. עדיין קיימים היו הלבוש ההדור והליכות החשיבות, שכוחם יפה לעצור לעג מתפרץ. ספק גדול הוא אם ההבנה במוסיקה הורחבה בשכונה לאחר נאומו הידוע של הפרופסור בשבחה ולאחר אותו קונצרט. ואולם תוצאה אחת הייתה לכל התכונה והפרסומת הזאת: כל אותם השמות וחידושי המלים שהפריח נכנסו מיד לתוך הלקסיקון*** של שפת הרחוב בשכונה ונתקבלו על דעת כל הזאטוטים דווקא על שום היותם זרים ובלתי מובנים. ויש לומר לזכותו של לייזר שתום־העין: הוא היה הראשון — מתוך יצר של נקמנות כלפי הפרופסור — שנתן שימוש למלים החדשות, והוא הוא ששיווה להן נעימה ומשמעות בלתי מסוימת של חירוף וגידוף דווקא. מעתה ניתן לשמוע בכל מלחמת שפתיים ברחוב קריאות מעין אלו: ״פגניני שכמותך!״ ״חתיכת קונצרט!״ ״ביס בן־בנו של ביס!״ ״אני ביס? — אביך ביס כפול שמונה ואתה בעצמך קונצרט וקרייזלר גם יחד!״

---

* **פרדון:** סליחה (בצרפתית).

** **פרוטסט:** מחאה (בלועזית).

*** **לקסיקון:** אוצר מלים, מילון.

תלמידים לא באו. ברם, לימים נמצאה לו לפרופסור תלמידה אחת ויחידה. הייתה זו נערה כבת חמש עשרה, בת להורים שפרנסתם על שני בנים באמריקה. אותם הבנים החליטו להעביר את אחותם אליהם — וכדי לעשותה ראויה לאמריקה, השפיעו על ההורים להשכילה וללמדה. בערבים קיבלה הנערה לקח בלשון האנגלית מפי הרוקח של השכונה, וביום למדה בבית הספר של הנזירות הצרפתיות, כנהוג באותם הימים. עתה, בוודאי בהשפעת ביקורו של הפרופסור, שלייזר שתום־העין לא הספיק עוד לפגום בה, מצא האב שמן הראוי הוא להוסיף על השכלתה גם ידיעה בנגינה. החליט, נשא ונתן עם הפרופסור — והנערה חיה קמה לו לתלמידה.

כך אירע שנערה זו פסעה יום אחד לעבר מעונו של הפרופסור ליאונארדו. הדבר נודע מיד בחצר כולה — וחבורה קטנה של סקרנים מילדי השכנים, ובתוכם גם אני, הלכה אחריה לראות בפלא: כיצד מלמדים נגינה.

הבית הבודד נראה לאור היום עלוב ודל־משנה. קרנותיו המדושנות הפיצו בחום צחנה חריפה וכבדה. שולי הרעפים של גגו עם מרזביו מכורסמי החלודה נגעו כמעט בחול המזוהם שמסביבו. הסדין לא היה פרוש על החלון הנמוך. ניתן לנו להציץ לתוך חדר מרווח, שכתליו מבוקעים ומכוסים פה ושם כתמי עובש כחלחלים בצורות דמיוניות. על מיטה רחבה ישבה אישה דקה כמקל, ולראשה, על שערותיה האפורות והמדובללות, כיפת לילה צהובה. היא פלטה לרגעים כעכועים יבשים וממושכים ורקקה תכופות ליחה ורודה לתוך קערית שבחיקה. בחצר המרוצפת, מול הפתח, נתקמר לעינינו גבו של גבר, כשהוא כפוף על גבי כירת גחלים ונושף בה בסערה. פקעת של תלתלים שחורים גילתה לנו את הפרופסור מיודענו.

הנערה נכנסה החדרה ונתעלמה מעינינו. אנו נשארנו צופים בחלון. הזקנה נשאה אלינו עיניים אפלות וגדולות ולא דיברה דבר. עיניה נראו גדולות מכל שיעור בפני שלד שקועים וקטנים. פתאום נתיישר הגב בתנועת התפלצות. רגע — והפרופסור התפרץ החדרה, לא־הוא: נבוך ומבוהל, כותונתו ישנה ופרומה, רגליו יחפות, מכנסי פיג'מה משובצים וקמוטים. הוא ערם בזרועותיו, בתנועות חפוזות ועצבניות, את חליפת הקטיפה, שהייתה מושלכת על דרגש, את הנעליים והגרביים מעל הרצפה, את חזיית הגומי וסרט העניבה מעל כיסא, קפץ־יצא ונעלם בצריף עצים קטן, שריחו העיד על תפקידו. מתברר שראה את התלמידה בבואה, השאירה עומדת תוהה בחדר, מבלי לשעות אליה — ואץ להתקין את עצמו.

לא ארכו הרגעים ומאותו צריף יצא הפרופסור, כפי שנודע לנו: משונץ ומגוהץ, משחיר ומלבין, כולו חשיבות ושופי. הוא קד את קידותיו לפני הנערה, שנתעלמה מעינינו. אמר משהו — והנה הביאה בסבר חגיגי מאוד החדרה. כאן הקדים והביא לה כיסא בקידה עמוקה. עמד ולא הרפה מן המסעד עד אשר ישבה למלוא נוחותה.

"מאמא!" פנה אל האישה שבמיטה, "הואילי נא להכיר את 'מדמואזל', תלמידתי הנעלה מאוד."

הזקנה רטנה דבר מה ונסתבכה בשיעול מחודש.

"'מדמואזל' הנעלה מאוד!" דיבר אל הנערה המחרישה, "זוהי מאמא!"

לאחר עשיית ההיכרות פגע גם בנו מבטו השחור והרציני. נבהלנו ופנינו לברוח — אך לתימהוננו הזמין אותנו להיכנס פנימה. הוא הושיבנו על ספסל והזהיר אותנו, האדונים הצעירים הנעלים מאוד, לבלי הפריע ולבלי דבר. עלינו רק להביט ולשמוע ולומר אחרי כן לאבא: פאפא! גם אנו רוצים להיות תלמידיו של הפרופסור הנעלה מאוד, ליאונארדו... גם אנו רוצים לרכוש לנו את הבושם היקר מפריס, את הפרפיום, את האו־די־קולון...

סיים והחזיר פניו אל התלמידה. אך באותו רגע כאילו נתרחש משהו בקרבו. הוא נשאר קפוא על עומדו, עיניו קרועות לרווחה כלפי הנערה, כאל מול מחזה מפתיע, ואצבעו מטיילת לה לאורך חוטמו הגדול. והנה התרחק אחורנית, עד הקיר. עצם את עינו הימנית והשגיח אליה בשמאלית. עצם את השמאלית ובחן אותה בימנית. בחינה משונה זו, ללא דברים, כדרך ציירים וצלמים, העלתה דם בפני הנערה ועיניה הושפלו.

"'מדמואזל' מאוד נעלה!" נמשך דיבורו מאצל הקיר, "אם חטאתי אבקש 'פַּרדון'. אבל, אודה ולא אבוש: הוצבתי מאושר ומופתע בפני דמותה. עיניים שחורות כאלו, צמות רכות כאלו," הפליג ברננת דקלום חגיגית, "כאילו הוצאו מתוך ה'פנטסיה'* שלי... כן, מדמואזל מאוד נעלה! דמות כזאת ביחד עם הבושם של המוסיקה — איזו סימפוניה! איזו פואסיה** אלוהית..."

נראה שהיה נרגש בקרבו, אף כי לא ניכר הדבר כלפי חוץ. הנה שלח ידו מעל ראשו והוריד את נרתיק הכינור, התלוי על הקיר. הוציא את הכלי והקשת, פסע צעדים אחדים קדימה ונעצר מול פני הנערה. עמד וצבט כמה פעמים במיתרים — ופתח בנגינה.

ניגן — והסערה אחזה בראשו ובחורש תלתליו. כל גופו רעד בנגנו, אך ידיו ריטטו ביותר. שוב יבבות ותרועות ושברים; פעם כפעיית תינוקות, פעם באנחות שוברות לב, פעם בטענות נמרצות בלשון בלתי מובנת. אנו לא הבינונו דבר בכל מערבולת הצלילים הלזו. אך זאת הבחנו: פניו הלבינו מִשנֶה, סומק חוטמו כהה יותר, השחיר כמעט, ועיניו מרווחות ואופפות את הנערה במבט רחב ומזהיר. פתאום עלה באפנו מן החצר כריח חלב חרוך.

"לייבל, החלב!"

---

* **פנטסיה:** דמיון, הזיה, שאיפה ערטילאית.

** **פואסיה:** פיוט, שירה.

בעצם הנגינה הסוערת נפלה הקריאה כזעקה. זה היה קולה של האם, שמעל מיטתה השגיחה על הכירה והסיר שבחצר; קול מרוסק, מחולחל, ספוג ליחה. הנגינה ניתקה בבת־אחת. המנגן נשאר עומד רגע קל בעיניים עצומות ועדיין ידיו מרטטות. אותו רגע, כשהצצתי אל פניו, עברני רגש לא ברור של רחמים; הפנים נראו שקועות, בלא אות של חיים, בלובן מת, כפניו של בר־מינן. מיד התאושש, הניח את כליו על הדרגש הסמוך, ביקש "פַּרדון" בקול רפה ויצא החצרה.

"שְׁפוֹת את המרק, לייבל... כך!" חלחלה האם כלפי הפתח.

לאחר שהייה קצרה חזר הפרופסור, כשהוא נלחם בקצה נוקשה אחד של חזיית הגומי, שנסתמר מתחת לסנטרו; הוא תוחבו בסתר חוּבו והלה שב ומזדקר. משסודר הדבר קרב והגיש את פיו אל אוזן אמו בלחישה. אני, שישבתי סמוך למיטה, האחרון על הספסל הנמוך, שמעתי בלאטו לה בלשון רגילה, לא בלשונו שלו המגורמנת; באי־רצון כבוש, אך זהיר זהיר:

"אל תתרעמי עלי, מאמא, אם אבקשך גם הפעם לבלי גרום לי ביזיונות לעיני אנשים! שמי ליאונארדו, מאמא, ולא לייבל. ליאונארדו — כן, מאמא!"

"א־ה!" משכה האם כמשוך אנחה, "הרי אני חולה, בני, ונוחה לשכוח... ומה ביזיון יש בשם לייבל?"

"מאמא — — — פַּרדון!"

"נו טוב, בני! יהי ליאונ— " לא סיימה, כי שוב נסתבכה בשיעולה היבש והרצוץ.

פעמים אחדות בשבוע הלכה חיה שכנתנו לקחת את לִקחה. כעבור זמן מה נזדמן לי שוב להיטפל אליה בסקרנותי. הפעם נכנסתי אחריה החדרה בלא היסוס ותפסתי את מקומי בשקט על גבי הספסל הנמוך. האם ישבה, כדרכה, במיטה — משתעלת, רוקקת, בוחנת אותנו בעיניה האפלות והגדולות מן הרגיל. ריח לא נעים, מזיגה של ריחות עובש וסממני רפואה, עלה מן המיטה.

הפרופסור לא נראה לא בחצר ולא בחדר. ריח חם של תבשיל נתפשט ובא מבחוץ. נראה שהעביר את כירת הגחלים למקום סתר ושם טיפל בה. הכינור היה מוטל בנרתיקו על הדרגש. מוכן לשיעור. הנערה, שכבר התמצאה בבית ובמנהגיו, נטלה את כלי הנגינה והחלה לחזור על תרגיליה. מתחת לידיה נתמלטו צלילים קצרים וממושכים — מה שלמדה, כנראה, בשיעורים הקודמים. פתאום צץ הפרופסור בפתח, הפעם בכל הדרת לבושו, כשהוא נלחם באותו קצה נוקשה ומרדן של חזיית הגומי, כולו אומר אפתעת שמחה עצורה:

"מדמואזל מאוד נעלה!" הכריז בגשתו, "בבקשה רבה רבה לחזור על הקטע! גיליתי 'סנסציון' בשביל כל העולם!"

התלמידה עשתה כבקשתו.

"ברוו ברוויסימו!* צלילים חדשים, פגניים... וירטואוזיות,** מדמואזל מאוד נעלה... בושם יקר שביקרים, בשביל קיסרים וגראפים..."

לבקשתו חזרה בשלישית וברביעית על הקטע. הוא הקשיב כנגדה בראש מוטה הצדה, כשהוא מלטף באצבעו את חוטמו ובוחן את הנערה פעם בעין זו ופעם בעין זו. כשסיימה תפס את ידה ונשקה; היד הוצאה ממנו בתנועת בעתה חטופה. אך הוא לא חזר על הניסיון. התמתח והצהיר בדקלום חגיגי ותיאטרלי כלפי החלון, כמתכוון לעולם כולו:

"יש לי הכבוד והאושר לבשרה, מדמואזל מאוד נעלה, בכל האחריות של הפרופסור ליאונארדו, כי גיליתי בה גאון חדש... ילד פלא חדש... יאשה חפץ חדש... נגינה כזאת, צלילים כאלה, ביחד עם צמות ועיניים נפלאות כאלה — הנה 'סנסציון' עולמי... אלוהיות... עוד היום אביא את הבשורה לביתה..."

העביר עיניו לצד המיטה והטיל את הבשורה לתוך התקפת שיעול של אמו. הטה פניו אלי וניתנה הבשורה גם לי. עם זה נדרשתי, האדון צעיר מאוד נעלה, לעבור עוד היום בכל החצרות והבתים, ולהודיע בזה הלשון: אדונים מאוד נעלים! יום גדול הוא היום הזה לכולנו! הפרופסור ליאונארדו הנעלה מאוד גילה היום את אחותו הצעירה של פגניני, של קרייזלר, של יאשה חפץ...

הפרופסור ליווה הפעם את תלמידתו וסר אתה אל בית הוריה. ישב והמתין בבית — עד אשר כינסה הנערה, לבקשתו, את כל בני ביתה ואחדים מקרוביה. באו ונכנסו אחד אחד, האב, האם, פעוטות שלושה, דוד ודודה. באו כלעצרת משפחה, כולם אחוזים ציפייה וצייתנות. הפרופסור קד לפניהם את קידותיו ונזדרז להגיש כיסא לפני כל אחד ואחד, כגדול כקטן. אחרי כן עמד ונשא לפניהם את הצהרתו ובשורתו. משסיים — ביקש "פַּרדון" מהנאספים והציע לאב להישאר אתו שעה קלה ביחידות, כי דבר סתר חשוב לו אליו.

והוא ניגש בלחישה מלאת סוד אל דבר הסתר. הביע תחילה את ביטחונו, שהאדון הנעלה מאוד יתכבד מעתה כבוד רב בכבודה של "מדמואזל". עוד מעט ויעבור שמה בכל איברופה וירוֹעַע*** עליה בכל ה"ז'ורנלים". ברם, מחובתו להצהיר, ששוב אין "מדמואזל" שייכת למשפחתה בלבד, אלא היא קניין העולם כולו — כבטהובן בשעתו, כמוצרט, כפגניני... כן, אדון מאוד נעלה! "מדמואזל" איננה עתה אלא פיקדון בידי שניים — בידי הפרופסור ליאונארדו ובידי האדון־האב הנעלה מאוד. מחובתו של הפרופסור ליאונארדו לתת רוח, נשמה; מחובתו של האדון־האב לטפל בגופה. מה היא

---

* **ברוו ברוויסימו:** הידד, חזק (באיטלקית).

** **וירטואוזיות:** וירטואוז — אמן שהגיע לשיא השלמות בביצועו.

*** **וירועע:** מלשון תרועה. כאן הכוונה: יכתֵב עליה בכל העיתונים.

נוהגת לאכול! — עבר לנעימה מעשית.

"מה שייך?" תמה האב, "אוכלת ככל האנשים."

"זה רע מאוד, אדוני הנעלה מאוד! 'מדמואזל' זקוקה לטיפול זהיר ומיוחד. זוהי, אדון־אב נעלה מאוד, צלוחית בושם מחרסינה יקרה, מ'אַלַבַּסְטֶר',* הייתי אומר, מחלום... יש להעניק לה בשפע שוקולדה וביסקוויט מובחר... כן, פַּרדון! דווקא שוקולדה מחלב... ויש להשקותה חלב בשפע ולהאכילה בשר עוף צלוי — " וכך הפליג בתפריט, שבוודאי חזהו רק בחלומותיו, תוך בליעת רוק רעשנית.

ולאחר ההוראות בתפריט, שהפרופסור האריך ופירט בהן, כמלצר מנוסה, במין שקידה נמרצת וחמדנות מסותרת, העלה את עניין התלבושת. שרים וטפסרים ינהרו לראות את "מדמואזל". דמותה תתנוסס לתפארת בכל ה"ז'ורנלים". בוודאי תיקרא לנגן בארמונו של קיסר גדול. יש להלבישה משי וקטיפה ולקשט את צווארה ברביד פנינים. כן, אדון־אב נעלה מאוד! פנינים אמיתיות! אי אפשר לרמות קיסר גדול... ושמלות הקטיפה והמשי צריכות לשוות יופי יתר ל"מדמואזל". זאת תהיה "פואסיה" אלוהית... וגם כאן נתן הוראות כבקי ורגיל אשר לצבעים, לגזרת השמלות ולאופנה, ולשונו נמלצת ופיוטית ביותר בתארו את דמותה בשמלה זו או אחרת.

"והאם תצמח מכל זה פרוטה כלשהי?" הקשה האב בחיוך של ספקנות, והוא מחכך אצבע באגודל לרמוז על המטבע.

"בבקשה רבה, אדון־אב מאוד נעלה!" נפגע הפרופסור, "שאלה זו היא עלבון ל'מדמואזל'. ג־און! פא־גא־ני־ני! קרייז־לר! בושם! פרפיום! או־די־קולון! — הנה האושר... כבוד... הערצת הפרופסור ליאונארדו..."

לאחר השיחה הזאת שקד הפרופסור ביתר מרץ על הטיפול בתלמידתו. הוא השפיע עליה לקבל מעתה את שיעורה יום יום. בכל פעם האריך מאוד בשיעור. לאחר חודשים אחדים שוב נתגלה ברחובנו, כשהוא מתמשך במצעד החשיבות שלו מחצר לחצר ומבית לבית. הפעם הזמין את דרי השכונה לבוא בהמוניהם אל הקונצרט, שייערך על ידי ילדת פלא חדשה, אחותו הצעירה של יאשה חפץ, "מדמואזל" פלונית אלמונית. זה יהיה "סנסציון" כביר ומרעיש — ויינתן חינם אין כסף. "אצלנו" באיברופה משלמים מחירו כסף רב... קיסרים אדירים נוהרים לחזות בו בכרכרות של זהב וכסף, מוקפים פרשים גיבורים ותותחים גדולים ונוראים...

הקונצרט חל בערב מערבי שבט, צונן ובהיר, משובץ מגל ירח. הבאים היו מעטים. קשישים כמעט שלא נראו על רחבת החול, מלבד אחדים מבני ביתה של הנערה. שוב אין להם לצפות מחידוש זה, ששמו "קונצרט", אלא ניגון רגיל של כלי־זמר. באו בעיקר מזאטוטיה וקונדסיה של השכונה; באו בכוונה מכוונת להשתעשע ולהתבדח. במשך

* **אלבסטר:** בהט. אבן לבנה ויקרה, רכה ונוחה לליטוש.

הזמן נודע בקהל דבר דלותו וקבצנותו של הפרופסור, וזה ערער אפילו את הסמכות של הלבוש המהודר והליכות האבירות, שהייתה בדרך כלל חזקה ביותר בשכונה הנידחת. אכן, פה ושם כבר היה חיוך הביטול ללעג גלוי.

הבאים נצטופפו סמוך לחלון הנמוך. מחמת הצינה לא ישבו על החול. שוב הסדין הלבן. הנה יד מושטת מלמטה, הזוֹג מצטעצע, הסדין מוזז הצדה — והנה הפרופסור בשחורו ובלובנו בחלון. הוא מודה לאדונים הנעלים מאוד על שהודיעו הערצה לבת שכונתם האלוהית. ריח הבושם של המוסיקה כבר עולה באפו... עתה ייווכחו לדעת מה גדול האוצר שהיה טמון בקרבם, עד שבא הפרופסור ליאונארדו וחשפהו. הפסקה לחמישה רגעים. הפסקה זו לא הייתה, כנראה, צורך ההצגה, אלא כדי לשוות לה צורה של הצגה ממש.

הסדין הוחזר למקומו. מבפנים — שיעולה היבש של האם. מן הקהל פרשה קבוצה קטנה והתלחשה בצל. בקבוצה הבחנתי את דמותו הכחושה של לייזר שתום־העין — ואם כן, מזימה נחרשת שם. לייזר, יהודי־מקל זה, שכל זקנו לא היה אלא תריסר של שְׂכֵּי־שיער* ללא צבע מסוים בסנטרו המחוטט — נוספה עתה אל טינתו הראשונה לפרופסור טינה חדשה; צרוּת עין על התלמידה שניתנה לו, חרף תעמולתו החזקה בשכונה כנגד נגינתו.

עברה ההפסקה. צלצול. המסך זז. נשמע קולו החגיגי של הפרופסור בדברו אל הנערה:

"מדמואזל מאוד נעלה! הגיעה השעה הגדולה! עתה ישמע העולם סימפוניה חדשה ונפלאה של 'וירטואוז' ועיניים וצמות נפלאות. אומץ, בתי!" הוסיף ברוך בלתי רגיל אצלו.

נטל את הנערה בידה, לאחר קידה עמוקה, ועזר לה לעלות על הכיסא שהועמד למענה אצל החלון. פנה והגיש לה כינורו וקשתו בקידה. הנערה הופיעה לפני הקהל נרעשת, סמוקה בפניה, בהולה בעיניה. לפי דרישתו המפורשת של הפרופסור לבשה לכבוד המאורע שמלה אדומה דווקא וקישטה את צמותיה השתיים בשני סרטים אדומים.

רמז הפרופוסר בידו — והחלה הנגינה. אנו שמענו רק צרימות צרודות וראינו את היד המנהלת את הקשת באי־ביטחון ניכר אפילו להדיוט שבהדיוטות. ברם, היו בתוכנו שניים שהבינו יפה בנגינה. האחד — הוא הפרופסור. מובטחני ששמוע שמע נגינת שׂרפים, שעלתה לאוזניו מהצמות והעיניים של הנערה יותר מאשר מן הכינור. הוא עמד בראש מוטה הצדה, עוצם עין ופוקח עין, מלטף את חוטמו הגדול, ומרטן פעם בפעם לתוך סנטרו המשוסע והגלוח: "ברוו־ברוויסימו!" השני — הוא לייזר שלנו, שתום־

* **שכי:** שֵׂד — קוץ.

העין. אצבעותיו מרטו בזקנקנו ולרגעים פלט כעין שיעול מעושה של לגלוג. ופתאום נתקע לתוך הנגינה קולו של לייזר, קול דק וצווחני כשל אישה:

"תרמית ושקר, יהודים! היא איננה יודעת אפילו להחזיק בכינור! קונצרט או פגניני או ביס — זוהי סנדלרות ולא נגינה!"

וכפי שתוּכן מראש, הוציא את הקלרינט מסתר חובו. ושלושה מן הניצבים עליו, חברי להקתו, הוציאו אף הם את כליהם מתחת לבגדיהם — תוף קטן לאחד, חצוצרת נחושת לשני, עוּד לשלישי, והוא ספרדי. ומיד נתרעשה נגינתם ברעם של תפיפות ונשיפות וצביטות. הנערה נחרדה מנגינתה ושלחה מבט שאלה מבועת ומתחנן כלפי הפרופסור שלרגליה.

"רק להמשיך, מדמואזל מאוד נעלה!" נענה לה בנחת, "רק לא להיבהל ולא להפסיק!"

"לכי לקלוף תפוחי־אדמה, בת־פקועה שכמותך!" נצטווח לעומתה קול־האישה של לייזר, מתוך הגעש הבלתי פוסק של חבריו, "לכי! אינך יודעת לנגן!"

"רק להמשיך, מדמואזל מאוד נעלה!" משדלה הפרופסור בקולו השלֵו, "רק לא להיבהל ולהמשיך..."

הנערה ניסתה לעשות כעצתו, אך תיכף לכך גבר הרעש של כל כלי־הזמר עד להחריש כל אוזן. ולרמז מוסכם מצד לייזר, נצטרפו אל להקתו רבים מן הנאספים במקהלה של מחיאות כפיים וקריאות "ביס" רועמות.

הנערה עוד עמדה על הכיסא, מרימה פעם בפעם את הקשת ומורידתה בייאוש. פתאום ניתרה ארצה, צנחה על הדרגש הסמוך וגעתה בבכי.

הפרופסור קרב וגחן עליה. הוציא ממחטה צבעונית מכיסו והגישה אל עיניה. עמד ודיבר על לבה שתשוב לנגן. זהו ביזיון למוסיקה לעזוב את המערכה. מה ידובר על זה "אצלנו" באיברופה? מה יאמרו על זה בעולם? "סנסציון" לא טוב, מדמואזל מאוד נעלה... אותו רגע באה לעזרתו האם החולה. מיושבת במיטתה, מכעכעת וכחה לתוך הקערה שבחיקה, שמעה וראתה את הכול. עתה חלחלה לקראת המנגנים, שנדחקו קדימה, הידחק ונגן, עד שתפסו כמעט את כל חללו של החלון שבחוץ:

"רוצחים! הביתה לכו! כחי־כחי..."

"מאמא, פַּרדון, מאמא! רק להירגע..."

"מדמואזל מאוד נעלה! בבקשה רבה!"

"לנצח במרץ, חבריה!" מעודד ר' לייזר את חבריו, "תנו ל'פרופסור' שלנו חתיכת 'ביס' כזו, שיזכור אותה עד דור אחרון!"

"רוצחים!" מנסר קולה המבוקע והמכויח של החולה, "לייבל בני —"

"פַּרדון, מאמא, אם אזכירך שוב: ליאונארד שמי... פרופסור ליאונארדו..."

"מדמואזל מאוד נעלה! בבקשה רבה רבה... המוסיקה מוכרחה לנצח... פגניני לא היה נבהל... רק להמשיך ולא להיבהל..."

הרביעייה טרטרה ונפחה בכל עוז, בשמחת ניצחון מתפרעת והולכת, בתוך המשובה הסואנת של כנופיית הקונדסים. מבפנים האם מייסרת ומכעכעת, אך קולה נבלע בשאון. והפרופסור, לובן מת לפניו, שחור־משנה לעיניו, חוטמו הגדול משחיר כמעט בסומקו שכהה, והוא שלֵו להפליא כלפי חוץ, מרגיע את אמו מזה ומשדל את תלמידתו הבוכייה מזה בדיבור אחד.

בינתיים שלח לייזר רגל אחת על אדן החלון, הרים את רגלו השנייה, והוא נושף ומוסיף במלוא לחייו המחוטטות בקלרינט וממצמץ בעינו הפקוחה והטרוטה; נראה שזמם לכבוש את החדר כולו מבית. אך בעוד מועד הוטחה בפניו זעקת אימה:

"ה־צי־לו! רוצ־חים! הצילו! כחי־כחי..." ובעצם התקפת השיעול, לאחר הזעקה המאומצת, נצנחה האם כמתעלפת תחתיה.

אם פעל כאן מראה האם המתעלפת, או פעלה צעקתה המחרידה — לא ידוע. ואולם תיכף לכך, כלצָו של קוסם, הפכה הסערה לדממת פחד משונה. לייזר נתפלץ, כאילו פגע בו כדור מוות, הוציא את הקלרינט מפיו, חטף את רגליו הארוכות — והפך עורף במנוסה. אחריו נשתלשלה הלהקה — שפופה ומבועתת. אחריה גם הקהל כולו. רק לאחר רגעים ארוכים הִדהד מרחוק נחשול של צחוק. הפרופסור חש אל אמו. ואז התרוממה הנערה מעל הדרגש, חמקה בלא קול מאחורי גבו של הפרופסור אל הפתח, משם אל החצר, ומשם, במרוצה שוטפת, כנמלטת על נפשה, החוצה.

זה היה הקץ לשיעורי הנגינה. הנערה לא חזרה עוד אל הפרופסור. מסתבר שבביתה לא היו בלתי מרוצים מן הסיום. מזמן ביקשו להפסיק את הלימוד, אלא שהנערה התעקשה והמשיכה. זו, כנראה, הוקסמה מחלקת לשונו המגורמנת של הפרופסור והאמינה להבטחותיו. והנה באו מאורעות אותו ערב ושיברו את הקסם. שמועה נפוצה אחר כך בשכונה, שידם של הדוד והאב הייתה עם לייזר שתום־העין להכשיל את הקונצרט ולתת בינה בלב הנערה. משום כך לא באו ההורים אל הנגינה, ונכחו בה מן הבית רק שני האחים הקטנים. בשעת ההפרעות עמדו האב והדוד מרחוק, לראות איך ייפול דבר.

ושונות היו הסיבות שנצטרפו לשנות את דעתם של ההורים בעניין שיעורי הנגינה. קודם לכול היו סבורים שדי בלימוד של חודש אחד כדי לקנות את כל ה"חכמה" הזאת ולהיות כשר בשביל אמריקה — וכל יתר הוא בזבוז. כל הצהרותיו של הפרופסור על גאוניותה של תלמידתו נתקבלו מלכתחילה בהעמדת פנים של שמחה ובביטול גמור מאחורי גבו. שנית — פעל כאן בחריצות גם לייזר שתום־העין. שיעור זה, שראה בו

כעין עדות ליכולתו של הפרופסור בנגינה וממילא הקלה בכבודו שלו — שיעור זה היה כעצם בגרונו, שלא נתן לו מנוח. במסירות נפש ממש, כאילו כל חייו תלויים בכך, עמל להוציא מפיו של "הפרופסור" את בלעו היחיד. אך יותר מהכול פעל כאן התפריט של הפרופסור — אותו תפריט שהוציא מפיו של הדוד האדמוני את ההחלטה "שיש לנו כאן עסק עם שנורר ורמאי". וכך היה הדבר: לא אמר הפרופסור די בעריכת התפריט למען תלמידתו, כדי להכשיר גם את גופה לקראת ייעוד הגאון שהטיל עליה, אלא עוד שם את עצמו משגיח על ביצוע הוראותיו. יום יום כמעט היה מזדמן לביתה "רק דרך אגב! רק כדי להיווכח אם אמנם עושה מדמואזל מאוד נעלה כעצתו". ברם, אותו "רק דרך אגב" היה חל, בדרך פלא, תמיד בשעות הארוחות. היה הפרופסור יושב ומרדף בעיניים דולקות כל לוגמה בהיכנסה לתוך פיה של הנערה; ולא נודע אם הייתה בזה רק התפעלותו הרגילה מעיניה ומצמותיה, או שהתפעלות זו הופנתה עכשיו גם למאכלים. מעט מעט הרשה לעצמו גם לטעום מן הצלחות ולחוות את דעתו על תוכנן, עד שנמצא יום אחד שותף פעיל בסעודות. בייחוד עלה לו לכוון את זמן בואו לארוחת הצהריים. ובהסיבו עם המשפחה אל השולחן הערוך, ועיניו טובלות בכל קערה וקדרה, עולות וחוטפות ברעבתנות את הלוגמות מפיות האוכלים — אי־אפשר היה לבלי שתפו בסעודה. ומששותף פעם אחת — שוב לא יכלו עוד להתפטר ממנו. הוא עשה לו את ההזמנה האחת קבע לימים רבים.

כעבור ימים אחדים, והנערה לא באה לקבל את לקחה — הופיע הפרופסור בביתה. הוא הביא שתי תוכחות בפיו. התוכחה האחת הייתה על הבריחה. הֵרֵעה לעשות, מדמואזל מאוד נעלה, בעוזבה את המערכה... מה יאמרו "אצלנו" באיברופה?... "אובסטרוקציון"* לפרופסור ליאונארדו!... "סנסציון" לכל ה"זורנלים"... ועוד הֵרֵעה מדמואזל מאוד נעלה לעשות, בהזניחה את השיעורים. הזמן קצר — והעולם מצפה בכיליון עיניים להופעתה...

האב נימק את היעדרה מן השיעורים בזה שעליה להתכונן לנסיעה ארוכה, לאמריקה. לשמע הדבר הרתיע הפרופסור, כאילו נחבט בפניו, אך דבריו היו בשקטו הרגיל:

"אם היטב הבינותי את דבריו, אדון בעל בית מאוד נעלה, הרי שנתכוון לומר כי בדעת מדמואזל מאוד נעלה לנטוש את בושם המוסיקה ואת חינוכו של הפרופוסור ליאונארדו ולעקור לאמריקה?"

"בדיוק כך, אדוני!"

"ואבקש 'פַּרדון' מאת בעל בית מאוד נעלה, אם אביע את תקוותי, שחמד לו 'קומדי' נאה! היורשה לי לצחוק?"

---

* **אובסטרוקציון:** הפרעה מכוונת.

"אין כאן שום לצון, אדוני!" פקעה סבלנותה של האם, "חיה בתי מתעתדת לנסוע בקרוב אל אחיה שבאמריקה!"

"בבקשה רבה רבה, אדון בעל בית מאוד נעלה!" המשיך הפרופסור בנחת ולובן פניו העמיק יותר, "אם אין זה 'קומדי' הרי שכאן 'טרגדי' גדול וצריך לבכות... אני" — עבר לנעימה של הצהרה חגיגית — "הפרופסור ליאונארדו, אוסר עליו את הדבר. יש לנו אחריות נשגבה כלפי מדמואזל מאוד נעלה... מה נאמר ומה נדבר באם יבוא העולם וידרוש משנינו 'רפורט'?* בבקשה רבה רבה, יגיד: מה נענה אז?"

ועמד הפרופסור וגלגל חזות קשה על אמריקה. זוהי ארץ צלמוות, מדבר, שכולה חיות טרף נוראות ושודדים ורוצחים. שם אין קיסר גדול, כמו "אצלנו" באיברופה, ואין בה אפילו בושם זול, פרנק אחד הצלוחית... והוא מבקש "פַּרדון" מאת בעל בית מאוד נעלה, באם יגלה לו סוד — והוא לטש את עיניו ועשה שפתיו כעין השפופרת והשפיל את קולו, כמגלה רז מכבשונו של עולם — בכל אמריקה בואש, צחנה, בית כבוד, במחילה...

האב פנה ויצא אל חדר אחר בעצם שטף מדברותיו של הפרופסור. הנערה לא נראתה כלל. האם, שמעתה הופנה אליה זרם הדברים, ביקשה להיפטר ממנו והודיעה שאין לשנות עוד את דבר הנסיעה, באשר חתנה של הנערה תובע אותה משם. וראה: פעלה ההודעה והדברים פסקו מיד. נשאר הפרופסור עומד רגע ארוך כמהורהר, מחריש, אצבעו מסיירת את חוטמו הגדול לכל אורכו, מעלה־מטה. ופתאום, מבלי לומר דבר, מתוך קידה אילמת והבעה של מסתורין, נפטר ויצא.

ובערב נתפענחו המסתורין. בערב, בשעה שהמשפחה כולה הייתה מסובה אל השולחן המואר — צץ הפרופסור בפתח, מגולח מחדש, סברו חגיגי יותר מן הרגיל, ובימינו שתי שושנים, שאין לדעת מאין הגיעו לידו במדבר החצרות שבשכונה. חיה הנערה, שישבה עם המסובין, קפצה על רגליה ואמרה לחמוק אל החדר השני. אך קולו של הבא עצרה:

"רק רגע אחד, מדמואזל מאוד נעלה! בבקשה רבה רבה, רק רגע אחד!"

הסֶבר החגיגי המודגש ביותר, ביחד עם צרור הפרחים, ריתק את הכול למקומם בציפיית סקרנות. לאחר שקד קידות מיוחדות לפני איש איש מהנוכחים, נכנס הפרופסור החדרה בצעדיו המדודים והתייצב מתוח לפני האם. פתח והודיע, כי שמוע שמע בתשומת לב את הנימוק העיקרי לנסיעת מדמואזל מאוד נעלה לאמריקה, והוא: כי חתנה תובע אותה משם. במשך שעות ארוכות הרהר בדבר, עד שהגיע לכלל החלטה כי יש דרך אחת להציל את מדמואזל מאוד נעלה למוסיקה ולעולם. לפיכך בא להודיע

* **רפורט**: דין וחשבון.

להורים ולקרובים, כולם מאוד נעלים, כי החתן עומד כאן, לפניהם, בתוכם, והוא הפרופסור ליאונארדו.

מישהו צחק. האב — נתבדחה עליו דעתו. הוא הצביע כלפי מצחו, במשמעות ידועה, והפטיר בלעג חבוי:

"יותר מדי רב הכבוד, אדוני הפרופסור!"

"ידעתי, אדון בעל בית מאוד נעלה! הפרופסור ליאונארדו איננו שֵם מן השוק. קיסרים מפוארים באו לשמוע את נגינתו במרכבות זהב וכסף, מוקפים פרשים אדירים ותותחים גדולים ונוראים..."

"קרבן גדול ונורא באמת!" עקץ הדוד את חלקו.

"קרבן גדול ונורא! הנה הביטוי הקולע והמצוין, אדון מאוד נעלה! אבל הפרופסור ליאונארדו אחת גמר בלבו, באשר הוא אחראי לגאון החדש וממנו יתבע העולם 'רפורט' —"

פנה אל הנערה ובתנועה מהירה ואבירית כרע ארצה על ברך אחת, הושיט לעומתה את צרור הפרחים בימינו ואת שמאלו הניח בתנופה רחבה, תיאטרלית, על לבו.

"מדמואזל מאוד נעלה!" דקלם הפרופסור חגיגית, הברה להברה, "בזה מרשה לו הפרופסור ליאונארדו להגיש לה את לבו ואת — אהבתו..."

צחוק אדיר הציף את החדר. בחלונות נצטופפו השכנים, גברים ונשים וילדים, משתאים וצוחקים למחזה המשונה. הפרופסור לא נע רגעים ארוכים, ימינו עם הפרחים למעלה ושמאלו על לבו. נראה שאף לא שמע את קולות הצחוק. חיה נצמדה אל אמה וצחקה אף היא.

"מדמואזל מאוד נעלה!" המשיך הפרופסור לאחר הפסקה קצרה, "הלב דופק ומצפה ל'הן' שלה. תקבל נא את שי השושנים והיה זה לי לאות,כי ריצתה את קרבני"

"מטורף, שוטה — הסתלק מפה!" הסתער עליו הדוד האדמוני, שקצרה עליו רוחו. במשיכה גסה אחת הקים את הכורע על רגליו.

"אדוני הנעלה מאוד!" נתרוקן בבת־אחת קולו של הפרופסור, "'אצלנו' באיברופה אינם מתנהגים בצורה... הייתי אומר: מבאישה כזאת, במחילה. לא אליו באתי, אלא אל אדון בעל הבית —"

"יסתלק נא מפה גם בשם אדון בעל הבית!" שיסעהו האב.

"פַּרדון, אדון־אב מאוד נעלה! אקווה שמדמואזל מאוד נעלה תאבה לעשות 'פרוטסט' על הדברים האלה..."

"גם אני רוצה, שילך הביתה!" נענתה הנערה למבטו.

"שילך הביתה, מדמואזל מאוד נעלה?!" נשף בלחישה כמעט, כאילו נפח את נפשו, ולובן פניו העמיק מִשְׁנֶה.

"כן, אדוני! ודי לבלבל את המוח!"

"לבלבל את המוח, מדמואזל מאוד נעלה?! מלים רעות... מלים מבאישות, במחילה... ואיה הבושם היקר שנסכתי —"

"מספיק! זה הכול..."

"זה הכול, מדמואזל מאוד נעלה?! והאין בלבה רגש של אחריות כלפי המו־סי־קה והעולם?"

"לא."

"לא, מדמואזל מאוד נעלה?! ושום רגש קטן אל הפרופסור ליאונארדו?"

"לא."

"עכשיו שמע את הכול!" שוב זינק אליו הדוד האדמוני והניח יד שעירה ומנומשת מתחת לפקעת התלתלים, לטלטלו החוצה.

הפרופסור הוריד בנחת את היד מעל עורפו, בשולחו אל המתקיף מבט של ביטול. אחרי כן העביר את הפרחים לשמאלו, התמתח, קד קידות לכל עבר ונשף, כלאחר יגיעה רבה, בקרירות עצורה:

"שמי פרופסור ליאונארדו!" — הדגיש כל אות וכל הברה בשמו ובתוארו — "שלושה ימים ושלושה לילות אחכה במעוני לתשובתה של מדמואזל מאוד נעלה. אם עד אז לא תגיע התשובה אלי — אראה את עצמי נקי מכל אחריות למדמואזל מאוד נעלה וכלפי המוסיקה והעולם! שום 'רפורט' לא יידרש ממני. אַדיֶה!"

שפך של צחוק אדיר ליווהו בצאתו.

מאז אותו ערב יצאו לו לפרופסור מוניטין של שוטה ומטורף. כל השכונה סיפרה במאורע וצחקה והתבדחה. בשבת יצאו אחדים מילדי החצר להציץ לתוך חדרו. עמדנו בחלון. האם לא ישבה עוד במיטה. היא הייתה שכובה תחתיה, שדופה ודקה כאוד חרוך, מעוטפת בשמיכה נושנה ומטולאה, והשתעלה וכחה. הקערית הייתה נתונה בידה, על גבי הכר. הפרופסור עמד משובץ בפתח, בכל הדרת לבושו השחור, וגבו ופקעת תלתליו אלינו. נראה שעוד חיכה למדמואזל ועוד עמד הכן לקבלה, אף כי ארכת האולטימטום* כבר חלפה מימים. מוזר היה הניגוד בין הזוהר של הקטיפה, שכל קוּר וגרגר אבק נאסף ממנה בסבלנות מפתיעה, שעל גיהוצה כילה מיודענו שעות יום יום, ובין הדלות השוממה של החדר היחידי. דלות זו הייתה מתובלת ריח מעוּבָּש וחמוץ מן המיטה, ריח צואה חריף מן הצריף הקטן שבחצר, ריח ריקבון כבד מקרנות הבית שבחוץ.

נראה שהרגיש הפרופסור בתנועה בחלון, כי הנה פנה ושם אלינו את פניו החלקים

* **אולטימטום:** אתראה, אזהרה אחרונה.

והצחים כתמיד. הוא שמח לקראתנו, כאילו היינו ידידיו מכבר, והזמיננו בקידה עמוקה לכבדו בביקורנו. בחדר נזדרז והגיש לנו לישיבה את הספסל הנמוך בקידה נוספת. אחרי כן התמתח כנגדנו, חגיגי ורציני ביותר, כאילו היה בפיו עניין חשוב במאוד מאוד, והודה ל״אדונים צעירים מאוד נעלים״, על שהואילו לכבדו בביקורם. הוא מבקש מאתנו, שנואיל להרשות לו לגלות לנו סוד כמוס — והוא השפיל את קולו וקירב פניו אלינו, עד שהבחנו ברשת הנימים הכחולים־סמוקים שעל חוטמו הגדול. וזה הסוד: בשכונה נתפשט ריח רע, צחנה, בית כבוד, במחילה. רק במעונו של הפרופסור ליאונארדו נשתמר הבושם הטוב, הפרפיום, האו־די־קולון... הבה, אדונים צעירים מאוד נעלים, ונשאף את הריח הטוב!

הקדים ושאף בראש של הֲנאתנוּת את האוויר המעופש בכל פיו ומחילות נחיריו השעירות. כמוהו עשינו גם אנחנו. תוך כדי שיחה עלה זִכְרָה של חיה הנערה — אבל הפרופסור הניף את ידו בתנועת מחאה נמרצת: סוף! שוב אין לו שום אחריות כלפי המוסיקה והעולם! ובבקשה רבה רבה מאת ״האדונים הצעירים מאוד נעלים״, לבלי הזכיר את שמה! ואולם, לא ארכו הרגעים, ונמצאתי אני, השכן הקרוב ביותר, מרצה לפניו, לפי דרישת־רמז משלו, על כל מה ששמעתי וראיתי בביתה היום. נשאלתי בעיקר, אם כבר סעדו בביתה את סעודת השבת. ואם כן — נדרשתי לפרט במיני המאכלים שנערכו על גבי השולחן: אם הגישו הפעם פשטידה של אטריות, אם היו תפוחי־האדמה שבחמין חומים ואפויים יפה, אם הייתה החלה תפוחה וריחנית, אם צפו במרק ״עיני״ שומן זהובות. הוא בלע את דברי בעיניים דולקות ובגרונו החלק והצח ניכרה תנועה נרגשת של בליעת רוק דחופה. וכאילו באה כל התעניינותו בפרטי הסעודה אך ורק לטובתה של הנערה, הביע את שמחתו, שלמרות הכול עדיין ״האדון־אב מאוד נעלה״ מקפיד על הוראותיו בענייני סעודה. את שמה ואת זכרה של ״מדמואזל״ לא העלה על שפתיו.

אחרי כן נשאלתי לצבע השמלה שראיתי — ולא פירש שמלתה של מי; ברם כוונתו לא נעלמה ממני. על הודעתי, שהשמלה הייתה לבנה — שוב הונפה ידו באותה תנועת מחאה נמרצת שלו. צריך לעשות ״פרוטסט״... רק שמלה אדומה; בפירוש קבע את הדבר עם ״האדון־אב מאוד נעלה״... ועמד הפרופסור להסביר לנו מה יפות העיניים והצמות — סתם צמות ועיניים! — בשמלה אדומה... זאת היא ״פואסיה״... זאת היא ״סימפוניה״... רק מעט הבינונו מהסברותיו ולא הבינונו כלום בשימושי הלשון הזרים שלו — אך הוא לא שאל למידת הבנתנו. האריך בשבחה של שמלה אדומה ולשונו נעשתה נמלצת ופיוטית, עד שהניח פתאום את ידו על לבו ומשך, כבאנחה, כלנפשו:

״אה, אילו ידעתם, אדונים צעירים מאוד נעלים!״

אילו ידענו מה — לא פירש. מיד חזר לענייניים מעשיים. הוא שוב מבקש מאתנו

"פַּרדון" ורשות לגלות לנו סוד נוסף: הוא גמר בלבו לכרות אתנו, עם "האדונים הצעירים מאוד נעלים", ברית ידידות "עד הקבר". הוא מלא התפעלות למצוא בנו הבנה רחבה כל כך במוסיקה, ולפיכך החליט לעשות גם אותנו לצלוחיות בושם יקרות... ואז נבוא הביתה ונגיד: "פאפא" מאוד נעלה! "מאמא" מאוד נעלה! בואו והריחו! אנחנו צלוחיות בושם יקרות מפריס, אלף פרנקים הצלוחית!

אנו הסכמנו, כמובן — אף כי תהינו בלבנו, איזו הדרך ניהפך לצלוחיות בושם יקרות. אך בזה לא נתמצה הסוד הנוסף עד הסוף. "אצלנו" באיברופה נוהגים ידידים לערוך סעודות משותפות. וכדי להתחיל עוד היום בברית הידידות יש צורך לערוך עוד היום סעודה משותפת! עוד רמזים אחדים — ואנו ידענו את תפקידנו. בסערה נתפזרנו איש לביתו. שם נצטיידנו בגנבה מכל טוב המטבח והמגֶרות, מעשי תבשיל ומעשי אופה. בכיסים עמוסים ומשומנים חזרנו אחד אחד. בחדר מצאנו כבר שולחן ערוך ליד מיטת החולה. למראשותיה: שרשיף*, ועליו פרושה מגבת ישנה כמפה, ועל המגבת — צלחות מרוסקות, סכין, מזלגות חלודים, פת קיבר, בת כמה ימים. הפת — זה היה כל חלקו של מארחנו בסעודה המשותפת. הפרופסור ניצב בחלון, מלטף את חוטמו, מעביר מבט־סיור נוקב ובולש על פני כיסינו הממולאים, בעוברנו, ופונה מיד אל הפתח להקביל את פנינו בקידותיו האדיבות. את שללנו הרקנו לתוך צלחת גדולה, מרכזית, שעל השרשיף; ניערנו נער היטב לתוכה את בטנת־הכיסים, עד הפירור האחרון. אנו ממלאים את הצלחת — והפרופסור עומד עלינו ומביע פעם בפעם מחדש את התפעלותו מההבנה העמוקה שגילו "האדונים צעירים מאוד נעלים" במוסיקה האלוהית, מריח הבושם היקר העולה ממנו, בדיוק כמו "אצלנו" באיברופה. בצלחת נערם ערב־רב ססגוני של מאכלות שבת: קציצות נגוסות למחצה ולרביע, תפוחי־אדמה משיירי החמין, דגים ממינים שונים, גרעיני דלעת לפיצוח, ועוד כיוצא בהם.

את המאכלים חילק הפרופסור במזלג על פני שאר הצלחות; צלחת לאיש, וצלחת מיוחדת ל"מאמא". אחרי כן פתח את הסעודה בחגיגיות טקסית כמעט. יצא אתנו לחצר, נטל את ידיו בכיור נושן, נכנס וספגן במגבת־המפה. כמוהו עשינו גם אנו. בשביל "מאמא" הביא פנימה בָּזיך** ישן וגֶרֶף,*** הושיבה במיטה, רחץ את ידיה וספג גם אותן בקצה המגבת. כל זה נעשה בשתיקה גמורה ובתנועות של שחקן. אחרי כן פתח באכילה. אכלנו — אנו מעומדים ו"מאמא" בישיבה. הפרופסור השתמש בשתי ידיו ובשני מזלגות. היד האחת הגישה לרגעים ל"מאמא"; היד השנייה שימשה את עצמו. עד הפה התקדמה הלוגמה בשופי ובדרך ארץ; משבאה אל פיו וסגרו עליה השפתיים נטולות הדם, התחיל בפנים בולמוס קדחתני של לעיסה רעבתנית: קולות פיצוח, בליעת

* **שרשיף:** שרפרף.

** **בזיך:** ספל קטן, קערית קטנה.

*** **גרף:** כלי למי שפכין.

רוק, נקישת־שיניים. כל פניו נתעוותו משונות בבולמוס, נטפי רוק דשן נתבצבצו ונתבהקו מבין השפתיים המהודקות, עיניו נשטפו רוטב אדמדם ומלוהט, ובלחייו פרח סומק חוורוור. עוד היד האחת מגישה באורך רוח אל בין השפתיים הכחולות כהות, השחורות כמעט, של האם החולה — וכבר כילתה היד השנייה את מלאכתה. אנו עודנו בלוגמות הראשונות, מתאמצים לחקות את הליכות הנימוס של מארחנו במזלגו — וכבר הושמד כל מה שהיה בצלחת שלו. עתה פנה אלינו ועיניו לקלקו בגעגועי חמדה גלויים את מנותינו, שנגרע מהן אך מעט עד עתה. והנה התחיל להורותנו כיצד להשתמש במזלג, למען נהיה "איברופאים" גמורים. השיעור היה הסתכלותי, מתוך הדגמה מוחשית ביותר: שלח לפניו את מזלגו, דלה משהו מתוך צלחת שלי או של חברי והביאו בכל גינוני הנימוס אל פיו — ואנו נדרשים לעקוב אחרי כל תנועה ותנועה בכל תשומת לבנו. פעמים הרבה חזר על הניסיון, כדי שייחרת יפה יפה בזיכרוננו, אלא שעם כל חזרה וחזרה נעלם בפיו חלק הגון ממנותינו, עד שלא נשתיירו בצלחת אלא כזית פה וכשקד שמה. רק במנתה של אמו לא נגע. ובשעה שהיה עסוק בשיעור המזלג — גם אז לא שכח אף לרגע להאכילה. פעמים אחדות ביקשה האם להפסיק, כי כבר אכלה לשובע, אך הוא הפציר וחזר והפציר בה כבילד קטן:

"בבקשה רבה רבה, מאמא, הכול... לא להשאיר כלום..."

"אבל, כבר שבעתי, בני... אין לי כוח, לייבל..."

"לי־או־נאר־דו שמי, מאמא!" — כאן השפיל את קולו וקירב את פיו אל אוזנה — "ובבקשה רבה רבה, מאמא!" — שב והרחיק את פיו והגביה את קולו — "הכול..."

כך נעשינו ידידים אמיתיים, כמו "אצלנו" באיברופה. הסעודות המשותפות תכפו. כל העניין מצא חן בעינינו, הילדים — עניין של סוד והרפתקנות, של סעודות משותפות וקרבה אל זה האדם המוזר — ושקדנו עליו בהתלהבות תמימה והצלחנו להעלימו מהורים וחברים. ויחד עם זה, ברמזים גלויים למדי, הוטל עלי, שכנה הקרוב של חיה הנערה, למסור ידיעות על ה"היא"; סתם "היא" — שאין לפרש בשמה. כרגיל נתרכזו שאלותיו בשני דברים: במעמד שולחנה ובצבע שמלותיה. ולא ידעתי מה קרוב יותר ללבו: אם תפריט סעודותיה, אם צבע שמלותיה, אם שניהם כאחד.

לימים ביקש מאתנו "פַּרדון" ורשות לגלות לנו סוד חדש. להווי ידוע לנו, אדונים צעירים מאוד נעלים, כי הסעודות המשותפות שלנו עדיין אינן בדיוק כמו "אצלנו" באיברופה. ובבקשה רבה רבה לבלי להיעלב; אסור לחפות על האמת... משהו עיקרי חסר, שבלעדיו אין הסעודות סעודות ידידים, אלא סתם אכילה; ובבקשה רבה רבה לבלי להיעלב... ומה שחסר — זהו ה"שמפאן". וה"שמפאן" הריהו משקה מהולל, שאין בעולם מושלו. "שמפאן" ביחד עם ידידים טובים ועם בושם המוסיקה — הנה סימפוניה אלוהית... הנה פואסיה... כן, אדונים צעירים מאוד נעלים! ולפיכך הוא מציע

לצבור "קפיטל",* עד שיצטבר הסכום, מחיר ה"שמפאן"... ועוד באותו היום נפתח החשבון. מעתה קיבלנו על עצמנו להביא הנה את פרוטות הכיס שקיבלנו מאבא. הפרופסור התקין לו "בּוּכהַלטֶרי"** ממחברת מקומטת והבטיחנו, שהכול יתנהל בדרך של סוחרים. הוא נוטל את הפרוטות מידינו ובודק תחילה יפה יפה את צורותיהן ומידת העובי שלהן, אם לא נשתחקו ונגרע על ידי כך מערכן. אחרי כן הוא מרקידן פעמים אחדות על אבני הרצפה, לדעת אם אינן מזויפות. ולאחר שהיה משלשלן ביד רוטטת במקצת לתוך אחד מכיסי חליפתו — היה מפשיל את שרוול ימינו, טובל זנב עיפרון ברוק שבפיו ורושם דבר מה ב"בוכהלטרי" בכתב משונה, שלא ידענו את טיבו.

בהתלהבות הבאנו לו את פרוטותינו. בכיליון נפש ציפינו לאותו משקה מסתורי. בינתיים הבאתי לפרופסור ידיעה, כי הנערה חיה עומדת להפליג מחר באנייה, בדרכה לאמריקה. הוא הפסיקני במועל יד נמרץ: ראשית — לעולם אין להעלות בפני הפרופסור ליאונארדו שם של גברת, מבלי להקדים לו את תואר הכבוד "מדמואזל". זהו חוק, צעיר מאוד נעלה, ובבקשה רבה רבה לזכור את הדבר עד הקבר... ושנית — סוף!... אפילו אם יבוא קיסר אדיר עם פמליה של פרשים אדירים ותותחים נוראים ויצווה: פרופסור ליאונארדו מאוד נעלה נדרש להזכיר את שמה של ה"היא" — ואז ישיב בכל ההכנעה ויראת הכבוד: קיסר אדיר, סוף...

העיר — ופרש אל החלון. עמד מחריש ומהורהר. נראה שהידיעה שהבאתי העסיקה בכל זאת את דעתו. עמד וליטף את חוטמו הגדול, זהיר זהיר, כאילו הייתה אומצת הבשר הכחולה הזאת כלי חרסינה יקר ושביר.

אור צהוב של לוּקס*** שאוּל שופע מבעד לחלונות הפתוחים של בית השכן. הבית מלא שכנים וקרואים כבשמחה של מצווה. כולם הוזמנו ובאו אל נשף הפרידה לכבוד חיה הנערה, המפליגה מחר לאמריקה. ר' לייזר שתום־העין ולהקתו מנעימים זמר בכליהם. ניגוני חתונה ידועים נישאים ברעש אדיר: התוף מטרטר, העוּד מגמגם, החצוצרה מצרצרת, ואולם קול היבבה של הקלרינט גובר על כולם.

אמה של חיה, אישה בעלת בשר וקצרת נשימה, יושבת בפינה ועיניה אדומות וצבות. מאז ומתמיד שמורה בלבה טינה לאמריקה זו, שכבר בלעה שניים מבניה, ועתה היא בולעת גם את בתה הצעירה. האב, שראה בכל ילד נוסע תוספת מחיה ומשען לביתו, ניצב עליה ומשדלה בדברים. חיה, כלת הערב, יושבת בקהל חברותיה ובעיניה ועל פניה חגיגיות מהולה במורא ילדותי ובציפייה לקראת הבאות והסתומות. הדוד האדמוני,

---

* **קפיטל:** הון, רכוש.

** **בוכהלטרי:** פנקס לניהול חשבונות.

*** **לוקס:** עששית, מנורת נפט.

ראול דופי, כֵּן תוויים צהוב וכינור, *1949* (באדיבות אילה זק"ס)

מנומש ושעיר וגברתן, מדשדש משולחן אל שולחן, מגש גדול בשתי ידיו, והוא מכבד את הקרואים במיני מתיקה. לפני כל אחד ואחד הוא מציג את השאלה שמעסיקה אותו מאז הערב, ואולי העסיקה אותו גם קודם לכן: מה צורה ילבש השם חיה באמריקה? — האי אותו "דוד־סם" מופלא, מין חולשה קונדסית לו לשבש ולסרס שמות יהודיים דווקא: משה נהפך אצלו למוריס; דוד נעשה דיוויד. מה יעשה ה"דוד־סם" בשם חיה — האי

באה הפסקה בנגינה. לייזר נופח בקלרינט, להוציא ממנו את נטפי הרוק, ועינו הפקוחה מרדפת בחמדה את המגש שבידי הדוד. פתאום מצטעק קול האישה שלו בהתרגשות:

"חברה, למנצח! ה'פרופסור' הולך! תנו לו מנה הגונה ביס ופגניני — תנו!"

לייזר היה הראשון שהבחין בבא, בעינו האחת; ואולי עוד הרגיש בו בטרם ייראה לעינו, מתוך ניחוש שבלב... עיני כל הקרואים נשתלחו אל הפתח. הלהקה חידשה את נגינתה ביתר עוז. הדוד האדמוני עמד באשר עמד והכריז:

"הביטו נא! אורח יקר... בעל הכרבולת בא!"

והפרופסור נכנס לתחום האור ועמד בפתח — ותיק הכינור תחת בית שחיו. קד, כדרכו, ונתמשך בפסיעות מדודות לתוך החדר, עד שנעמד מול חיה. זו התווירה והסמיקה חליפות והעבירה מבט של פחד סביבה. הדוד האדמוני השגיח בכך, הניח את המגש על שולחן סמוך, נדחק והתייצב אצל הנערה; מוכן למלא את תאוותו מאז: להשקיע יד ב"כרבולת" השנואה עליו משום מה ולמרוט בה בכל כוחו.

הפרופסור עמד מתוח. מחריש, מבריק בשחורו ובלובנו, ועיניו אל נקודה בקיר. ומסביבו — רעם המנגנים. לחישות, קולות צחוק, קריאות "ביס" בודדות. והאב מרמז לעבר מצחו כלפי הקהל ונד בראשו, בהבעה גלויה של לגלוג וביטול.

"ומה אתה מבקש כאן, האי!" נער אליו הדוד בגסות.

"לכשיחדל הרעש — אדבר!" החזיר הפרופסור ביובש, בלא גינוני האדיבות והחגיגיות שלו, ומבטו נעוץ בלא ניע בקיר.

"למנצח, חברה, לכבוד 'הפרופסור'!" מלהיב לייזר את חבורתו, תוך כדי נפיחה ונשיפה, ועינו האחת, הדלוחה, מוצפה מים, מרוב התלהבות לקרב.

"צריך לקטוף את כרבולתו ודי!" פוסק הדוד כמו לנפשו.

אך נמצא אחד בקהל, אולי מסקרנות, אולי מניד חמלה. ואותו האחד ניגש אל לייזר, ואחרי חילופי דברים קשים, הוציא את הקלרינט בכוח מפיו והיסה את חבריו. ובו ברגע שנשתתקו הקולות — זע הפרופסור מקיפאונו. עקר את התיק מבית שחיו, הוציא מתוכו את הכלי והקשת, ואת התיק קיפל בזהירות, בעזרת שיניו, והניחו על כיסא סמוך. כיוון את המיתרים והודיע כלפי הקיר: הוא מבקש "פַּרדון" ורשות לנגן

ניגון פרידה. למי? — לא פירש.

גהר על הכינור, כגהור על תינוק נשוא בידיים, התחיל לנגן, ומיד ניטלטל כל גופו בסערה — למן רגליו ועד פקעת תלתליו, ועד מגבעת הקטיפה הרכובה עליה. אדם מתון ושלֵו זה למראה — איך פרכס וריטט ונתעוות בבולמוס משונה, כקנה בסופה! גם הפעם לא הובנה נגינתו לאיש מאתנו. גם הפעם לא שמענו אלא יבבות וטענות, צריחות וקולות־כְּאוֹב נשמעים כמעט. אבל זו הפעם הראשונה שמשהו זע בכל לב, כעין חמלה, ומחה את הלגלוג מעל כל פנים. ייתכן שלא הניגון עשה את זאת, אלא אותו לובן מת של לחייו השקועות; משום מה היה הלובן הפעם מודגש יותר מתמיד לעיניים — אולי מחמת אורו החזק של הלוּקס, ואולי כניגוד לאפלת עיניו, שדלקה עתה בשחור לח ואטום מאוד. כלֵיל סגריר בסוף החודש. אותה שעה הרגשתי בלב־הילד, כי יש שֵם בלשון בני האדם לכל הקוֹרדיָקוֹס* המשונה הזה של מחול עיוועים וסתימות צלילים, של לובן פנים חולני עם אופל בוער של עיניים, אלא שלא נתפרש לי אז השם הזה. לימים ארוכים נמצא לי השם — והוא: רעב. רעב, שחזונו היה בליל ילדותי של קציצות וחלות שבת עם עיניים וצמות של נערה בת חמש עשרה, חלומות גדוּלה עם תסביך הזיות על בשמים בתוך הבאוש של דלות וחולי. איני יודע אם פירוש זה כבר עלה אז על דעתם של הקרואים הקשישים, או רק ניחשוהו בלבם, כמוני. אך עובדה היא, שהניחוהו לפרופסור לסיים את ניגונו. רק שניים היו שלא נתפסו לרגש הכללי: הדוד האדמוני ולייזר שתום־העין. הדוד עמד בפישוק רגליים גמלוניות, גברתן, שעיר, ועיניו נחו בתשוקת טרף על פקעת התלתלים המתנועעת. ולייזר, שהקשבתו של הקהל הגבירה בו את קנאתו, ניסה פעם בפעם לחדש את מלחמתו, בגנבה רועמת ובדברי לעג — אלא שבכל פעם בא אותו האחד והפסיקהו.

כתום הנגינה נזדקף הפרופסור, כאילו בחלוף הסופה, ואולם ידיו וגם ראשו הוסיפו לרטט. הוא נטל את הקשת בין שיניו, ובמשיכה אחת חזקה ניתק את כל המיתרים שבכינורו, שקרעיהם נידלדלו מזה ומזה. אחרי כן, כלהטוטן שביצע מעשה מפליא של אחיזת עיניים, הניף את הכינור והעבירהו אחת ושתיים ושלוש במעגל לפניו, להראותו לכל הנאספים כולם. ואז צרר את הכלים בתיק, נתן את התיק תחת בית שחיו, קד כנגדו קידה לרֶביע, ככפוי, ונשא את מדברותיו אל הקיר:

"זה לא 'תיאטר'! פרופסור ליאונארדו ניתק באמת את מיתרי כינורו לבל יוכל לנגן עוד. הוא לא יוסיף לנגן עד שיבואו לכרוע ברך לפניו ולבקשו 'פַּרדון', ועד שתבוא זאת שרימתה אותו... אף רגע אחד לפני כך לא ייגע בכינור. ואם לא יבואו — או אז יהיה הפרופסור ליאונארדו פטור מכל אחריות למוסיקה כלפי איברופה וכל העולם. אַדיֶה!"

לא "אדונים מאוד נעלים" הפעם ולא שום תואר אחר של נימוס. כילה לשאת את

---

* **קורדיקוס:** כאב לב.

הצהרתו, שנאמרה ברצינות חמורה מאוד — ומיד הפך הפרופסור והעתיק את עיניו מן הקיר אל הפתח. בצאתו נהרה אחריו שתיקת תימהון נבוכה ומחייכת של הקהל וחיה הנערה בתוכו. הדוד האדמוני הביט באכזבת ייאוש אחרי "הכרבולת" המתרחקת, כחתול שנמלט טרפו מפיו. רק רגע קל ארכה השתיקה. הנה באה התקפת נקם מחודשת ומוגברת של לייזר ולהקתו והסעירה את השתיקה בניגון רועם וממושך.

אותו לילה הבקיע מתוך הבית הבודד שעל תחום החולות קול געייה משונה, כגעיית שור עקוד. שכנים, שהובהלו מביתם, נתדפקו בחלון ובדלת — ואין עונה. ואולם הם היו מוכנים להישבע, שהקול לא היה קולה של האם החולה, אלא נאקת בכי של הפרופסור בכבודו ובעצמו. אם היטיבו לשמוע או לא — לא נודע עד היום.

מתוך: **פרופסור ליאונארדו**, כתר.

יש מסכות של מלים ויש מסכות של לבוש,
תסרוקת וגינונים. מה בדבר פרופסור ליאונרדו?

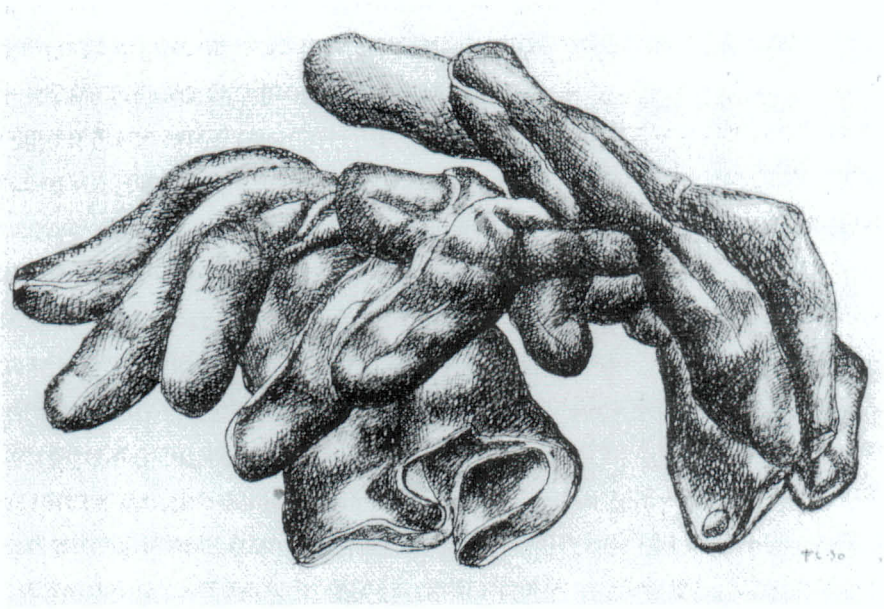

פרנאנד לֶז'ֶה, כפפות ישנות, 1930 *© Spadem, Paris (Galerie Luise Leiris)*

אשר ברש (1889-1952) נולד בגליציה למשפחת דיינים ומורים. מגיל צעיר שלט בכמה לשונות והעברית בכללן. סיפוריו הראשונים, שנכתבו בעברית, פורסמו בוארשה ב־1906 וקבעו את שמו כסופר עברי. קודם לכן פרסם סיפורים ושירים אחדים ביידיש. ב־1914 עלה ברש לארץ ישראל והתיישב בתל אביב. הוא עסק בכתיבת רומאנים, סיפורים ושירים, ופרסם מאמרים בענייני ספרות וחברה. שנים רבות שימש כמורה בגימנסיה הרצליה בתל אביב ובבית הספר הריאלי בחיפה. ברש היה סופר ריאליסטי שביקש לתאר את החיים כמו שהם, על הייסורים הגדולים ועל הנחמות הפעוטות. הנושאים לסיפוריו שאובים מחיי היהודים בגליציה, עיר הולדתו, ומהווי החיים בארץ. הסיפור שלפניכם עוסק בימים האחרונים של השלטון התורכי בארץ. לבני הנעורים אסף ברש סיפורים ומעשיות מן הפולקלור וסיפרם מחדש בסגנון שופע הומור. הוא הביא בפני הקוראים פרשיות מן ההיסטוריה היהודית ותרגם ועיבד יצירות קלאסיות מספרות העולם, ביניהן "רובינזון קרוזו" ו"אוהל הדוד תום".

אֶקְמֶק אשר ברש

"מהגר" יהודי, מגורש עם כל תושבי תל אביב בפקודת המצבִּיא התורכי העריץ, הפקר לכל גזרת זדון, ישב שדמי עם משפחתו הקטנה בחיפה. אחרי גלגולים רבים מצא דירה בבניין, שהיה לפנים בית חרושת לאבני מלט, במושבה הגרמנית ליד דרך המלך. החצר הייתה מלאה ציבורי אבנים מחוטבות יוצאות תבנית דפוסים שונים, שאיש לא מצא בהן חפץ כל שנות המלחמה; בחורף רחצן הגשם, חספס את חלקתן והבליט את גרגרי הזיפזיף הגס, ובקיץ טסו עליהן לטאות פזיזות, בעלות עיניים סקרניות, ועכבישים מתחו ביניהן את אריגיהם הנפלאים. צריף הפחים הגדול והריק נתפרק בקיץ האחרון ציפויו על ידי צבא לימאן פון סאנדרס,* ושלד העץ הגבוה עמד ערום ומפולש, כסמל להרס החרושת האזרחית. אלמלא שני עצי הזית עבותי הנוף שליד הגדר והתאנה גדולת העלים שליד החלון, מן הנמנע היה לגור בחצר המוות הזאת.

בסוף הקיץ, בימים האחרונים לשלטון התורכים, כשהתושבים היו ממעטים לדבר מבכל ימות השנה, אך עיניהם נפגשו ברחובות מתוך רמיזות של שמחה כבושה על המתרגש לבוא, עמד שדמי בבוקר עם בתו, בת השנתיים, תחת אותה התאנה גדולת

* **לימאן פון סאנדרס:** המפקד הגרמני שעמד בראש הצבא התורכי במתקפה נגד הצבא הבריטי.

העלים והציץ לבין ענפיה הסבוכים, לראות אם אין עוד אחת מן האפילות,* שנעלמו במקרה מעיני הרועים הערביים, שהיו מעוללים** את העץ בהשכימם לרפתי בעליהם הגרמנים. התינוקת בכותונתה לבשרה הוורוד שיחקה לרגלי אביה בתוך נצרי השורש של העץ. עודנו מסלק במתינות מרוכזת את הענפים הנמוכים לתור אחרי פרי חבוי, והנה לפתה הילדה את רגלו וקראה בקול נבעת:

"אבא!"

הוא הוציא את ראשו הפרוע מעבר לעץ, לראות מה קרה, והנה לפניו חייל תורכי, אחד מן הנמושות, שנשארו בעיר קרועים ובלויים ורעבים, ורובם גם בלתי מזוינים. יום יום ראה אותם שדמי בעברם לעשרות ולמאות ברחובות בסך תחת צליפות הסגנים הצרודים ומודלקי העיניים, ומהם גוחנים בכל רגע להרים קליפת אבטיח או חתיכת חרוב מושלכת בחוץ ולועסים אותה בתאוות חיות. יום יום ראה אותם בשאתם ארבעה וחמישה את אחד מחבריהם שגווע, ובראותם לרגליהם פסולת מזון, הם מורידים את המת ועטים על השלל. יום יום ראה אותם בתעותם חולים, יחפים וגזוזי שער בתוך הסמטאות הצרות, נכרים ואילמי שפה והרעב בוער בעיניהם, אך לא קרהו המקרה לעמוד פנים אל פנים עם אחד מהם.

וזה שעמד לפניו עכשיו היה גבר לא צעיר, תלוי שפם ממראה הטבק, וקדקודו הגזוז מבהיק מתחת ל"אנוריה"*** הקטנה והקרועה; רגליו הצבות יחפות ומעילו האפור וגס החוטים תלוי על רזון גופו בלי חגורה. עיניו הקטנות והאפורות הציצו ביגון מתוך הפנים החיוורים. כשראה את שדמי השתחווה קצת ורמז בחיוך נבוך אל התינוקת הלופתת את רגל אביה בחזקה. אחר כך ניסה לפשוט יד וללטוף את ראשה, אך נמלך והשיבה אל לבו ובראשו נענע מחייך, לאמור: גם לי כזאת!

שדמי השתמש בכל ידיעתו בתורכית ושאלו:

"אַנַטוֹלי?"****

"אֶוֶד! אֶוֶד! (כן! כן!)" ענה התורכי מתוך התעוררות, ובעיניו נצנץ משהו רחוק אך תקיף מאוד. הוא ניסה להתקרב יותר אל התינוקת, אך היא, שלא גרעה ממנו עין, נרתעה מפניו, והוא הרפה את ידיו כמבויש. בלבו של שדמי ניעור רגש חם ביחס לגבר הזר הזה, וברמזו ראשונה אליו ואחר כך אל בתו, שאלהו ערבית:

"אַולאַד?" (כלומר: יש לך ילדים?)

"אוד! אוד!" ענה הלז ונצנוץ עיניו החל להאיר יותר; ובהרימו אצבע אחת ובהצביעו אחר כך על הפעוטה, התכוון לומר: בת כזאת ממש.

---

* **אפילות:** מ"אָפִילי", פרי שאיחר להבשיל.

** **מעוללים:** קוטפים את הפרות האחרונים.

*** **אנוריה:** כובע צבא שהנהיג אנוור־פחה.

**** **אנאטוֹלי:** איש מחבל אנטוליה שבתורכיה.

חשק שדמי לשאלו, כמה שנים עברו מאז שלא ראה אותה, אך לא מצא את הרמז המובן, והלז שחשב כי הוא נשאל לעיניה של בתו, שם את שתי אצבעותיו על עיניו, ואחר כך נשקן בדבקות, לאמור: עיניה כעיניו הוא.

מתוך שלא יכלו להמשיך יותר את השיחה, עמדו שני הגברים רגעים מספר מחרישים. אך שתיקה זו הייתה שקולה כנגד שיחה ארוכה, כי השאלות והתשובות האנושיות העמוקות ביותר נתבטאו בה; ומין ידידות נפש, מעין קרבת משפחה מסתורית, נתהוותה ביניהם. ותמוה: גם התינוקת הרפתה מרגל אביה והייתה עומדת בין הגדולים בלי פחד, שפתיה פשוקות משהו ועיניה נשואות אל פני התורכי המסכן מלאות הבנה. ופתאום כבו עיניו והבעתו הראשונה, המטומטמת, שבה אליו, פשט את היד וחינן את קולו הצרוד:

"אֶקמק! (לחם)".

גם שדמי כמו התעורר למציאות, גחן ולחש לילדה אילו מלים, וזו הרימה את רגליה הפעוטות, ורצה בהתלהבות ילדותית לתוך הבית, וכעבור רגע שבה עם פרוסת לחם גדולה, ובלי לחכות עוד לדבר אביה, הושיטתו במין שמחה של מצוה לחייל הרעב. הלז חטף את הפרוסה בשתי ידיו ונתנה לתוך פיו, אך פתאום נמלך ותחבה בכיס בגדו, ובהעיפו עוד מבט נוסף על התינוקת התמהה מיהר להימלט מתוך החצר.

בערב אותו יום הייתה העיר שרויה באי־מנוחה יותר משאר הערבים האחרונים. "המהגרים" מיהרו לבוא בבתיהם ושם ישבו על הכיסאות השאולים ולעסו את פתם התפלה, העשויה רוּבּה דוּרה, לאור מנורת השמן העשנה. אפילו אותו המורה הירושלמי, שהיה מתגנב בלילות, בשעות האסורות, בחירוף נפש, להפיץ שמועה מעודדת על אודות מעשי הציונים ומעמד האנגלים, ישב הערב בביתו בתוך משפחתו רבת הילדים, והזה מתוך טירוף הלב בספר אידי, שחלם זה כמה שנים לתרגמו עברית. אחרי כן קשה היה לגדולים להירדם, והלבבות כלו חרדים לקראת הבא. המוֹ המוּ אל הקרובים והמכירים הנמצאים שם "בדרום" לראותם, לעבוד ולשמוח עמהם על הגאולה והישועה, ובייחוד, והרגש הזה היה החזק ביותר, ליהנות כמוהם מן "החיים", כלומר מן הלחם הלבן והסוכר הזול, אחרי ירחי העמל והרעב בגולה זו המנוולת. גם בחוץ התרגש מה כל אותו הלילה. שרידי קציני הצבא והפקידים התורכים דהרו ברחובות על סוסיהם, כאילו ביקשו מפלט מן העיר, אך לשוא: כל הדרכים כבר נכבשו על ידי האויב. אחרי חצות שמע שדמי פתאום מאות רגליים רצות על פני הדרך, וקולות בודדים קוראים, מתרים ונוזפים ומשתתקים. הוא ואשתו מיהרו לרדת מן המיטות, ומבעד לחרכי התריסים הציצו החוצה. היה ליל ירח, והם ראו את צבא התורכים החונה בעיר רץ באבק הדרך, בלי סדר ובלי מנהיג, כעכברים הנמלטים משרפה, לאן?

אביגדור אריכא, *שתי פרוסות לחם, 1979, צבעי מים, 19×14.5 ס״מ (באדיבות האמן)*

רגעים אחדים עמד שדמי, ופניו כבושים בתריס החלון, והנה תקפהו פחד גדול: ומה אם העדר הרעב הזה, המשולח לנפשו, יתחיל לחדור לתוך הבתים, לשלול ולחמוס ולגמול את עצמו על התלאות, המחסור והרעב שסבל במשך ירחים ושנים? מי יעצור בעדו? ועדיין הם רצים ורצים בדממה באבק הדרך יחפים ופתוחי מעילים. והנה קפצו אחדים מעל לגדר לתוך החצר ועטו על העצים, עצי הזית, ואחרים פשטו על גן העצים הסמוך של הגרמני, אשר נמלט שלשום בתוך צבאו לבירות. דמו של שדמי נקרש בבשרו, אך עדיין עומד היה ליד אשתו ועיניו נעוצות בחרכי התריסים לראות ולראות. החיילים עשו את מעשיהם בלי שאון, הם קטפו את עוללות הזיתים המרים ולעסום בתאוה, כשהם מרשרשים קצת בענפים ובעלים היבשים. אחרי כן פרשה חבורה קטנה, כארבעה או חמישה, והתקרבה אל הבית. הפחד איבן את שדמי ואשתו. אך הללו שבחצר גחנו וחיפשו כה וכה על הרחבה שלפני הבית, אחרי כן פנו הצִדה ויצאו שוב לדרך. וכן נמלטו חבורות חבורות ואחד־אחד, עד כי נעלמו כולם.

"ודאי גם 'אקמקי' ביניהם!" — נצנץ במוחו של שדמי, ובקול אמר לאשתו:

"עדר כבשים! תארי לך חיילים אירופיים במצבם! לא היו מניחים בית שלם."

בבוקר כבר היה גלוי לכול, כי הגורל נחתך. הקאימקאם* חזר, כי לא מצא עוד דרך מפלט. מאיור** גרמני, שנשאר במקרה, התהלך בדרכים המובילות אל מחוץ לעיר כלביא בסוגר, חבוש משקפיו וילקוטו הטובים, ועיניו יושבות למו ארב.*** סיפרו, כי הציע את סוסו היקר לערבי, שיעבירנו בסירה לצור, אך הלז פחד. סגני האופיצרים**** התורכים התגודדו לפני חנויות הערביים, חילקו ביניהם את המחיר שקיבלו בעד הסבון והסוכר, שהוציאו מתוך מחסן בית החולים. הדגים היו בזול, כי יהודיות רבות פחדו לצאת אל השוק. ובעשר בדיוק התחיל התותח היחיד, שהעמידו האוסטרים על הכרמל, לירות על הפרשים ההודים***** המתקרבים ואיש לא ראם. קצין תורכי צעיר עז נפש עמד על דעת עצמו והגן על העיר בתותח היחיד. להט האש הבהיק חד ומסנוור פעם בכל עשרה רגעים בדיוק על ראש הכרמל, כמדליק זוהר השמים, והמשחית נישא מעל לעיר הקודחת. הכול ידעו ברור, כי היריות האלה תשתתקנה עד מהרה, בכל זאת הרגיזו את העצבים עד לשיגעון. והנה הופיעו שלושה אווירונים, חגו כעופות גדולים מעל להר, התרוממו וירדו, עשו מה שעשו ובהיעלמם נשתתקו היריות. דממה מעיקה השתררה בכל העיר. התנועה פסקה, הכול היו דרוכי ציפייה. ופתאום התחילו דוהרים

---

* **הקאימקאם:** המושל התורכי בארץ.

** **מאיור:** דרגה פיקודית בצבא.

*** **למו ארב:** במקום נסתר.

**** **אופיצרים:** קצינים או פקידים הממונים מטעם הממשל.

***** ההודים שירתו במסגרת הצבא הבריטי, שלחם נגד הגרמנים, האוסטרים והתורכים.

מכל עבר, מעל הכרמל ומכל מבואי העיר, הפרשים ההודים בסערת מלחמה: זנבות צניפיהם הארוכים עפים ברוח ורמחיהם מרוצצים בידיהם מתוך שאגות פראים, ובשטפם על סוסיהם האבירים היה מראיהם כמראה השדים. הקצין עז הנפש הוא שגרם לכיבוש סערה זה.

כעבור שעה שלמה המלאכה, והתושבים יכלו לצאת לקבל את פני הכובש. הפרשים מילאו עתה בערב־רב את כל החוצות, פרקו במתינות את זינם ואת משא הסוסים, והיו נושאים מים להשקותם בתוך דליי הבד אשר להם. וחיילות חדשים עדיין נוהרים לתוך העיר, למאות ולאלפים; אין קצה לתכונה. אבל עתה צעדם מתון וכבד, הסוסים הגדולים ורוכביהם מכוסי אבק, אך מה כבד זינם ומה עשירה צידתם! עין לא ראתה! התושבים, שהיו רגילים במראה הצבא התורכי, היו נדהמים למראה. אף הגרמנים היו אביונים כנגדם! בזה אחר זה רכבו הפרשים האנגלים דקי הפנים, הסקוטים לובשי השמלה, האוסטרלים נושאי הנוצה, ובין כולם הודים והודים והודים. כולם כותונתם הכהה לבשרם, שרווליהם מופשלים למעלה ממרפקיהם, ונשקם הקצר תחוב בצד האוכף, ומראיהם כמראה הקצבים אחרי אשר כילו את מלאכתם.

אף שדמי יצא לראות במחזה על פני הדרך. משני עברי הרחוב הראשי זרמו עתה התושבים, רובם פנים חדשות, מאלה שהיו מתחבאים במשך שנים מאימת הגיוס ועבודת האונס. הנה גם הערבי השחור, המצולק, שהיה מציץ כל השנה כחיה דורסת מתוך האשנב הסרוג שבסמטה. הנה גם אלה, שהיו עד עתה אסורים על סחרם בכסף. הערבייה המסורבלה, שכנתו או פילגשו של הערבי השחור בסמטה, מקושטת עתה צבעונים מנענעת בראשה ובידיה ומברכת את הצבא בערבית רוננת, עיניה בוערות ופניה מפיקים אושר אין קץ. הנה מובלה ועוברת שורה של שבויים תורכים, מן האחרונים שנשבו במבוא העיר בעמדם להגן על האבוד, וביניהם הבּימבּאשי* הזקן והכחוש, בעל הקוֹלפּאק** הגדול והישן. מה מעוך הוא הקולפאק! חרבו ניטלה מירכו ועל לחיו הרזה נגלד חוט של דם: עיניו העוממות נעוצות באבק הדרך, והוא פוסע בראש השיירה בחשיבות של בּימבּאשי זקן. הנה עומד בתוך הקהל המורה הירושלמי ובעיניו הנוצצות דמעות של אושר, על שזכה סוף סוף לראות את החיילים החביבים, המנצחים, הגואלים, אלה שבאו לאמת את הכרזת הגאולה הגדולה. ופתאום מתנפל על שדמי המורה התל אביבי הזקן, גבר החמודות, זה שסבל יותר מכל חבריו, שהתגלגל עם בנותיו הגדולות במושבות ובבתי ערביים, ועתה נפתחה לפניו הדרך לבוא בעוד יום או יומים לביתו, שם בפרבר הגאול, החוגג, היהודי, המלא תשואות! הוא התנפל על שדמי, חיבקו בעוז והתנשק אתו בחזקה, ושדמי לא יכול לבלי השתתף בשמחתו החמימה,

---

* **בימבאשי:** שר אלף, והכוונה: מפקד בצבא (בתורכית).

** **קולפאק:** כובע מפרווה, הדומה בצורתו לתרבוש (בתורכית).

האמיתית. והחיילות עדיין נוהרים, אין קצה להם.

אך מה זה? בצד הרחוב, בתוך האבק, מוטל חלל פגרו של חייל תורכי בלי נשק. הלקחו ממנו את נשקו, או דקרוהו בעברו ברחוב לתומו, או בברחו להיחבא? ואחרי שניים שלושה צעדים עוד אחד, ושוב אחד. כל אחד ערמת בשר עלובה בתוך גל של סחבות, ולידה, בתוך האבק, שלולית שחורה קטנה. פני כולם מכוסים בקרע בגד שהופשל עליהם. השען "המהגר" מיפו עומד לפני פתח דירתו ומספר בצחוק גדול, שהוא ראה "איך דקרו את הכלבים. הנה זה הרים ידיו, אך הפרש ההודי תקע בו את רמחו, עד כי יצא הרומח מגבו, הניפו מעט והשליכו לארץ, חוֹ־חוֹ־חוֹ! זה צבא, זה צבא!", והוא חובט על שוקיו השמנות ורוקד מצחוק וניקוש שיניים. חייל סקוטי צעיר ורך פנים מאוד, כמעט ילד, עובר על סוסו, כפוף ועייף. הוא מביט בעצב אל הנדקר, המתבוסס באבק, ומשהה עליו מבט ארוך, אך הוא עובר הלאה; "מלחמה היא!" חושב מוחו הרך והמנוסה קודם זמנו.

ליד אחד החללים, מושלך קצת הצדה, במבוא סמטה עזובה, עמד שדמי והסתכל בו מתוך התכווצות הלב: רגל אחת הייתה מכונסה ונעולה נעל קרועה, והשנית פשוטה ויחפה; הגוף נראה כל כך דל בתוך התלבושת התורכית העבה. והנה תקפתו תשוקה נמרצה לגלות את פניו. הוא פנה כה וכה, ואחרי כן סילק במקלו את המטלית מעל פני החלל — והתפלץ: החייל האנאטולי שביקר אתמול בחצרו היה מוטל לפניו. ברור הדבר. בכל זאת גחן והתבונן בו מקרוב, והנה פרוסת לחם בולטת קצת מתוך כיס בגדו. המראה הזה נגע ללבו של שדמי עד לדמעות. הוא לא יכול לעמוד עוד על מקומו, מיהר לכסות את פני המת, ורץ לביתו. שם תפס את בתו, שהתבוננה בחצר למעשי הפרשים ההודים, לחצה אל לבו, רץ אתה לתוך החדר, ובהושיבו אותה על השולחן, אחז בכתפיה הרכות וקרא בעינים גדולות:

"את יודעת? 'אֶקמקי' מת!"

כל הצער והרוך האנושי היו בשם המשונה הזה.

מתוך: **כתבי אשר ברש**, מסדה.

— לצורך הבנת הרקע ההיסטורי של הסיפור מומלץ לקרוא באנציקלופדיה על חזית ארץ ישראל במלחמת העולם הראשונה. הסיפור מבוסס אמנם על התרחשות מהעבר (1918), אך האם אנו יכולים "לשוחח" עמו גם כיום?

— מה מסמל הלחם (אֶקְמֶק) בסיפור וכיצד הוא מתקשר למשמעותו המרכזית?

יהושע בר יוסף (1912): נולד בצפת וחוויותיו הראשונות קשורות בנופיה ובניחוחותיה. בהיותו כבן ארבע מת אביו במגפת הטיפוס שפגעה בצפת. אמו, שנותרה אלמנה צעירה חסרת כול, נאלצה לעקור מן העיר ולעבור לבית סבתה בטראנסילוואניה. לאחר שלוש עשרה שנים חזרה המשפחה לארץ ישראל והשתקעה בירושלים. למרות הניתוק מצפת, ואחר כך מן העולם הדתי, נשארה עיר ההולדת מקור געגועים ושורש היצירה של בר יוסף. לפני כשלושים שנה חזר הסופר והשתקע בצפת, והוא ממשיך לכתוב בה. הסיפור שלפניכם לקוח מן הרומאן "עיר קסומה", שהעיר צפת והחיים בה ממלאים בו תפקיד נכבד. כשנשאל בר יוסף מהו ה"אני הספרותי" שלו, אמר: "אני רוצה לקרוא סיפור. אני רוצה בן אדם חי. דמות. התנגשות. גילוי דברים חדשים באדם ובאופי האדם. דברים חדשים. דברים חשובים". כשתקראו את "נקמתו של סבל" תיווכחו בכך.

נקמתו של סבל

יהושע בר יוסף

ודווקא אותם ימים קרה לו אותו מעשה עם למך הסבל, שהסעיר את דעת הקהל בעיר ונסתיים בכי רע. ומעשה שהיה כך היה.

למך הסבל היה ידוע בעיר כולה, וגם בסביבה הקרובה, כסבל רב כוח המסוגל להתחרות בעוז שריריו גם עם חמור ופרד. אין יודע אם השם למך ניתן לו על ידי הוריו, או שזכה לכינוי זה מפי הבריות על שום תנועותיו הכבדות הבלתי זריזות. נמוך קומה היה ורחב כתפיים, וכל כולו דמה למין מרובע מהלך על שתיים. רגליו קצרות וידיו ארוכות ארוכות, יורדות טפחיים מברכיו ולמטה, כמיני ידיים של קוף. שעיר היה במידה שלא נראה פרק עור חָלָק בגופו, ומצחו קטן ומקומט. עיניו זעירות שחורות בלתי נראות כמעט בשפע השער השחור שמסביבן, וקולו עבה כיוצא מדוד עמוק. קשה היה להסתכל בו בלי להרגיש איזו מבוכה למראהו, בדומה למבוכה שאנו מרגישים בעמדנו פנים אל פנים עם איזו חיית יער. אך חרף כל אלה לא נמצא בצפת כולה סַבָּל טוב כמוהו. הוא התייחס לעבודתו במין כובד ראש שבקדושה. שומר היה על המשא שנשא על שכמו בקנאות דתית. אצלו לא נחבל רהיט ולא נשברה אפילו כוס של זכוכית. מעמיס היה על כתפיו משא של שלושה סבלים ונושאו בביטחון ובשקט של בעל מקצוע מנוסה, ואי אתה שומע מפיו אפילו נשימה קטועה אחת. בשל כך לא חסרה לו עבודה. הכול השתדלו להעסיקו, בעיקר הסוחרים שבעיר, מכיוון שהיה נוטל בשכר עבודתו מחצית המחיר שקבעו הסבלים בינם לבין עצמם, ואף במחיר נמוך זה היה מרוויח

יותר מאחרים, שכן נשא על שכמו משא פי שלושה מהם. זלמן התורכי היה מעסיקו כמעט בקביעות. הוא היה גם נוח בעבודה, שכן לא הוציא כמעט הגה מיותר מפיו ולא שאל שאלות בלתי נעימות, כי אם עבד כמין גולם המציית לכל מוצא פיו של אדוניו.

אותו יום ירד זלמן התורכי לבית הבד* שבכפר עין זיתים, שם שקד על מדידת שמן הזית שקנה מאת הפלחים בסביבה ואיסופו בחביות. היה עליו להעביר ממחסנו בצפת לבית הבד שלוש חביות ברזל גדולות — מלאכה שדרשה לפחות שתי פרדות. מכיוון שעין זיתים נמצא במקום נמוך מצפת, והשביל אל הכפר נמשך במורד מתמיד, עלה בדעתו למסור מלאכה זו לסבל למך, שיגלגל את החביות הריקות במורד וישגיח עליהן שלא תידרדרנה לתהום — עבודה שתעלה לו בשליש המחיר. זלמן התורכי ידע היטב את ענייני מסחרו ועל דעתו היו עולות תמיד המצאות מיוחדות במינן, שהתאימו מאוד לתנאי המקום וחסכו לו הוצאות מיותרות. וכך קרא לו ללמך, אמר לו מה שאמר ועלה על סוסו בלב קל ורכב לעין זיתים.

למך לקח לאיטו את שְׁלוש החביות מתוך המחסן הגדול, העמידן בשורה וגִלגלן אחת אחת באורך הרוח המיוחד למחשבתו האיטית הכבדה עד שיצא מחוץ לעיר. מכאן ואילך קשתה עליו המלאכה, שכן אותו שביל משופע התפתל מעל למעמקי הבקעה שמשמאלו וכל תנועה בלתי זהירה עלולה להפיל את החבית לתהום. מה עשה? שׂם לפני כל חבית וחבית שתי אבנים שתעצורנה גלגולה והעמיד עצמו לפני החבית ולא מאחריה. הרים את האבנים השתיים ונתן לחבית הראשונה להתגלגל כלפי מטה מרחק מסוים וכל אותו זמן הוא עוצר בשתי ידיו בתנועה המהירה של החבית. כך עשה לשנייה ולשלישית עד שהביאן למקומה של החבית הראשונה. הדרך לעין זיתים נמשכה בהליכה רגילה כשעתיים מלאות, ונקל לשער כמה תחנות ביניים כאלה היו לו בשבילים מפותלים כאלה. יום סתיו חם היה אותו יום, והזיעה נשפכה על עורו פלגים פלגים והאבק שעלה מכל חבית נתרבץ שכבות שכבות על גופו ובגדיו הרטובים, אלא שלמך לא שׂם לב לכל ההפרעות האלה. בסבלנות של מכונה העביר את שְׁלוש החביות לסירוגין מתחנה לתחנה, עד שבצהרי היום הגיע, לאחר חמש שעות של עבודת פרך, לבית הבד והחביות השלוש לא נפגעו אפילו כדי קמט קל.

הפלחים שבבית הבד ראו את למך מתקרב ובא עם שלוש חביותיו וצחוק גדול תקפם. ואמנם קשה היה שלא לצחוק למראה תנועותיו הדוביות הכבדות של למך, שהתעסק בחרדת קודש ממש עם כל חבית וחבית. למך עצמו נראה אותה שעה כמין חבית מתגלגלת על שתיים, ואותו טשטוש המחיצה שבין החי לדומם הצחיק כל צופה עד לאחיזת מתניים. גם זלמן התורכי צחק אותה שעה כאשר לא צחק מימיו.

למך שמע קול הצוחק וחמתו בערה בו. בדרך כלל לא היה שם לב לתגובת הבריות על

---

* **בית הבד:** מכבש לכתישת זיתים ולעצירת השמן.

מעשיו ולדעתם עליו; נתון היה מאז ומתמיד למין האזנה מטומטמת לנעשה בתוך עצמו, בתוך אותו גוף כבד ומוזר, ולא שעה לנעשה מחוצה לו. הפעם הוציאתו העבודה הקשה מכליו, והוא לִכסן ראשו המיוזע והמלוכלך והאזין לקול הצחוק ודמיו הכבדים נתרתחו בו בזעם אין אונים. ביחוד חרה לו קול צחוקו של זלמן התורכי. הוא עצמו מסר לו עבודה קשה זו, והוא הצוחק! אלמלא אותה הכנעה בהמית שלו, שנעשתה לו כמעט תכונה טבעית במסגרת חייו בצפת, היה ודאי מתפרץ הפעם לתוך חבורת האנשים הצוחקים ומכלה בהם חמתו בזעם אגרופי הברזל שלו. אלא שהוא ידע במין דעה של גוף ונפש כי אסור לו לסבל עלוב להתחצף נגד אדוניו, ומה גם להרים יד לעברו. על כן החניק בקרבו את כעסו, וגִלגל את החביות עד פתח בית הבד והרים כנגד הצוחקים פנים מחייכים בטמטום של תימהון — הבעה שהגבירה פי כמה את רעמי הצחוק מסביב.

לבו של זלמן התורכי היה טוב עליו בשל שפע הצחוק שצחק ובשל העסקים המוצלחים שעשה אותו יום בבית־הבד ובשל ההעברה המוצלחת של החביות שלא ניזוקו כהוא זה, והוא הרגיש מין רחבות יד ולב והחליט לשלם ללמך הסבל מחיר מלא, כאילו שכר שתי פרדות לעבודה זו. מתוך אותה הרחבת הדעת טפח לו ללמך על כתפיו ופנה אליו בקול של ידידות:

"עבודה קשה, למך, מה?"

"קשה," נהם למך נהימה של זעם ועיניו הושפלו לקרקע ושרווליו המלוכלכים מחו את הזיעה מעל פניו השעירים.

"כמה שווה בעיניך עבודה זו?" המשיך זלמן באותה נעימה של רכות־לב.

למך לא ענה מִנֵּהּ וּבֵהּ* על השאלה, אלא הסתכל ארוכות בכל חבית וחבית כמודד משקלה, וגירד עורפו וכיווץ מצחו וחשב מחשבה איטית עד שסיכם את החשבון המסובך ונהם ביתר בהירות:

"שני בשליקים! פרוטה לא פחות!"

זלמן התורכי נדהם לשמע המחיר. לפני כן קבע בלבו לתת לו עשרים בשליקים. הטמטום שבנקיבת מחיר כזה העלה בקרבו את המחשבה, שהנה ניתנה לו כאן הזדמנות חדשה לבידוח הדעת. על כן העמיד פנים רוגזים ושאל בקול מתוח עצור מצחוק פנימי שעמד להתפוצץ כל רגע:

"ובשליק אחד לא תקבל?"

למך הרים כנגדו פנים מלאים הבעה של קיפוח זועף וסינן מבין שיניו:

"אם לא תיתן לי שני בשליקים מלאים — — —" ומיד נשתתק מהרעיון שצץ בקרבו.

"אם לא אתן לך, מה תעשה?" התעוררה הסקרנות בלבו של זלמן התורכי.

---

* **מִנֵּהּ וּבֵהּ:** ממנו ובו, והכוונה — בו במקום, מיד (בארמית).

"אחזיר את החביות לצפת!" באה התשובה המדהימה.

התשובה הייתה כל כך בלתי צפויה, שזלמן התורכי פרץ על כורחו בצחוק חדש אדיר מקודמיו. להחזיר שלוש חביות כאלה במעלה ההר באותו שביל מפותל וצר, הרי זו עבודה שלמעלה מכוח אנוש. עצם הרעיון עשוי להצחיק אדם עד להטלת מים. הוא ייתן לו ללמד לנסות טיפשותו עד הסוף, וישלם לו בעד העבודה כפליים ממה שקבע בלבו. זו תהיה מעשייה שכל העיר תזקוף אוזן לשמוע פרטי פרטיה! והוא ניסה להשתעשע אתו עוד פעם:

"ובשליק וחצי לא תקבל?"

"אמרתי את שלי!" נהם למדָ מבין סבכי זקנו, ומיד נטפל להן לחביות והחל לגלגלן חזרה בדרך לצפת.

...איזו צביטה של חרטה קלה, למראה מטומטם זה שאינו מבין שום דבר שבבדיחותא, תקפה את זלמן התורכי, וכבר אמר לקראו חזרה ולהפסיק את המשחק החד צדדי; אלא שאותה שעה ראה את חבורת הערבים צוחקים שוב למראה תנועותיו של למד המגלגל חזרה את החביות, והוא הצטרף אליהם וסיפר להם את כל הפרשה שגרמה הנאה מרובה לשומעיה.

בתוך כך המשיך למד הסבל בשלו. אחוז כולו חימה רותחת על קמצנותו של זלמן התורכי, יגע באורך רוח של נמלה על כל חבית וחבית. אף עתה עשה לו תחנות ביניים רבות, אלא שהעבודה במעלה ההר קשה הייתה פי כמה וכמה והוא עצמו רעב ועייף והשמש מכה על ראשו וכל גופו טובל בבוץ של זיעה ואבק. אף על פי כן הגיע עם לילה חזרה למחסנו של זלמן התורכי. וכאשר ראה את תמהונם של הבריות למראה החביות שהחזיר, תקפו איזה חשק צורב לספר בלשונו הכבדה כל אשר עבר עליו. הוא הבין כי בדבריו הוא מקל מעל עצמו את משא הכעס המפעפע בקרבו. עוול גדול עוולו לו, וכל מבט של השתתפות בצער ורחמים וכעס בעיני האנשים שהאזינו לדבריו המבולבלים ליטף את כבודו המחולל והשיב לו משהו מצלם האלוהים שבקרבו. עד מהרה ידעה צפת כולה את פרטי הפרטים של מעשה האכזריות, שנבע מקמצנותו של זלמן התורכי, ומן הרגע הראשון עמדו הבריות לצדו של הסבל העלוב בריבו עם הסוחר העשיר.

זלמן התורכי קיווה להיבנות מבחינה חברתית מבדיחותו של אותו סיפור, והנה יצא ההיפך הגמור ממה שפילל. צפת, שלא רתחה מעולם על ניצול העמלים העלובים שבקרבה, מלאה הפעם מין זעם קדוש נגד הסוחר הקמצן שהתעלל בסבל האומלל. איש לא האמין להצטדקויותיו של זלמן התורכי ולטענתו, כי בעצם התכוון לשלם פי עשרה וכל מה שקרה לא היה אלא בגדר שעשוע. ככל שהִרבּה במאמציו לשכנע את הבריות, כן פחתה האמונה בלב הבריות וגדלה הבעת הבוז והלעג שבעיניהם. והמרגיז בכל אותה פרשה — הסבל למד סירב לקבל ממנו את שני הנפוליונים שהציע לו בשכר עמלו,

בטענה שלא עשה כל עבודה למענו. שני נפוליונים סירב לקבל! שני נפוליונים טָבִין ותְקִילִין,* מטבע שאפשר לפרנס בו משפחה חודש ימים! זלמן התורכי לא ידע נפשו מרוב חרטה ובושה. יריביו הישנים תיבלו פרשה זו בתבלין מפולפלים וממולחים, ופלוני אלמוני אף חיבר שיר היתולים לכבוד המאורע, שהושר בפי ילדי הרחוב. כבודו הושפל לעפר. מעתה אין לו תקומה חברתית בצפת. ולבו החולה של זלמן התורכי הגביר קפיצותיו המשונות ושנתו נדדה.

יום אחד, חודש ימים לאחר אותו מעשה, ישב זלמן התורכי לבדו בחנותו הגדולה, ספר החשבונות פתוח לפניו ועיניו תוהות בחלל הריק ומחשבות משונות על עולם הזה ועולם הבא מרפרפות בקרבו. לפתע ניצב בפתח החנות למך הסבל על קומתו המרובעת המלאה; כמין צל קפוא ניצב שם. דומה, הכול בו מזימה אפלה לנקום נקמתו הישנה, ועוד מעט קט יוציא פגיון ממחבואי בגדיו ויתקענו בלבו המפרפר של יריבו. אלא שהוא לא נע ולא זע, ובכל עמידתו הקפואה היה משהו מסתורי, משהו שלא מעולם זה. זלמן התורכי החוויר מרוב פחד סתום וידיו נרעדו. הוא רצה לצעוק, אלא שגרונו לא נשמע לו כבמין חלום אימים. מבטו נצמד בפחד גובר והולך בדמות הקפואה בתוך הפתח. איש לא עבר אותה שעה בסִמטה. דומה, שניהם בלבד נשארו יחידים בצפת כולה. הוא ציפה בחרדת הלב לתנועתו הקרובה של הצל אשר בפתח. והנה נע פרצופו קמעה. אפלה איומה עמדה בו באותו פרצוף שעיר ומלוכלך. עיניו הקטנטנות נפקחו קמעה והן הבריקו מוזרות בברק שחור והסתכלו בו בזלמן התורכי במבט איטי קר משנאה. היה זה מבט שכמותו לא ראה מימיו. לבו של הסוחר קפץ בו מחדש. משהו בו התהפך עד יסוד יסודו. הוא רצה לזעוק זעקת אימים, אלא שלא הספיק. לבו עצר בבת אחת דפיקותיו וראשו צנח מת על ספר החשבונות הפתוח.

כאשר נשמעה כעבור מחצית השעה זעקת אשתו וילדיו, שוב לא היה למך הסבל בקרבת מקום. איש לא ידע סיבת מותו הפתאומי של זלמן התורכי. הבריות ראו בו במוות עונש מן השמים והרבו לשוחח בפרשה על כל פרטיה; האחד שלא הוציא הגה מפיו היה — למך הסבל, שהלך אחרי ארונו של זלמן התורכי בראש מורד וחיוך קל מהבהב בין סבכי זקנו ושפמו.

מתוך: **עיר קסומה**, הקיבוץ המאוחד.

"מן הרגע הראשון עמדו הבריות לצדו של הסבל
העלוב בריבו עם הסוחר העשיר". והמספר?
האם גם הוא נוקט עמדה? ואתם?

---

* **טבין ותקילין:** טובים ושקולים, והכוונה לתשלום במזומן ובמחיר טוב.

בנימין תמוז (1919-1989) עלה ארצה בגיל שנתיים מרוסיה. פגישתו עם המשורר יונתן רטוש השפיעה עליו מאוד ובעקבותיה נהה גם הוא אחר הרעיונות ה"כנעניים", שהדגישו את הזיקה לארץ ולמזרח התיכון ויצאו כנגד היהדות הדתית המסורתית (בהקשר זה תוכלו לקרוא גם את הביוגרפיה של המשורר רטוש). הוא אף שינה את שמו מקמרשטיין לתמוז. בתפקידיו השונים הרבה לעודד סופרים וציירים צעירים בראשית דרכם. על משקל סיפורו הידוע "חולות הזהב" כינה אותו המשורר אהרון אלמוג "האיש בעל סגנון הזהב".

סבון בנימין תמוז

לאבא היו משקפי פנסנֶא,* כובע קש שטוח ונוקשה ששוליו צרים, מקל בעל גולת כסף, כרס גדולה וכתפיים רחבות.

היה לו בית חרושת לסבון ביפו, לפני הרבה שנים, ושְמהּ היה הולך בכל בוקר, עובד עם שני פועליו, סועד בין כותלי הבניין הערבי הישן וחוזר לעת ערב הביתה.

אַחד הפועלים היה בעל זקן צהוב ועיניים תכולות ושמו שלמה זלמן. הפועל השני היה אדום פנים וצעיר ושמו צלאל והוא היה חבר במפלגת פועלי ציון שמאל.

בערבי חגים היה אבא נותן הענקה מיוחדת לפועליו, אך בבואו הביתה היה אומר ששלמה זלמן ראוי לכך ואילו צלאל ימסור את הכסף למפלגה כדי להדפיס כרוזים נגד בעלי התעשייה.

אבא היה אומר שבעלי התעשייה בונים את הארץ ופועלים כמו צלאל רק מקלקלים. אבל שלמה זלמן הוא יהודי אדוק במצוות ושמח בחלקו.

בכל ערב היה אבא יושב על פנקסיו. אחר כך היה הולך לשוק שבמרכז המסחרי וקונה פֵרות ודגים מיובשים שהיו מובאים בארגזים מן הים הכספי.

---

* **משקפי פנסנֶא:** משקפיים האחוזים באף, ללא מוטות לאוזניים.

עמוס חבילותיו היה אבא הולך בשעה שמונה וחצי לישיבה בהתאחדות בעלי התעשייה.

היה לאבא בן קטן שהיה חובש כובע צופים ועליו סמל אינדיאני עשוי נחושת. היה אבא נוטל את בנו בלכתו העירה. נכנסים היו יחדיו לחנויות הפֵרות ולחנויות הדגים המיובשים. שאלו בעלי החנויות מה עניין הסמל האינדיאני המשונה. הסמיק הבן, ולא ענה. אבל בלבו היה שמח על שהבריות תמהים לסמל והיה עונה לעצמו תשובות מתשובות שונות. פעם ראה עצמו בן שבט אוכלי אדם ופעם — אמריקני שהמית את ראש השבט ונטל את הסמל.

אחר כך היה אבא הולך לישיבה בהתאחדות בעלי התעשייה ובנו הקטן עמו.

פרק אבא חבילותיו והניחן על הספסל באולם הישיבות הגדול, הרכיב את הפִנסנֶא, הסיר את כובע הקש שלו וישב בראש השולחן, כי היה הזקן שבחבורה ובעיתון כתבו עליו שהוא חלוץ תעשיית הסבון בארץ.

אל השולחן הסבו שאר בעלי התעשייה, מהם זקנים שבאו מרוסיה ומפולין ומהם צעירים שבאו אף הם מרוסיה ומפולין אבל דיברו עברית והיו מתלבשים כפועלים, ללא פִנסנֶא וללא כובעי קש ולבשרם רק חולצת פסים ששרוליה מופשלים.

בנו הקטן של אבא ישב על הספסל, ליד הקיר, סמוך לחבילת הפֵרות והדגים המיובשים ולא הסיר את כובע הצופים שלו.

בישיבה דיברו רוסית ויהודית. דיברו על הסודה הקאוסטית* שנתייקרה בזמן האחרון ודיברו על סבון מארסֶיל שמציף את השוק והוא זול יותר.

אבא אמר שסבון מארסֶיל מציף את השוק מפני שהוא טוב יותר ויעץ לחבריו שיתחרו בו בטיב ולא במחיר. הזקנים נִענעו לו בראשיהם אבל הצעירים גיחכו בינם לבין עצמם ואמרו זה לזה משהו בעברית.

בנו של אבא שמע והבין מה שאמרו הצעירים אבל אבא והזקנים לא הבינו.

אבא אמר שהשומן אשר קנה בשבוע שעבר, בחמישים פחים, היה גרוע ורובו פסולת של מעיים ושיירים של בשר רקוב, לא כחֵלב שהיו עושים ברוסיה. על כך ענה אחד הצעירים, שהיה עושה חֵלב ומוכרו לבעלי התעשייה, כי שקר הדבר.

אבא רגז מאוד ואמר שהוא מזמין את כל הנוכחים לבוא ולבדוק את הפחים במחסן שלו. על כך ענו הצעירים שאין להם זמן לעסוק בהבלים ובבדיקות וכי אבא טופֵל עליהם כדי שיוכל ללכת ולקנות חֵלב בזול אצל הערבים, ושאם יעשה כך יפנו לאיגוד תוצרת הארץ ויכריזו חרם על הסבון שלו. על כך ענה אבא ואמר שמעולם לא קנה תוצרת זולה וכי הוא בונה את הארץ.

---

* **סודה קאוסטית:** אבקת בסיס המשמשת בתעשיית הסבון.

חזרו הצעירים ואמרו משהו בעברית, בינם לבין עצמם, ובנו הקטן של אבא הבין ודמעות עמדו בעיניו, אבל אבא והזקנים לא הבינו והמשיכו בישיבה ורשמו פרוטוקול.

בשעה עשר בלילה חזרו אבא ובנו הביתה. אבא היה עייף ונרגז. הוא החזיק את כובעו ומקלו ביד אחת וביד השנייה החזיק בחבילת הפֵרות. את חבילת הדגים המיובשים מסר לבנו הקטן. ביקש הילד לשאת גם את החבילה השנייה אבל אבא סירב והמשיך בדרכו, נושם ונושף, שותק ומטלטל את כרסו הגדולה ופניו עצבים.

אחר כך באו ימים אשר בהם עבדו בבית החרושת של אבא רק ארבעה ימים בשבוע. אחר כך עבדו רק שלושה ימים. שלמה זלמן היה בא בכל ערב ושואל אם יעבדו למחרת. כשהיה שומע שלא יעבדו היה אומר שגם זו לטובה ושעוד יבואו ימים טובים מאלה.

אבל צלאל היה כועס ואומר לאבא כי סופו של מעמד הקפיטליסטים* קרוב.

יום אחד חזר אבא מן הישיבה בהתאחדות בעלי התעשייה סר וזעף יותר מן הרגיל. הוא לא דיבר אך בנו הקטן ניחש כי סוף סוף הבין אבא מה שאמרו הצעירים בעברית.

למחרת לא הלך אבא לבית החרושת ואמר כי יש בדעתו לנסוע מתל אביב ולגור במושבה קטנה. הוא אמר כי יש בדעתו שלא לייצר עוד סבון מפני שבעלי התעשייה אינם אוהבים את הסבון ודעתם נתונה רק לבצעם. אבא סיפר כי החֵלב הגרוע שקנה היה עשוי בידי ערבים, אלא שכמה מבעלי התעשייה הצעירים קנוהו מידי הערבים ומכרוהו לאבא במחיר מופרז. ועוד סיפר שגם מבין הזקנים נמצאו אנשים שעשו יד אחת עם הצעירים לייצר סבון ירוד בטיבו ולהדפיס עליו כתובת "מארסֵיל" ולמכרו בשוק.

"ומה שאמרו בעברית אתה הבנת, אבא?" שאל בנו הקטן.

"לא," אמר אבא, "לא שמעתי."

"הם אמרו שאתה כבר זקן ועוד מעט תמות ולא תהיה יושב ראש אז יהיה להם יותר טוב," אמר הילד ופרץ בבכי.

נטל אבא את בנו והושיבו על ברכיו, החליקו על פניו, נשקהו ודקרו בזיפי שער לחייו שלא גולחו אותו בוקר, ואמר לו:

"אבא שלך איננו זקן כל כך. וסופו של כל אדם למות. אבל אתה, קטני שלי, אתה תקים בית חרושת גדול לסבון, סבון טוב, לא מזויף, ואתה תהיה צעיר וחזק, תדבר עברית ולא יוכלו להלעיג עליך מאחורי גבך. תהיה ראש וראשון לבעלי התעשייה ולא תבוש, לא תבוש באבא שלך."

מחה הקטן דמעותיו ושתק.

ימים נקפו וחודשים. אבא חזר ופתח את בית מִבשל הסבון שלו, ושלמה זלמן וצלאל היו באים פעמיים או שלוש בשבוע ומסייעים בידו.

---

* **מעמד הקפיטליסטים:** מעמד הדוגל באחזקת רכוש פרטי וביזמה חופשית בחיי הכלכלה.

רק לאחר כמה חודשים קיים אבא את דברו ועבר לדור במושבה רחובות. גם שם חזר למבשל הסבון, אלא שהיה עובד לבדו, יומיים שלושה, ומחזר עם סחורתו על החנויות בתל־אביב ובמושבות הסמוכות.

הרבה שנים חלפו מאז.

אבא מת. טמנו אותו בבית הקברות הישן בתל אביב והתאחדות בעלי התעשייה הדפיסה מודעת אבל בעיתון.

ובנו אשר גדל והיה לאיש לא נעשה בעל בית חרושת לסבון. אך לעתים, בשבתו אל המלאכה האחרת אשר לו, הוא מהרהר כי אף על פי כן הריהו מקיים את צוואתו של אביו. לא הסבון לבדו נקי וטהור.

כך מהרהר בנו של אבא וחוזר אל המלאכה שלפניו.

מתוך: **מבחר סיפורים**, כתר.

לעתים הכותרת (במקרה זה "סבון") מזכירה
חפץ שיש לו משמעות סמלית בתוך הסיפור.
תוכלו לחפש סיפורים נוספים במקראה, שבהם
קיימת תופעה זו.

אופק בנימין תמוז

פעם, ביום חורף, ראה את עַנני השמים נוסעים, גוש אחד, אל עבר האדמה ומטיחים את חזה עברתם בהרים הרחוקים. והאדמה רעדה מעֻדנה והירוק שבגבעות התלהט עד שחור ובעוד אלפי אלפים פִּיות צמאים נפתחים שם לקלוט את המטר הרודה במרחק, נפתחו שערי הענן בחצי השמים שמנגד ופיסת כחול בוערת מיִפעה נשקפה אל עבר המערכה הנטושה ברחוק, והילד חייך אל לבו ואמר: אבא ואמא.

דמעות גיל עלו בעיניו והוא רץ אל עבר הבית, נבעת מחדווה.

אך עתה היו הימים ימי קיץ.

השדה היה חם. צבים מתונים, צפודי עור ועיניהם קטנות ומבריקות, כעיני זקנים, היו עוברים בו, הלוך ושוב, ושריונם משמיע קולו על האדמה כקול מחרשה הפוכה הנגררת אחרי הסוס. לטאות זריזות, דקות ומסולסלות, התרוצצו בין קני השיבולים והאדמה בלעתן בזו אחר זו. ומעבר לשדה הזדקפה שורת ברושים ומשם והלאה נמשכו עצי שיטה, התמשך והרחק אל עבר החולות האדמדמים והגבעות המוריקות וההרים הסגולים. ובין ההרים, פה ושם, נפער עמק זעיר והשמים נראו שם כשהם נושקים לאדמה ונפרדים מעליה ונוסעים, על כבודת ענניהם ותמרות אווירם המרצד.

בבקרים, עת נפקחו עיניו אל החלון העוטה ירק, עוד נראו רסיסי־טל נושרים מעל העשבים ומתנדפים על הזגוגית. ברגליים יחפות דִשדש בדשאים שבחצר ולִחלח כפותיו בשארית הצינה העולה ונעלמת עם השמש.

בדרך לבית הספר שברחוב הראשי היה משתהה בצדי גדרות עץ השיטה, נופח בפרחי הפוּך וממלא ריאותיו מריחם הצהוב. זיקית מהורהרת, שהייתה תלויה בבדים ושוכחת להחליף צבעיה מרוב מחשבות שבלבה, החפיזה תנועותיה ופערה פה ורוד ורוחש כששלח הילד ידו לאחוז בה. גלגל החמה, משהציץ בדרך החול, עלה ולהט באוויר הבוקר.

מִצמץ הילד בעיניו לעבר השמש והניח לה ללהט לו פעם לחי ימין ופעם אוזן שמאל והיה מחייך כנגדה ועומד. לרגע נשתכחה ממנו מגמת פניו ואמר לחזור בו ולילך לאותו מקום שממנו החמה יוצאת ובו איוו שמים וארץ משכן להם, להרעיף נשיקותיהם ולהתחכך זה בזו, בוקר וערב, לטף ועבור ללא קול. אך מיד זכר את בית הספר ואת ארבעים הילדים והילדות אשר נאספו בוקר בוקר בחדר הכיתה הגדול והביטו בו, התמהוני, הקטן מכולם, בלגלוג גלוי. ומתוך צער וכאב הפנה ערפו לשמש ולאורה השוטף אותו וישם פעמיו אל הרחוב הראשי.

אך בטרם תדרוך רגלו על סף הבית העוין אותו, עוד נכונו לו נפלאות בדרכו.

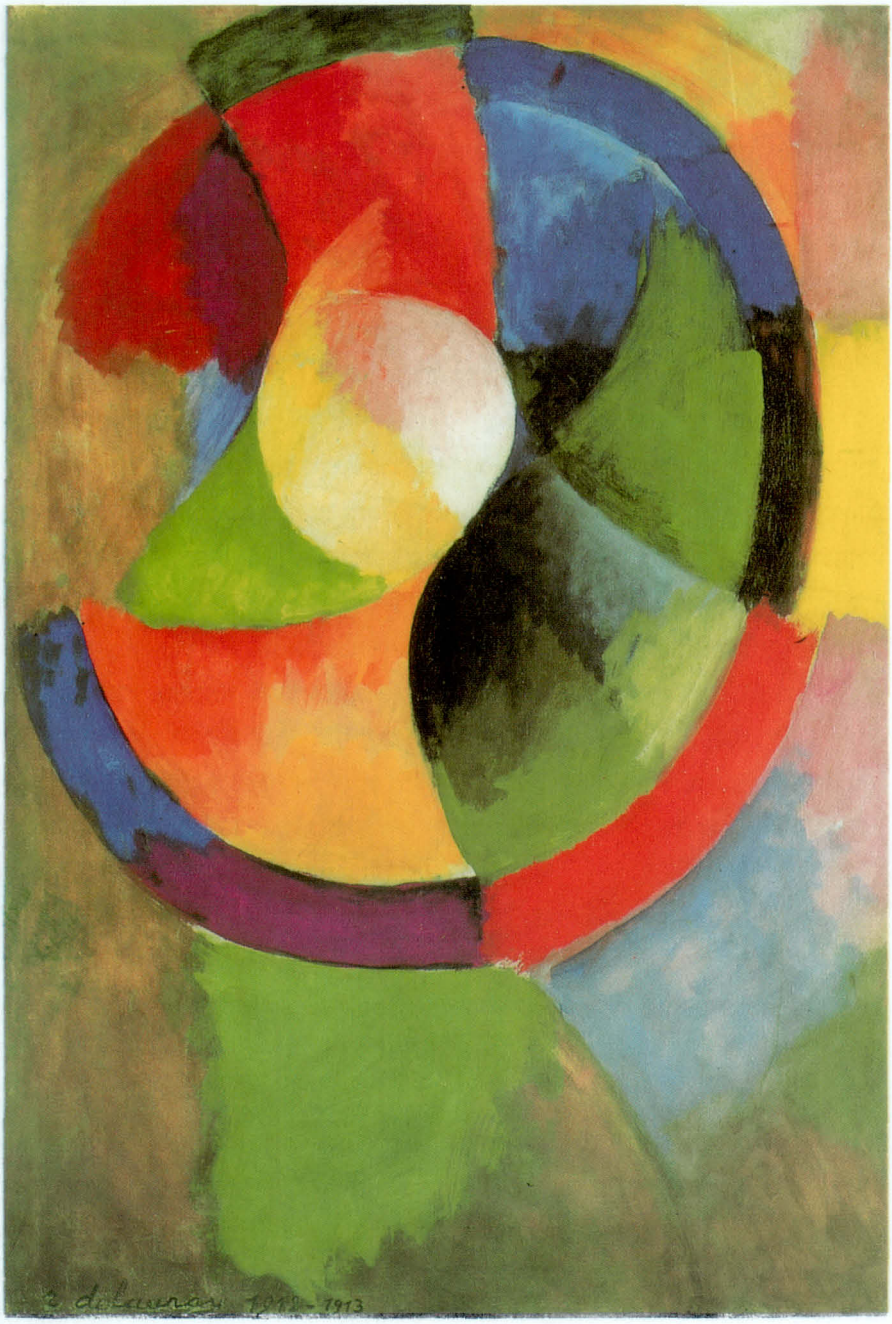

רוברט דְלוֹנֵי, צורות מעגליות – שמש, *1913* (מוזיאון ג' פומפידו) *© ADAGP, Paris, 1992*
תוכלו להשוות בין עיצובה של תופעת האור והצבעים בציור זה לבין האופן שבו מתוארת תופעה זו במלים,
דרך עיני הילד, גיבור הסיפור.

שיח הוורדים שליד הספסל, בחצר הסמוכה, פקח הלילה שלוש עיניים אדומות ויבט בהן אל הרחוב, מאושר ומִבויש. והילד נשתהה על ידו, נבוך אף הוא מן ההוד האדום, משפיל עיניו ומהמה קולו אל השיח, מתרפק עליו מרחוק ונושקו בלבו.

ועגלה עברה, עמוסת סלסלות ענבים, אשכולות נשפכים על גדותיה ודליות גפן רועדות על דפנותיה, כולה מזדעזעת וחורקת בדרך האבנים, על חישוּקי הברזל שלאופניה.

הילד הסב ראשו ולחייו להטו, אך בעבור העגלה הלאה הביט אחריה ארוכות, עד היעלמה בסיבוב הכביש, היא ושאונה הבהיר ושמחת הבציר שהביאה עמה ואשכולות הענבים ששארו בעקבותיה, נחים בשחורם וירוקם לצדי הדרך.

מעתה לא נותר לו אלא לעבור על פני שניים שלושה בתים אדומי גג ומתוך חצרותיהם יציצו עליו, ממרום הצמרות, עצי צפצפה מרשרשים בלבנם ועצי אקליפטוס עצלים ועייפים אשר יש וידגדגוהו בקצות עליהם החדים והריחניים. העיף מבט נפחד אל גובה קומת האילנות וחמק בינותם אל שער בית הספר ואל עבר מסדרון הבניין הארוך. רק אז הבחין כבכל יום, כי איחר לבוא ורחש השיעורים כבר עולה מן החדרים.

הוא האט צעדיו וראה בדמיונו את ארבעים זוגות העיניים ואת קול המורה המתקלס בו יום יום על היותו מאחר ועל היותו הקטן שבילדי הכיתה.

"לא צריכים היינו לקבל אותך לכיתה השלישית," נוהג המורה לומר לו יום יום בנימת דיבור שבה פונים אל הגדולים, ולהדגיש על ידי כך את רוך שנותיו.

"לא צריכים היינו לקבל אותך, אלא שחסנו על אמא שלך ושעינו לתחנוניה. מקומך בכיתה הראשונה. אך ורק בראשונה. בהחלט בראשונה."

וכשקרב הילד באותו יום אל דלת כיתתו היו ברכיו רועדות וידו מפרכסת מאחוז בכף המנעול. דומייה גמורה הייתה שרויה שם, ובהטותו אוזן דימה לחשוב כי אין איש. הוא אימץ את לבו ופתח בזהירות את הדלת. ואמנם היה החדר ריק.

שני אנקורים שהיו מדדים בין הספסלים הריקים נבהלו מפניו וטסו לעבר החלון ונקישת מקוריהם בזגוגיות הילכה עצב בלבו. אך יונת בר מיושבת בדעתה המשיכה ללקט פירורים סמוך לקתדרא והייתה נותנת בו, מפעם לפעם, מבט מהיר וחוזרת ומלקטת. המנוחה והשמחה חזרו ללב הילד מיד. כמה טובה הייתה שלוות יונת הבר בתוך כותלי החדר הנושם איבה תמיד.

"הילדים הלכו לטיול," אמר קול מאחוריו, "לטיול של יום שלם."

שַמָש בית הספר היה זה. האיש היחיד בין כותלי בית זה שלא נזף בו מעולם ולא לִגלג עליו ולא בא עליו בתואנות ובתוכחות.

הילד הביט בו בבהלה ובהחוֹותו קידה משונה, שבעצמו לא הבין מה טיבה, נחפז ורץ אל החצר ושב ויצא אל הרחוב.

שמחה עצומה ירדה ללבו ובסקרו ימינה ושמאלה בחר לו את מעלה הרחוב לחגוג בו את יום החופש שבא עליו משמַים.

בצעדים מהירים, כאדם היודע את מטרתו, או אולי מפחד פן ייקרא לחזור לבית הספר, חפז אל עבר גבעת הכורכר המלבינה בקצה המושבה.

לרגליה נטוע פרדס אפל ובית באר משמיע שם פעימותיו יומם ולילה. ובפסגתה עומדים שניים שלושה שיחי שיזף ירוקים ופריים מתוק בחורף מאוד. עתה לא הציעו השיזפים לילד אלא את צֵלם בלבד — והוא, אשר לא ביקש יותר ממה שניתן לו, שמח עליו וישב בתוכו.

מכאן והלאה השתרעו שדות ורצועות עצי שיטה למלוא רוחב העין ועד למורדות ההרים הגיעו; ופלגי אכזב בִּיתרו את השדות בקווי עקלתון מהירים, ונתרחקו, בהתוותם דרך אל הגבעות המוריקות. הנה החלו בועות של אוויר ועיגולים של אור וריצודים של שמים מרקדים במתינות באוויר... זקף ראשו ועיניו נוהות אחר פקעת אור אחת, דקיקה וזהרורית, השטה, עלה וירוֹד, בשמי השמים. הביט אחריה עד שנעקר ראשו לאחוריו והפקעת נעלמה מאחורי שיח השיזף. החזיר ראשו למצוא לו פקעת אחרת, והנה שבה זו שנחבאה וחזרה לשוטט כנגדו וככל שהוריד הילד ראשו כן שטה וירדה פקעת האור, עד שהגיעו עיניו למקום שהשמים והארץ מצויים שם יחדיו ונבלעה הפקעת בין שניהם.

אמר הילד בלבו להביא את כל בני האור הזערוריים הללו ואת ניתוזי האוויר וזיזי החמה, כולם גם יחד, אל עבר המקום הרחוק ההוא וישמחו להם השמים והארץ על מתנה קטנה זו מאתו. ישמחו וירחצו בשפע האורות וייחם לבם ותתלהט שם שמחה גדולה.

החל הילד חופן אור בעיניו ומשלחו כלפי המרחק; והיו האורות שוטפים ועוברים על פני שדות שהצהיבו ומוליכים עמהם מן הזהב הבהיר; ועל פני גבעות מוריקות בשוליהן היו האורות נוטלים טחב רוח כל שהוא לשאתו שי; ובערוצי הנחלים היבשים היו האורות מרקדים על חלוקי החצץ והיו דולקים בניצוצות לובן קריר.

עמדה השמש בחצי הרקיע והחלה כל הארץ כולה מעלה שכבות שכבות של אור כלפי השמים והשמים היו משלחים אלומות של כחול כלפי הארץ, והילד יושב בין שניהם ומנצח על משחקם ולבו רוחש טוב לשניהם גם יחד.

עד שנטו הצללים; נטל השיזף צלו והעבירו לצד הגבעה שמנגד. חייך הילד לעצמו וכמעט שעצם עיניו ונרדם, אלא שלפתע קם וירד מן הגבעה והישיר פעמיו והפליג לבית אבא ואמא, והלך.

וממחרת היום, בבואו לבית הספר, פתח המורה את היומן והציץ בו ואמר:

"היכן היית אתמול?"

שתק הילד ולא השיב, כי לא ידע מה להשיב.

"לא צריכים היינו לקבל אותך לכיתה השלישית," משך המורה קולו ואמר, "ולא די לך בזה אלא שעוד אתה מאחר ומחסיר ימים תמימים."

ובפנותו אל התלמידים:

"ואנחנו למדנו אתמול דברים חשובים. אמת, ילדים, שלמדנו אתמול דברים חשובים?"

כל הילדים הניעו בראשיהם והביטו בציפיית זדון לראות מה ייעשה בילד.

"ובכן," משך המורה, "אשאלך דבר ממה שלמדנו אתמול. אם תדע, הרי שטוב. ואם לאו, אשלחך הביתה; ואת אמך תביא אתך."

וכל הילדים גיחכו בהנאה מהמצאת מורם ויטו אוזן.

"ובכן," הרים המורה קולו והניף שתי ידיו לפניו מתוך שרווליהן הקצרים ועמד עמידת מתנצח, "הריני שואל אותך מלה אחת, אחת בלבד, אשר הסברתיה אתמול הסבר היטב לכל הילדים. הקשב אפוא. מה זה **אופק**?"

הביט הילד במורהו, נדהם ומשמים, ושתק.

"היודע אתה מה זה אופק או שאינך יודע?" דחק עליו המורה.

"לא," אמר הילד.

"לֵך לך, אפוא, לך מכאן. מקומך לא יכירך אצלנו."

ובעוד הילד אוסף את מכשירי הכתיבה שלו אל ילקוטו, הוסיף המורה ושאל בחגיגיות:

"מי מכם, ילדים, יודע מה זה אופק?"

וכל הידיים כולן הורמו כאחת.

מתוך: **מבחר סיפורים**, כתר

— נסו לצייר את הילד או את האופק. על איזה קטע (או קטעים) בסיפור חשבתם במיוחד בעת הציור?

ראובן רובין, אחד העם, *1926* (באדיבות בית ראובן, תל אביב)

הלוויתו של אחד־העם בנימין תמוז

כשהייתי בן שבע מת אחד־העם.

לא ידעתי מי זה אחד־העם אבל שמעתי בחנות המכולת של מולצ׳דסקי שהמשטרה חסמה את הרחוב שבו הוא גר, מפני שהוא חולה, והוא לא סובל רעשים, ולא מרשים לעגלות ולאוטומובילים לעבור על יד הבית שלו. זה הפתיע אותי מאוד, והבנתי שאחד־העם הוא אולי האיש החשוב ביותר בעיר.

העניין הזה עשה עלי רושם אבל גם הרגיז אותי קצת. מדוע לאחד־העם כן ולאחרים לא? התחלתי להתעניין. אבא ואמא לא ידעו כלום, כי הם היו קוראים רק בעיתון הרוסי שבא מפריז ושמו פוסליידניא נובוסטי* ושם לא הייתה אף מלה אחת על אחד־העם. אבל לבסוף הם גם כן שמעו ממולצ׳דסקי הזקן. הוא היה מקבל מווארשא עיתון ביידיש ששמו היינט,** ושם כתבו את הסיפור על אחד־העם, המשטרה והעגלות וכל העניין. וכך נודע הדבר בשכונה, וכולם היו מדברים על זה. בימים ההם היינו גרים בשכונת אפ״ק, על שם בנק אנגלו־פלשתינא, שמכר את המגרשים של השכונה, ואפ״ק פירושו אנגלו־פלשתינא־קומפניון, וכל זה היה על גבול מנשייה, ושם גרו ערבים, שגם הם לא שמעו כלום על אחד־העם.

באופן כזה היינו אנחנו היחידים בסביבה שהתמצאו בעניינים, ובייחוד אני, שחיכיתי לראות מה יהיה הסוף.

את מולצ׳דסקי הזקן לא אהבתי, אבל פחדתי ממנו. גם כשהיה נותן לפעמים סוכרייה מהחנות, היה צובט לך בלחי כאילו שהוא עוקר חתיכת בשר. זה היה האופי שלו. הוא לא נתן שום דבר בחינם, חוץ מדיבורים. לדבר הוא אהב מאוד, ואם שאלתי אותו משהו הייתי מקבל תשובה; תשובה הרבה יותר מפורטת ממה שהייתי מקבל מאמא, שהייתה תמיד עסוקה, או מאבא, שלא התמצא בעניינים מחוץ למקצוע שלו. ודווקא המקצוע שלו לא עניין אותי. אותי, למשל, עניין מאוד כל העסק הזה של אחד־העם והמשטרה, ואבא אמר שזה שטויות. אז הלכתי אל מולצ׳דסקי והייתי שואל מה כותבים בהיינט.

בהתחלה כתבו ככה ככה. חולה, המצב לא ברור, אבל נחוץ לו שקט מוחלט, וזה הוא קיבל מהמשטרה. כבר סיפרתי. אבל אחר כך כתבו שהמצב הורע, ולבסוף התחילו לגלות את כל האמת. נודע שאחד־העם זה לא אחד־העם אלא גינזבורג. והוא היה כותב

---

* **פוסליידניא נובוסטי:** חדשות אחרונות

** **היינט:** היום

ברוסיה דברים מסוכנים, וכדי שלא יתפסו אותו התחפש לאחד־העם, עד שבסוף היה צריך לברוח, והוא ברח לאנגליה ועבד בחנות שמכרו בה תה, והרוויח לא רע. עד שבא לארץ ישראל וקיבל בית על יד הגימנסיה "הרצליה". הורי אמרו שאם אהיה תלמיד טוב ואגמור את העממי בציונים לא רעים, ישלחו אותי לגימנסיה "הרצליה". ומפני זה ידעתי את שמה, עוד לפני שידעתי על אחד־העם. באופן כזה לא היה בשבילי שום חידוש, כששמעתי שאחד־העם הוא שכן של הגימנסיה "הרצליה".

ובסוף בסוף הדפיסו את התמונה שלו בעיתון וכתבו שהוא מת. מולצ'דסקי הזקן נתן לי להביט בתמונה, וזו הייתה ההפתעה של חיי. חשבתי כי בן אדם שכותב, ובייחוד בן אדם שכותב דברים מסוכנים, יש לו המון שערות, זקן גדול ועיניים בולטות; אולי מרוב כתיבה, שזה מאמץ את העיניים. אבל אחד־העם היו לו פנים, איך להגיד, כמו משולש. למעלה רחב וקרח, ולמטה קטן ומחודד. מאז שראיתי את תמונתו, שיניתי את דעתי על אנשים כותבים והבנתי שאצלם המוח הוא העיקר, ולכן המוח מפותח ונפוח, ושאר הפנים מיובשות קצת, מפני שהשאר לא חשוב להם כל כך כמו המוח. כמו כן היו לו משקפיים, כמו לכל האנשים מהסוג הזה. אלא שהמשקפיים שלו היו בלי מסגרת זהב מסביב לזכוכיות ואפילו בלי שני המשוטים האלה, שרוכבים על האוזניים. אני מכיר את הסוג הזה. גם לאבי היו כאלה. שתי הזכוכיות מחוברות בקפיץ, והקפיץ לוחץ על האף, בין העיניים, ועושה סימנים אדומים בתוך האף, וככה זה לא נופל. לא נוח, אבל עושה רושם. רק צריך תמיד להיזהר שלא ייפול ולא יישבר.

אני חושב שאת אחד־העם כל הבעיות האלה לא עניינו. אבל ראו בתמונה שיש לו דאגות אחרות. הפנים שלו היו מודאגות מאוד. ובאמת סיפר לי מולצ'דסקי, שאחד־העם דאג כל הזמן לגורל עמנו וניסה לפתור את כל הבעיות. בגלל כך הוא התפרסם מאוד, וזה מסביר גם את יחס המשטרה אליו.

שאלתי את מולצ'דסקי מתי ההלוויה, מפני שהרגשתי שאני מוכרח להיות שם. ראשית, זה בלי כרטיסים; ושנית, מעניין. מולצ'דסקי עיין בעיתון ואמר שביום שלישי, בשעה שלוש אחר הצהריים, יוצאת מבית המנוח. ובאותו יום שהוא אמר לי, היה יום שני. ממש ברגע האחרון.

בערב אמרתי להורי שאני רוצה ללכת להלוויה. אבי אמר, "אל תדבר שטויות," ואמי אמרה, "אבל קודם תגמור את השיעורים." וכך הגעתי, ביום שלישי, בשעה שתיים וחצי בערך, אל הגימנסיה "הרצליה" והתיישבתי על המדרגות של הבית שבו יש חנות ספרים ומכשירי כתיבה, בדיוק מול ביתו של אחד־העם, וחיכיתי. מוטב לבוא חצי שעה מוקדם מדי מאשר שעתיים מאוחר מדי.

חיכיתי בסבלנות, אבל התפלאתי שאין עוד אנשים מלבדי. אחרי כמה שעות החלטתי ללכת ישר לבית הקברות ברחוב טרומפלדור.

שם היה די שקט, חוץ מכמה נשים שבכו ליד כל מיני קברים, אבל לא של אחד־העם. לא היה נעים לשאול, ואני אף פעם לא מדבר אל אנשים זרים. לכן החלטתי לחזור לאורך רחוב אלנבי. ההלוויה מוכרחה לעבור שם, וקיוויתי שאתפוס אותה בדרך. בוודאי קרה איזה מקרה והיה איחור גדול.

אני חושב שהייתי כבר עייף מאוד כשהחלטתי לשוב לגימנסיה "הרצליה". ישבתי לנוח על ספסל ברחוב אלנבי בדיוק מול רחוב גאולה, ומשם יכולתי לראות את הבית הבנוי מאבן, שבו נמצאת המספרה שאבי מסתפר ומתגלח בה. בעל המספרה בא עם הורי לארץ ישראל באותה אנייה.

ישבתי על הספסל ההוא וחיכיתי שההלוויה תעבור ואני אצטרף אליה, ויחד נפנה ימינה, ברחוב פינסקר, עד לבית הקברות. זו הייתה התכנית. ואז נרדמתי.

אינני יודע כמה זמן ישנתי, אבל פתאום הרגשתי שמישהו שם לי יד על הכתף, ובאופן יפה מאוד, בעדינות ובלי צעקות, אמר לי, "ילד, תקום ילד."

היה חושך נורא ברגע הראשון ואפילו קצת קריר, אבל לא קר. ולאט לאט ראיתי שלפַני עומד בן אדם, לא זקן כמו מולצ'דסקי, אבל גם לא צעיר כמוני, אלא בגיל בינוני, נניח בן שש עשרה. רק אחר כך נודע לי שהוא בן עשרים ושלוש, אבל בהתחלה לא ידעתי.

"תשמע," הוא אמר לי, "אני גר פה ממול, ולפני כמה שעות ראיתי אותך יושב על הספסל. והנה עכשיו כבר לילה, וחשבתי שאולי נרדמת, ובבית דואגים לך. אז בוא, אקח אותך הביתה. איפה אתה גר?"

קמתי והרגשתי שהרגל נרדמה לי, אבל בכל זאת קמתי ואני מביט עליו. בחור טוב, עושה רושם ומדבר יפה. אמרתי לו שלא ידאג, אני כבר אסתדר בעצמי. האמת היא שלא היה נעים לרדת את כל רחוב גאולה, וללכת לאורך רחוב הירקון, עד מסגד חסן בק. לא שאני מפחד, אבל בלילה אי־אפשר לדעת, בגלל החושך. קיוויתי שהוא לא ייתן לי ללכת לבדי, ואמנם כך היה. הוא דיבר אלי יפה מאוד, אבל בתוקף. אז קיבלתי את ההצעה, ונתתי לו יד והתחלנו לרדת ברחוב גאולה.

כל המבוגרים, כשרואים ילד בפעם הראשונה, שואלים אותו מה שמו, אז גם הוא שאל ואמרתי לו אליקום. והוא אמר ששמו ויקטור. חשבתי שהוא משקר, אבל אחר כך האמנתי לו, מפני שהכרתי אותו מקרוב וראיתי מי הוא.

הוא גם שאל אותי בן כמה אני ואמרתי לו שבע, והוא אמר עשרים ושלוש. אחר כך סיפרתי לו שאני לומד בעממי "גאולה" והוא אמר שכבר גמר ללמוד ועכשיו הוא עובד בשלוש שפות, עברית, ערבית וצרפתית. גם על זה חשבתי בהתחלה שהוא משקר. מאיפה לו לדעת את כל השפות האלה? אבל עכשיו אני בטוח שלא שיקר.

הלכנו לאט לאט, כי בחול אי־אפשר ללכת מהר, וכל הזמן הסנדלים מתמלאים

בחול, וכמעט שאתה נופל. הוא ראה שקשה לי בגלל החול וסיפר לי בדיחה, איך שבני ישראל הלכו בחול ארבעים שנה, ממצרים עד כאן, אלא שהם הלכו בלי סנדלים ולכן לא לקח להם שמונים שנה. שנינו צחקנו, כי גם אני ידעתי את הסיפור, אבל לא ידעתי לספר את זה בצורה כל כך מצחיקה.

כשעברנו על יד בית הספר שלי, אמרתי לו שכאן אני לומד, והוא שאל אותי אם אני אוהב ללמוד, אז אמרתי לו שזה תלוי.

אחר כך הוא שאל למה בכלל נרדמתי על הספסל, ואני סיפרתי לו על אחד־העם, ואמרתי שאני יודע ששמו גינזבורג, וכל העניין עם חנות התה, ואנגליה והכול, ואמרתי שרציתי להשתתף בהלוויה.

כאן ויקטור נעצר לרגע והביט עלי איזה זמן ואחר כך אמר: "מה? אתה רוצה להגיד לי שאתה ישן על הספסל הזה שנים עשר ימים?"

משמיעת שאלה כזאת אפשר להשתגע. שנים עשר ימים אני ישן על הספסל, וההורים לא יודעים מה קרה לי, זה כבר יותר מדי. אפילו חצי יום, אם אני לא נכנס הביתה, הם עושים מזה עניין שלם. אז מה יהיה עכשיו, לא ידעתי. אמרתי לויקטור: "מה פתאום שנים עשר ימים?" וויקטור אמר, "מפני שאחד־העם מת לפני שנים עשר ימים בדיוק, ואני בעצמי ראיתי את ההלוויה שלו מהחלון שלי," אמר ויקטור.

"אז למה אני חשבתי שזה היום?" שאלתי את ויקטור. "מי אמר לך שזה היום?" אמר ויקטור. סיפרתי לו שהמכולת שלנו, מולצ'דסקי, אמר לי. "ומאיפה הוא לקח שטות כזאת?" שאל ויקטור. "מהעיתון," אמרתי לו. "מאיזה עיתון?" הוא שאל. "מהיינט," אמרתי לו. וגם סיפרתי לו שהורי קוראים פוסליידניא נובוסטי ושם לא כתבו כלום, אבל בהיינט כתבו כל הזמן, וזה בטוח לגמרי, כי זה מגיע מחוץ לארץ. מאיפה, שאל ויקטור. אמרתי לו שמווארשא. ואז הוא התחיל לצחוק כאילו שהשתגע, והסביר לי, שהעיתונים מחוץ לארץ הולכים הנה בדואר, וזה לוקח לפעמים שבועיים, והעיתון שבו ראיתי את התמונה של אחד־העם זה מלפני שבועיים, בערך. ואם תעשה חשבון, אז שנים עשר יום ושבועיים זה כמעט אותו הדבר. ויקטור צחק, אבל לא אני. וכאשר הוא ראה שאני לא צוחק, הוא אמר: "אל תדאג ואל תצטער, אליקום. אם לא הטעות איך אנחנו היינו נעשים חברים?"

שמעתי מה שהוא אמר ושתקתי. אבל הרגשתי שאני שמח כמעט כמו שלא הייתי שמח אף פעם. ואז ויקטור שאל אם אני שומע את קולו של הים. אמרתי שכן, והוא אמר, שזה סימן שהים קרוב ועוד מעט נפנה שמאלה, לרחוב הירקון. אמרתי לו, שאני רוצה שזה יהיה רחוק, כי אני רוצה שנמשיך ללכת הרבה זמן. ויקטור אמר שאת הזמן לא מודדים לפי השעון, אלא לפי הידידות, ושלפנינו כל החיים, מה איכפת לנו הזמן.

אני לא חושב שהבנתי אותו אז, אבל היום אני מבין. אבל איפה ויקטור היום.

אז הלכנו ויקטור אמר: "תשמע, אני אשיר לך שיר." והוא שר כל הספינות כבר הדליקו נרות שבת, עד סוף השיר. הוא שאל אם אני יודע לשיר איזה שיר שאני אוהב, אבל התביישתי. אז הוא שר לי עוד שיר, יא־לֵיל, יא־לֵיל, מולדתי. אחר כך הוא אמר שהמשוררים הם הכי גדולים בעולם. שאלתי אותו אם אפילו יותר מאחד־העם, והוא אמר שזה בטוח. התפלאתי מאוד, אבל לא התווכחתי.

פתאום ראיתי שאנחנו כבר קרובים לבית, כי היינו על יד המכולת של מולצ'דסקי והרגשתי שאני רוצה לבכות, דווקא כאילו משמחה, אבל ממש היה משונה וטוב שהיה חושך. התאמצתי להתאפק והראיתי לו איפה המכולת והוא צחק ואמר לי, שמחר בבוקר אגיד למכולת, שיתחיל לקרוא עיתון בעברית. "תגיד לו," אמר ויקטור, "עברי דבר עברית."

הוא עלה אתי במדרגות ובעצמו דפק על הדלת. איך שנכנסנו, והוא כמעט שלא הספיק להסביר להם, אבא שלי הפליק לי סטירת לחי ואמא שלי פרצה בבכי וחיבקה אותי. אז ויקטור אמר שלום והלך.

לא היה אכפת לי בכלל בגלל הסטירה, וברגע שיצאתי מידיה של אמי רצתי אל המרפסת, התרוממתי מעל המעקה וראיתי את ויקטור יוצא מהבית שלנו ופונה ימינה. בכל הכוח צעקתי לו: "ויקטור, אתה איש טוב, אני אוהב אותך." ותכף ומיד צללתי מתחת למעקה, כדי שהוא לא ידע מי צעק לו. וברגע שהתכופפתי למטה, קיבלתי מכה כזאת בסנטר, שתיכף הרגשתי איך שנפצעתי בשפתיים וידעתי שיורד לי דם, לפי הטעם שבא לי לפה.

אמי נבהלה כהוגן, וגם אבי, והם התחילו לטפל בי ושמו לי יוד ותחבושת וכל מיני טיפולים, אבל אני כבר נרדמתי באמצע הטיפול. לא שהייתי עייף במיוחד, אלא שרציתי להיות לבד, כלומר, שוב עם ויקטור.

בלילה ההוא לא הצלחתי אפילו לחלום עליו. אבל אחר כך, כן. עד היום.

מתוך: **מבחר סיפורים**, כתר.

דוד שחר נולד ב־1926 בירושלים, עיר המשמשת רקע למרבית סיפוריו. על ילדותו הוא מספר: "גדלתי בבית של סבתא שלי במאה שערים, אבל למדתי בבית ספר חילוני ציוני של שכונת עוני והייתי התלמיד האשכנזי היחיד בכיתה. כך שמגיל צעיר חייתי בהרבה עולמות... חיים אלה אולי הם שאפשרו לי לראות את הזרמים השונים הקיימים בחברה הישראלית מבלי להסתגר בתוך איזושהי אידיאולוגיה."

דברים שבטבע האדם דוד שחר

"דברים שבטבע האדם אי אפשר לשנות" — כך אמר לי דודי אֵיבִּי, כשחזר יום אחד מן הקיבוץ והשתקע מחדש בביתנו. אני ישבתי על המרפסת וקראתי ב"דבר לילדים" על מסעותיו של קולומבוס כאשר שמעתי קול צעדים עולים במדרגות. הפניתי את פני ולא הכרתיו — עד כדי כך השתנה במשך מחצית השנה שעשה בקיבוץ. הוא היה שחור ומצומק כזכריה הזקן שהיה מביא לנו פח נפט פעם בשבוע, אלא שהיו לו משקפיים על חוטמו. דַלַת ראשו הייתה מדובללת וצהובה ומכנסיו קצרים ומהוהים ורגליו דקות, שחורות ושׂעירות. בכלל היה מראהו מעורר רחמים. הוא החזיק מין מזוודה קטנה וממורטה בידו ואני הסתכלתי בו ולא ידעתי מי הוא, עד שפנה אלי והעלה חיוך על שפתיו. אז קראתי "אֵיבִּי" ורצתי אליו והוא העביר את כף ידו על ראשי. נכנסתי למטבח בריצה וצעקתי: "אמא, אֵיבִּי בא." אמא עמדה אותה שעה וטיגנה חצילים ופניני זיעה גדולות היו מרצדות על מצחה. משששמעה את דברי מיהרה וניגבה את ידיה בסינר והספיגה זיעתה במטפחת והעבירה את ידיה על שערותיה ורצה להקביל פניו. הוא עמד בחדר האוכל כנזוף והמזוודה עדיין הייתה בידיו. הביטה בו בדאגה ורצה לעברו והושיטה לו שתי ידיה והוא הושיט לה יד אחת; שכֹן ידו השנייה אחזה במזוודה. "הנח את המזוודה," אמרה לו אמא ונטלה את המזוודה מידו והניחה אותה על הרצפה. "ועכשיו שב ליד השולחן." הוא ישב ליד השולחן והיא נכנסה למטבח להכין לו כוס תה.

אֵיבִּי היה אחיה החורג של אמא. הוא נולד באמריקה וכשעלה ארצה היה בן עשרים וחמש ועורר פליאה גדולה בלב כל המשפחה. בלי שיקדים לשלוח מברק ואף ללא רמז כלשהו הופיע יום אחד בביתנו והפתיע את כולנו בעברית שבפיו. הוא דיבר עברית טובה במבטא אמריקני טוב עוד יותר. באותם הימים היה יהודי מאמריקה, באשר הוא

מאמריקה, חיזיון בלתי נפרץ, לא כל שכן יהודי שביקש להשתקע בארץ, ועל אחת כמה וכמה אֵיבִּי שהחליט לצאת לקיבוץ. מהיום הראשון שבא מאמריקה דיבר על הקיבוץ ולא פסק מדבּר על כך עד שקם ויצא לקיבוץ. כשבא מאמריקה היה שמח וטוב לב וכל אשר נקרה לו בדרכו נשא חן וחסד מלפניו. הארץ הייתה טובה ובתיה נאים ואנשיה נחמדים ופֵרותיה מתוקים. אפילו על הערביים והערביות מוכרי הצבּר שמח כמוצא שלל רב. כשחזר מן הקיבוץ ניטלה שמחת החיים הֵימֶנּוּ.* הוא המעיט לדבר ואת הקיבוץ חדל להזכיר אפילו בדרך רמז. מן היום שחזר אלינו נזהרו כל אנשי הבית משאול אותו לפשר הדבר, והמלה "קיבוץ" הייתה בבחינת בל־יישמע. כל הימים היה קורא בספרים ומתהלך ברחובות ומדבר על נסיעה חזרה לאמריקה. כשהייתי חוזר מבית הספר היה עוזר לי להכין שיעורים ומדבּר אתי פילוסופיה. אותם שלושים יום ששהה בביתנו מיום שחזר מן הקיבוץ היו לי ימים טובים. חוץ מהכנת שיעורים היה לוקח אותי לקולנוע לעתים מזומנות, בלי שאמא ידעה על כך, ייתכן שידעה ועשתה עצמה כאילו אינה יודעת. הוא היה קורץ לי בעינו ומיד הייתי מקפץ ויוצא עמו החוצה ושנינו היינו הולכים לקולנוע. בדרך לקולנוע היה קונה לי שוקולד "ליבּר" ובדרך מן הקולנוע היה קונה לי גלידה. בקולנוע היה צוחק הרבה מכיוון שידע אנגלית והבין את כל הבדיחות שהשמיעו השחקנים והשחקניות. עם סיום הסרט היה מדבר אתי פילוסופיה.

"אתה יודע מה בא הסרט הזה ללמדנו?" אמר לי. "הסרט בא ללמדנו שאת טבע האדם אי אפשר לשנות."

"מפני מה צריך לשנות את טבע האדם?" אמרתי לו.

"מפני שהוא רע ומושחת. האדם הוא החיה הרעה ביותר," אמר אֵיבִּי.

"ומדוע אי אפשר לשנות אותו?" אמרתי לו.

"מכיוון שכך נוצר. כמו שאי אפשר להפוך את הברזל לזהב ואת הנמלה לפיל, כך אי אפשר להפוך את האדם לחיה טובה."

פעם לקח אותי לתיאטרון וזו הייתה הפעם הראשונה שראיתי מחזה על הבמה. הייתי נרגש מאוד ומשירד המסך על המערכה הראשונה גמלה ההחלטה בלבי להיות שחקן. כשחזרנו הביתה פנה אלי אֵיבִּי ושאל אותי: "אתה יודע מהו מוסר ההשכל של המחזה הזה?"

"כן," אמרתי לו. "אדם צריך להיות טוב ולעזור לזולתו."

אֵיבִּי הסתכל בי מבעד למשקפיו והפליט אנחה כבדה ממעמקי לבו.

"אנחנו," אמר לי בלב כבד ואני זקפתי את קומתי והרגשת שמחה שבחשיבות הציפה אותי, שכן הבינותי ש"אנחנו" כולל אותי בין יתר אנשי המעלה, "נוצרנו לסבל.

---

* **הימנו:** ממנו.

תמיד נבקש להביא אושר לאחרים ואלה ינצלו אותנו עד טיפת הלשד האחרונה ואחר יזרקונו כקליפת לימון סחוט. דע לך שהחוק הראשון והחשוב ביותר בחיים הוא להיות קשה. לעולם אל תדאג לאחרים ואל תנסה להביא אושר לאנושות. אל תהיה אידיאליסט*."

"לא," אמרתי לו. "אני לא אהיה אידיאליסט. אני אהיה שחקן."

אֵיבִּי היה מלמד אותי שצריך אדם להיות קשה ולדאוג רק לעצמו, אולם הוא עצמו היה רך כקנה ומלא רחמים. כשהיה רואה את זכריה הזקן נושא פח נפט מן העגלה אל המטבח היה רץ לקראתו ונוטל את הפח מידיו ונושא אותו. בכלל היה מגלה חיבה רבה לזכריה והיה מרבה לשוחח אתו. זכריה לא היה מבין מה שאֵיבִּי אמר לו, משום שאֵיבִּי היה מבטא את המלים העבריות כאילו היו אלה מלים אנגליות שאותן הוא מגלגל בלשונו במהירות רבה, ואֵיבִּי לא היה מבין מה שזכריה אמר, משום שזכריה היה מדבר עברית־תימנית, אבל איך שהוא היו מגיעים תמיד לידי הבנה. זכריה לא היה אוהב לדבר עם אֵיבִּי אלא שהיה עושה זאת משום שאֵיבִּי היה נותן לו סיגריות אמריקניות שנקראו "קאֶמלס". גם בעיני אמא לא מצאה חן הידידות הרבה הזאת ביניהם. הדבר היחידי שמצא חן בעיני אמא היה זה שאֵיבִּי עזב את הקיבוץ וחזר אלינו, אבל בזאת לא הסתפקה. יותר מכל שאר תכונותיו של אֵיבִּי העלו את חמתה מכנסיו הקצרים וסנדליו הפתוחים.

"אני מבינה," אמרה פעם לאבא, "שאדם צריך להיות סוציאליסט** ולדאוג לשיפורה ולהתפתחותה של החברה. אבל מדוע זה, לכל הרוחות, צריך ללבוש מכנסיים קצרים ומקומטים? במה מזיקים מכנסי צמר ארוכים ומגוהצים לחברת האדם? האם אין בכוחו של אדם להיות ציוני הגון וסוציאליסט טוב בשעה שהוא לובש גרביים ומצחצח את נעליו?"

פעם ניסתה אמא לדבר עם אֵיבִּי על כך. היא הייתה רצינית וניסתה לכעוס עליו, אלא שאי אפשר היה לכעוס עליו. הוא חייך ואמר שזה מכבר חדל להיות סוציאליסט ושאין הוא דואג להתפתחותה של חברת האדם, ושאת טבע האדם אי אפשר לשנות, ושהוא לובש מכנסי תאקי קצרים לא משום שהוא ציוני, אלא משום שכך נוח לו יותר, ושהוא משוחח עם זכריה לא משום שהוא אוהב את חברת האדם, אלא משום שהוא אוהב את זכריה. דברים אלה לא זו בלבד שלא הרגיעו אותה אלא אף מילאו אותה חלחלה.

"איזה עניין יכול אדם משכיל כמוך למצוא בזכריה?" שאלה את אֵיבִּי בתימהון רב,

---

* **אידיאליסט:** אדם הדוגל ברעיונות מסוימים ומוכן לעשות למען הגשמתם.

** **סוציאליסט:** אדם השואף למשטר חברתי שעיקריו הם חיסול הבדלי המעמדות, ביטול הניצול וקיום צדק חברתי.

שיש בו משום כעס גדול. אֵיבִּי צחק ואמר שזכריה הוא אדם מעניין יותר מדוקטור גולדברג. דוקטור גולדברג היה השכן שלנו והיה פקיד גבוה בקרן הקיימת לישראל. מיום שבא אֵיבִּי אלינו היה דוקטור גולדברג מבקר אצלנו לעתים קרובות כדי לשוחח עם אֵיבִּי אנגלית. הוא התכונן אז לנסוע לאמריקה וביקש לרכוש לו ניסיון בדיבור אנגלי. הוא היה מדבר אנגלית ואֵיבִּי היה עונה לו בעברית משום שאֵיבִּי לא יכול היה לשאת את חברתו. אבל הדוקטור גולדברג היה עקשן וכל פעם שראה את אֵיבִּי נכנס הביתה, היה מדלג ונכנס אחריו ומתחיל לדבר אנגלית. אֵיבִּי היה עקשן לא פחות מן הדוקטור ולא הוציא מפיו אף מלה אנגלית אחת בנוכחותו. אמא ביקשה פעם את אֵיבִּי שידבר קצת אנגלית עם הדוקטור — לא משום שאהבה כל כך את הדוקטור אלא משום שרצתה לשמור על יחסי השכנות הטובה, אבל אֵיבִּי לא הסכים ואמר שגולדברג מסמל את ריקבון חברת האדם. כנגד זה אהב אֵיבִּי ללמד אותי אנגלית. אותה שנה החילונו לומדים אנגלית בבית הספר, והסיפור הראשון שקראתי בשפה זו היה המעשה באותו קוסם שחי באפריקה ועשה קפיצת הדרך משם לארץ סין כדי להשיג את מנורת הפלאים. בזכותו של אֵיבִּי ידעתי את כל הסיפור חודש ימים לפני שכל הכיתה הגיעה בעמל רב לסיומו.

אֵיבִּי ישב לידי ועזר לי להכין שיעורי אנגלית. קראנו יחד שיר קטן על פֶּיָה. בכיתה היינו לומדים עדיין את הסיפור על אַלדין ומנורת הפלאים ולא הגענו לשיר, אלא שאֵיבִּי רצה שאדע אנגלית. הוא היה אומר שאדם משכיל בימינו אינו יכול להרשות לעצמו שלא לדעת שפה זו. בבית הראשון של השיר היה כתוב: "אם תפגוש בפֶּיָה / אל תברח מפניה / היא לא תעשה לך כל רע"... אֵיבִּי ביאר לי מה זאת פיה. הוא אמר שפיה זוהי רוח טובה בדמות נערה יפה. אחר החל לדבר על נערות ועל האהבה. אבא ואמא ישבו בחדר הסמוך ודיברו ביניהם בקולות מומכים* כדי שלא להפריע לי בהכנת השיעורים. אֵיבִּי אמר שהאדם המאושר ביותר הוא האדם המסוגל לאהוב כל נשגב ונעלה, כל יפה וכל טוב, ואוי לו לאדם המגלה כל נשגב ונעלה באישה שאינה נשגבה ואינה נעלה ואינה טובה ואינה אלא יפה. כאשר נשמע הצלצול בדלת ניתר אֵיבִּי ממקומו. אפשר לבו אמר לו זאת. אפשר חיכה כל הזמן. אמא קמה ממקומה ואמרה לאֵיבִּי: — "אל תטריח את עצמך, אני אפתח את הדלת." היא הלכה לפרוזדור ופתחה את הדלת. מישהי שאלה אם אפשר לראות את אברהם. מיום שבא ארצה קרא לעצמו אברהם, אלא שאנחנו קראנו לו אֵיבִּי. אֵיבִּי נעשה חיוור והפסיק לדבר. ראיתי שאינו יודע מה לעשות. מרוב התרגשות נשאר יושב במקומו. תימנייה שחרחורת ונאה נכנסה לחדר ואני ידעתי מיד שהיא באה מן הקיבוץ. היא הייתה לבושה חולצה לבנה וחצאית של חאקי ולראשה כובע של קש רחב שוליים. אֵיבִּי קם ממקומו, נתן לה את ידו ואמר

* **מומכים:** מונמכים.

לה: "שלום, חנה. חיכיתי לך כל הזמן ונואשתי כבר מחפות." ומיד נטל אותה במרפקה ויצא אתה החוצה ולא חזר אלא לאחר חצות הלילה.

משנסתלקה, פתחה אמא את פיה ולא חדלה משוחח עם אבא ומצעוק עליו עד רגע שובו של אֵיבִּי. "ידעתי," אמרה לאבא, "שזה יהיה סופו של אֵיבִּי. מהיום שבא מאמריקה אמר לי לבי שאיזו תימנייה תעלה אותו בחכתה. נס נעשה לי שאין בקיבוץ ערביות, אחרת היה מתחתן עם ערבייה."

אבא ניסה שעה רבה לשדל אותה בכל מיני דיבורים, שאין זה נורא כל כך ושיש תימניות העולות עשרת מונים על האשכנזיות. דברים אלה הצליחו להעלות את חמתה של אמא עד להשחית.

"אתה יושב כאן בנחת," אמרה אמא, "ומרומם ומפאר את התימניות על חשבונו של אֵיבִּי. כל חייו של אֵיבִּי שווים בעיניך כקליפת השום. לך לא אכפת שאֵיבִּי יתחתן עם תימנייה ויוליד בנים תימנים."

"תימנים למחצה," אמר אבא, אלא שאמא לא הקשיבה לו והמשיכה את דבריה:

"אם התימניות מוצאות כל כך חן בעיניך מדוע לא התחתנת אתה עם תימנייה?"

לאחר שהלכתי לישון עוד המשיכו אבא ואמא לדבר על אֵיבִּי ועל התימנייה שלו. למחרת, כשחזרתי מבית הספר (היה זה בדיוק חודש ימים לאחר שאיבי חזר אלינו מן הקיבוץ), חזר אֵיבִּי לקיבוץ יחד עם התימנייה שלו. הוא נפרד מכולנו וגם התימנייה הושיטה יד לאבא ולאמא ולי. אֵיבִּי קנה לי במתנה ספר אנגלי גדול ועבה כרס ואמר שעלי ללמוד אנגלית כדי שאוכל לקרוא בו וליהנות ממנו. היה זה קובץ כתביו של שקספיר. אחר כך הלכו שניהם לתחנת "אגד". אֵיבִּי נשא את המזוודה הקטנה שלו בידו האחת ובידו השנייה סמך את התימנייה שהתרפקה עליו. אבא הלך ללוות אותם ואמא עמדה והביטה בם ודמעות נשרו מעיניה.

"לעולם לא אסלח לה על שעינתה את אֵיבִּי חודש ימים," אמרה אמא לאבא כשחזר מתחנת "אגד". אבא חייך וטפח על שכמה. נראה שגם בעיניו מצאה חנה חן.

"אין כל רע בזה," אמר אבא. "אלה הם דברים שבטבע האדם!"

מתוך: **"מותו של האלוהים הקטן"**, שוקן.

סטריאוטיפ הוא דימוי שיש לנו על יחיד או על קבוצה (עֵדה, עם וכד'), המבוסס על דעות קדומות בלתי בדוקות. תפיסות סטריאוטיפיות עלולות להביא לשיפוט בלתי הוגן של יחידים או של קבוצות.

למי מהדמויות בסיפור תפיסה סטריאוטיפית של הזולת? מי משוחרר מתפיסה כזאת?

ואנו, האם אנו משוחררים מסטריאוטיפים?

כיצד ניתן להילחם בהם?

מעשה ברוקח ובגאולת העולם דוד שחר

כשהייתי ילד בן תשע ואחי דני היה בן ארבע עשרה בא לשכונה שלנו רוקח חדש. יום אחד, כאשר חזרתי מבית הספר, ראיתי לתמהוני שנפתח בית מרקחת חדש ליד הקיוסק של מנחם, וכשם שנפתח במפתיע כן נסגר במפתיע. כעבור שניים או שלושה חודשים בלכתי לבית הספר ראיתי והנה דלת בית המרקחת סגורה ותריסה מוגף ועל התריס מתנוסס שלט "חנות להשכיר".

רוקח זה, אם כי לא האריך ימים בשכונה, עורר רעש גדול וימים רבים אחרי שנעלמו עקבותיו היו עדיין הבריות משיחים בו ומספרים עלילותיו.

מפעלו החשוב ביותר אשר גרם לסערת רוחות שלא הייתה דוגמתה מיום שרחל'ה, בתו של מנחם בעל הקיוסק, ברחה לשכם ונישאה שם לפקיד ממשלה ערבי ממשפחת דג'אני, היה הקרב שערך נגד הדוקטור סימון, רופא השכונה. כאשר נכנס פעם הדוקטור סימון לבית המרקחת לטלפן משם, התנפל עליו הרוקח בצעקות: "צא מכאן, רוצח" והחל חובט בו. הדוקטור סימון לא טמן ידו בצלחת והשיב מלחמה שערה. בסופו של אותו קרב נזרק הדוקטור סימון מבית המרקחת לקול תרועותיהם של כל הנהגים שהצטופפו לחזות מה דמות יש לקטטה בין רופא לרוקח. היו שאמרו שהרוקח איננו אלא מיסיונר,* ואם לא הוא עצמו – לפחות החבר שלו. חבר היה לרוקח ושניהם היו ישנים במעבדה שבתוך בית המרקחת. אחרים העלו את ההשערה כי שניהם אנשי הבולשת הבריטית. סברה אחרת הייתה שהם קומוניסטים. כל אותם דברים נודעו לי ימים רבים לאחר שבית המרקחת נסגר. רק פעם אחת זכיתי לראות את הרוקח ולשוחח אתו, ומעשה שהיה כך היה.

בוקר אחד, כשהלכתי לבית הספר יחד עם אחי דני, הסתכלתי בו ולבי נתמלא רחמים עליו. הוא נראה לי מסכן עד מאוד. פניו נצטמקו ונעשו קטנים, אבל כנגד זה צמח אפו ונעשה גדול ולתוספת נוי הופיעו כמה חטטים על סנטרו ועל מצחו. מסתבר שגלגלתי זוג עיניים גדולות ותמוהות, שכן פנה אלי דני לפתע ושאל אותי:

"מה אתה תוקע בי זוג עיניים טיפשיות כל כך?"

כזה היה דני. לעולם אי אפשר היה לחיות אתו בשלום.

"טיפשיות עיניך," אמרתי לו. "אבל מה זה פתאום יש לך כל כך הרבה פצעים על הפנים?"

"בוקר טוב!" אמר דני. "רק עכשיו נוכחת בדבר?"

"כן," אמרתי לו. "רק עכשיו נוכחתי בדבר."

---

* **מיסיונר:** שליח מטעם הכנסייה שייעודו לכבוש נפשות לנצרות.

כל הדרך הסתכלתי בו; הוא נראה לי משונה ביותר.

כשחזרנו מבית הספר ניגש דני לראי ולא זז ממנו כל אחר הצהריים. הוא עמד ומחץ את חטטי פניו במסירות נפש והיה עושה כַּוָּנִים* משונים כנגד הראי. כעבור שלוש שעות הזדקרו חטטיו כשלהבות אדומות וסגולות.

"דני, הפסק למחוץ את פצעיך," אמרתי לו. "אתה עוד עלול לקבל הרעלת דם."

באותם הימים היה דני סגן ראש אגודת הבריאות בבית הספר והיה שומע שיעורים מפיה של האחות אליקרן על החיידקים ועל הנגיפים למיניהם. כמו כן היה בקי בשמות כל המחלות, אבל יותר מכל הדברים שבעולם היה פוחד מהרעלת דם.

"הפסק לדבר על הרעלת דם," אמר דני.

"אולי יש תרופה לכך," אמרתי לו. "תיגש לרוקח החדש ותשאל אותו. אתה יודע, יש בית מרקחת חדש על יד הקיוסק של מנחם."

"בוקר טוב," אמר דני. "רק עכשיו נוכחת בדבר."

"כן," אמרתי לו, "רק עכשיו נוכחתי בדבר."

"אם כן תלך אתה ותשאל אותו."

"מדוע זה אלך אני?" שאלתי אותו. "לי אין חטטים על הפנים."

"זה לא חשוב," אמר דני. "אתה יכול ללכת ולשאול אותו אם יש לו תרופה לחטטים."

"אני לא אקבל הרעלת דם," אמרתי לו. "אתה תסבול מזה."

"אם לא תפסיק לדבר על הרעלת דם, מרה תהיה אחריתך," צעק דני.

"הרעלת דם כבר לא תקבל," אמרתי לו ופניתי בדילוג רב לעבר הדלת.

משהגעתי אליה פניתי אחורה והוספתי: "הרעלת דם כבר יש לך."

"הבא לי את בקבוק האלכוהול," קרא דני פתאום בקול נואש.

הבאתי לו את הבקבוק.

"ועכשיו הבא לי צמר גפן."

הייתי מביא לו צמר גפן ברצון אילו היה פונה אלי כבן אדם, אלא שהוא היה אוהב לתת לי פקודות.

"מה אני, המשרת שלך?" שאלתי אותו.

"אל תתחכם," התרתח דני. "חיי בסכנה ואתה עומד ומתחכם."

הסתכלתי בו וראיתי שאמנם חייו בסכנה. סנטרו התנפח והאדים כעגבנייה.

הבאתי לו צמר גפן והוא טבל אותו באלכוהול והעיז למרוח את קצה הסנטר ומיד פתח בזעקה.

"דחילק," אמר לי, "מרח לי את הפרצוף באלכוהול."

---

* **עושה כַּוָּנִים:** עושה העוויות ("פרצופים").

דני נשען על הקיר ואני טבלתי את צמר הגפן טבילה נוספת עד שהיה ספוג כולו, ואחר מרחתי את פניו בכל כוחי והוא עמד והתפתל תחת ידי. באותה שעה נשמעה שריקה מבחוץ.

"זה אליך, דני," אמרתי לו. "זו השריקה שלך."

"אל תיתן לאף אחד להיכנס עכשיו," התחנן דני.

יצאתי החוצה וראיתי את רינה עומדת עם מחברת בידה.

"דני בבית?" שאלה רינה.

"למה לך את דני?" שאלתי אותה.

"זה לא עסקך," אמרה רינה. "אל תתערב בעניינים שאינם שייכים לך."

"דני איננו בבית," אמרתי לה ונכנסתי פנימה. לא היה סיפק בידי לסגור את הדלת וכבר קפצה רינה ונמצאה עומדת לצדי. דני עמד בחדר ועשה, כדרכו, פרצופים משונים כנגד הראי. משראה את שנינו עומדים בפתח סבב במהירות על עקביו כאדם שנתפס בקלקלתו. הסתכל סביב לראות מנין יבוא עזרו, ולבסוף, משנוכח שאין לו מפלט, צנח אין אונים על הספה.

"מה לך?" שאלה רינה. ניכר היה שהיא דואגת באמת.

"לא כלום," אמרתי. "הוא רק קיבל הרעלת דם."

"הרעלת דם?" נזעקה רינה. גם היא הייתה חברה באגודת הבריאות.

"מה אתה שֹׂח? צריך לקרוא לאמבולנס. איך זה קיבלת הרעלת דם, דני?"

דני הפנה פניו לקיר ושתק.

"אין כל פלא בדבר," אמרתי, "הוא עומד כבר למעלה משלוש שעות ליד הראי ומוחץ את פצעי הבגרות שלו."

"שקרן נבזה ונתעב," צעק דני וקפץ מן הספה. רינה עצרה אותו ולטשה זוג עיניים בסנטרו המזהיר. דני היה אדום כל כך שאי אפשר היה לדעת אם זה מחמת החטטים או מחמת ההסמקה.

"האמיני לי," אמר לה והעלה מין חיוך על שפתיו, "שמחצתי רק פצע קטן אחד על הסנטר וזה לא נמשך יותר משלושה רגעים."

"שניכם טיפשים," אמרה רינה בפסקנות שאין להרהר אחריה.

"זאת איננה הרעלת דם, זה יעבור. בכל זאת צריכים לעשות משהו."

"שילך לרוקח החדש ויבקש לו תרופה," אמרתי.

"איך יכול אני לצאת החוצה עם סנטר כזה?" שאל דני בקול מיואש.

"אין דבר," אמרה רינה. "זה לא הסנטר הכי נורא בעולם."

"בואי ונלך," אמר דני כמי שכפאו שד, ושניהם יצאו החוצה ואני מיהרתי ויצאתי בעקבותיהם.

"אתה הישאר במקומך," פקד עלי דני ושלח בי מבט זועם. נעצרתי ועמדתי על המרפסת וראיתי את שניהם הולכים בכיוון בית המרקחת החדש. נשארתי במקומי וחיכיתי כשלושה רגעים ואחר פניתי גם אני והלכתי לשם.

דני עמד בתוך בית המרקחת כשגבו מופנה אל הדלת ורינה נשענה עליו קלות. הסתכלתי בשניים וראיתי שאמנם כרוכה רינה אחרי דני. מדוע תהיה כרוכה אחריו, רק אלוהים שבשמים יכול לדעת. בזמן האחרון נעשה כל כך עצבני שפשוט אי אפשר לשוחח אתו, ונוסף על כך נעשה דיבורו בהול ומקוטע. הוא מדבר כה מהר עד שלפעמים אי אפשר להבין מה הוא אומר.

שניהם עמדו והקשיבו לדבריו של הרוקח. נכנסתי פנימה ועמדתי ליד רינה. הרוקח היה הרוקח המוזר ביותר שראיתי אי־פעם. לא היו לו משקפיים על חטמו ולא הייתה לו עניבה לגרגרותיו, ומה שהפליא אותי ביותר — לא היו לו נעליים לרגליו. מתחת למכנסי החאקי הציצו בהונות רגליו מבין רצועות של סנדלים. אילולא לבש חלוק לבן הייתי בטוח שאיננו אלא פועל שחור. הוא ישב על קצה השולחן, הסמיך רגל על מסעד הכיסא, השעין את מרפקו על הרגל השנייה שהייתה משתרבבת קדימה ומתנועעת בקצב, והיה נושא לפניהם את דבריו. כשנכנסתי הפסיק מדיבורו ונעץ בי זוג עיניים מלאות זעם כל כך עד שהשפלתי מבטי והסתכלתי בחרטומי נעלי. לפתע העלה חיוך על פניו וקרא בקול שמח: "הנה האח הצעיר הופיע!"

"מנין אתה יודע שאני אחיו?" שאלתי. הייתי מוכה תדהמה.

"הו, הו!" קרא הרוקח. "אתם דומים זה לזה כשתי טיפות מים."

"זה לא נכון!" קראתי בהתרגשות. "אני אינני דומה לו."

מעולם לא פגע בי איש קשות כל כך. דני שלח בי מבט זועם ושאל: "מה אתה עושה כאן?"

עמדתי במקום בטוח ולא חששתי מפניו.

"ובכן," פנה הרוקח אל דני והמשיך את דבריו, "אתם גרים בבית הזה מנגד. חזיז ורעם! כשאני ארזתי את המטלטלין שלי לפני עשרים וחמש שנים ונסעתי לפריס כדי ללמוד שם את אמנות הציור לא היה עדיין הבית שבו אתם גרים קיים. כל הרחוב הזה לא היה עדיין בנמצא. ממאה־שערים ועד לחורשת שנאֶלר היו שדות וסלעים ועצי זית. כדי להגיע לבית ספר אַליאַנס הייתי הולך דרך שדות. אתה יודע מפני מה למדתי בבית ספר אַליאַנס?"

"כדי ללמוד," אמר דני.

"לא!" נצטעק הרוקח. "כדי להיות ציוניסט. כשהייתי בגילך החלטתי להיות ציוניסט. ברחתי מן הישיבה, קיצצתי את פאותי והלכתי ללמוד בבית הספר אַליאַנס. האם גם אתה רוצה להיות ציוניסט?"

דני הביט בו ולא ידע מה לענות. הוא היה מבולבל לחלוטין.

"לא," נעניתי אני כנגדו. "הוא לא רוצה להיות ציוניסט, הוא רוצה להיות רופא. הוא סגן ראש אגודת הבריאות."

"חזיז ורעם," קרא הרוקח ופקח עיניו לרווחה מגודל התימהון.

"ואת, גבירתי הצעירה," נפנה אל רינה ושאל אותה: "האם גם את באגודת הבריאות?"

"כן," ענתה רינה. "גם אני באגודת הבריאות."

"ומה אתם עושים באגודת הבריאות?" שאל הרוקח.

רינה הביטה בדני וחיכתה שיענה. דני הביט ברינה וחיכה שהיא תענה.

"הם מתאספים אחרי הצהריים ושומעים הרצאות מפיה של האחות אליקרן על החיידקים ועל המחלות ועל הרעלת הדם," אמרתי לרוקח. "חוץ מזה הם שומרים על בריאות התלמידים ועל ניקיון הציפורניים."

"חזיז ורעם!" קרא הרוקח וטפח באגרופו על השולחן. מרוב תדהמה כמעט שנפל ממקומו. "הפלא ופלא!" הוא קם מן השולחן, התייצב מלוא קומתו ונפנף בידו באוויר — "גבירתי ורבותי הצעירים" — קולו נעשה עמוק וחגיגי — "הריני עומד לפניכם ככלי מלא בושה. אני מוסמך האוניברסיטה של סורבון.* שש שנים למדתי ציור אצל הציירים הגדולים ביותר בעולם, שתי שנים למדתי פילוסופיה ואני רוקח מדופלם ואף על פי כן אינני יודע דבר על המחלות, מעולם לא ידעתי לשמור על בריאותי, ועד עצם היום הזה הציפורניים שלי מלוכלכות."

באמרו זאת נפתחה הדלת ולבית המרקחת נכנס אדון בעל משקפיים ובעל שער לבן וחוטם אדום. הוא אחז חבילת חוברות בידו והיה נרגש מאוד. "ז'אק" — פנה ישר לרוקח ודרך על רגלו של דני. מרוב התרגשות לא ראה אותנו. הוא החל מדבר צרפתית במהירות שלקחה את לבי שבי, ומסר חוברת אחת לידיו של הרוקח. הרוקח העיף מבט בחוברת, הניח ידו על שכמו של האדון ואמר לו בעברית:

"דוקטור גמלאֶן, הרשה נא לי להציג לפניך את שלושת הציוניסטים החשובים ביותר שפגשתי בימי חיי. האנשים שיקבעו את עתיד עם ישראל והאנושות כולה."

האדון הסתכל בנו וחייך. הרכין ראשו ואמר: "פייר גמלאֶן."

"וזה," פנה הרוקח ואמר לנו, "הנו ידידי הטוב פייר גמלאֶן, דוקטר און תיאולוג'י. אחד מחסידי אומות העולם. הוא לימד אותי דקדוק עברי והוא עתיד להביא גאולה לעולם."

פייר גמלאֶן נטל שלוש חוברות מתוך החבילה שבידו ומסר אחת לדני, אחת לרינה

* **סורבון:** אוניברסיטה מפורסמת בפריס.

ואחת לי. הסתכלתי בחוברת וראיתי שכתוב על כריכתה באותיות גדולות "הדרך לגאולת העולם".

"ידידי הצעירים," ענה פייר גמלאֶן ואמר לנו בעברית, "דעו לכם שבכם, בכל אחד ואחד מכם, תלוי גורלו של העולם. בך," הוא שלח את אצבעו אל דני בתנועת יד נמרצת ודני נסוג אחור קמעה, "ובך," הוא שלח אותה אצבע כלפי רינה, "ובך" — הצביע עלי. "ועליכם לדעת" — כאן הרים את קולו שהפך כמעט לשאגה — "כפי שתיווכחו מתוך קריאה בספר, שהדרך לגאולת העולם היא פשוטה בתכלית הפשטות. הלוא היא אהבת האדם. ועתה, בני, רוצו הביתה והתחילו במלאכה."

"באיזו מלאכה?" שאלתי.

סבר של כעס הציף את פניו.

"במלאכת גאולת העולם," ענה.

"ואיך עושים זאת?" שאלתי.

רגע נדמה היה לי שהוא עומד לכלות בי את כל זעמו.

"על ידי אהבה," צעק לעברי. "על ידי אהבת האדם."

רציתי לשאול אותו איך אוהבים את האדם, אולם חששתי מפניו.

אותו לילה, לפני שהלכתי לישון, שאלתי את דני איזו תרופה נתן לו הרוקח לחטטים שבפניו.

"הוא לא נתן לי תרופה," אמר דני. "הוא אמר שלמזלי לא גילתה עדיין תורת הרפואה את התרופה המתאימה."

ניסיתי להירדם ולא הצלחתי. כל הזמן חשבתי על הרוקח ועל חברו. ניסיתי לדמות בנפשי איזו צורה הייתה לירושלים לפני שהיה הבית שלנו קיים ולפני שהיה הרחוב כולו במציאות. חשבתי על השדות ועל הסלעים ועל עצי הזית. חשבתי על הרוקח המוזר שנסע לפריס להשתלם באמנות הציור ולמד שם פילוסופיה וחזר ופתח בית מרקחת. חשבתי על החבר שלו ותמהתי היאך יכול גוי צרפתי ללמד אדם מירושלים את תורת הדקדוק העברי. חשבתי על דבריו של פייר גמלאֶן. לא היה באפשרותי להבין כיצד יכול ילד כמו דני וילדה כמו רינה וילד כמוני להביא גאולה לעולם. חשבתי על אהבת האדם ואיך אפשר לאהוב את האדם. איך אפשר לאהוב כל אדם ואדם. חשבתי על רינה והגעתי לכלל מסקנה שהיא היחידה מבין שלושתנו העשויה להציל את העולם. אם היא מסוגלת לאהוב את דני אזי תהיה מסוגלת לאהוב כל אדם ואדם.

"דני," קראתי פתאום, "אתה ישן?"

"כן, אני ישן," אמר דני.

"איך זה יכול להיות שרוקח איננו יודע דבר על המחלות ואיננו יודע לשמור על בריאותו?"

"ככה זה בפריס," אמר דני. "שם משלמים התלמידים שוחד לפרופסורים."

"אתה יודע, דני," אמרתי לו והתיישבתי במיטה, "אני חושב שהרוקח קצת לא בסדר, גם החבר שלו עושה רושם מבולבל."

"בוקר טוב," אמר דני. "רק עכשיו נוכחת בדבר?"

"כן," אמרתי לו. "רק עכשיו נוכחתי בדבר."

כעבור שבועות מספר נעלם הרוקח ולא ראיתיו עוד. שנים רבות עברו מאז, ותמיד בעברי בשכונה או בהיכנסי לבית מרקחת, נעה נימת תקוה בלבי שאפגוש ברוקח נעול הסנדלים או בידידו הצרפתי שהיה בקי בדקדוק העברי וביקש להביא גאולה לעולם.

מתוך: **מותו של האלוהים הקטן**, שוקן.

יהואש ביבר (1937-1992) נולד בצפת וגדל בקיבוץ מחניים ולאחר מכן בקיבוץ גבת. במהלך קרבות מלחמת השחרור פונה עם שאר ילדי מחניים לחיפה ושהה שם כמה חודשים. הסיפור *"יאנקו מן העיר התחתית" מתרחש בתקופה* זו של הפינוי. ביבר כותב לבני הנעורים על בעיותיהם של מתבגרים ומרבה לתאר בספריו את ארץ ישראל על נופיה, חלוציה ומגיניה. "יש לי הרגשה, שהנוער שגדל בארץ איננו יודע מספיק על מה שהתרחש פה," אומר ביבר בהסבירו את נטייתו לעסוק בסיפוריו בתולדות ארץ ישראל. מספריו: "אוצר הפחה התורכי", "שני מחנות", "גגות אדומים", "פירות קיץ", "סופה במדבר", "סופה דוהרת שוב".

יאנקו מן העיר התחתית יהואש ביבר

בימי מלחמת העצמאות פינו אותנו מן הקיבוץ המופצץ שלנו, שהיה קרוב לגבול והעבירו אותנו לחיפה. מכל קיבוצי הגליל הוציאו את הילדים עד גיל ארבע עשרה והעבירו אל פנים הארץ.

שיכנו אותנו בבית נטוש בלב העיר התחתית של חיפה. התושבים הערבים שברחו השאירו שם את כל רכושם. מצאנו בבית שנעשה שלנו רהיטים מפוארים שמעולם לא ראינו כמוהם: כורסות רחבות ורכות מרופדות קטיפה ירוקה, ארונות עצומים משוחים בלכה מבריקה וגדושים מראות, נברשות מקושטות בשלל נטיפי זכוכית ובחרוזים כחולים, שולחנות עץ שמדפיהם מקושטים בגזירי צדפים. אריחי הרצפה היו מקושטים בערבסקות* מפותלות, צהובות, כתומות וחומות.

רוב הבתים סביב היו ריקים ורק פה ושם החלו להתמלא בפליטים מאירופה. אלה שוכנו בבתים הנטושים, והעיר התחתית הפכה לקיבוץ גלויות שדיברו שפות לועזיות ולבשו בגדים משונים.

* **ערבסקות:** עיטורים בסגנון ערבי; שילוב של פרחים, עלים, פרות וכד'.

הרבינו לשוטט בעיר התחתית, אני ושוקה חברי, זה שוקה שהיה ילד חוץ ובא לקיבוץ שלנו אחרי שאמו נפרדה מאביו. מדי פעם היו מגיעים אלינו ילדים וילדות מ"משפחות הרוסות".כפי שכינו אותן המבוגרים, והם היו מביאים עמהם עולמות שלא הִכּרנו בחברה הסגורה שלנו. שוקה היה בן גילי אבל במהלך חייו הקצרים ראה הרבה וידע הרבה יותר ממני על "החיים". הוא סיפר לנו דברים מסעירים על בנות ולימד אותנו שירים גסים ובדיחות מצחיקות ומגרות.

אני נמשכתי אחריו במיוחד. קסמה לי פראותו הבלתי מרוסנת, הקלילות שבה עולל תעלולים ומעשי שובבות שאני לא הייתי מעז לעשותם. רק עניין אחד היה יקר לו מאוד — אמא שלו, שחיה אי־שם בחולון. לפעמים היה נוסע לבקר אותה וחוזר שקוע בעצבות והרהורים למשך כמה ימים. מעולם לא סיפר עליה דבר. פעם אחת הפלטתי במקרה קללה ערבית על אמו והוא התנפל עלי בחמת זעם, הפיל אותי על הארץ ולא הרפה ממני עד שביקשתי ממנו סליחה נכנעת.

הנמל לא היה רחוק מאתנו ואנחנו היינו מרבים לבקר בין רציפיו, מביטים אל האניות שהגיעו מרחבי העולם וחולמים לעלות בהן ולהפליג אל מקומות רחוקים. לפעמים הלכנו לרחוץ בים ליד בית החולים הממשלתי וחיבלנו תחבולות כיצד להשיג גרושים אחדים כדי לקנות שלגונים ירוקים בטעם מנתה, קפואים ומדיפים ריחות מרירים צוננים. אם הצלחנו להשיג סכומים גדולים יותר הלכנו להצגות יומיות בקולנוע מאי. הציגו שם הרבה סרטים על פרטיזנים רוסים ונחתים אמריקנים שלחמו בגבורה רבה ביפנים מלוכסני עיניים. אבל יותר מכול הרבינו לשוטט בחצרות ובבתים הנטושים כשאנו מחפשים מציאות. בוזזים ומחפשי שלל כבר ביקרו כאן לפנינו, אבל מדי פעם הזדמנה מציאה.

פעם אחת רצנו שנינו דרך החצרות, מקפצים מעל גדרות האבן, עוברים בין פרצות ופתאום מצאנו את עצמנו בחצר רחבה, שעפרה מגורף ועץ זית ענֵף צומח בה. בצל העץ ישב נער על כיסא גלגלים. רזה היה מאוד, בגדיו כהים ועל ראשו המחודד חבושה כומתה שחורה, שכיסתה את כל שערותיו וצנחה על אוזנו הימנית. על ענף קָטוּם היה תלוי כלוב גדול ובו תוכי ירוק שמקורו צהוב. עמדנו לפני הנער מתנשפים ומתנשמים, מקנחים את קילוחי הזיעה וחונקים פרצי צחוק.

היו לנער עיניים חודרות המביעות כוח חיים וסקרנות בלתי נדלית. כשנעץ בנו את מבטו קפא הצחוק על שפתינו ועמדנו מולו מבלי לדעת מה נעשה. השתררה דממה רוויַית מבוכה, כאילו ציפה כל אחד מאתנו שהאחר יאמר משהו, או יעשה איזה דבר, אבל אנחנו הוספנו לעמוד קפואים על מקומנו. התוכי הירוק הוא שהציל את המצב. העוף פער לרווחה את מקורו וצרח איזו מלה בשפה לא מובנת.

"תיאוֹדוֹר אומר לכם שלום," אמר הנער במבטא קשה. ניכר בו שלמד את השפה

שלנו לא מזמן ועדיין אינו מורגל בה, "מישהו רוצה להביא את תיאוֹדוֹר אלי?"

שוּקה קרב אל העץ, הסיר את הכלוב והביאו אל הנער. זה הוציא מבין מכמני הכיסא שקיק נייר ושפך אל תוך אבוס קטן הקבוע בכלוב ערֵמה של זרעונים. התוכי ניקר בזרעונים וצרח ממקורו מלה אחרת.

"תיאוֹדוֹר אומר לכם תודה," אמר הנער, "תרצו בבקשה לתלות אותו בחזרה במקומו?"

שוּקה תלה את הכלוב על ענף העץ.

"אתם יודעים לשחק שח?" שאל הנער.

"אני יודע לשחק רק דמקה," אמר שוקה.

"אני יודע קצת דמקה וקצת שח," אמרתי, "בעצם אני אלוף הכיתה שלנו."

"אני מחפש פַּרטְנֶר לשח, אני יודע גם דמקה," אמר הנער, "אין לי עם מי לשחק. לפעמים אני פותר לעצמי בעיות בשחמט או משחק משחקים של אחרים."

"אתה יכול לשחק אתי שח," אמרתי, "אני יודע לשחק."

הנער הוציא מדוכן הקבוע מתחת לכיסא מערכת כלי שח עשויים עץ והניח לוח משובץ על ברכיו ומיד סידר את הכלים והזיז כלי ראשון.

"למה אתה בלבן?" שאלתי, "צריך להגריל."

"אני מוכן לשחק בשחור," אמר והפך את הלוח, "תורך להתחיל."

ישבתי למרגלותיו. הזזתי כלי ראשון ומיד ענה לי יריבי. לא עשינו אלא מהלכים מעטים והנער קרא בחדוות ניצחון:

"מט! מט בחמישה מהלכים. למט כזה קוראים מט סנדלרים."

שוּקה שצָפה במשחקנו הציע שנשחק משחק נוסף, מפני שייתכן כי אני אינני רגיל לשיטות ולתכסיסים של יריבי החדש. בפעם הזאת ניצח אותי הנער הזר בעשרה מהלכים.

"אולי נשחק דמקה," אמר שוּקה, "בזה אני טוב."

"אני משחק דמקה רק כשאין לי עם מי לשחק שח," אמר הנער ומיד סידר את הכלים על הלוח והשניים פתחו במשחק. לא עבר זמן רב ושוקה הודה שנוצח. אחר שיחקו עוד ושוּקה נוצח פעם אחר פעם.

"בעצם דמקה זה משחק של בטלנים," אמר שוּקה, "אני אוהב יותר משחקים כמו שוטרים וגנבים או מחבואים או סימני דרך."

"משחקים כאלה אני לא יכול לשחק," אמר הנער.

שוקה שתק. בלי משים הסתכל ברגליו הדקות של הנער. ישבנו שנינו ליד כיסא הגלגלים בצל עץ הזית.

"שמי יאנקוֹ," אמר הנער הזר, "איך קוראים לכם?"

אמרנו לו.

"אנחנו כאן לא הרבה זמן," אמר יאנקו. "רק לפני חודשים אחדים באנו מפולין."

אחרי שתיקה אמר:

"קצת קשה כאן. הרבה שמש, הרבה חום, ואור כל כך חזק, כמעט אין צל. אני רגיל לנוף אחר ולאוויר אחר. אבל פה גם טוב, יש הרבה חופש."

"אתה לומד בבית ספר?" שאלתי.

"לא, אני לא אוהב בית ספר," אמר. "אני לא צריך בית ספר. כל מה שאני רוצה לדעת יש בספרים. אני יכול לקרוא בכמה שפות. אתם אוהבים לקרוא?"

שוקה אמר כי קריאה היא העיסוק האחרון מן העיסוקים שהיה בוחר לעסוק בהם. אמרתי כי אני אוהב ספרים, בעיקר ספרי הרפתקות. אבל הרבה פעמים יש עניינים המושכים את הלב יותר מספרים. העיר התחתית היא כמו ג'ונגל שטומן בתוכו המון הרפתקות. למה לקרוא על הרפתקות בספרים כשאפשר לקחת בהן חלק כאן בעיר התחתית.

"איזה ספרים קראת?" שאל.

מניתי לפניו כמה ספרים אהובים עלי במיוחד. "מרד האינדיאנים", "האינדיאנית הנוקמת" שכתב סלגרי, ספרים של קרל מאי על אינדיאנים, ספרים של ז'ול ורן וכמה ספרים של אליעזר שמאלי כמו "אנשי בראשית", וסיפורים מתוך "בין חרמון לגלבוע" ובעיקר ספר שאהבתי מאוד ושמו "בין עמק זבולון לים כנרת", שכתב אחד בשם יהודה סלוא, ועוד סיפורים של סופר בשם צבי זאוירי על הרפתקאותיו של נער בשם יובל.

"את הספרים האלה אני לא מכיר," אמר יאנקו, "ספרים של הנריק סנקביץ' קראת?"

"קראתי," אמרתי, "'באש ובחרב', 'המבול'."

"כן, את אלה אני מכיר," אמר, "ספרים על שרלוק הולמס קראת?"

"לא קראתי," אמרתי.

"חבל. ספרים מעניינים. יש לי מהם בפולנית."

"פולנית אני לא קורא," אמרתי.

"חבל. אני כבר לא קורא ספרי הרפתקות. אלה בשביל ילדים. עכשיו אני קורא רומנים, ספרי מדע, ספרים על שח. פעם רציתי להיות אלוף שחמט. עכשיו אני לא בטוח. אולי אהיה מדען או אולי פילוסוף."

"אולי תפסיקו שניכם את השעמום הזה," אמר שוקה. "שח, פילוסופיה, מדע. כבר אין לכם מה לעשות? לי מתחשק עכשיו ללכת להתרחץ בים."

"אני לא יכול ללכת לשם," אמר יאנקו.

שוקה הסתכל בי כאילו חיפש הסכמה ואמר:

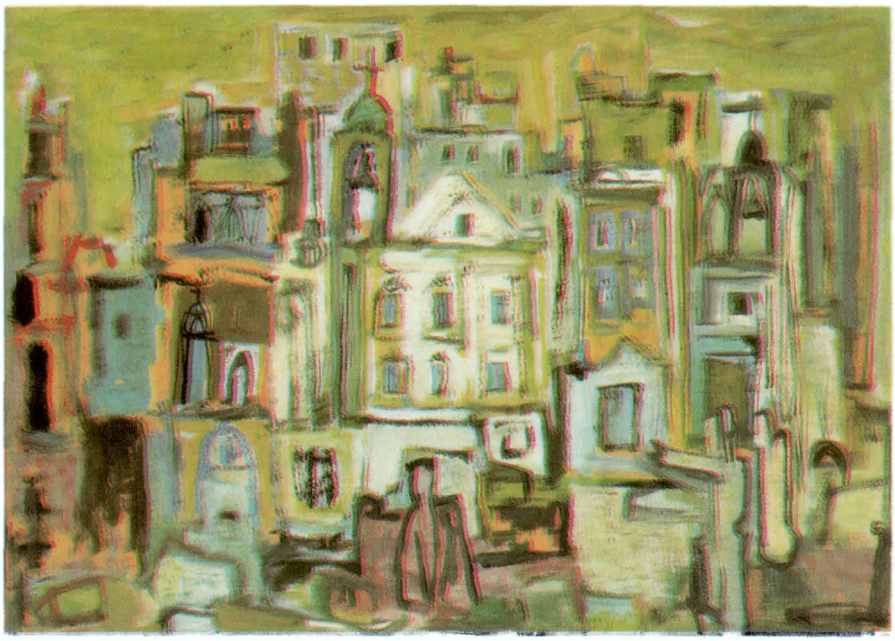

יחיאל קריזֶה, חיפה, העיר התחתית, שנות ה־40 (תרומת האמן לאוסף המוזיאון, © מוזיאון חיפה לאמנות חדשה)

"אנחנו יכולים לדחוף את הכיסא שלך אל הים."

"אולי בפעם אחרת," אמר יאנקו. "עוד מעט אמא שלי צריכה לחזור הביתה."

"יש לך רק אמא?" שאל שוקה ופניו הרצינו בבת־אחת.

"כן," אמר יאנקו, "אבא שלי מת במלחמה. הגרמנים לקחו אותו והוא לא חזר."

נשתררה שתיקה. שוקה קימט את מצחו. פתאום עקר ממקומו ופנה אל השער.

"שלום," אמר יאנקו, "תבואו עוד?"

"נבוא," זרקתי לאחור ורצתי אחרי שוקה.

"תיאודור," קרא יאנקו, "תגיד שלום."

מאחורינו שמענו צריחה עבה: "שלום שלום שלום."

מאותו יום היינו באים לבקר את יאנקו כמעט כל יום. הוא היה מצפה לנו בצל עץ הזית ולידו תלוי על ענף כלובו של תיאודור. מי תלה אותו שם? אולי אמא של יאנקו לפני שהלכה לעבודה. היינו יושבים לידו על האדמה, משוחחים, שומעים את דבריו על ספרים שקרא. הוא היטיב לתאר את אשר קרא עד שהדברים היו עומדים כמו חיים לפנינו. מדי פעם היינו מציעים לו לבוא עמנו לטיולים בעיר. שוקה אמר כי נוכל לדחוף את הכיסא אפילו במעלה הרחוב אל העיר העליונה. אולי ירצה לבוא עמנו לראות סרט בקולנוע מאי. הציגו אז סרט רוסי בשם "אַדמירל נחימוֹב". התמונות בתיבות הראווה שלפני הכניסה הבטיחו הרבה קרבות ימיים, תותחים וספינות.

יאנקו אמר לנו כי הוא שונא את הרוסים. בזמן המלחמה ברחו הוא ואמא שלו לרוסיה. הם חיו כפליטים באוזבקיסטן וסבלו הרבה. הסתכלנו בו בתימהון. באותה עת אהבנו כל דבר הקשור ברוסיה. הלוא הרוסים ניצחו את הגרמנים. הפרטיזנים שלהם גברו על החיילים הגרמנים כפי שראינו בסרטים הרוסיים. הטנקים שלהם פרצו בהסתערות עד ברלין. אהבנו את השירים הרוסיים ואת הרעיונות על חופש, שוויון, חירות שכֹּה הרבו להפיצם.

"הכול תעמולה," אמר יאנקו. "אני ראיתי מקרוב את הרוסים. תאמינו לי, ששם אין שוויון, אין חירות ואין חופש. טוב שהצְלחנו לצאת משם."

"בזכותה של רוסיה יש לנו מדינה," אמרתי.

יאנקו החריש. עובדה זו לא יכול להכחיש.

"אולי פעם אבוא עמכם אל הים," אמר פתאום, "הייתי רוצה לראות את הנמל, את האניות, את החוף."

"אמא שלך מרשה לך ללכת אתנו?" שאל שוקה.

"לא, היא לא מרשה," אמר יאנקו.

"למה?" שאל שוקה.

היא מפחדת שיקרה לי משהו רע. היא רוצה שאהיה כל היום רק כאן."

"אני לא מבין את האמהות," אמר שוּקה, "פעם חשבתי שכל אמא יודעת מה טוב לילד שלה. היום אני לא כל כך בטוח בזה."

"אמא שלי סבלה יותר מדי בחיים שלה," אמר יאנקוֹ. "שנות המלחמה עברו עלינו ביחד. תמיד היה עליה לדאוג לי וזה היה קשה מאוד. לא נותר לה דבר מלבדי. את כל המשפחה שלה הרגו הנאצים ימח שמם, ואחרים מתו מרעב או ממחלות ברוסיה. הסבל הרב שידעה והניסיונות הקשים עשו אותה לפחדנית. תמיד היא חוששת מכל דבר. גם עכשיו לא קל לה. היא צריכה לעבוד כל היום כדי שיהיה לנו מה לאכול."

החרשנו שלושתנו. בקיבוץ שלנו לא נתקלתי אף פעם בבעיות כאלה. תיאודור קרא בכעס, ושוּקה קרב אליו, הוריד את הכלוב מן הענף והביאו אל יאנקוֹ, כדי שימלא את אבוסו בזרעונים. התוכי פיצחם במקורו ופיזר סביבו ענן של קליפות ופירורים.

"אנחנו יכולים לבוא מוקדם בבוקר, לקחת אותך ולהחזיר אותך לפני שאמא שלך חוזרת," אמר שוּקה.

"אולי נעשה את זה באחד הימים," אמר יאנקוֹ. "עוד לא יצאתי מפתח החצר מיום שבאנו הנה."

בוקר אחד הקדמנו לבוא אל חצר ביתו של יאנקו בעיר התחתית. הוא ציפה לנו בכיסא הגלגלים שלו. על אף שהיה יום קיץ לוהט, לבש מעיל שחור מכופתר עד צווארו, שיצא מן הצווארון הנוקשה כמו ענף עץ יבש. על פדחתו חבש כמו תמיד את הכומתה השחורה. כלובו של תיאודור לא היה תלוי על הענף. יאנקוֹ הניחו על ברכיו ולפת אותו היטב בידיו המכוסות בשרוולים שחורים. התוכי, אחוז התרגשות, הביט בנו בעיניו הערמומיות ומדי פעם היה פורש את כנפיו ומשמיע צווחה רמה. פתחתי את שער החצר. שוּקה עמד מאחורי מסעד כיסא־הגלגלים והחל הודף אותו קדימה.

התחלנו הולכים ויורדים בכיוון אל הים. בוודאי היווינו שלושתנו מחזה מוזר. שני נערים לבושים במכנסיים קצרים וסנדלי עור פשוטים לרגליהם, הודפים כיסא גלגלים ממתכת, שעליו יושב נער כחוש, חובש כומתה שחורה ועוטה מעיל שחור, ובוודאי ובוודאי שעל המחזה המוזר הוסיף הכלוב המרושת ובתוכו התוכי הירוק הגדול. עוברים ושבים נעצרו להסתכל בנו. ילדים קטנים רצו אחרינו בחבורה צוהלת, מראים באצבע וצוחקים בקול. אחד מהם הטיל לעברנו אבן. שוּקה הרפה מן הכיסא ופנה אל החבורה בפנים מאיימות. הם נבהלו ונסו לכל עבר.

הלכנו ברחובות היורדים אל הנמל. לא הרחק כבר נשקף אלינו המשטח הכחול ירקרק של הים. מבין המבנים בנמל הזדקרו אל על ארובות שחורות, אחדות מהן פולטות עננים עשן שחור. מדי פעם בקעה צפירה רמה של אחת האניות. יאנקוֹ ישב על

הכיסא שלו בפנים מתוחות, חיוורות יותר מתמיד. עיניו החיות בלשו סביב סביב לקלוט כל מראה. דומה ששום פרט לא נעלם מהן.

"כשאני שומע צפירה של אנייה," אמר לנו, "ריח מרחקים מגיע אל אפי. לפעמים אני שוכב ער שעות ארוכות ברצותי לשמוע צפירה של אנייה המפליגה למרחבי הים. אז באים לפני מראות של נמלים רחוקים וארצות קסומות שעליהן קוראים בספרים. אז אני חושב על קפיטן קוּק, מגלן ואמריגו וספוּצ'י, וקולומבוס, וואסקו דֵי גאמה, ומרקו פולו וסטנלי — כל המגלים הגדולים, שהעזו לצאת ולגלות ארצות לא ידועות. אז אני רואה את עצמי עולה בספינה גם אני ומפליג אל הבלתי נודע."

הבעה של חלום הייתה נסוכה על פניו ואנחנו הקשבנו לו בשתיקה. היה יום קיץ יפה והרחובות היו שטופים אור שמש צהוב ומן הים נשבה רוח מלוחה ולחה. הלכנו לאורך חומת הנמל. מעברה השני פיעמו חיים מזורזים. מנופים חרקו. משאיות צפרו. פועלים קראו זה לזה. מדי פעם נשמע קולו של מלח קורא בשפה זרה.

הנחנו אחרינו את הנמל ועשינו את דרכנו על הכביש המוליך לאורך החוף אל בית החולים הממשלתי. שם יש חוף רחצה נוח, עמודי עץ רקובים של מזח ישן בוקעים מן המים וביניהם — טוב לשחות. דחפנו את כיסא הגלגלים ממש עד קו המים, החול היה רך, הגלגלים נתקעו בו ולא יכולנו להזיזו עוד.

"אני אשב כאן עם תיאודור," אמר יאנקו. "אתם לכו להתרחץ."

פשטנו מעלינו את הבגדים והנחנו אותם למשמרת אצל יאנקו. התוכי הירוק התרגש מאוד למראה המים הכחולים, והחל מטפח בכנפיו וצווח. יאנקו דיבר אליו בשפתו המשונה והרגיעו מעט.

רצנו שנינו אל המים שהיו חמימים ולוטפים. שחינו בין העמודים המרקיבים, התזנו מים על ילדה אחת וזו בלעה מים, ירקה אותם ברוגז והחלה לקלל אותנו בשפע מדהים של קללות וביטויים גסים. פרצנו שנינו בצחוק והתרחקנו ממנה בשחיית גב. שוקה היטיב לשחות ולצלול ולא פעם היה מפתיע ומפחיד שחיינים של מי אפסיים,* כשהיה קרב אליהם בצלילה ארוכה, מגיח ביניהם מן המים, חובט בהם בידיו וברגליו ומרים אל על מזרקות לבנבנות של מים וקצף לבן. כשהבטנו אל החוף ראינו את כיסא הגלגלים ניצב בודד על החול המצהיב ובו הנער הכחוש, הלבוש כולו שחורים.

לאחר שעה ארוכה, כשרווינו דיינו מים ושעשועים, חזרנו אל החוף. יאנקו ישב בדיוק באותה תנוחה, חובק בידיו את הכלוב. פניו החיוורות הסמיקו מעט ממגע קרני השמש. כשקרבנו אליו הרים עיניו והביט בנו במבט תודה מתוך עיניו החיות.

"חשבתי על קפיטן נמו,"** אמר, "איך ערך מסע במצולות הים, שט בצוללת שלו

* **מי אפסיים:** מים רדודים.

** **קפיטן נמו:** גיבור ספריו של ז'ול ורן ("עשרים אלף מיל מתחת למים" ו"העיר השטה") העוסקים בהמצאות, דמיוניות בשעתן, כטיסה אל הירח והפלגה בצוללת נאוטילוס המונעת בכוח אנרגיה חשמלית.

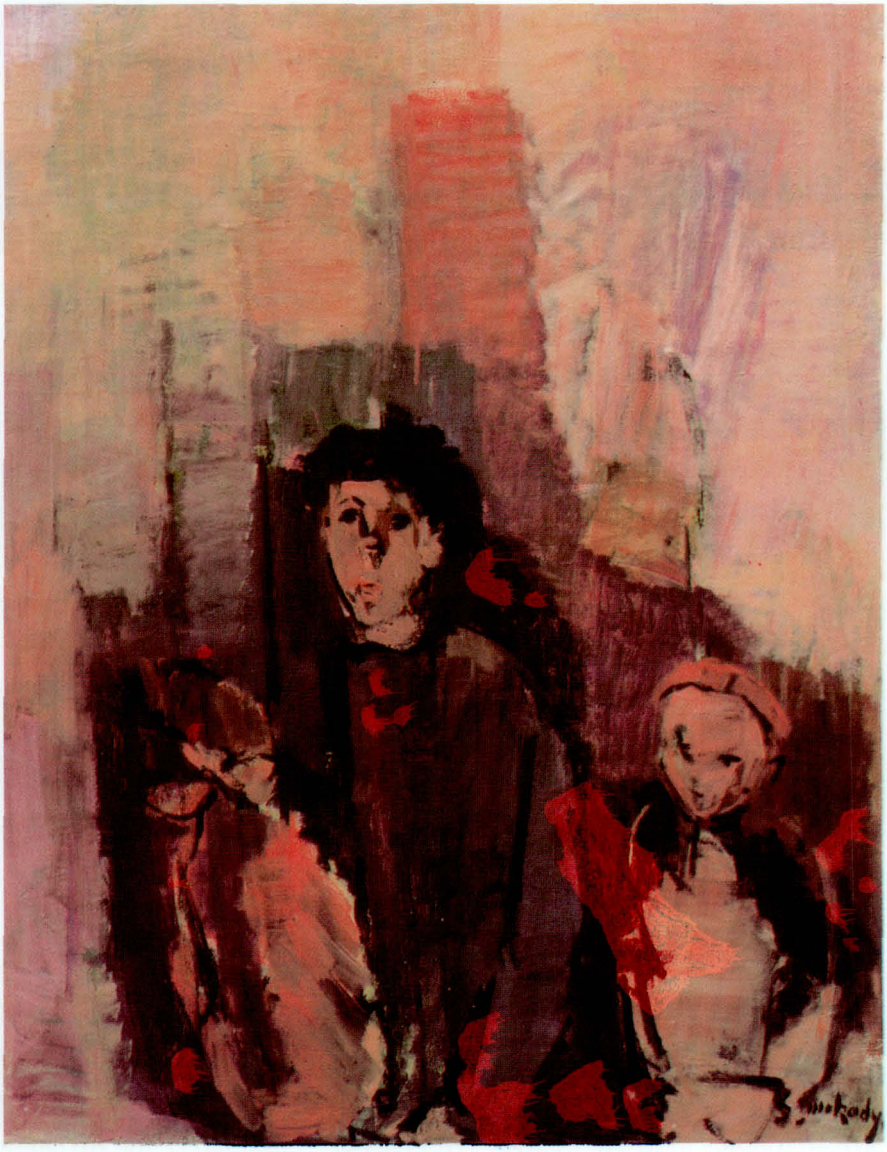

משה מוקדי, דמויות (אוסף יוסף חכמי, הפניקס הישראלי בע"מ ©)

נאוטילוס. תארו לכם שפתאום הייתה הצוללת יוצאת כאן ומתוכה יוצאים קפיטן נמו ואנשיו..."

"מה פתאום צוללת," אמר שוקה, "הבסיס של חיל הים נמצא הרחק מכאן!"

יאנקו לא השיב. פתאום שלף מתוך כיס מעילו ארנק עור קטן, פשפש בתוכו ומילא את ידיו של שוקה מטבעות.

"אתם רוצים לאכול או לשתות משהו?"

קפצנו על המציאה מבלי לסרב הרבה. רצנו אל דוכן הממתקים והמשקאות הסמוך, קנינו שלושה שלגוני מנתה ושקיק בוטנים לתיאודור. שנינו ישבנו בחול החמים שקועים בלקיקה בקרירות המתוקה המרעננת. גם יאנקו ליקק בזהירות, בוחן מדי פעם במבט קפדני את גוש הקרח הירוק. תיאודור ניקר בחדווה בתוך ערֵמת הבוטנים שבאבוסו וכדרכו הפריח סביבו ענן עליז של קליפות ופירורים.

שעת צהריים קרבה כשהתחלנו דוחפים בחזרה את כיסא הגלגלים אל ביתו של יאנקו במעלה הכביש, פעם שוקה ופעם אני. יאנקו ישב על כיסא הגלגלים במין אצילות, כאילו לא היה דבר טבעי ממראהו, לבוש שחורים והכלוב הגדול בידיו. פסענו לאטנו, מתלוצצים, ולפעמים מתגרים בשובבות באחד העוברים והשבים ויאנקו משתתף אתנו. לא היה מאושר ממנו.

"צריך למהר," אמר יאנקו, "עוד מעט אמא שלי חוזרת מן העבודה."

פתאום, בבת־אחת, נשתאגה יללה מחרישת אוזניים של צופרי אזעקה, באה מכל עבר וזורעת בהלה וחרדה.

"התקפת אוויר," צעק שוקה, "מטוסי האויב באו להפציץ את הנמל."

פניו של יאנקו הלבינו מאוד. עיניו התמלאו בהלה נוראה.

"שוב הפצצות," קרא בפחד. "אני מפחד מהפצצות. המטוסים של הגרמנים רדפו אחרינו לכל מקום, הפציצו וירו במכונות ירייה והרגו את הפליטים כמו זבובים."

הרחוב השקט נתמלא בבת־אחת שאון ומרוצה. הכול מיהרו למצוא להם מקלט מפני הפצצות. ממעל נשמע זמזום מנסר של מטוסים. תותחים נגד מטוסים מן הכרמל ירו במהירות מטחים מטחים של פגזים נגד מטוסים. בשמים הכחולים ראינו לפתע שני מטוסי כסף ענקיים טסים לאט, ופתאום החלו לצלול אל הנמל. והנה ניתקו מהם ארבע ביֶצי כסף והחלו נוחתות באיטיות מטה מטה.

"פצצות! אלה פצצות!" קרא יאנקו בפחד.

שוקה החל דוחף את הכיסא במהירות ואני רץ אחריו. מצאנו בסמוך שער של חצר ושלט גדול הדריך אותנו אל מקלט. בעוד אנו דוחפים את הכיסא לאורך מדרכת האבן, רעדה האדמה נוראות וקולות התפוצצות חזקים הרעידו הכול מסביב. התוכי הירוק

נבהל והחל לצרוח, טופח בכנפיו. מכל עבר נשרו שברי שמשות, רסיסי טיח, פירורי סיד. יאנקוֹ ישב כמעולף על כיסאו. כשהגיעו אלינו רעמי הפצצות, הרפה מן הכלוב ולפת את ראשו בשתי ידיו, מכסה את עיניו. למרבה המזל הספקתי לתפוס את הכלוב בידי ולקחתי אותו מעל ברכיו של הנער. טפיחות הכנפיים טלטלו את הכלוב הנה והנה ותיאודור הקיש במקורו על שבכת הברזל, כאילו ביקש לפתוח לו פתח להימלט מן המהומה.

שוּקה מצא את פתח המקלט וגלגל אליו את הכיסא. בפנים שררה אפֵלה למחצה. ראינו כמה עוברי אורח מצטופפים בקצה האחד של המקלט. האפלולית הרגיעה את התוכי והוא פסק מצרוח. שוּקה גלגל את הכיסא אל אחת הפינות ואנחנו עמדנו לידו, כשאני אוחז את הכלוב בידי. יאנקוֹ עדיין הסתיר את פניו בידיו הכחושות. אל המקלט הגיע נפץ הפגזים עמום משהו והזמזום כמעט ולא נשמע. רק התפוצצויות חזקות היו מטלטלות את הקירות ואת התקרה ומשירות עלינו פירורי טיח ואבק.

ההפצצה נמשכה שעה ארוכה. פגזים נורו בחוץ והמטוסים חגו כמה פעמים וצללו עוד ועוד. כל אותה עת כיסה יאנקוֹ את פניו וגוו הנתון במעיל שחור הרעיד ללא הרף. עמדנו לידו מבלי דעת מה לעשות. תיאודור נרגע, הצטנף בפינת הכלוב וסקר בעיניו את הנעשה סביבו במין אדישות של מי שהגיע למסקנה, כי להועיל לא יוכל.

סוף סוף נדם הכול. המטוסים התרחקו. התותחים חדלו מלירות. השתרר שקט. רק האוויר עדיין היה רווי אבק וריח של אבק שרֵפה הגיע אלינו מאזור הנמל. אז פילחה את האוויר צפירת הרגעה ממושכת. יושבי המקלט החלו יוצאים אחד אחד, וגם אנחנו הפנינו את כיסא הגלגלים החוצה. גוו של יאנקוֹ פסק מרעוד והוא הסיר את ידיו מעל פניו. הביט סביב בעיניים נפחדות כאילו התעורר מחלום נורא. פתאום הפשיל את שרוול יד שמאל והביט בשעונו.

"כבר אחר אחת," קרא, "אמא שלי כבר חזרה מן העבודה."

שוּקה החל דוחף במהירות את כיסא הגלגלים ואני רץ אחריו נושא עמי את הכלוב. עוד הייתה לפנינו דרך ארוכה עד ביתו של יאנקוֹ. עברנו ברחובות שהחלו להתמלא חיים מחדש. שוּקה לא נתן דעתו על העוברים והשבים, רץ במהירות הודף את הכיסא בכל כוחו, נתקל לפעמים באחד האנשים, לא עצר והמשיך הלאה.

חצינו את "שדרות הכרמל" והגענו אל הרחוב העולה ומטפס על מורדותיו הראשונים של הכרמל. שוּקה הפנה את הכיסא אל ביתו של יאנקוֹ. מרחוק נראה גג הרעפים של הבית. לפניו ראינו כמה מן הפליטים שהשתכנו כאן, עומדים בחבורה. במרכז החבורה עמדה אישה זרה, גבוהה וגדולה וצעקה בקול רם באותה שפה שבה היה יאנקוֹ מדבר אל תיאוֹדוֹר. מדי פעם פרצה בבכי חסר אונים, והאנשים שלא יכלו להושיעה החרישו.

אז הופענו אנחנו, שוקה הודף את כיסא הגלגלים ואני נושא את הכלוב. משראתה אותנו האישה הגבוהה, הדפה בידיה את העומדים סביבה, פרצה בריצה לעברנו, צועקת בזעם אל יאנקו בשפתם הזרה. כשקרבה אלינו ראיתי כי היא אישה לא צעירה ובפניה ניכרים אותות סבל. נעצרה ליד כיסא הגלגלים והחלה צועקת לעברנו, עיניה רושפות זעם לא כבוש. שתיקתנו עוד הגבירה את חמתה. פתאום פנתה אל שוקה וסטרה על פניו בכף ידה הימנית. רעד עבר בכתפיו של יאנקו והוא פתח את פיו לומר משהו, אך כאילו נמלך בדעתו ושתק.

הבטתי בשוקה. ידעתי שאין הוא מאלה הנעלבים ואינם עולבים. תמיד מצא דרך להשיב למי שניסה לפגוע בו. על לחיו השמאלית להטו סימני הסטירה. הוא חשק את שפתיו בזעם קר, הסתכל באישה במבט קשה, ואז פנה לאחור והחל פוסע בצעד מהיר וקצוב. האישה נרגעה ופתאום פרצה בבכי חרישי, גחנה אל יאנקו וחיבקה את כתפיו הדקות בידיה, מזילה דמעות אל תוך הצווארון השחור.

הנחתי את הכלוב עם תיאודור על האדמה, פניתי והלכתי אחר שוקה. אולם הוא לא שעה אלי. פסע והתרחק בצעדים מהירים.

מתוך: **פירות קיץ**, הקיבוץ המאוחד.

מה, לפי השערתכם, עבר בראשו של שוקה בסוף הסיפור? תוכלו לחבר שיחה דמיונית בין שוקה לבין הילד־המספר, המתנהלת זמן קצר לאחר האירוע.

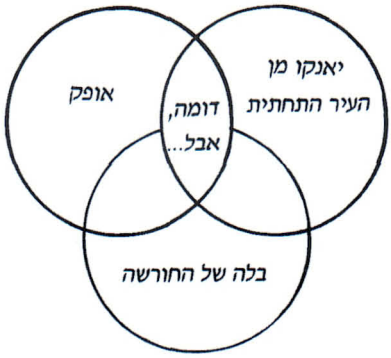

שירה עברית

"מן המסד..."

יחזקאל שטרייכמן (באדיבות האמן ומשפחתו)

יעקב פיכמן (1881-1958) נולד בבסרביה. כילד למד לימודי קודש, אך גם הרבה לקרוא בספרות הרוסית ובספרות ההשכלה העברית. חייו היו רצופי נדודים בין מרכזי התרבות היהודיים הגדולים — ורשה, וילנה, אודיסה. בכל מקום עסק בעבודה ספרותית — בכתיבת שירה ובביקורת ספרותית, בעריכה ובתרגום. לארץ ישראל הגיע לראשונה ב־1912 אך התיישב בה דרך קבע רק ב־1925 וגם כאן עסק בכתיבה. הוא ערך ופרסם סדרת "כל כתבי" של יוצרים שונים וכתב מבואות לספריהם ודברי הערכה על כתיבתם. שירתו היא ליריות בעיקרה, והוא מרבה לתאר בה את הטבע ואת הנוף.

★

יוֹם יוֹם אֲנִי הוֹלֵךְ לִמְעוֹנֵךְ
וּמִלָּה עַל שְׂפָתַי חֲרֵדָה,
וְטֶרֶם עוֹד תֵּגַד הַמִּלָּה
וְאִם תֵּגַד יוֹם אֶחָד — מִי יֵדַע?

יוֹם יוֹם עַל הַדֶּרֶךְ לִמְעוֹנֵךְ
אוֹר אָשְׁרִי עַל רֹאשִׁי לוֹהֵט,
וּבְשׁוּבִי לִי יִלְאַט כּוֹכָבִי
וְכָמוֹס סוֹד עָצְבּוֹ רוֹעֵד.

יוֹם יוֹם בְּגַן לִבִּי בַּסֵּתֶר
צִיץ אָשְׁרִי יַאְדִּים וְחָוָר; —
יוֹם יוֹם אֲנִי הוֹלֵךְ לִמְעוֹנֵךְ,
וְאֵלַיִךְ לֹא גֻּנַּב עוֹד דָּבָר.

רחל (1890-1931) נולדה ברוסיה ועלתה ארצה ב־1909. היא קיימה בגופה את אחד מעיקריה של העלייה השנייה: ויתור על עיסוק "רוחני", התואם את נטיותיה האישיות, לטובת עבודת אדמה והצטרפות לקבוצה שיתופית, קבוצת "כינרת". במבט לאחור ראתה רחל ימים אלה כתקופה היפה ביותר בחייה, ואהבתה לכינרת מוצאת ביטוי ברבים משיריה. בשנת 1913 נסעה לצרפת להשתלם בחקלאות ובציור. שנה אחר כך פרצה מלחמת העולם הראשונה ורחל נאלצה לחזור לרוסיה. ב־1919 שבה לארץ והצטרפה לקבוצת "דגניה". משהתגלתה אצלה מחלת השחפת, נאלצה לעזוב את הקיבוץ, ושנותיה האחרונות עברו עליה בבדידות ובייסורים. רבים רואים בה את המשוררת העברית הראשונה. הרעיונות של שוויון חברתי בין מעמדות ובין גברים ונשים, שאפיינו את העלייה השנייה, פתחו פתח לכתיבה ספרותית של נשים. עם זאת בחירתה של רחל לחתום על שיריה בשמה הפרטי בלבד — רחל (ולא רחל בלובשטיין) מעידה אולי על האופן שבו היא תפסה את שירתה ואת מעמדה כמשוררת־אישה. מסימני ההיכר של שירתה אפשר להזכיר את התחביר והסגנון הבהירים, את האורך המצומצם של השירים ואת מעגל הנושאים המועלים בהם: אהבה נכזבת, עקרות, הקשר העמוק לטבע ולארץ. גם כיום שירתה אהובה על קהל גדול של קוראים, ורבים משיריה הולחנו בסגנונות מוסיקליים שונים.

אֵקָלִיפְּטוּס רָחֵל

לֹא אַחַת רָאִיתִי: הוּנַף הַקַּרְדֹּם
וְהוּרַד וְנִנְעַץ בַּשְּׁאֵר;
מְעוֹלָל בְּעָפָר הוּא שָׁרוּעַ דֹּם —
זֶה הַנּוֹף הַמַּרְטִיט, הַנּוֹהֵר.

הַשָּׁרִיד הַיָּתוֹם מִזְּדֵקֵר נוּגוֹת
מִיֶּתֶר וְעֵירֹם מִכֹּל.
וְתָמִיד נִדְמֶה: הַפַּעַם הַזֹּאת
לֹא יִשְׁכַּח הָעֵץ, לֹא יִמְחֹל...

תִּפְקְדֵנוּ שׁוּב, אַךְ שָׁנָה תִּנְקֹף —
תַּעֲמֹד מִשְׁתָּאֶה, תַּבִּיט:
לַמָּרוֹם כְּאָז כָּמֵהַ הַנּוֹף,
וְנוֹהֵר כְּאָז, וּמַרְטִיט.

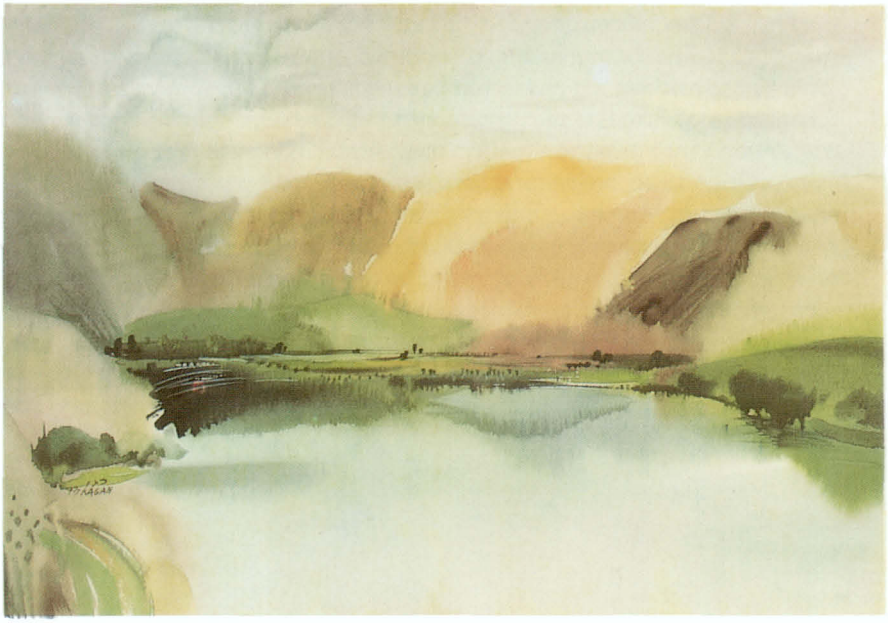

***משה כגן**, כינרת (באדיבות יד לבנים, פתח תקווה)*

אֶל אַרְצִי רָחֵל

לֹא שַׁרְתִּי לָךְ אַרְצִי,
וְלֹא פֵּאַרְתִּי שְׁמֵךְ
בַּעֲלִילוֹת גְּבוּרָה,
בִּשְׁלַל קְרָבוֹת;
רַק עֵץ — יָדַי נָטְעוּ
חוֹפֵי יַרְדֵּן שׁוֹקְטִים.
רַק שְׁבִיל — כָּבְשׁוּ רַגְלַי
עַל פְּנֵי שָׂדוֹת.

אָכֵן דַּלָּה מְאֹד —
יָדַעְתִּי זֹאת, הָאֵם,
אָכֵן דַּלָּה מְאֹד
מִנְחַת בִּתֵּךְ;
רַק קוֹל תְּרוּעַת הַגִּיל
בְּיוֹם יִגַּהּ הָאוֹר,
רַק בְּכִי בַּמִּסְתָּרִים
עֲלֵי עָנְיֵךְ.

וְאוּלַי לֹא הָיוּ הַדְּבָרִים... רָחֵל

וְאוּלַי לֹא הָיוּ הַדְּבָרִים מֵעוֹלָם,
אוּלַי
מֵעוֹלָם לֹא הִשְׁכַּמְתִּי עִם שַׁחַר לַגָּן,
לְעָבְדוֹ בְּזֵעַת־אַפָּי?

מֵעוֹלָם, בְּיָמִים אֲרֻכִּים וְיוֹקְדִים
שֶׁל קָצִיר,
בִּמְרוֹמֵי עֲגָלָה עֲמוּסַת אֲלֻמּוֹת
לֹא נָתַתִּי קוֹלִי בְּשִׁיר?

מֵעוֹלָם לֹא טָהַרְתִּי בִּתְכֵלֶת שׁוֹקְטָה
וּבְתֹם
שֶׁל כִּנֶּרֶת שֶׁלִּי.. הוֹי, כִּנֶּרֶת שֶׁלִּי,
הֲהָיִית, אוֹ חָלַמְתִּי חֲלוֹם?

זֶמֶר רָחֵל

בֹּקֶר וָעֶרֶב לְךָ וְעָלֶיךָ,
לְךָ וְעָלֶיךָ שָׁרוּ שִׁירָי:
סַעַר וָדֹמִי, צַהַל וּבֶכֶה,
פֶּצַע וָצֹרִי, נַחַת וּדְוָי.

יֵשׁ לֹא הִבְחַנְתִּי קוֹל מַעֲנֶךָ,
יֵשׁ וְנִתְּקָה הַשַּׁרְשֶׁרֶת כִּמְעָט,
רֶגַע — וְשָׁבוּ וְשָׁרוּ עָלֶיךָ,
שָׁרוּ עָלֶיךָ, אַהַב וּשְׂאָט.

לְךָ וְעָלֶיךָ, לְךָ וְעָלֶיךָ —
זֶמֶר יָחִיד הוּא לְאֶלֶף כִּנּוֹר:
סַעַר וָדֹמִי, צַהַל וּבֶכֶה,
פֶּצַע וָצֹרִי, אֹפֶל וָאוֹר.

★

בְּגַנִּי נְטַעְתִּיךָ,
בְּגַנִּי הַמֻּצְנָע — בְּלִבִּי.
הִשְׁתָּרְגוּ פֹּאֹרוֹתֶיךָ
וְעָמְקוּ שָׁרָשֶׁיךָ בִּי.

וּמִשַּׁחַר עַד לַיְלָה
לֹא יִשְׁקֹט, לֹא יַרְגִּיעַ הַגָּן —
זֶה אַתָּה בּוֹ, אַתָּה בּוֹ
בְּאַלְפֵי צִפֻּרֶיךָ רָן.

גַּן נָעוּל רָחֵל

מִי אַתָּה? מַדּוּעַ יָד מוּשֶׁטֶת
לֹא פּוֹגֶשֶׁת יַד אָחוֹת?
וְעֵינַיִם אַךְ תַּמְתִּנָּה רֶגַע
וְהִנֵּה שָׁפְלוּ כְּבָר נְבוֹכוֹת.

גַּן נָעוּל. לֹא שְׁבִיל אֵלָיו, לֹא דֶּרֶךְ.
גַּן נָעוּל — אָדָם.
הָאֵלֵךְ לִי? אוֹ אַכֶּה בַּסֶּלַע
עַד זוֹב דָּם?

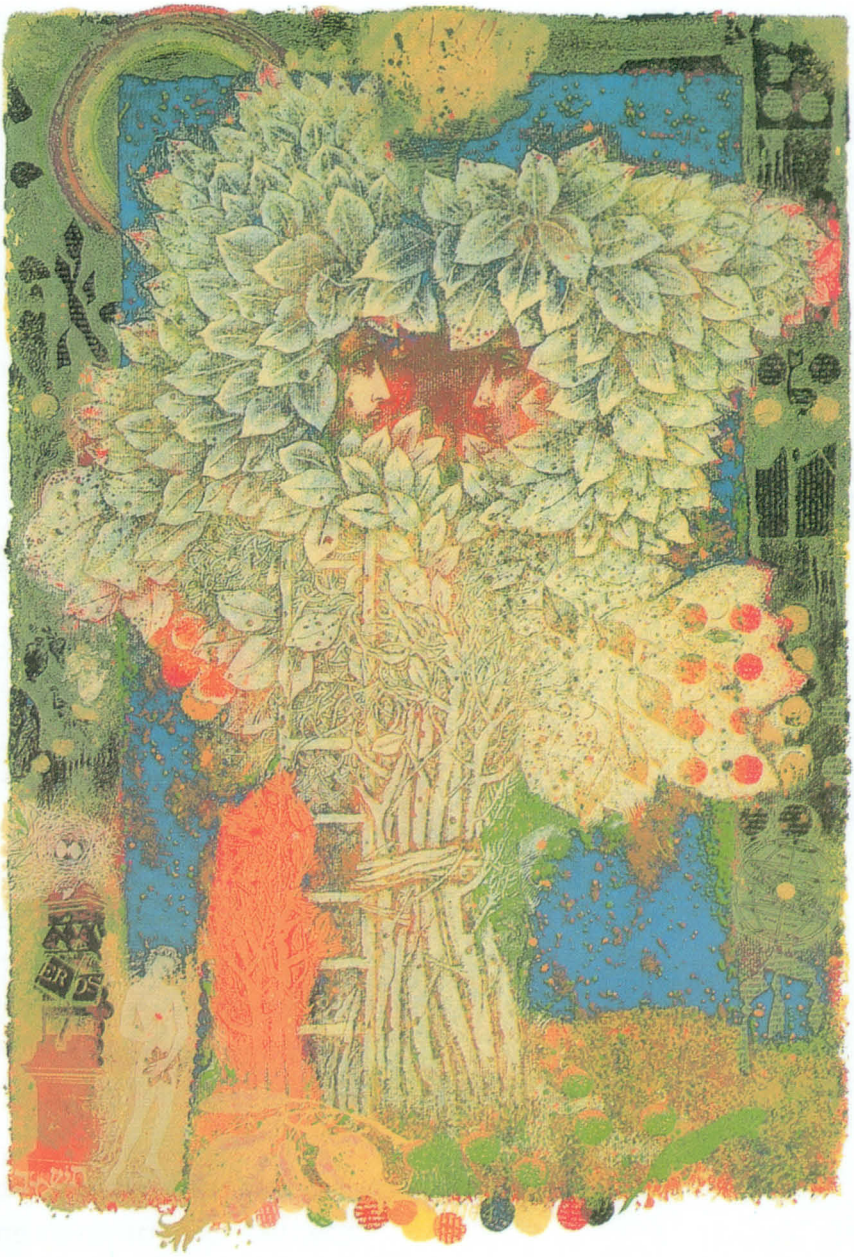

שרגא וייל, גן, *1983 (באדיבות גלריה ספראי, ירושלים ותל אביב)*

"דרושה לנו אהבה עזה כמו חטא כדי לראות בעץ אחד ויחיד גן שלם" (מדברי המשורר אבא קובנר המצורפים לתמונה).

היכן האוהבים והיכן הגן בשירה של רחל ובציורו של ויילי? הקשר בין רגש לצמיחה או בין האדם לעץ מופיע ביצירות ספרות רבות וגם בספר זה. תוכלו לקרוא בהקשר זה את שירי האילנות של ל' גולדברג. ואולי תמצאו יצירות נוספות הנותנות ביטוי לקשר מעין זה?

אברהם שלונסקי (1900-1973) נולד באוקראינה. בגיל 13 נשלח לארץ ישראל ללמוד בגימנסיה "הרצליה", אך בשובו כעבור שנה לביקור ברוסיה פרצה מלחמת העולם הראשונה והוא המשיך שם את לימודיו. כבר אז נחשב "משורר ותיק", שכמה משיריו נדפסו בביטאוני תלמידים ונוער. ב־1921 שב לארץ ישראל והיה זמן מה עם חלוצי גדוד העבודה בעין חרוד. חוויותיו מאותה תקופה מצאו את ביטויין בכמה ממחזורי שיריו הראשונים. שנה אחר כך עבר לתל אביב. הוא ערך את כתבי העת "כתובים" ו"טורים". אלה שימשו במה לקבוצת יוצרים שביקשה לעצב סגנון שירה חדש, ולהשתחרר מהשפעתה החזקה של שירת דור ביאליק. שלונסקי כבש לו מקום מרכזי כמשורר מודרני והפך לפוסק רב השפעה בעניינים של טעם ספרותי. הוא גם התווה דרך בתחום הפזמונאות העממית ובתרגום של מחזות ויצירות רבות מספרות העולם. בכל אלה באה לידי ביטוי יכולתו הלשונית, על שלל החידושים שטבע בצירופי לשון, לעתים מפתיעים, שהיה בהם מהעירוב של ישן וחדש. "אומרים עלי," אמר פעם, "שאני שולף מלים חדשות ממש מן השרוול... אז מה? אני שרוולטן!" (שרוולטן = שרוול + שרלטן. שרלטן הוא חובב שמומחיותו מפוקפקת...). שלונסקי עסק גם בכתיבה ובתרגום של ספרות ילדים. מספריו הידועים לילדים: "מיקי מהו", "טלי בארץ הלמה".

כָּתְלֵי־בֵיתִי אַבְרָהָם שְׁלוֹנְסְקִי

כָּתְלֵי בֵיתִי אֵינָם כְּחַיִץ לִי בֵּינִי לְבֵין עוֹלָם, —
יֵשׁ חֶסֶד הַצְּמִיחָה, הַמַּקְשִׁיבָה אַךְ פְּנִימָה,
כִּי הַמַּקְשִׁיב לַכֹּל אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ כְּלוּם,
רַק הַמַּחְרִישׁ הַמֻּלוֹתָיו לִשְׁמֹעַ הַדְּמָמָה
שׁוֹמֵעַ אֶת הַכֹּל וְאֶת כֻּלָּם.

כָּתְלֵי בֵיתִי אֵינָם כְּחַיִץ לִי בֵּינִי לְבֵין עוֹלָם, —
הֵם עֲצִימַת־עֵינָיו שֶׁל הָרוֹאֶה דָּבָר עַד תֹּם;
כִּי הָרוֹאֶה הַכֹּל אֵינוֹ רוֹאֶה מְאוּמָה,
רַק הַצּוֹפֶה אֶל הָאֶחָד־וְאֵין־בִּלְתּוֹ
זוֹכֶה לִרְאוֹת כָּל הַדְּבָרִים כֻּלָּם.

כָּתְלֵי בֵיתִי אֵינָם כְּחַיִץ לִי בֵּינִי לְבֵין עוֹלָם, —
הֵם סוֹד הַהִתְגַּלּוּת לוֹמַר בְּאֵין מַכְלִים;
כִּי הַדּוֹבֵר בַּשַּׁעַר אֵינוֹ דוֹבֵר לְאִישׁ,
וְהַסָּחִים טַנְדּוּ סָחִים אַךְ זֶה לָזֶה,
רַק הַמְּסִיחַ עִם נַפְשׁוֹ מֵסִיחַ עִם כֻּלָּם.

כָּתְלֵי בֵיתִי אֵינָם כְּחַיִץ לִי בֵּינִי לְבֵין עוֹלָם. —

בְּלַיְלָה כָּזֶה אַבְרָהָם שְׁלוֹנְסְקִי

אָזְנִי הַחֵרְשָׁה לֹא הִטִּיתִי לִשְׁמֹעַ.
עֵינַי הַסּוּמוֹת לֹא פָּקַחְתִּי לִרְאוֹת.
יֵשׁ לַיְלָה קִשֵּׁחַ, אָטוּם וְגָבֹהַּ,
שֶׁבּוֹ מִסְתַּלְּקִים הַמַּרְאוֹת.

בְּלַיְלָה כָּזֶה גַּם הַיָּד הַנִּמְתַּחַת
נִקְפֶּצֶת לְפֶתַע־פִּתְאֹם וְקוֹפֶאת:
רָפָה הִיא בְּלַיְלָה כָּזֶה מִלָּקַחַת,
עַל כֵּן מְהַסֶּסֶת לָתֵת.

הָאֵלֶם רוֹבֵץ עַל הַפֶּתַח כְּנֶדֶר.
קְפוּאָה, כִּגְזַר־דִּין אֲפֵלָה בֶּחָלָל.
סְתָם־כָּךְ תְּסוֹבֵב הַכַּפְתּוֹר שֶׁבַּחֶדֶר,
וְלֹא יִדְלֵק הַחַשְׁמַל.

וְלַיְלָה אַחֵר אַבְרָהָם שְׁלוֹנְסְקִי

וְלַיְלָה אַחֵר. סַלְחָנִי וְעָגֹל,
כְּכֶתֶר־עֵצִים לַאֲגַם הַנָּגֹל,
כַּיְקוּם שֶׁהֵבִין
כִּי אֵין מַעַן לָנוּס.
כְּאָמֵן.
כִּגְזַר־דִּין.
כְּפִיּוּס.

וְנָשְׁקוּ צַמָּרוֹת זוֹ לְזוֹ בְּאִרְשָׁה
וּבְרַחֲמוּ.
וְסָלְחוּ אָב וָאֵם וְיָדִיד וְאִשָּׁה
וְהִשְׁלִימוּ.
וּבַגָּן יִזְדַּקֵּף הָאִילָן שֶׁנִּגְדַּע
וְיַבְשִׁיל מְלֵבְלָב וְרָטֹב.
וְחִיְּכוּ אֱלֹהִים, כְּסִיּוּם אַגָּדָה,
כְּסִיּוּם אַגָּדָה בְּכִי־טוֹב.

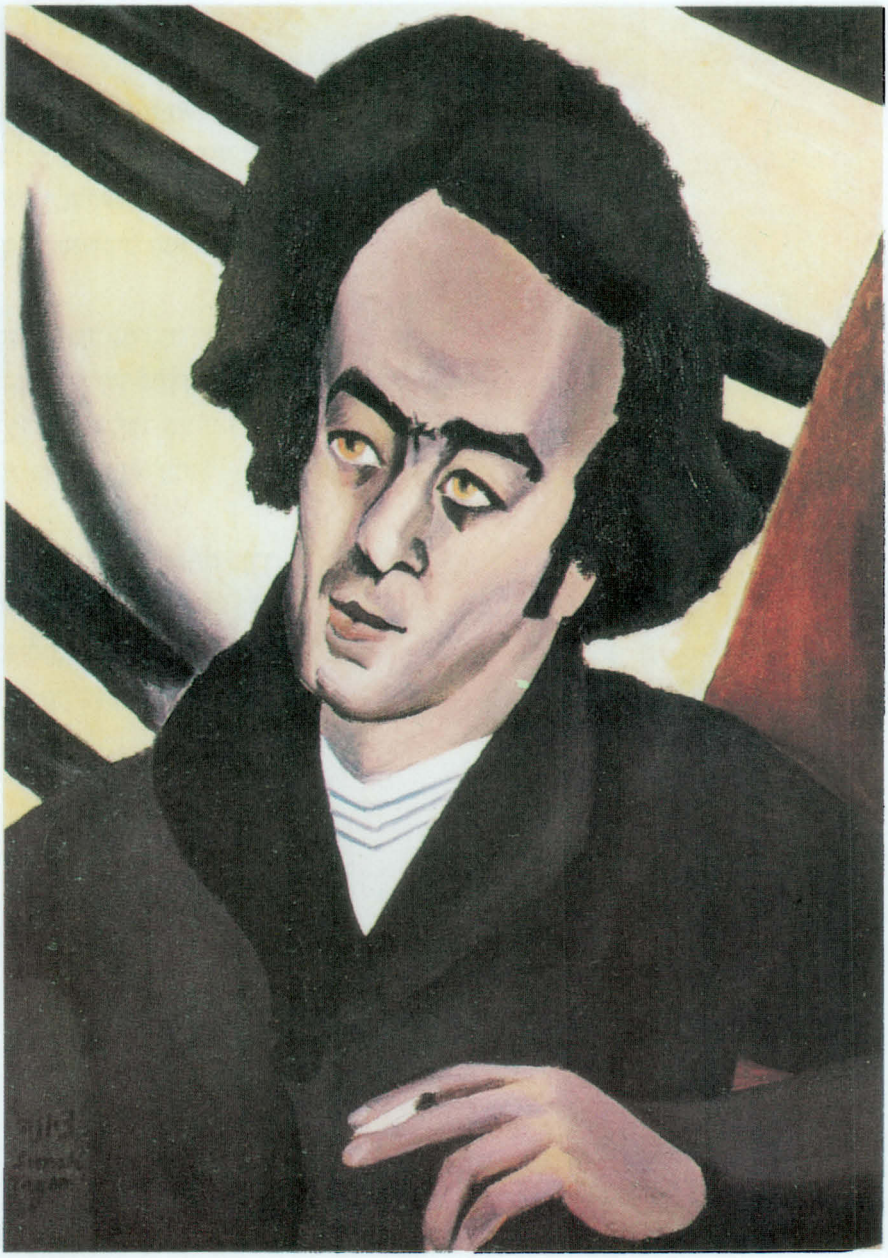

***ציונה תג'ר**, המשורר אברהם שלונסקי, 1926 (באדיבות משפחת הציירת)*
דיוקנו של המשורר מצויר על רקע של טלית ולצדו פיסת בד אדום. אולי כאשר ציירה אותה הציירת, השיר המופיע כאן שימש לה השראה.

הַלְבִּישִׁינִי, אִמָּא כְּשֵׁרָה, כְּתֹנֶת פַּסִּים לְתִפְאֶרֶת
וְעִם שַׁחֲרִית הוֹבִילִינִי אֶלֵי עָמָל.

עוֹטְפָה אַרְצִי אוֹר כַּטַּלִּית
בָּתִּים נִצְּבוּ כַּטּוֹטָפוֹת.
וְכִרְצוּעוֹת־תְּפִלִּין גּוֹלְשִׁים כְּבִישִׁים, סָלְלוּ כַּפַּיִם.

תְּפִלַּת־שַׁחֲרִית כֹּה תִּתְפַּלֵּל קְרִיָּה נָאָה אֶלֵי בּוֹרְאָהּ.
וּבַבּוֹרְאִים
בְּנֵךְ אַבְרָהָם
פַּיְטָן סוֹלֵל בְּיִשְׂרָאֵל.

וּבָעֶרֶב בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת יָשׁוּב אַבָּא מִסִּבְלוֹתָיו
וְכִתְפִלָּה יִלְחַשׁ נַחַת:
הֲבֵן יַקִּיר לִי אַבְרָהָם,
עוֹר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת.
הַלְלוּיָהּ.

הַלְבִּישִׁינִי, אִמָּא כְּשֵׁרָה, כְּתֹנֶת פַּסִּים לְתִפְאֶרֶת
וְעִם שַׁחֲרִית הוֹבִילִינִי
אֶלֵי עָמָל.

מתוך: **"עמל"**.

"מן המסד"

אֲנַחְנוּ הַגְּדוֹלִים אַבְרָהָם שְׁלוֹנְסְקִי

שָׁעוֹת שֶׁל כְּרָךְ עַרְבִּי מִטַּחַב רְחוּצוֹת
מֵעֵבֶר לַחַלּוֹן — כְּלַהֲקָה צוֹעֶנֶת.
וְחֵשֶׁק אֲוִילִי: לָצֵאת אֶל רֹאשׁ־חוּצוֹת
וְיָד לִפְשֹׁט — אִלְּמָה וּמִתְחַפֶּנֶת.

בְּגִלּוּי־רֹאשׁ לֵישֵׁב מֵאֲחוֹרֵי גָּדֵר.
כְּרֶמֶז לִנְדָבָה — עַל מִדְרָכָה מִגְבַּעַת.
וּבְקֶשֶׁב־עִנָּרוֹן לִשְׁמֹעַ וּלְשַׁעֵר
דְּמוּתוֹ שֶׁל הָעוֹבֵר עַל־פִּי נִגּוּן הַצַּעַד.

לוֹמַר לַגּוּף: אַתָּה הַיּוֹם סְתָוִי.
וְלַיַּלְדוּת (הָהּ פְּלַג־נַפְשִׁי!): הִכּוֹנִי
שׁוּב כִּלְפָנִים תּוֹךְ עֹשֶׁר בֵּית־אָבִי
טִפָּה־טִפָּה לִלְגֹּם אֶת מִתִּיקוּת הָעֹנִי.

הָעֹנִי שֶׁרָצִיתָ בּוֹ מְאֹד
וּכְמוֹ יִצְחָק אָמַרְתָּ: אֲמַשֵּׁהוּ!
כִּי הוּא הָיָה בְּךָ כַּשְּׂחוֹק וְכַדִּמָּעוֹת
שֶׁהֵם בְּךָ תָּמִיד גַּם טֶרֶם יִוָּדְעוּ.

וְשׁוּב לָחוּשׁ: עַזְבוּת. כִּבְאַגָּדוֹת שֶׁל גְּרִים.
לַחְשֹׁב: יַלְדוּת הִיא בִּי שֶׁלֹּא הִשְׁלִימָה.
כְּמוֹ אָז מֵעֵבֶר לַשָּׁנִים וְלֶעָרִים
בְּהֵעָלֵב הַבֵּן עַל אַבָּא־אִמָּא.

כִּי טוֹב הָיָה אֲזַי בַּחֶדֶר כִּבְתוֹךְ אִי
אוֹ בִּמְנוּסָה מִבַּיִת בְּתַחְתִּית הַגֶּשֶׁר
לִשְׁזֹר תְּלָאָה וִיתוֹם כְּמִין תַּגְמוּל לִבְכִי
לִבְדוּת נָקָם עַל עֶלְבּוֹנוֹת אֵין־פֶּשֶׁר.

עַכְשָׁיו גָּדַלְנוּ וְנִדְמֶה: הַכֹּל בָּרוּר כָּל־כָּךְ
גַּם הָעֶלְבּוֹן גַּם הַתַּגְמוּל גַּם אֵין־הַיֵּשַׁע.
וְאִם נֵצֵא הֲרֵי לֹא בִּיחִידוּת כִּי אִם בַּסָּךְ:
הַיּוֹם לִמְרֹד
מָחָר לִסְגֹּד לָרֶשַׁע.

אֲנַחְנוּ הַגְּדוֹלִים — כּוֹסֵנוּ רְוָיָה
וְסֶלָּמֵנוּ מְפֻלָּד הוּא וְגָבֹהַּ.
וְרַק דָּבָר אֶחָד שָׁכַחְנוּ:
הַבְּדָיָה.
וְעוֹד:
שְׂחוֹק וּדְמֹעַ.

עַל־כֵּן כֹּה טוֹב כִּי תּוֹךְ שִׁרְיוֹן בַּגְרוּת
נִפְעָם וְלֹא־נִגְרָע נוֹשֵׁם עוֹד תֹּם הַיֶּלֶד.
וּבְעֵרֶב שֶׁכָּזֶה יֵשׁ תִּתְקָפְךָ זָרוּת
וּכְאֶת כּוֹכָב בָּדוּי תַּחְמֹד אֶת הָאוּלֶת.

תַּחְפֹּשֶׂת וּבְדָיָה!
הֵן בִּזְכוּתְכֶן בִּלְבַד
נוּכַל עוֹד — הַגְּדוֹלִים! — עַל פְּנֵי תֵּבֵל יוֹאֶשֶׁת
כְּאָז
וּכְמוֹ הַיּוֹם
וַעֲדֵי־עַד
לִבְכּוֹת־בַּחֲרוּזִים וְלֹא לְהִתְבַּיֵּשׁ עוֹד.

עזרא זוסמן (1900-1973) נולד באודיסה. אביו האמין בכוחה של עבודת האדמה להביא תחייה לעם היהודי. "גדלתי במשפחה אוהבת טבע ומדע," סיפר זוסמן, "ואבי הביא ממסעותיו לא מתנות, כי אם זרעים ואבנים, גבישים וזרעי זנים חדשים." בתחילת דרכו כמשורר פרסם שירים ברוסית על המהפכה. ב־1922, בדרכו לארץ ישראל, נכלא בשל נטיותיו הקומוניסטיות וסבל מתנאי מאסר קשים ומשפילים. לאחר שחרורו "מהכלא עלה ארצה עם הוריו. בצד עבודתו החקלאית בארץ התמסר לעבודה ספרותית ועיתונאית. שירו "טבריה בגשם" שנכתב ב־1928 זכה לתהודה רבה והוא משקף את הרושם העז שהטביעו בו פגישותיו עם הנוף והאקלים בארץ.

טְבֶרְיָה בַּגֶּשֶׁם עֶזְרָא זוּסְמַן

לֹא יָדַעְתִּי אֵיךְ לָגֶשֶׁת,
בְּאוֹר פָּנֶיהָ לַעֲמֹד.
עֲטוּפָה גְּלִימַת הַגֶּשֶׁם
הִיא נִסְעֶרֶת וְרוֹגֶשֶׁת
עַל רֹאשָׁהּ פָּרְחָה הַקֶּשֶׁת
וְחַיֵּי קְטַנִּים מְאֹד,
לְלֹא קוֹל לְלֹא אֲרֶשֶׁת.

בָּא בָּחוּר פָּנַי לִפְגֹּשׁ,
בָּא בָּחוּר אֵלַי מִנֶּגֶד,
שָׁט גְּבוֹהַּ וְקָדוֹשׁ
בִּזְרִיחַת פָּנִים וָבֶגֶד.

כַּעֲדַת הַחֲסִידִים,
נִרְעֲשֵׁי תְּפִלָּה וָזֶמֶר,
עַל פָּנַי חָלְפוּ עִזִּים
וְקֶרֶן רָטֹב הַצֶּמֶר.

מִי אֲנִי כִּי בִּזְכוּתִי
צָף הָהָר בִּמְלֹא הַהֶדֶר,
מִי אֲנִי כִּי לִקְרָאתִי
בָּאוּ גֶּשֶׁם. קֶשֶׁת, עֵדֶר.

מָה אֲנִי? כָּל קוֹץ וָקֶשׁ,
כָּל מַבָּט עָיֵף וָרָשׁ,
כָּל תּוֹלָע וְאֵגֶל מַיִם
הֻכְפְּלוּ בְּאוֹר שָׁמַיִם,
בְּאוֹר טְבֶרְיָה הַקָּדוֹשׁ,
וְנִתְּקוּ אַחֲרוֹן הַקֶּשֶׁר,
וְגָמְאוּ מִיָּם הַחֹפֶשׁ,
וְזָלְגוּ דִּמְעוֹת הַיֵּשַׁע
הֵן דִּמְעוֹת עֵינֵי אֱנוֹשׁ.
כָּךְ עָמְדוּ יוֹצְאֵי הַתּוֹפֶת
גֶּשֶׁם נְדָבוֹת לָרֶשֶׁת.

מִי לִי צַר וּמִי לִי רֵעַ
מַה לִּי אֹשֶׁר וְשָׂשׂוֹן,
גֶּשֶׁם בַּבְּקָעָה זוֹרֵעַ
גַּרְעִינִים בַּאֲלַכְסוֹן.

טוֹב עִם הַשִּׁקִּיעָה לִזְרֹעַ
גַּרְעִינֵי הַגְּאֻלָּה
עַד אֲשֶׁר תִּיעַף הַזְּרוֹעַ
וְתָנוּעַ בְּהִלָּה.

הַמֶּרְחָב פָּתַח דְּלָתַיִם
וְעָמַדְתִּי לָשׁוּט
עִם הַגֶּשֶׁם בַּשְּׁפָתַיִם —
וְלַגֶּשֶׁם טַעַם פְּדוּת.

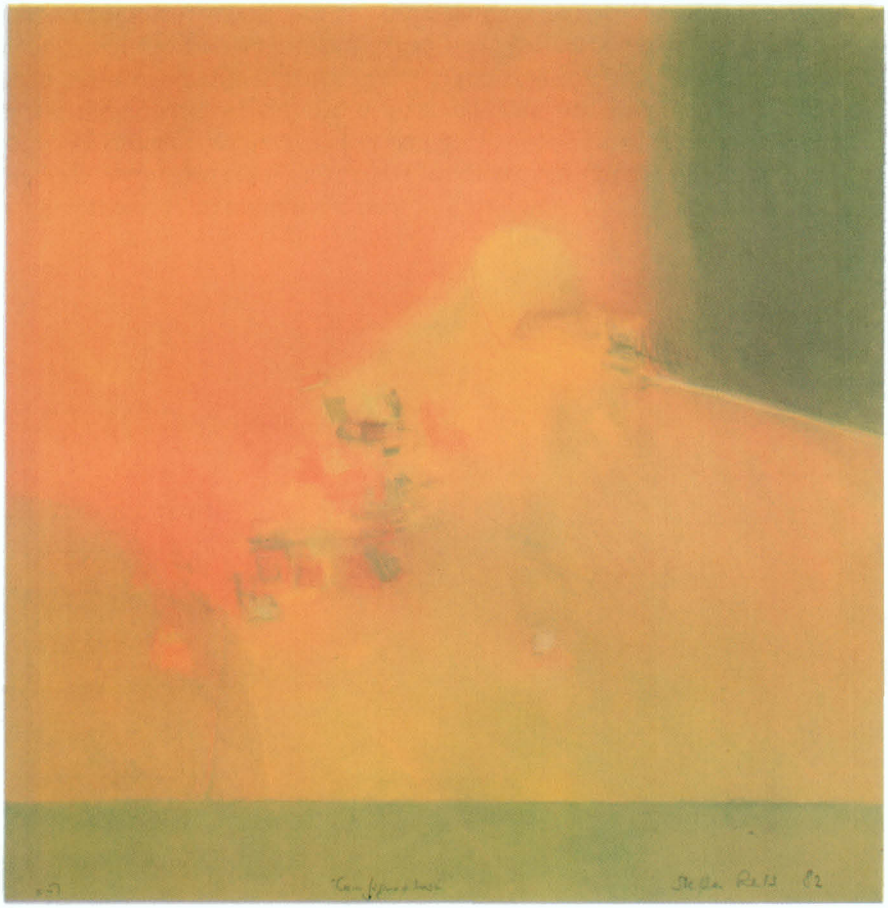

שטפה רייס, דמדומים, 1982 (באדיבות יד לבנים, פתח תקווה)

לאה גולדברג (1911-1970) למדה בגימנסיה העברית שבקובנה, עיר הולדתה. כשהייתה בת עשר כתבה ביומנה בעברית: "שום דבר נפלא לא היה אתי היום, התחלתי לעשות את השיעורים, הלכתי לגן על פסנתר כמו בכל יום. בשובי הביתה הבטתי על השמים וראיתי עננים קטנים כמלאכי אור ששטו על פני הרקיע. אין מה לכתוב על היום. די!" לכאורה כתיבה של ילדה, אבל כבר כאן טמונה שירתה של המשוררת לעתיד: מעין קוצר רוח כלפי היום יום, אהבה עמוקה למראות הטבע וגעגועים למשהו אחר, "נפלא". אולי אפילו בין השירים המצויים כאן תוכלו למצוא את עקבותיו המאוחרים של מצב רוח זה. ב־1935 עלתה ארצה והצטרפה לחבורת הסופרים שבראשה עמד המשורר שלונסקי. קבוצה זאת ביקשה לגבש צורות ודרכי ביטוי חדשות בשירה ולהשתחרר מהשפעתו האדירה של ביאליק. פעילותה הספרותית הייתה עשירה ורבת פנים: היא כתבה שירה לירית, רומאן וכמה סיפורים קצרים, מחזה ("בעלת הארמון"), וכן מאמרים של פרשנות ספרותית. לאה גולדברג תרגמה לעברית שירה ופרוזה משפות שונות ואף כתבה ותרגמה ספרות ילדים. בד בבד היא כיהנה כפרופסור לספרות כללית באוניברסיטה העברית.

הַחוֹף לֵאָה גוֹלְדְבֶּרְג

כִּי הָיוּ אֲדֻמִּים הַדְּרָכִים שֶׁהָלְכוּ לַשְּׁקִיעָה
וְעֶדְרֵי־הַחוֹלוֹת שֶׁגָּלְשׁוּ אֶל הַיָּם,
כִּי כַּנְפֵי הַשְּׁחָפִים הֶאֱדִימוּ לְאוֹר הַשְּׁקִיעָה.
כִּי כָּל זֶה הָיָה
פֹּה
קָרוֹב
בָּעוֹלָם —

כִּי הָיָה רַק הָרוֹם חֲגִיגִי וְכָחֹל,
כִּי פָּרַק אֱלֹהִים מִשְׁכְּמוֹ אֶת הָעֹל,
זֹאת זָכְרוּ וְהֵבִינוּ הַכֹּל.

אֲבָל לָמָּה בָּכְתָה הַיַּלְדָּה הַקְּטַנָּה,
הַיַּלְדָּה בְּשִׂמְלָה לְבָנָה
לְבַדָּהּ עַל הַחוֹל?

זֶמֶר לְמִשְׂחָק וּלְמַפּוּחִית לֵאָה גוֹלְדְבֶּרְג

צָמְחָה בַּקָּמָה, בְּשָׂדֶה עָבֹת
שִׁבֹּלֶת יֶרֶקֶת הָעַיִן.
כָּמוֹהָ הָיוּ רִבּוֹא רְבָבוֹת
שִׁבֳּלִים יְרֻקוֹת־עֵינַיִם.

אַךְ לָנוּ בִּלְבַד זִכָּרוֹן וּמַבָּט
וְאָנוּ נִבְחַר לְעוֹלָם בָּאַחַת.
אֲחֵרוֹת עַל פָּנַיִךְ אַיִן,
יֶרֶקֶת הָעַיִן.

עֲצֵי זַיִת לֵאָה גוֹלְדְבֶּרְג

עָמְדוּ בְּנִסְיוֹן הַשָּׁרָב
וּבָאוּ בְּסוֹד הַסַּעַר —
וּכְנֶצַח נִצְּבוּ בְּמוֹרַד
הַגִּבְעָה מוּל הַכְּפָר שֶׁחָרַב
מַכְסִיפִים בְּאוֹרוֹ הַצּוֹנֵן שֶׁל הַסַּהַר.
עֲמֹד, מַה גְּדוּשָׁה הַשַּׁלְוָה.

זוֹ אֵפוֹא הַשִּׁיבָה הַטּוֹבָה!
הַקֶּשֶׁב, הַקְשֵׁב לְמַשַּׁב
הָרוּחַ בְּנוֹף הַזֵּיתִים.
אֵיזוֹ צְמִיחָה עֲנֻוָּה!
הֲתִשְׁמַע? הֵם אוֹמְרִים עַכְשָׁו
דְּבָרִים נְבוֹנִים וּפְשׁוּטִים.

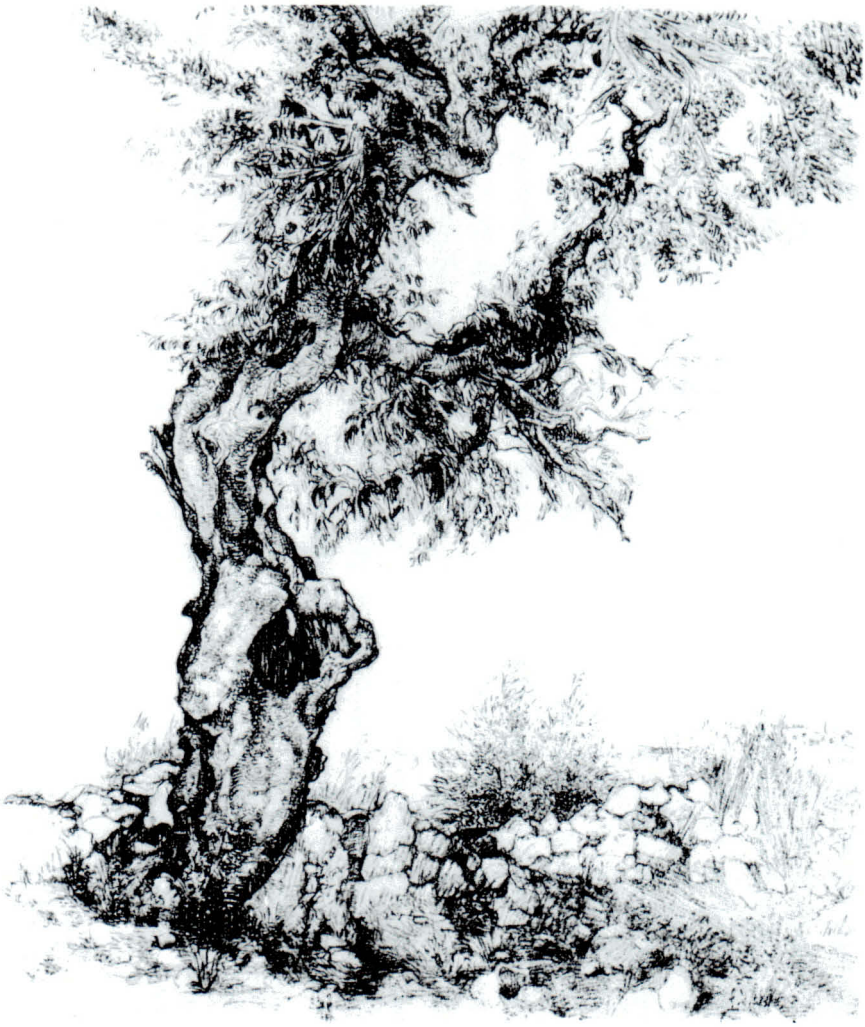

אנה טיבו, עץ זית, 1940 (באדיבות מוזיאון ישראל)

מה בין עצי הזית בשיר של ל' גולדברג לבין עץ הזית שברישום? הקשר בין האדם לעץ (או לעולם הצומח) מופיע בשירים נוספים בספר זה. חפשו דוגמאות ונסו לתאר את טיבו של הקשר במקרים השונים.

***יאיר גַרבּוּז**, ללא כותרת, 1989-1990 (באדיבות הצייר)*

השיר מתאר נערה במצב חוזר ("ושוב..."). ומה בציור? האם מופיעות בו שתי דמויות או אותה דמות במצב חוזר?

וְשׁוּב... לֵאָה גוֹלְדְבֶּרְג

וְשׁוּב נִשְׁאֶרֶת לְבַדָּהּ הַנַּעֲרָה
וּמְכַבָּה בַּלָּאט אֶת הַמְּנוֹרָה,
וְהַבְּהוּבֵי־פְּנִינִים קְסוּמֵי־אוֹרוֹת
כָּבִים אֶחָד־אֶחָד עַל צַוָּארָהּ.

וְשַׁלְהֲבוֹת־פְּרָגִים בָּאֲגַרְטֵל
עוֹטוֹת צָעִיף שָׁחֹר. הָרְאִי אָפֵל.
וְהִיא שׁוֹמַעַת: אֶל תּוּגַת חַדְרָהּ
עַל בְּהוֹנוֹת־רַגְלָיו נִכְנַס הַלֵּיל.

וְהִיא יוֹדַעַת: פֹּה הָיָה אֶחָד.
אֶת צְעָדָיו זוֹכֵר עוֹד הַמַּרְבָּד.
אֶת שְׁמוֹ לוֹחֵשׁ עוֹד חֶרֶשׁ הַשָּׁעוֹן.
וְהוּא הָלַךְ וְהוּא רָחוֹק לָעַד.

זֶה לֹא הַיָּם לֵאָה גוֹלְדְבֶּרְג

זֶה לֹא הַיָּם אֲשֶׁר בֵּינֵינוּ,
זֶה לֹא הַתְּהוֹם אֲשֶׁר בֵּינֵינוּ,
זֶה לֹא הַזְּמַן אֲשֶׁר בֵּינֵינוּ
זֶה — אָנוּ שְׁנֵינוּ אֲשֶׁר בֵּינֵינוּ.

אדוארד מונק, *הבודדים, 1899 (מוזיאון מונק, אוסלו)*
גם שירה של ל' גולדברג מתאר מצב של חוסר קשר בין שני אנשים. כיצד "אומר" זאת השיר וכיצד "אומרת" זאת התמונה?

אילָנוֹת לֵאָה גוֹלְדְבֶּרְג

א. אֹרֶן

כָּאן לֹא אֶשְׁמַע אֶת קוֹל הַקּוּקִיָּה.
כָּאן לֹא יַחְבֹּשׁ הָעֵץ מִצְנֶפֶת שֶׁלֶג,
אֲבָל בְּצֵל הָאָרָנִים הָאֵלֶּה
כָּל יַלְדוּתִי שֶׁקָּמָה לִתְחִיָּה.

צִלְצוּל הַמִּחָטִים: הָיֹה הָיָה — — —
אֶקְרָא מוֹלֶדֶת לְמֶרְחַב־הַשֶּׁלֶג,
לְקֶרַח יְרַקְרַק כּוֹבֵל הַפֶּלֶג,
לִלְשׁוֹן הַשִּׁיר בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה.

אוּלַי רַק צִפֳּרֵי־מַסָּע יוֹדְעוֹת —
כְּשֶׁהֵן תְּלוּיוֹת בֵּין אֶרֶץ וְשָׁמַיִם —
אֶת זֶה הַכְּאֵב שֶׁל שְׁתֵּי הַמּוֹלָדוֹת.

אִתְּכֶם אֲנִי נִשְׁתַּלְּתִּי פַּעֲמַיִם,
אִתְּכֶם אֲנִי צָמַחְתִּי, אָרָנִים,
וְשָׁרָשַׁי בִּשְׁנֵי נוֹפִים שׁוֹנִים.

ב. אֵיקָלִיפְּטוּס

וְאִם אֵי־פַּעַם יְבַקְּשׁוּ אוֹתִי
לוֹמַר לָהֶם כֵּיצַד נַפְשִׁי נִצְּלָה,
אֲנִי אֶשְׁתּוֹק. צוּרִי, יְשׁוּעָתִי,
אַתָּה תִּסְלַח — אֵינֶנִּי יְכוֹלָה!

אֵינֶנִּי יְכוֹלָה לָשֵׂאת לַשָּׁוְא
אֶת שֵׁם הַגֵּיהִנּוֹם אֲשֶׁר הָיָה
אַהֲבָתִי. תֵּן לִי לִהְיוֹת עַכְשָׁו
בַּאֲשֶׁר אֲנִי, בַּאֲשֶׁר אֲנִי חַיָּה.

תֵּן לִי לִהְיוֹת אִלֶּמֶת כָּאִילָן,
אֲשֶׁר נִגְדַּע וְשׁוּב צָמְחוּ בַּדָּיו,
וּבַאֲמִירוֹ הַצִּפֳּרִים כֻּלָּן
אוֹמְרוֹת שִׁבְחֵי־שָׁמַיִם בִּלְעָדָיו,

וְהוּא הַיְחִידִי וְהָאֶחָד
זוֹכֵר אֶת לַהַב הַגַּרְזֶן הֶחָד,
וְהוּא הַיְחִידִי וְהָאִלֵּם
נוֹשֵׂא אֶת כָּל הָאֹשֶׁר הַשָּׁלֵם.

ג. הַקִּיקָיוֹן

רָאִיתִי גּוּף עֵירֹם
מֻטָּל עַל אֲדָמָה סְפוּגַת־דָּמִים,
וּשְׁנֵי כּוֹכְבֵי מָרוֹם,
רַק שְׁנַיִם בַּמָּרוֹם וְהֵם סוּמִים.

אֵזַי צָמַח לְפֶתַע עֵץ תָּמִים
וְעַל הַגּוּף סָכַךְ בְּכָל עָלֶה
מִפְּנֵי הָעִוָּרוֹן שֶׁבַּמְּרוֹמִים.

חוֹלֵף הַלַּיְלָה. שַׁחַר יַעֲלֶה
וְשֶׁמֶשׁ אַכְזָרִי יִשְׁלַח לִגְיוֹן
קְרָנַיִם מַשְׁמִידוֹת, עַד יְכַלֶּה

כָּל יְלוּד לַיְלָה. חוּסָה, אֵל עֶלְיוֹן,
עַל עֵרוּתִי וְעַל הַקִּיקָיוֹן.

מִשִּׁירֵי הַבֵּן הָאוֹבֵד לֵאָה גוֹלְדְבֶּרְג

א. בַּדֶּרֶךְ

וּבַדֶּרֶךְ אָמְרָה לוֹ הָאֶבֶן:
פְּעָמֶיךָ כָּבְדוּ כָּל כָּךְ.
הַאַתָּה — אָמְרָה לוֹ הָאֶבֶן —
תַּחֲזֹר לְבֵיתְךָ הַנִּשְׁכָּח?

וּבַדֶּרֶךְ אָמַר לוֹ הַשִּׂיחַ:
קוֹמָתְךָ שַׁחָה מְאֹד,
אֵיךְ תַּגִּיעַ — אָמַר לוֹ הַשִּׂיחַ —
אֵיךְ תַּגִּיעַ הָלוֹךְ וּמָעוֹד?

וְעָמְדוּ צִיּוּנֵי הַדֶּרֶךְ
לֹא הִכִּירוּ בָּאִישׁ הַזָּר,
וְהָיוּ צִיּוּנֵי הַדֶּרֶךְ
מִזְדַּקְּרִים וְדוֹקְרִים כְּדַרְדָּר.

וּבַדֶּרֶךְ קָרְאָה לוֹ הָעַיִן:
שִׂפָתֶיךָ יָבְשׁוּ בַּצָּמָא!
וַיִּכְרַע וַיִּשְׁתְּ מִן הַמַּיִם
וְדִמְעָה נָגְעָה בְּדִמְעָה.

ב. בַּבַּיִת

אָמְרָה הָאָחוֹת: "אֲנִי שָׁכַחְתִּי".
"אֵינֶנִּי זוֹכֵר". — אָמַר הָאָח.
אָמְרָה הַכַּלָּה: "אֲנִי סָלַחְתִּי".
אָמַר הָאָב: "אָנֹכִי לֹא אֶסְלַח".
וְהָאֵם עָמְדָה בַּחַלּוֹן וְשָׁתְקָה:
הוֹי, אֵיזוֹ דֶּרֶךְ אֲרֻכָּה!

אָמְרָה הָאָחוֹת: "הַסּוּפָה מְיַלֶּלֶת".
"הָרוּחַ נוֹשֶׁבֶת". — אָמַר הָאָח.
אָמְרָה הַכַּלָּה: "נְעוּלָה הַדֶּלֶת".
אָמַר הָאָב: "אָנֹכִי לֹא אֶפְתַּח".
וְהָאֵם עָמְדָה וְדָבָר לֹא אָמְרָה:
רִבּוֹן הָעוֹלָם, אֵיזוֹ רוּחַ קָרָה!

אָמְרָה הָאָחוֹת: "חֲמִשָּׁה אֲנַחְנוּ".
"נֵשֵׁב וְנִסְעַד". — אָמַר הָאָח.
אָמְרָה הַכַּלָּה: "הַשֻּׁלְחָן עָרוּכוּ".
אָמַר הָאָב: "כִּי יָאֶה לָנוּ כָּךְ".
וְהָאֵם דּוּמָם הַסַּכִּין נָטְלָה,
לְחָמֵשׁ פְּרוּסוֹת פָּרְסָה הַחַלָּה.

אָכְלָה הָאָחוֹת אֶת פִּתָּה כְּזַיִת,
בַּיַּיִן טָבַל אֶת פִּתּוֹ הָאָח,
שִׁבְחָה הַכַּלָּה אֶת עֲקֶרֶת־הַבַּיִת,
אָכַל הָאָב וְנֶאֱנַח.
אָז קָמָה הָאֵם, הִכִּים אָסְפָה
וַתִּפְתַּח אֶת הַדֶּלֶת לַסּוּפָה.

ג. בִּתְשׁוּבָתוֹ

לֹא זַכַּאי, אַף לֹא נְקִי־כַּפַּיִם,
וְהַלֵּב לֹא חָזַר בִּתְשׁוּבָה —
וַיִּכְרַע עַל הַסַּף אַפַּיִם,
וַיִּשְׁכַּב וְלָקוּם לֹא אָבָה.

"שִׁבְעָתַיִם מָעַלְתִּי הַמַּעַל,
שִׁבְעָתַיִם חִלַּלְתִּי הַשֵּׁם,
וְעֵדִים הַשָּׁמַיִם מִמַּעַל,
כִּי תָמִיד הָיִיתִי אָשֵׁם.

וְעֵדִים הַשָּׁמַיִם מִמַּעַל
שֶׁדָּבַק בִּבְשָׂרִי הַחֵטְא,
כִּי אָשׁוּב וְאֶמְעַל הַמַּעַל,
כִּי עוֹדֶנִּי הַבֵּן הָאוֹבֵד".

הָאָחוֹת בְּפֶתַח הַדֶּלֶת
רֹאשׁ הִשְׁפִּילָה, מָחְתָה דִּמְעָה,
הַכַּלָּה בְּפֶתַח הַדֶּלֶת
אֶת יָדֶיהָ פָּכְרָה בִּדְמָמָה.

וְהָאָח בַּבַּיִת פְּנִימָה
לֹא יָצָא לִקְרָאתוֹ, לֹא קָרַב,
וַיַּבֵּט מִן הַבַּיִת פְּנִימָה
אֶל אָחִיו הַשּׁוֹכֵב עַל הַסַּף.

רַק הָאֵם נָשְׂאָה פָּנֶיהָ
וּפָנֶיהָ הָיוּ קוֹרְנִים:
"הַיְנוּ־הָךְ אִם צַדִּיק אוֹ פּוֹשֵׁעַ,
וּבִלְבַד שֶׁחָזַרְתָּ, בְּנִי.

לְעוֹלָם לֹא יִסְלַח אָבִיךָ,
לֹא סְלִיחוֹת הוּא אָגַר בַּלֵּב.
קוּמָה, בְּנִי, וְקַבֵּל מֵאָבִיךָ
אֶת בִּרְכַּת חֲרוֹנוֹ הָאוֹהֵב".

שְׁלֹשָׁה עָמְדוּ לֵאָה גוֹלְדְבֶּרְג

שְׁלֹשָׁה עָמְדוּ מוּל שְׁבָרָיו שֶׁל שָׁלֵם —
חָכָם, שׁוֹטֶה וְחוֹלֵם.
אָמַר הֶחָכָם:
הֵן בְּדֶרֶךְ יָשָׁר אֲנִי בָּא —
מֵעוֹלָם לֹא רֵחַם אֶל עוֹלָם לֹא נֶחַם
וְיָדַע לִבִּי מַה נִּבָּא.

אָמַר הַשּׁוֹטֶה:
הַשָּׁלֵם עוֹמֵד עַל כַּנּוֹ.
רַק נִדְמֶה לִי שֶׁהוּא נִשְׁבַּר.
רַק מִשּׁוּם שֶׁאֲנִי שׁוֹטֶה
לֹא אוּכַל לְתַקְּנוֹ.

וּבָכָה הַחוֹלֵם בְּיָדְעוֹ:
הֲלֹא שֶׁבֶר עִם שֶׁבֶר
לֹא יְחֻבַּר.
וְכָל שֶׁבֶר הָיָה בְּיָדוֹ
לְשָׁלֵם —
וְחָזַר וְנִשְׁבַּר.

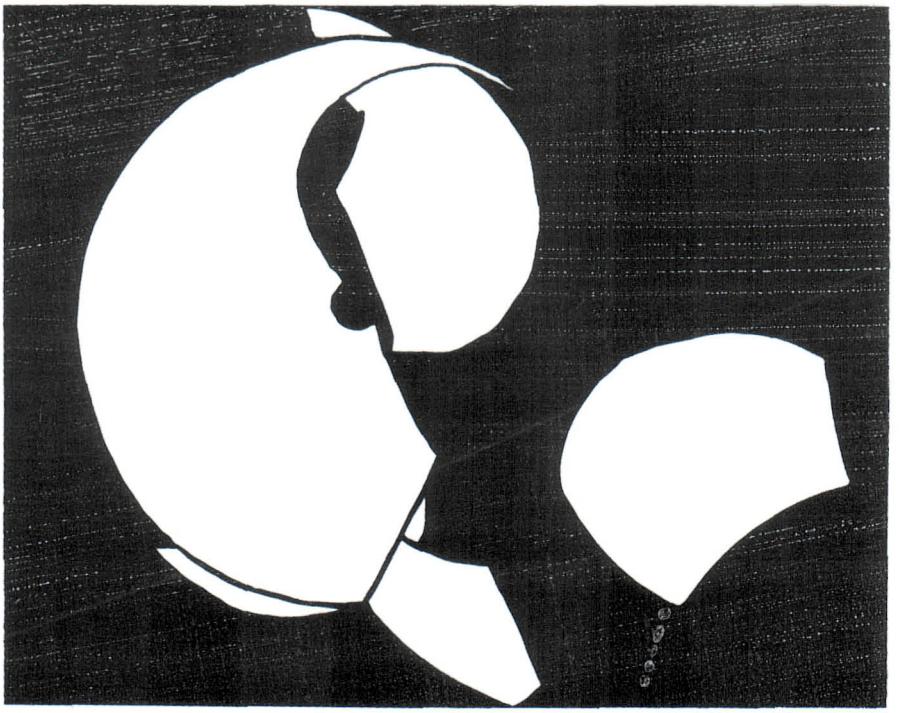

ג'ון טינגלי, מֵיצַג של צורה סגלגלה, *1965*, לוח עץ עם חמישה רכיבי מתכת צבועים לבן.
© ADAGP, Paris, 1992

הַחוֹחַ לֵאָה גוֹלְדְבֶּרְג

אֵיךְ בַּסֶּלַע הֵעֵז לִפְרֹחַ
עֲלֵי אֶרֶץ מִכַּת־צָמָא,
אֵיךְ פָּרַץ וּפָרַח הַחוֹחַ
וַיִּקֹּב אֶת חֶק־הַשְּׁמָמָה.

נְזִירִי וְאַכְזָר וְזָחוֹחַ,
בְּלֹא סְלִיחָה וּלְלֹא רַחֵם,
בַּשְּׁמָמָה יַעֲמֹד הַחוֹחַ
כְּנָבִיא שֶׁגִּלָּה חֶרְפַּתְכֶם.

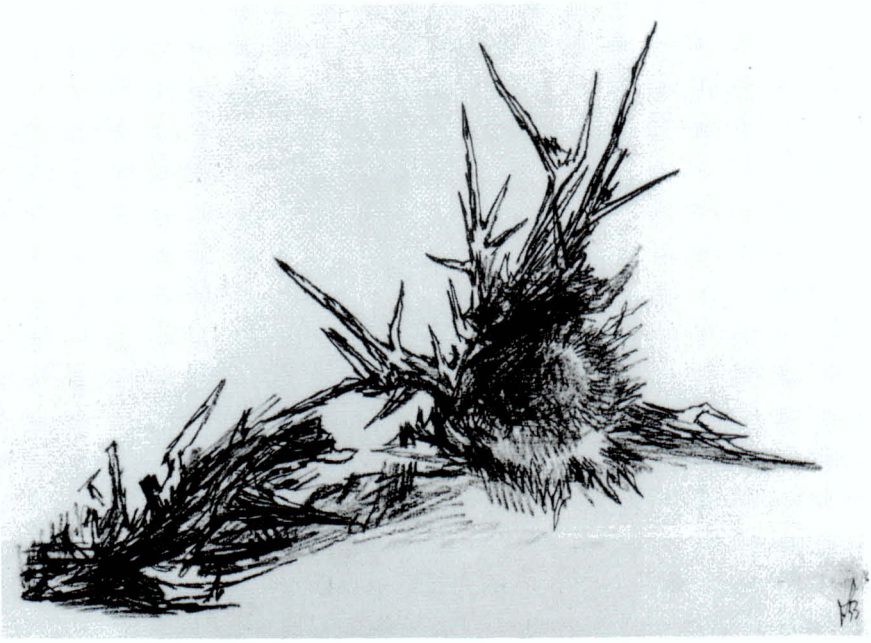

ליאופולד קְרָקאוֶר, *קוץ, 1953 (באדיבות מוזיאון ישראל)*
לאיזה משני שירי החוח "מתאים" הרישום? נסו להחליט ולנמק.

זרובבל גלעד (1912-1988) נולד בבסרביה שעל גבול פולין־רוסיה. בהיותו כבן עשר עלה ארצה עם אמו. בתחילה התגוררו בתל אביב, אך האם, שרצתה לקרב את בנה לעבודת האדמה, הצטרפה אתו לקיבוץ עין חרוד מיד עם היווסדו. גלעד השתלב בחברת הילדים, היה לבן העמק וחי בקיבוץ עד יום מותו. שנתיים לפני מלחמת העולם השנייה שהה בפולין בשליחות תנועת "החלוץ", נפגש עם בני נוער והכיר מקרוב את בעיות היישוב היהודי בגולה ערב השואה. בשובו ארצה, עם פרוץ מלחמת השחרור, הצטרף למטה הפלמ"ח והיה קצין התרבות שלו. הוא אף חיבר את המנון הפלמ"ח "מסביב יהום הסהר". ברבים משיריו הוא מבטא את זיקתו העמוקה לנופי הארץ ולצמחייתה, וכפי שנראה, גם לקוץ דל מראה וצרוב שמש יש סיכוי בשירו.

חוֹחַ זְרוּבָּבֶל גִּלְעָד

בְּפֶתַח־עֵינַיִם נִצָּב
חֲשׁוּף לֵבָב.
נִקְלֶה לְמַרְאֶה, שָׁדוּף.
וַחֲוָחָיו מְרִיעִים.

חַמָּה תַּכֶּהוּ בְּסַנְוֵרִים
וְשָׁרָב יָמֹץ לְשַׁדּוֹ.
וְהוּא מוּלָם,
לְבַדּוֹ,
עֲטוּר זְהָרִים.

טַל נְשָׁקוֹ לַיְלָה
וְנֵצֶר מִשָּׁרְשׁוֹ עָלָה:
רַעֲנָן,
עָנֹג כְּיַעֲלָה — —
וַחֲוָחָיו מְרִיעִים.

חיים לנסקי (1905-1942) נולד בליטא. הוריו נפרדו בילדותו, והוא (כמו ביאליק) גדל בבית סבו וסבתו, שלמרות אמצעיהם הדלים דאגו להקנות לו השכלה נאותה. לנסקי הוא דמות מיוחדת במינה, משורר שהחליט לכתוב שירה דווקא בעברית, בשנים שבהן כתיבה בעברית נחשבה ברוסיה לפשע חמור. ואמנם לנסקי שילם על כך מחיר יקר: הוא נאסר ונכלא פעמים אחדות, ואף ישב במחנה כפייה בסיביר חמש שנים. רבים משיריו אמנם מתארים את מאבקו של האדם לשמור על רוחו בתנאי המצוקה של המאסר. בפעם האחרונה נראה במחנה הסגר ב־1942, ומאז נעלמו עקבותיו. אף כי הוא עצמו לא זכה להגיע ארצה, שיריו הוברחו הנה בשנת 1958. המפגש עם העברית הקולחת והחיה של שירתו עורר התפעלות רבה בין חובבי השירה בארץ. אולי דווקא היום שירתו של לנסקי וסיפור חייו יוכלו לשמש גשר בין ילידי הארץ לבין אלה שהגיעו אליה זה מקרוב, והכירו את המציאות המתוארת בשיריו.

מִסָּבִיב לָרֵחַיִם חַיִּים לֶנְסְקִי

הֹלֵם טֶלֶף־סוּס וְנִצְנוּץ כְּלֵי זַיִן...
נְאוּם הָאַטְמָן אֶל כַּת הַיְדַמָּקָיו:
"הַטּוֹחֵן הוּא זִ'יד." קָפְצוּ מִן הָאֶכֶף...
שְׁחוֹרֵי מַגָּף פָּרְצוּ אֶל הָרֵחַיִם,
יָצְאוּ סְמוּקֵי מַגָּף — —

הֹלֵם טֶלֶף־סוּס וְנִצְנוּץ כְּלֵי זַיִן...
בָּא סַיָּר צָעִיר מִן הַחַיִל הָאָדֹם:
"אֶל אָבִי אָסוּר, אֶפְקְדֵהוּ לְשָׁלוֹם." —
פָּזִיז וְקַל קָפַץ אֶל הָרֵחַיִם,
יָצָא — קָדַר לוֹ יוֹם — —

הֹלֵם טֶלֶף־סוּס וְנִצְנוּץ כְּלֵי זַיִן...
שָׁב סַיָּר צָעִיר אֶל מַחֲנֵהוּ, אֶל דִּגְלוֹ.
רוּחַ־סְתָו חָבְטָה הַקֶּמַח מִמְּעִילוֹ,
חָבְטָה מִכּוֹבָעוֹ, אַךְ הַצְּדָעִים
לֹא עוֹד יַשְׁחִירוּ, לֹא! — —

זֶלְוָה חַיִּים לֶנְסְקִי

זֶלְוָה בִּירִידֶיהָ מִשְׁתַּבַּחַת,
סְלוֹנִים בְּעוּגוֹת שֶׁמְּשֻׁמִּין.
תִּשְׁתַּבְּחִי עוֹד, עִירִי הַנִּדַּחַת,
בְּשִׁירִי כְּשֶׁיְּפָרְסַם שְׁמִי.

וּבַעֲבוּר שֶׁסָּבַלְתִּי וְשַׁרְתִּי,
שֶׁחָרַזְתִּי כְּאֵב־לֵב
יָקִימוּ לִשְׁמִי אַנְדַּרְטָה
בְּגַנָּהּ שֶׁל עִירִי הַמְלַבְלֵב.

יַעֲבוֹר כֶּלֶב וִישַׁרְבֵּב כַּף־רֶגֶל,
חֲזִיר — וִיטַנְפְּנָה בְּמֵזִיד,
פַּן שַׁר־אֶלֶף יִזְדַּקֵּף וּבְרֶגֶשׁ
יְסַנֵּן בֵּין שִׁנָּיו: זִ'יד.

פִּנְכַּת פַּחִים רֵיקָה, פִּנְכַּת רֵעִי חַיִּים לֶנְסְקִי

פִּנְכַּת פַּחִים רֵיקָה, פִּנְכַּת רֵעִי,
לֹא עוֹד יָשׁוּב יִשְׁתֶּה מִמֵּךְ מֵימֵי סְבִיר.
וּתְמוֹל, עוֹד תְּמוֹל הָיָה מַרְאֵהוּ כְּמַרְאִי —
עַל פְּנֵי מֵימַיִךְ צָף כְּעַל חֶלְקַת רְאִי
פַּרְצוּף זְעוּם עַפְעַף וּבְרַק עֵינֵי סַפִּיר.

פִּנְכַּת פַּחִים רֵיקָה, פָּגוּם זֵרֵךְ וָקַר
כְּפִיהוּ שֶׁהִשְׁחִיר עֲקֹם עֲוִית גְּסִיסָה.
צְמָאוֹ לַדְּרוֹר הִרְוָה בְּדַם פִּצְעוֹ. הַשְּׁאָר
נִתָּז חַכְלִיל וָחֵם עַל גֶּדֶר הַתְּפִיסָה.

שׁוּב צִפְצוּף פְּרִידָה חַיִּים לֶנְסְקִי

שׁוּב צִפְצוּף פְּרִידָה... הַסְּנוּנִיּוֹת הָאֵלֶּה —
מִי בְּמוֹעֲדָן לַדֶּרֶךְ יַצְבִּיאֵן?
קַו שְׁיָרָתָן רוֹטֵט בִּמְרוֹם הַתְּכֵלֶת
דַּק, דַּיְּקָן וְקַל כְּמַחַט הַמַּצְפֵּן.

דִּמְדּוּמָיו יִקְשֹׁר לְכַנְפֵיהֶן רָקִיעַ;
שַׁחַר לַשְּׁמָאלִית, שְׁקִיעָה לַיְּמָנִית.
יָדִי אֲנִי מוֹשִׁיט, יָדַי אֲנִי מֵנִיעַ...
לְמַאי אֵינִי סְנוּנִית? לְמַאי אֵינִי סְנוּנִית?

קלוד מוֹנֶה, מנוחה בצל הלילך, 1873 (מוזיאון הלובר, פריס) *Photo RMN*

לֵילוֹת לִילָךְ חַיִּים לֶנְסְקִי

לֵילוֹת לִילָךְ, לֵילוֹת לִילָךְ!
רֵיחָם זָלַף — לֹא לִי, לֹא לָךְ.

רֵיחָם זָלַף, קִסְמָם חָלַף.
לָחַשְׁתִּי לָךְ: הַהֵן, אִם לָאו?

הִרְבַּנְתְּ רֹאשֵׁךְ: הֵן — לָאו, לָאו — הֵן.
חִיְּכָה לֶחְיֵךְ, גּוּמַת־הַחֵן.

שָׁאַלְתִּי פִּי הַשּׁוֹבְבִים:
מַה טִּיב חִיּוּךְ דּוּ־פַּרְצוּפִים?

הָעֲרוּמִים! רָמְזוּ: מִיָּד!
רָמוּז, דָּעוּךְ אֶחָד אֶחָד.

חָלַף הַלַּיִל כִּיצִיר־חֲלוֹם —
נֶעְלַמְתְּ וּבְלִי בִּרְכַּת־שָׁלוֹם...

וְעָלַי צִיֵּץ כָּל עוֹף הַגָּן:
מַקְשָׁן טִפֵּשׁ! טִפֵּשׁ מַקְשָׁן!

יָרַד הַגֶּשֶׁם חַיִּים לֶנְסְקִי

יָרַד הַגֶּשֶׁם, רַד־חָדַל,
וּכְקִמְרוֹן שֶׁל גֶּשֶׁר קֶסֶם
תְּלוּיָה הַקֶּשֶׁת בֶּחָלָל,
גְּבִיעֵי פְּרָחִים בְּעִנְבְּלֵי־טַל
מְצַלְצְלִים: חָדַל הַגֶּשֶׁם!

צִיּוּץ אַנְקוֹר אֶשְׁמַע מִקֵּן
וְעַל אָזְנִי לוֹאֵט הָרוּחַ:
— עֵינֵי הַקֶּשֶׁת שֶׁבַע הֵן,
לִשְׁלַל תִּקְוֹת סוֹף אַיִן, אֵין — —
חֲזַק! וִיהִי לִבְּךָ בָּטוּחַ.

דַּע! עוֹלָמְךָ עוֹד לֹא חָרַב,
עוֹד תַּרְנְגוֹל קוֹרֵא עַל גֶּדֶר,
בְּכָל שְׁבִילָיו, פִּנּוֹת סְתָרָיו,
בְּכָל גְּזָעָיו מַרְעִיפֵי שְׂרָף
גַּן עֶדְנְךָ עוֹד נָב כְּקֶדֶם.

שָׁם עוֹד נִצָּב הָעֵץ הַשָּׁב,
וּכְבַעַל אֲחִיזַת־עֵינַיִם
הוּא מְנַעֵר מִשַּׁרְווּלָיו
עוֹפוֹת, זְמִירוֹת, פֵּרוֹת־זָהָב
וְדִינְרֵי־שֶׁמֶשׁ מִלֹּא חָפְנָיִם.

אֵין זוֹ כְּלָל סִיעָה חַיִּים לֶנְסְקִי

אֵין זוֹ כְּלָל סִיעָה שֶׁל יוֹנֵי צָחַר —
שְׁנוֹת בְּחוּרַי יָצְאוּ לַעֲרֹךְ גּוֹלָה.
עוּפוּ, עֲלוּמַי, אֶל נוֹף הַשַּׁחַר,
שָׁם חוֹלְמָה דֶּבְדְּבָנִיָּה כַּלָּה.

מִסְרוּ לָהּ שָׁלֹשׁ בְּשׂוֹרוֹת הַלָּלוּ:
הָרִאשׁוֹנָה — כִּי אֲהַבְתִּיהָ מְאֹד,
הַשְּׁנִיָּה — שַׁעֲרֵי יוֹם תְּמוֹל נִנְעָלוּ,
הַשְּׁלִישִׁית — כִּי לֹא אֶרְאֶנָּה עוֹד.

יונתן רטוש (1908-1981) נולד בפולין וב־1921 עלה עם משפחתו ארצה. אי אפשר להציג את דמותו של רטוש מבלי לומר משהו על התנועה הכנענית שאליה השתייך. תנועה זו הבליטה את הזיקה הקדומה בין העם לבין הארץ (כנען), וראתה בשלילה את התרבות היהודית, שנוצרה במשך אלפיים שנות גלות, וכן את הקשר של תושבי הארץ עם יהודי התפוצות. רעיונות אלה, שלהם נתן רטוש ביטוי קיצוני במאמריו (שעליהם חתם בשם אוריאל שלח), עיכבו במידה רבה את התקבלותו כמשורר בעל שיעור קומה.
בשירתו המוקדמת, המצטיינת במקצבים עזים ובתבניות משוכללות של ניגודים ותקבולות, השתמש רטוש ברובדי לשון מקראיים ואף שילב בה סמלים וביטויים מהתרבויות הכנעניות הקדומות. שירתו המאוחרת יותר נשגבת פחות בתכניה ובסגנונה וקלה יותר להבנה. שני השירים המובאים בהמשך שייכים לחטיבה המאוחרת יותר של שירתו.

עֶלְבּוֹן יוֹנָתָן רָטוֹשׁ

כְּשֶׁאֲנַחְנוּ אוֹהֲבִים אֶת
מִישֶׁהוּ
אָז זֶה כּוֹאֵב לָנוּ
כְּשֶׁזֶּה מַכְאִיבוֹ —

וּכְשֶׁמִּישֶׁהוּ מַעֲלִיב אוֹתָנוּ
אָז אֲנַחְנוּ מוּכָנִים לֶאֱכֹל אוֹתוֹ
חַיִּים —

עַכְשָׁו
תְּאָרוּ לָכֶם —
כַּמָּה זֶה מַכְאִיב
כְּשֶׁמִּישֶׁהוּ
— שֶׁאֲנַחְנוּ אוֹהֲבִים
וּמַכְאִיבִים אוֹתוֹ
הַרְבֵּה הַרְבֵּה —
הַרְבֵּה שָׁנִים —

— קָם וּמַעֲלִיב —
פָּשׁוּט מֵגִיב

יְלָדוֹת יוֹנָתָן רָטוֹשׁ

אֲבָל עַכְשָׁו יֵשׁ לִי חֲבֵרוֹת,
בֶּאֱמֶת.

אַף פַּעַם לֹא הָיוּ לִי חֲבֵרוֹת.
וְהִנֵּה עַכְשָׁו,
כְּשֶׁכְּבָר אֵינֶנִּי יַלְדָּה,
וְאֵינֶנִּי עוֹד רְצִינִית,
וְאֵינֶנִּי חֲרֵדָה לְדַעַת הַקָּהָל
— יֵשׁ לִי חֲבֵרוֹת

וְהֵן כָּל מַה שֶׁהָיִיתִי
וְלֹא יָכֹלְתִּי לִהְיוֹת.

ש׳ שלום הוא שלום יוסף שפירא (1904-1991), נולד בפולין. ב־1922 עלה ארצה עם כל משפחתו, והם התיישבו בירושלים. אחרי כמה שנים עבר עם אביו לכפר חסידים, שם עסק בהוראה ובעבודת כפיים. הוא כיהן שנים רבות כיו״ר אגודת הסופרים. ש׳ שלום זכה לאריכות ימים ופרסם קבצים רבים של שירה. בשירתו אפשר למצוא שילוב בין הקול האישי הלירי לבין תגובות על מאורעות הזמן במישור הלאומי, החל ממאורעות הדמים בארץ ולאורך שנות המדינה.

שָׁמְרֵנִי אֱלֹהִים מִשְׂנוֹא אֶת אָחִי הָאָדָם... ש׳ שָׁלוֹם

שָׁמְרֵנִי, אֱלֹהִים, מִשְׂנוֹא אֶת אָחִי הָאָדָם,
שָׁמְרֵנִי מִזְּכֹר אֶת אֲשֶׁר מֵאִבִּי לִי עוֹלֵל.
בִּדְעֹךְ כָּל כּוֹכְבֵי רְקִיעַי וְקוֹל הַנְּשָׁמָה בִּי נָדַם —
אַל נָא תְּבוֹאֵנִי שׂוֹאָה, עָלָיו אַשְׁמָתוֹ לְגוֹלֵל.

כִּי הוּא מְחוֹזִי הֶעָלוּם וּבוֹ אָנֹכִי מִשְׁתַּקֵּף
כְּהֵלֶךְ הַבָּא מִמְּזָרִים וְצוֹפֶה אֶת פָּנָיו בָּאֲגָם.
שַׁלְמָה הָיוּ נַפְתּוּלַי וּלְמִי אֲתַנֶּה אֶת הַכְּאֵב —
אִם סַהַר לֵילִי הָרָחוֹק חָלוּל מִתּוֹכוֹ וְנִפְגָּם?

וְעֵת הַשְּׁעָרִים נְעוּלִים וְחֹשֶׁךְ רוֹבֵץ עַל הָעִיר,
וַאֲנִי מְרֻתָּק אֶל סַלְעִי, מְנֻדָּח וּמְנֹעָר אַהֲבָה —
תְּנֵנִי לִרְאוֹת בּוֹ נִיצוֹץ, רַק נִיצוֹץ שֶׁעוֹדֶנּוּ מֵאִיר,
לְמַעַן אֵדַע כִּי גַם בִּי, כִּי גַם בִּי עוֹד הַכֹּל לֹא כָּבָה.

מערכונים

ראול דופי, באופרה, 1941 *Spadem 1992*

הדוב אנטון פ׳ צ׳כוב*

מהתלה במערכה אחת

מרוסית: אילנה רייכוורגר

הדמויות הפועלות:

לנה איבנובנה פופובה, אלמנה עם גומות חן, בעלת אחוזה.

גריגורי סטפנוביץ׳ סמירנוב, בעל אחוזה בשנות העמידה.

לוקא, משרתה של פופובה, ישיש.

הטרקלין באחוזתה של פופובה

תמונה א׳

פופובה (בבגדי אבל, לא גורעת מבטה מתצלום) ולוקא.

לוקא: אי אפשר ככה, גבירתי... את ממש הורגת את עצמך... הנה החדרנית והמבשלת הלכו ליער ללקוט גרגרים, כל מה שרק נושם שמח ועליז, אפילו החתולה מוצאת לה את הנאותיה, מתהלכת בחצר וצדה ציפורים, ורק את יושבת בחדר כל היום, כמו במנזר, ולא נהנית משום דבר. כן, באמת! תעשי חשבון — הרי כבר שנה תמימה לא יצאת מפתח הבית!...

פופובה: וגם לא אצא לעולם... לשם מה ולמה? חיי תמו כבר. הוא שוכב בקבר, ואני קברתי את עצמי בין ארבעת הכתלים הללו... שנינו מתים.

לוקא: הרי לך! אוי לאוזניים שכך שומעות. ניקולאי מיכאילוביץ מת, נשמתו עדן, ככה זה, רצון האלוהים הוא... התאבלת עליו — ודי, יש מידה לכל דבר. הרי לא לנצח תבכי אותו ותלבשי שחורים. גם אני, מתה עלי אשתי בשעתה... ומה? התאבלתי עליה, בכיתי חודש ימים ודי; להתאבל כל הימים — אפילו האישה לא שווה את זה. (נאנח) לכל השכנים פנית עורף, את לא מבקרת אף אחד וגם לא מארחת. אנחנו חיים כמו עכבישים, במחילה, לא רואים את אור השמש. את המקטורן שלי כבר כרסמו עכברים... אילו לא היו כאן אנשים טובים — מילא, אבל הרי כל הסביבה מלאה אדונים נכבדים... בריבלוב חונה גדוד, והקצינים שם — דובשניות ממש, אי אפשר לגרוע עין! ובמחנה, כל יום שישי נשף, וכמעט כל יום מנגנת התזמורת הצבאית... אה, גבירתי! צעירה יפה כמוך, שכל

* ראו פרטים אודותיו בעמ׳ 172.

החיים לפניה, צריכה לחיות לה להנאתה... בעוד עשר שנים תרצי פתאום לבלות ולעשות רושם על האדונים הקצינים, אבל אז כבר יהיה מאוחר מדי.

פופובה: (בהחלטיות) אני מבקשת ממך: לעולם אל תדבר אִתי על זה! אתה יודע, מאז שמת ניקולאי מיכאילוביץ', לחיים אין יותר ערך בעיני. נדמה לך שאני חיה, אבל זה רק נדמה לך! נשבעתי לא להסיר מעלי את בגדי האבלות ולא לראות את אור השמש עד יום מותי... אתה שומע! שתראה נשמתו עד כמה אני אוהבת אותו. כן, אני יודעת, זה לא סוד שהוא פגע בי לא פעם, התאכזר אלי ואפילו בגד בי, אבל אני אשמור לו אמונים עד הקבר ואוכיח לו עד כמה אני יכולה לאהוב. שם בעולם הבא הוא יראה אותי כפי שהייתי לפני מותו.

לוקא: במקום כל הדיבורים האלה, מוטב שהיית יוצאת לטייל מעט בגן, או מצווה לרתום את טובי או את וליקאן ונוסעת קצת לבקר את השכנים בסביבה...

פופובה: אה! (בוכה)

לוקא: גבירתי! גבירתי! מה קרה! אלוהים עִמך!

פופובה: הוא כל כך אהב את טובי! תמיד רכב עליו אל הקורצ'יגינים או אל הוולאסובים. כמה יפה היה רוכב! כמה חן היה בגופו כשמשך אליו בכל הכוח את המושכות! אתה זוכר? טובי! טובי! תגיד באורוה שייתנו לו היום מנה נוספת של מספוא.

לוקא: כמצוותך!

(צלצול חזק בדלת)

פופובה: (נרעדת) מי זה! תגיד שאני לא מקבלת אף אחד!

לוקא: הבנתי! (הולך).

תמונה ב'

פופובה (לבדה)

פופובה: (מביטה בתצלום) עוד תראה, ניקולאס, איך אני יודעת לאהוב ולסלוח... אהבתי תדעך יחד אתי, כשיחדל לבי האומלל להלום בקרבי (צוחקת, מתוך דמעות), ואינך מתבייש! אני, אישה צייתנית ומסורה, הסתגרתי מאחורי מנעול ובריח ואשאר נאמנה לך עד הקבר, ואילו אתה... אינך מתבייש, פרחח שכמותך! בגדת בי, עשית לי סצינות, נעלמת מהבית לשבועות שלמים...

תמונה ג'

פופובה ולוקא.

לוקא: (נכנס, מרוגש מאוד) גבירתי, מישהו שואל עליך. מבקש לראותך...

פופובה: לא אמרת לו שמאז מות בעלי אינני רואה איש?

לוקא: אמרתי, אבל הוא לא רוצה לשמוע, טוען שזה בעניין דחוף מאוד.

פופובה: בשום פנים ואופן!

לוקא: אמרתי לו, אבל... איזה שד משחת... מגדף ונדחף ממש לתוך החדר... הנה, הוא עומד כבר בחדר האוכל...

פופובה: (עצבנית) טוב, תכניס אותו... איזו גסות רוח!

(לוקא הולך)

פופובה: איזה אנשים קשים! מה הם רוצים ממני? למה הם מפריעים את שלוותי? (נאנחת) לא, כנראה באמת אצטרך לפרוש למנזר... (שוקעת בהרהורים) כן, למנזר...

תמונה ד'

פופובה, לוקא וסמירנוב

סמירנוב: (נכנס ופונה ללוקא) גולם, אוהב לפטפט הרבה, הא?... חמור! (מבחין בפופובה. בנימוס) גבירתי, יש לי הכבוד להציג את עצמי: קצין לשעבר בחיל התותחנים, בעל האחוזה גריגורי סטפנוביץ' סמירנוב! אני נאלץ להטריד אותך בעניין חשוב ביותר...

פופובה: (מבלי להושיט לו את ידה) מה רצונך?

סמירנוב: בעלך המנוח, שהיה לי הכבוד להכירו, נשאר חייב לי אלף ומאתיים רובל. ומכיוון שעלי לשלם מחר ריבית בבנק החקלאי, אבקשך, גבירתי, לשלם לי את הכסף הזה לאלתר.

פופובה: אלף ומאתיים... על מה היה בעלי חייב לך?

סמירנוב: הוא נהג לקנות אצלי מספוא.

פופובה: (נאנחת, פונה ללוקא) אל תשכח, לוקא, לומר שייתנו לטובי מנה נוספת של מספוא. (לוקא יוצא, היא פונה אל סמירנוב) אם ניקולאי מיכאילוביץ' נשאר חייב לך, אני אשלם, כמובן. אבל, תסלח לי בבקשה, היום אין לי כסף מזומן. מחרתיים יחזור סוכן הבית שלי מן העיר, ואני אומר לו לשלם את המגיע לך. אבל בינתיים אינני יכולה למלא את בקשתך... חוץ מזה, היום מלאו בדיוק שבעה חודשים מיום שמת עלי בעלי, ומצבי הנפשי לא מאפשר לי להתעסק עכשיו בענייני כספים.

סמירנוב: ומצבי הנפשי הוא כזה, שאם מחר לא אשלם את הריבית, אני פשוט אפשוט את הרגל. יעקלו לי את האחוזה!

פופובה: מחרתיים תקבל את הכסף שלך.

סמירנוב: אני צריך את הכסף, ולא מחרתיים אלא היום.

פופובה: סלח לי, היום לא אוכל לשלם לך.

סמירנוב: ואני לא יכול לחכות עד מחרתיים.

פופובה: אז מה לעשות שאין לי עכשיו כסף?

סמירנוב: כלומר, אינך יכולה לשלם?

פופובה: אינני יכולה...

סמירנוב: המם... וזה סופי?

פופובה: כן, סופי.

סמירנוב: סופי, את בטוחה?

פופובה: אני בטוחה.

סמירנוב: תודה לך מקרב לב. טוב לדעת. (מושך בכתפיו) ועוד רוצים שאשמור על קור רוח! פוגש אותי עכשיו בדרך מנהל המס ושואל: "למה אתה נרגז כל כך, גריגורי סטפנוביץ'?" אלי שבשמים, איך לא אתרגז? אני צריך את הכסף הזה כאוויר לנשימה... יצאתי מהבית אתמול עם שחר, עברתי אצל כל בעלי החוב, ולו היה אחד מהם, לפחות, מחזיר לי את הכסף! אני רצוץ כמו כלב, ישנתי בלילה השד יודע איפה, באיזה פונדק יהודי עלוב, ליד חבית וודקה... וסוף סוף אני מגיע לכאן, מרחק שבעים וֶרסטָאות* מביתי, ומקווה לגבות את הכסף, ומה אני מקבל? "מצב־נפשי"! איך אפשר לא להתרגז?

פופובה: נדמה לי שאמרתי במלים ברורות: כשיחזור סוכן הבית שלי תקבל את הכסף.

סמירנוב: אבל אני באתי אליך ולא אל סוכן הבית שלך! בשביל מה אני צריך, לכל הרוחות, את סוכן הבית שלך?

פופובה: סלח לי, אדוני הנכבד, אבל אני לא רגילה לביטויים מוזרים כאלה, ולא לנימה כזאת. אין לנו על מה לדבר עוד (יוצאת במהירות).

---

* **ורסטאות:** מידת אורך מקובלת ברוסיה, מעט יותר מקילומטר.

תמונה ה'

סמירנוב (לבדו)

סמירנוב: ומה תאמרו על זה! מצב נפשי... הבעל נפטר לפני שבעה חודשים! אבל אני — אני צריך לשלם את הריבית, לא? נו, כן, בעלך נפטר, מצב נפשי יש לך וכל מיני שטויות... סוכן הבית נסע לאן־שהוא, ייקח אותו השד, ואני, מה אני אמור לעשות? לברוח מבעלי החוב בכדור פורח, או מה? ואולי להטיח את ראשי בקיר? אני מגיע אל גרוזדוב — הוא לא בבית, ירושביץ' מתחבא איפה שהוא, עם קוריצין התקוטטתי, ובקושי התאפקתי לא לזרוק אותו דרך החלון, למאזוטוב יש כולרה, לזאת כאן — מצב נפשי. אף נבל לא משלם! וכל זה מכיוון שפינקתי אותם יותר מדי. מכיוון שאני רכיכה, סמרטוט, סבתא זקנה! הייתי יותר מדי עדין אִתם! חכו, חכו! אני עוד אראה לכם! אני לא ארשה לשטות בי, לכל הרוחות! אני נשאר כאן ולא זז מפה עד שהיא תשלם לי! ברר!... אני כל כך כועס היום, כל כך כועס! כל העצבים שלי רועדים, כולי נחנק מרוב כעס... אוי, אלוהים אדירים, אפילו רע לי פתאום! (צועק) היי, משרת!

תמונה ו'

סמירנוב ולוקא

לוקא: (נכנס) מה רצונך?

סמירנוב: תביא לי קוואס* או מים!

(לוקא יוצא)

סמירנוב: לא, זה ממש טירוף! אדם זקוק לכסף כמו אני לא יודע מה, רק להתאבד נשאר לו, אבל היא לא משלמת משום שהיא, מה לעשות, לא במצב נפשי מתאים להתעסק בענייני כספים!... איזה היגיון נשי! היגיון של חצאית! בגלל זה לא אהבתי אף פעם לדבר עם נשים. אני מעדיף לשבת על חבית של אבק שרֵפה מאשר לדבר עם אישה. בררר!... יש לי ממש צמרמורת, כל כך הרגיזה אותי החצאית הזאת! ברגע שאני רואה אפילו מרחוק מין יצור פיוטי שכזה, מיד אני מקבל עוויתות ברגליים. זוועה!

* **קוואס:** משקה רוסי תוסס.

תמונה ז׳

סמירנוב ולוקא

לוקא: (נכנס ומביא מים) הגברת חולה ואינה מקבלת איש.

סמירנוב: הסתלק!

(לוקא יוצא)

סמירנוב: חולה ואינה מקבלת! לא צריך, אל תקבלי... אני נשאר לשבת פה עד שתיתני את הכסף. תהיי חולה שבוע — אשב שבוע... שנה — אשב גם שנה... אני, חמדתי, אני את שלי אקבל! אותי לא תשחדי לא בבגדי אבל ולא בגומות חן... ראינו גם ראינו את גומות החן הללו! (קורא בעד החלון) סימון, התר את הסוסים! אנחנו לא עוזבים כל כך מהר! אני נשאר כאן! תגיד שם באורוה שייתנו מספוא לסוסים! היי, בהמה שכמותך, שוב הסתבכה אצלך הרתמה השמאלית במושכות! (מחקה אותו) אין דבר... אני עוד אראה לך — אין דבר! (נסוג מן החלון) עסק ביש... החום בלתי נסבל, כסף אני לא רואה מאף אחד, בקושי ישנתי הלילה, וכאן, נוסף לכול, אני מקבל את בגדי האבל האלה בתוספת מצב נפשי... ראשי כואב... ללגום קצת וודקה, אולי? כן, למה לא? (צועק) היי, משרת!

לוקא: (נכנס) מה רצונך?

סמירנוב: כוסית וודקה!

לוקא יוצא.

סמירנוב: אוף! (מתיישב ומתבונן בבגדיו) כן, אין מה לומר, יופי של הופעה! כולי מאובק, המגפיים מטונפים, לא רחוץ, לא מסורק, כל האפודה מלאה קש... הגברת בטח חשבה אותי לשודד דרכים. (מפהק) קצת לא מנומס להופיע בטרקלין בצורה כזאת. מילא, לא נורא... כאן אני לא אורח אלא גובה חובות, וגובי חובות אינם חייבים בגינוני טקס...

לוקא: (נכנס ומגיש את הוודקה) אתה מרשה לעצמך יותר מדי, אדוני...

סמירנוב: (בכעס) מה?

לוקא: אני... לא, זאת אומרת... אני בעצם...

סמירנוב: עם מי אתה חושב שאתה מדבר? שתוק!

לוקא: (הצִדה) צרה צרורה על הראש שלנו... איזה שד הביא אותו לכאן...

לוקא יוצא.

סמירנוב: הו, כמה אני כועס! כל כך כועס עד שהייתי יכול לחנוק מישהו... ממש נהיה לי רע... (צועק) משרת!

תמונה ח׳

פופובה וסמירנוב

פופובה: (נכנסת בעיניים מושפלות) אדוני הנכבד, בבדידותי נגמלתי כבר לגמרי מקולות אדם, ואיני יכולה לסבול צעקות. אני מבקשת ממך בכל לשון של בקשה, אל תפריע את שלוותי!

סמירנוב: שלמי לי ואסע מכאן.

פופובה: אמרתי לך במלים ברורות: אין לי עכשיו כסף מזומן, תמתין עד מחרתיים.

סמירנוב: וגם לי היה הכבוד לומר לך בשפה ברורה: אני צריך את הכסף היום ולא מחרתיים. אם לא תשלמי לי היום, אצטרך מחר לתלות את עצמי.

פופובה: אבל מה לעשות אם אין לי כסף? מה אתה רוצה?

סמירנוב: אז לא תשלמי לי מיד? לא?

פופובה: אין לי...

סמירנוב: אם כך, אני נשאר לשבת פה עד שאקבל את מה שמגיע לי... (מתיישב) מחרתיים תשלמי? יפה! אשב לי פה עד מחרתיים, בדיוק כך... (קופץ ממקומו) אני שואל אותך: אני צריך מחר לשלם את הריבית, או לא? ואולי את חושבת שאני מתלוצץ?

פופובה: אדוני הנכבד, אבקש ממך לא לצעוק! פה לא אורוה!

סמירנוב: לא שאלתי אותך על אורוה, אלא — האם אני צריך לשלם מחר את הריבית, או לא?

פופובה: אינך יודע איך מתנהגים בחברת אישה!

סמירנוב: הו, באמת, אני יודע טוב מאוד איך מתנהגים בחברת אישה!

פופובה: לא, אינך יודע! אתה אדם חסר חינוך וגס רוח! אנשים הגונים אינם מדברים כך עם נשים!

סמירנוב: תראו תראו, הפלא ופלא! ואיך עלי לדבר אִתך? אולי בצרפתית? (מתרגז ומכווץ שפתיו בחנחון) מאדאם, ז׳ה וו פרי*... מה שפר חלקי שאינך משלמת לי את הכסף... אוי, פארדון**, שהפרעתי את שלוותך! איזה מזג אוויר נפלא היום! ובגדי האבל הללו כל כך הולמים אותך! (קד קידה לעגנית)

פופובה: זה גס ולא מצחיק.

סמירנוב: (מחקה אותה) גס ולא מצחיק! אני לא יודע איך להתנהג בחברת נשים!

---

* **ז׳ה וו פרי:** בבקשה (בצרפתית)

** **פארדון:** סליחה (בצרפתית).

גבירתי, אני ראיתי יותר נשים בימי חיי מאשר את ראית דרורים! שלוש פעמים נלחמתי בדו־קרב בגלל נשים, שתים עשרה נשים עזבתי ותשע נשים עזבו אותי! כן, כן! היו זמנים ששיחקתי את הטיפש, המתקתי סוד, הייתי רך כחמאה, פי הפיק מרגליות, קדתי קידות לכל עבר... אהבתי, סבלתי, נאנחתי לאור הלבנה, התמוגגתי, נמסתי, דמי קפא בעורקי... אהבתי עד מוות, עד טירוף, בכל מיני צורות, ייקח אותי השד! ברברתי בלי הפסקה על שוויון זכויות לנשים, את מחצית הוני בזבזתי על רגשות עדינים שכאלה, אבל עכשיו, הו לא! עכשיו לא תוליכוני שולל! לא עוד! "עיניים שחורות, עיניים יוקדות", שפתי ארגמן, גומות חן בלחיים, ירח, לחשושים, אנחות אהבים — בשביל כל אלה, גבירתי, לא אתן עכשיו אפילו אגורה שחוקה אחת! אינני מדבר על הנוכחים, אבל כל הנשים כולן, מגדולה עד קטנה — כולן כאחת עקשניות, צבועות, רכלניות, קנאיות, שקרניות עד לשד עצמותיהן, המוניות, קטנוניות, קשות לב, בעלות היגיון מעוות, ומה שנוגע לעניין הזה (טופח על מצחו), סלחי לי על גילוי הלב — אבל אפילו לאנקור יש שכל פי עשרה מלכל פילוסוף בחצאית! רק תסתכלי על מין יצור פיוטי שכזה: מלמלה, בשמים, אלילה ממש, אלף מעלות טובות, אבל תביטי אל נפשה פנימה — והנה היא תנין מצוי ותו לא! (תופס במשענת הכיסא, הכיסא חורק ונשבר) אבל מה שמרגיז יותר מכל הוא שאותו תנין מדמה לעצמו, משום מה, שפאר היצירה שלו, הפריבילגיה* שלו, המונופול שלו — הם הרגשות העדינים! לכל הרוחות, אם יש אישה שמסוגלת לאהוב מישהו מלבד הפודל שלה, אני מוכן לתלות את עצמי ברגליים, הִנה כאן על המסמר הזה! רק לַיְלל ולשפוך דמעות כמים היא מסוגלת! בשעה שהגבר מתייסר ומקריב את עצמו — היא, אהבתה מתבטאת בכך שהיא מנפנפת בשובל שמלתה ומשתדלת להפיל את הגבר בפח. לרוע מזלך את אישה, ואת ודאי מכירה בעצמך את הטבע הנשי. אמרי לי בכנות: הראית מימייך אישה ישרה, נאמנה ויציבה באהבה? לא ראית! נאמנות ומסורות הן רק הזקנות והמכוערות בלבד! קל יותר למצוא חתול עם קרניים או תרנגול בר לבן מאשר אישה נאמנה!

פופובה: תסלח לי בבקשה, אז מי לדעתך נאמן ויציב באהבה? הגבר אולי?

סמירנוב: ודאי שהגבר!

---

*פריבילגיה: זכות יתר.

פופובה: הגבר! (צוחקת במרירות) הגבר נאמן ויציב באהבה! מה אתה סח?! (בלהט) באיזו זכות אתה בכלל אומר את זה? הגברים נאמנים ויציבים! אם אתה רוצה לדעת, אגיד לך שמכל הגברים שהכרתי עד היום היה בעלי המנוח הנפלא מכולם... אהבתי אותו אהבה עזה, בכל נפשי ומאודי, כמו שרק אישה צעירה ומשוחררת יכולה לאהוב, נתתי לו את נעורי, את אושרי, את חיי, את רכושי, נשמתי רק למענו, עבדתי אותו עבודת אלילים, ו... ומה? הוא, הנפלא בגברים, רימה אותי על כל צעד ושעל באופן הנפשע ביותר! אחרי מותו מצאתי במגירת שולחנו קופסה מלאה מכתבי אהבה, ובחייו — מה נורא להיזכר בזה! — הוא היה נעלם מהבית לשבועות שלמים, חיזר לעיני אחרי נשים אחרות ובגד בי, בזבז את כספי, שם ללעג את רגשותי... ולמרות כל אלה אהבתי אותו והייתי נאמנה לו... ויותר מזה — הנה הוא מת, ואני עדיין שומרת לו אמונים. קברתי את עצמי לעד בין ארבעת הכתלים הללו, ולא אסיר את בגדי האבלות עד יום מותי...

סמירנוב: (בצחוק של בוז) אבלות!... באמת, למי את חושבת אותי? כאילו אינני יודע לשם מה את לובשת שמלה שחורה זו, ולמה קברת את עצמך בין ארבעת הכתלים הללו! אלא מה! זה הרי כל כך מסתורי, כל כך פיוטי! הנה יעבור לו מול האחוזה איזה קצין או איזה משורר עלוב, יביט אל החלון ויחשוב בלבו: "כאן חיה תמרה* המסתורית, שבשל אהבתה לבעלה קברה את עצמה בין ארבעה כתלים." שמענו, שמענו על הטריקים האלה!

פופובה: (מזנקת ממקומה) מה? איך אתה מעז לומר לי את כל הדברים האלה?

סמירנוב: אמנם קברת את עצמך חיים, אבל לא שכחת לפדר את פנייך!

פופובה: איך אתה מעז לדבר אלי ככה?

סמירנוב: אל תצעקי, בבקשה, אני לא משרת! הרשי לי לקרוא לדברים בשמם. אני לא אישה, ואני רגיל להביע את דעתי בצורה גלויה וישרה! הואילי נא לא לצעוק!

פופובה: אני לא צועקת, אתה צועק! הואילה נא לעזוב אותי במנוחה!

סמירנוב: שלמי לי את הכסף ואסע.

פופובה: לא אתן לך שום כסף!

***תמרה:** דמות המופיעה בשירו של המשורר הרוסי לֶרמוֹנְטוֹב (1814-1841) ולקוחה מאגדה קוקזית עתיקה. המלכה תמרה חיה בארמון מבודד ומושכת אליה גברים באמצעות שירתה המופלאה. כאשר נלכדים הגברים בארמונה, היא ממיתה אותם.

סמירנוב: לא, תיתני גם תיתני!

פופובה: הנה, להכעיס, לא תקבל אפילו אגורה! עזוב אותי במנוחה!

סמירנוב: אין לי העונג להיות לא בעלך ולא ארוסך, ולפיכך, בבקשה, אל תעשי לי סצֶינות. (מתיישב) אני לא אוהב את זה.

פופובה: (משתנקת מרוב כעס) התיישבת?

סמירנוב: התיישבתי.

פופובה: אבקשך ללכת!

סמירנוב: החזירי את הכסף... (הצִדה) הו, אני כל כך כועס! כל כך כועס!

פופובה: אני לא מתכוונת לשוחח עם מנוולים! תסתלק מכאן! (שתיקה קצרה) אתה לא הולך? לא?

סמירנוב: לא.

פופובה: לא?

סמירנוב: לא!

פופובה: טוב! (מצלצלת בפעמון)

תמונה ט'

סמירנוב, פופובה ולוקא

פופובה: לוקא, תראה לאדון את הדרך החוצה!

לוקא: (ניגש אל סמירנוב) אדוני, הואילה נא לצאת כאשר מבקשים ממך! אין לך מה...

סמירנוב: סתום את הפה! עם מי אתה חושב שאתה מדבר? אני אעשה ממך סלט!

לוקא: (אוחז את חזהו) אוי, אלוהים!... אוי, אלוהים! (נופל על הכורסה) אוי, רע לי, רע לי! אין לי אוויר!

פופובה: איפה דאשה? דאשה! (צועקת) דאשה! פלגיה! דאשה! (מצלצלת בפעמון)

לוקא: אוי, כולם הלכו ליער ללקוט גרגרים... אין איש בבית... אוי, רע לי! מים!

פופובה: בבקשה להסתלק מכאן! החוצה!

סמירנוב: אולי תואילי להיות קצת יותר מנומסת.

פופובה: (קופצת את אגרופיה ורוקעת ברגליה) חזיר שכמוך! דוב גס! מפלצת!

סמירנוב: מה? מה אמרת?

פופובה: אמרתי שאתה דוב, מפלצת!

סמירנוב: (מתקרב אליה באיום) סלחי לי, באיזו רשות את מעליבה אותי?

פופובה: כן, אני מעליבה אותך... אז מה? אתה חושב שאני פוחדת ממך?

סמירנוב: ואת חושבת שאם את יצור פיוטי אז יש לך זכות להעליב אותי ולצאת

מזה בשלום? כן? דו־קרב אני רוצה!

לוקא: אלוהים אדירים!... רחם עלינו!... מים!

סמירנוב: דו־קרב!

פופובה: אתה חושב שאם יש לך אגרופי ברזל וגרון של שור אז אני פוחדת ממך? אה? מפלצת שכמוך!

סמירנוב: דו־קרב! לא ארשה לשום איש להעליב אותי ולא אכפת לי שאת אישה, יצור חלש!

פופובה: (משתדלת לצעוק חזק יותר ממנו) דוב! דוב! דוב!

סמירנוב: הגיע הזמן להיפטר סוף סוף מן המשפט הקדום לפיו רק הגברים חייבים לשלם בעד עלבון! שוויון זכויות אז שוויון זכויות, לכל הרוחות! לדו־קרב!

פופובה: דו־קרב אתה רוצה? אדרבה!

סמירנוב: תיכף ומיד!

פופובה: תיכף ומיד! נשארו אצלי האקדחים של בעלי... מיד אביא אותם... (יוצאת במהירות וחוזרת), אה, באיזו הנאה אתקע כדור במצח הדוב שלך! ייקח אותך השד! (יוצאת).

סמירנוב: אני אחסל אותה כמו אפרוח! אני לא ילדון, ולא איזה כלבלב רגשן, אין אצלי יצורים חלשים!

לוקא: אלוהים אדירים!... (נופל על ברכיו לפני סמירנוב) עשה עמי חסד, רחם עלי, על הזקן, לך מכאן! הפחדת אותי עד מוות, ועכשיו אתה עוד רוצה לצאת לדו־קרב!

סמירנוב: (לא שומע אותו) דו־קרב! זה באמת שוויון זכויות, שחרור האישה! כאן שני המינים שווים! אהרוג אותה מתוך עיקרון! אבל איזו אישה! (מחקה אותה) "ייקח אותך השד... אתקע כדור במצח הדוב שלך..." איזו אישה!! השתלהבה כולה, העיניים נוצצות... קיבלה את ההזמנה! בחיי, אף פעם לא ראיתי אישה כזאת...

לוקא: (בוכה) בבקשה ממך, לך! תמיד אתפלל לאלוהים בעדך!

סמירנוב: איזו אישה! הנה, את זה אני מבין! זו אישה כלבבי! לא דג מלוח, לא רכיכה, אלא אש וגופרית, אבק שרֵפה, פגז! ממש חבל להרוג אותה!

לוקא: (בוכה) לך! בבקשה ממך!

סמירנוב: היא בהחלט מוצאת חן בעיני! בהחלט! אמנם יש לה גומות חן, אבל היא מוצאת חן בעיני! אני מוכן אפילו לוותר לה על החוב... וגם כעסי חלף כלא היה... אישה מדהימה!

טולוז לוטרֶק, איור לסיפור 'היפה והחיה' שפורסם בעיתון הצרפתי 'לֶה פיגרו', *1895*.

תמונה י׳

הקודמים ופופובה

פופובה: (מביאה את האקדחים) הנה הם, האקדחים... אבל לפני שנתחיל לירות, תואיל להראות לי איך יורים... מעולם לא החזקתי אקדח בידי.

לוקא: הצל אותנו, אלוהים, רחם עלינו... אלך לחפש את הגנן ואת הרכב... איזו צרה צרורה על הראש שלנו! (יוצא).

סמירנוב: (בוחן את האקדחים) תראי, יש כמה סוגי אקדחים... יש אקדחים מיוחדים לדו־קרב, מסוג מורטימר, עם פיקה. ואלה שלך הם מסוג סמית ווסון, עם פעולה משולשת, תוף ונוקר... אקדחים מצוינים! הם עולים לכל הפחות תשעים רובל הזוג... מחזיקים את האקדח הנה כך... (הצָדה) העיניים, העיניים האלה! אישה משגעת!

פופובה: כך?

סמירנוב: כן, כך... אחר־כך את דורכת... הנה ככה את מכוונת... הראש קצת לאחור! תמתחי את היד כמה שיותר... ככה... אחר כך באצבע הזאת את לוחצת כאן — וזה הכול... אבל הכי חשוב: לא להתרגש, ולכוון בלי חיפזון... להשתדל שהיד לא תרעד.

פופובה: טוב... אבל לא נוח לירות בחדר, נצא לגן.

סמירנוב: נצא. אבל אני מזהיר אותך: אני אירה באוויר.

פופובה: רק זה חסר לי! מדוע?

סמירנוב: מפני ש... מפני ש... זה ענייני מדוע!

פופובה: אתה פוחד? כן? א־א־ה! לא אדוני, לא תתחמק! הואילה נא ללכת אחרי! אני לא אירגע עד שאפלח לך את המצח... את המצח הזה שאני כל כך שונאת! פוחד?

סמירנוב: כן, פוחד.

פופובה: שקר! מדוע אינך רוצה דו־קרב?

סמירנוב: מפני ש... מפני שאת... מוצאת חן בעיני.

פופובה: (בצחוק מר) אני מוצאת חן בעיניו! יש לו החוצפה להגיד שאני מוצאת חן בעיניו! (מורה לו על הדלת) בבקשה.

סמירנוב: (מניח את האקדח בשתיקה, לוקח את כובעו והולך, נעצר ליד הדלת, רגע הם מסתכלים זה בזה בלי להוציא הגה, אחר כך הוא ניגש בהיסוס אל פופובה): שמעי... את עדיין כועסת? גם אני מעוצבן כהוגן, אבל, תביני, איך לומר... העניין הוא בזה... את מבינה, מין סיפור שכזה... בעצם... (צועק) נו, מה אני אשם שאת מוצאת חן בעיניי? (תופס במסעד הכיסא

שחורק ונשבר תחתיו) לעזאזל, איזה רהיטים שבירים! את מוצאת חן בעיני! הבנת? אני... אני כמעט מאוהב!

פופובה: תתרחק ממני — אני שונאת אותך!

סמירנוב: אלוהים אדירים, איזו אישה! כל ימי חיי לא ראיתי דבר כזה! אני אבוד! מחוסל! נפלתי בפח, כמו עכבר במלכודת!

פופובה: זוז מכאן, או שאני יורה!

סמירנוב: תירי! את לא מבינה איזה אושר הוא למות מול מבטן של העיניים הנפלאות האלה, למות מיריית אקדח שמחזיקה בו יד משיית זו... יצאתי מדעתי! שקלי היטב היטב והחליטי מיד, מפני שאם אצא מכאן שוב לא נתראה לעולם! החליטי... אני בעל אחוזה, אדם הגון, יש לי עשרת אלפים רובל הכנסה לשנה... אני יודע לקלוע מרובה במטבע שנזרק לאוויר... יש לי סוסים מצוינים... התרצי להיות לי לאישה?

פופובה: (נסערת ונרגזת מאוד, מנפנפת באקדחה) להילחם! דו־קרב!

סמירנוב: יצאתי מדעתי... לא מבין כלום... (צועק) משרת, מים!

פופובה: (צועקת) דו־קרב!

סמירנוב: יצאתי מדעתי, התאהבתי כמו ילדון, כמו טמבל! (תופס את פופובה בידה, היא משמיעה צעקת כאב) אני אוהב אותך! (נופל על ברכיו) אוהב, כפי שלא אהבתי מעולם! שתים עשרה נשים עזבתי, תשע עזבו אותי, אבל אף אחת מהן לא אהבתי כמו שאני אוהב אותך... התמוטטתי, התפוררתי, נמסתי לגמרי... כורע ברך כמו טיפש ומבקש את ידך... בושה וחרפה! חמש שנים רצופות לא התאהבתי, נדר נדרתי, ולפתע פתאום נפלתי בפח! אני מציע לך נישואין! כן או לא? לא רוצה? לא צריך! (קם והולך מהר אל הדלת).

פופובה: רק רגע...

סמירנוב: (נעצר) נו?

פופובה: לא, שום דבר, לך... רגע, חכה... לא, לך מכאן, לך! אני שונאת אותך! לא, רגע... אל תלך! הו, אילו ידעת כמה אני כועסת, כמה אני כועסת, כמה אני כועסת! (משליכה את האקדח על השולחן) אצבעותי התנפחו מהגועל נפש הזה... (קורעת בזעם את מטפחתה) מה אתה עומד כאן? הסתלק מפה!

סמירנוב: היי שלום!

פופובה: כן, כן, לך!... (צועקת) לאן אתה הולך? חכה... לא, לך, לך! הו, כמה אני כועסת! אל תתקרב אלי, אל תתקרב!

סמירנוב: (ניגש אליה) כמה אני כועס על עצמי! התאהבתי כמו גימנזיסט, עמדתי על הברכיים... יש לי ממש צמרמורת... (בגסות) אני אוהב אותך! רק זה היה חסר לי, להתאהב בך! מחר צריך לשלם את הריבית, עונת הקציר בפתח, והרי לך, לפתע פתאום... (אוחז במותניה) לא אסלח לעצמי על זה לעולם...

פופובה: זוז ממני! תסלק את הידיים! אני... שונאת אותך! דו־קרב! (נצמדים בנשיקה ממושכת).

תמונה י״א

הקודמים, לוקא עם גרזן, הגנן עם מגרפה, הרכב עם קלשון ופועלים עם מוטות.

לוקא: (מבחין בזוג המתנשק) אלוהים אדירים! (הפסקה)

פופובה: (בעיניים מושפלות) לוקא, תגיד שם באורוה שהיום לא ייתנו לטובי מספוא כלל.

מסך

אפשר להציג את המערכון,
אפשר גם להכין תסכית מוקלט
של חלקים מתוכו.

אפרים קישון נולד ב־1924 בהונגריה. הוא למד שם בבית ספר גבוה לציור ולפיסול, היה מעורכיו של עיתון סאטירי וזכה לפרסום ולתהילה כסופר. ב־1949 עלה עם משפחתו ארצה, לאחר שנים של מצוקה תחת השלטון הנאצי בהונגריה. בבואו לארץ לא ידע אפילו מלה אחת בעברית, אך כבר ב־1952 היה לו טור הומוריסטי קבוע בעיתון "מעריב", בו דן בבעיות אישיות ובבעיות המדינה והחברה הישראלית. לדבריו הוא "מכבד אנשים ששואפים לחברה אידיאלית ופוחד מאלה שכבר מצאו אותה". סגנונו של קישון השפיע על השפה המדוברת וכמה מניביו הפכו למטבעות לשון שגורות. הוא אחד הסופרים הפופולריים ביותר בעולם, וספריו שנכתבו בעברית תורגמו לשפות רבות ונמכרו במיליוני עותקים. בארץ מפורסם קישון גם בסרטיו "סלאח שבתי", "ארבינקא", "תעלת בלאומילך" ו"השוטר אזולאי".

למי אכפת הביקורת אפרים קישון

המשתתפים: ירדן פודמניצקי, שחקן דרמתי
שלמה כינורי

המקום: רחוב, לפני בית קפה. שולחנות, כיסאות.

כינורי: (רץ אל הבמה) ריבונו של עולם... זה שוב פודמניצקי...

פודמניצקי: (צועק מבחוץ) היי כינורי! חכה רגע! אני צריך לדבר אתך!...

כינורי: טקסי!... טקסי!

פודמניצקי: (פורץ פנימה ותופס אותו) שלום כינורי, טוב ששוב נפגשנו, מזמן אני מחפש אותך. נו, מה שלומך?

כינורי: תודה, חיים, אני ממהר מאוד, מר פודמניצקי... באמת... (בשאגת ייאוש) טקסי!...

פודמניצקי: מה בוער, בוא נשב. קח כיסא ושב! נשתה משהו קר! (מתיישבים ברחוב על כיסאות בית קפה) מלצר! כוס תה פעמיים! (אל כינורי בידידות) נו, מה שלומך, כינורי?

כינורי: בסדר. ראיתי את ה"קוזאקים".

פודמניצקי: תפסיק, שלמה כינורי! תפסיק, בבקשה ממך! מדוע אתם מתחילים תכף לדבר על נושא תיאטרלי כשאתם נפגשים עם איזשהו שחקן? האם אינכם חושבים שזה נמאס עלינו? האם אמנם אין שום דבר בעולם הגדול המעניין אותנו, השחקנים, חוץ מן התיאטרון?

כינורי: אתה צודק, מר פודמניצקי, באמת לא התכוונתי...

פודמניצקי: כולכם מתנהגים ככה! אם אתם פוגשים אותי, הדבר הראשון: להודיע לי שהייתי מצוין ב"קוזאקים". אבל מי מעוניין בזה, למען השם? האם מוכרח השחקן לשוחח תמיד על עצמו? מי זקוק למחמאות האלה? שיחקתי, עשיתי את שלי, טוב או רע — חלאס,* זה הכול.

כינורי: אתה שיחקת ב"קוזאקים", מר פודמניצקי?!

פודמניצקי: מה, אתה לא זוכר אותי?!

כינורי: לא... זאת אומרת כן... אתה שיחקת... את ה... ה... ה...

פודמניצקי: זהו.

כינורי: כן. היית מצוין.

פודמניצקי: שלמה כינורי! אתה שוב מתחיל! ביקשתי ממך לעזוב את התיאטרון!

כינורי: אה, כן. אלף סליחות... (שקט) נו, הגיע הקיץ, נכון?

פודמניצקי: נכון. ואיך התרשמת מן ההצגה?

כינורי: איזו הצגה?

פודמניצקי: "הקוזאקים"!

כינורי: הייתה הצגה נהדרת. נדמה לי שגם ד"ר גמזו כתב עליה לא רע.

פודמניצקי: "ד"ר גמזו?" מי זה?

כינורי: המבקר התיאטרלי. אינך מכיר אותו, מר פודמניצקי?

פודמניצקי: זה 22 שנה אינני קורא ביקורות, ידידי. למה זה לי? רק כדי להתרגז על השטויות שהמבקרים לוהגים על האדם? ברוך השם, אני כבר מעבר לדאגות האלה. אם אני רואה ביקורת תיאטרלית אני זורק את העיתון חת־שתיים...

כינורי: בחיי. אתה צודק...

פודמניצקי: אתה מספר לי? הנה, למשל, גינזשטיין מ"עולם הסינמה". שמעתי

---

* **חלאס:** נגמר, די (בערבית).

ממישהו, שהוא כתב עלי עכשיו ב"קוזאקים", שבמערכה השנייה, כשאני שופך את המים ואינני מראה שאלה בעצם המים האחרונים שלי, כאן "עליתי לפסגה משחקית לא ידועה עד כה"!

כינורי: מים?

פודמניצקי: אתה לא זוכר כשאני שופך את המים?

כינורי: לא!... כן, היה מצוין...

פודמניצקי: גם דוד שטיינר כתב זאת ב"ידיעות טובות". אבל, למען השם מי מעוניין בזה? האם ירדן פודמניצקי צריך לשמוע כל פעם שהוא יודע לשחק? באמת, ידידי, נדבר על נושא אחר.

כינורי: טוב. הקראת בעיתונים, מר פודמניצקי, שהמציאו מכשיר לניצול אנרגיית השמש? היש לך מושג, מר פודמניצקי, אילו אופקים זה פותח לפנינו?

פודמניצקי: כן. או אולי גם אתה חושב שהייתי חיוור במערכה השלישית לפני מות הדוכס?

.ורי: איזה דוכס?

:דמניצקי: הדוכס!

:ינורי: אה כן... היית טוב מאוד... מי אמר שלא היית?

פודמניצקי: פסח זליגמן ב"הפועלת הצעירה". אבל אם אתה חושב כינורי, שבאמת הייתי חיוור, אז תאמר לי בשקט!

כינורי: לא. היית טוב מאוד, פודמניצקי!

פודמניצקי: כנראה, אינך מבין אותי, ידידי! לא ביקשתי קומפלימנטים! תאמר לי את דעתך באופן גלוי.

כינורי: היית כביר!

פודמניצקי: זאת אומרת?

כינורי: קולוסאלי!*

פודמניצקי: הלאה!

כינורי: נהדר!

פודמניצקי: עוד!

כינורי: קלאסטרופובי!**

פודמניצקי: אתה ודאי מתכוון, כינורי, לסצינה של גילוי הקשר, מה?

כינורי: (בעצבנות) איזה קשר?

---

* **קולוסאלי:** עצום, כביר.

** **קלאסטרופובי:** קלאסטרופוביה היא חרדה מפני מקום סגור. מלה זו, כמובן, אינה מתאימה כאן.

פודמניצקי: הקשר נגד הקארדינאל!*

כינורי: (בלחש) אה כן... הקארדינאל... היה מצוין...

פודמניצקי: כשאני רק עומד ומביט נכחי בלי לומר מלה. על המבט הזה אמר זלמן קירשנר ברדיו ביום חמישי ב־4.30 ש... ש... חכה, אני דווקא רשמתי לעצמי (מוציא פנקס) 'עגמת נפש מעורטלת של יגון עולמין רוכזה במבט זה להפליא'... תראה: כך אני מביט. (פוזל נכחו) האמנם כה גדול המבט הזה?

כינורי: המבט הזה הוא שיא המבטים.

פודמניצקי: בן אדם! הקומפלימנטים האלה יוצאים לי מן האף! אני רוצה לשמוע ביקורת כנה. אפילו ביקורת קטלנית, לא אכפת לי! הגד לי כינורי, לדעתך, איפה הייתי הטוב ביותר?

כינורי: (בגמגום) איפה? קשה להחליט. היית כל הזמן יוצא מן הכלל! נהדר! פנומנאלי!**

פודמניצקי: טוב, אבל בכל זאת?

כינורי: (בגמגום) אתה יודע מה, תאמר לי את ההופעות שלך, ואז אזכר ואציין לך מה מצא במיוחד חן בעיני.

פודמניצקי: בסדר. ובכן: יש לי הכניסה ההיא עם הבכי החנוק...

כינורי: איזה בכי?

פודמניצקי: מה אתך, כינורי? כשאני בוכה ככה... (בוכה)

כינורי: אה כן, זה היה פיראמידאלי.***

פודמניצקי: או יש לי הסצינה על ערש דווי עם ההאשמות העצמיות. ובסוף המערכה השנייה כשאני צולע כדי לקחת בחזרה את הכלבה...

כינורי: כלבה?

פודמניצקי: מה יש?

כינורי: (מהר) כן, נדמה לי... שכאן... אצל הכלבה התרשמתי ביותר... כשהופעת אתה פשוט נזדעזעתי...

פודמניצקי: הופעתי אתה? הרי הכלבה היא רק סמל המהפכניות!

כינורי: נו כן, זהו. דווקא בשביל זה... היית אדיר, פודמניצקי!

פודמניצקי: אני יודע ובכל זאת על הסצינה הזאת כתב למ"ד שמירקיביץ ב"חיי עולם" ש"כושר האינטונאציה**** של פודמניצקי לא עמד לו הפעם

---

* **קארדינאל:** חשמן, כל אחד משבעים אנשי הכמורה הגבוהים ביותר של הכנסייה הקתולית.

** **פנומנאלי:** יוצא מגדר הרגיל.

*** **פיראמידאלי:** גדול כפירמידה.

**** **אינטונאציה:** טון, נימה.

Art
Art
Art

בסצינת הצליעה". עכשיו מה אתה אומר לזאת?

כינורי: למ"ד שמירקיביץ הוא אפס.

פודמניצקי: לא ידידי! למ"ד שמירקיביץ שונא אותי זה 17 שנה שנאת מוות, מפני שאז אמרתי עליו במסיבה אחת שיש לו אולקוס! ומאז הוא רודף אותי. אתה זוכר כשאני אומר לפני מרד המתים "לא איש: אהבתי עזה כפחז — טבולה בצבע מלאכתם, בלי בושת — כשני שוחים לאים שזה בזה נאחזים — וקץ לחכמתם"? אכן, אצל החלק הזה תמיד יש לי "אבגאנג", כלומר יציאה יוצאת מן הכלל עם תשואות, — אז למ"ד שמירקיביץ כותב ש"ירדן פודמניצקי הדגיש את עצמו יותר מדי" (בשאגה) אתה שומע?

כינורי: (נפחד) כן... כן... הירגע, מר פודמניצקי... העיקר שהיית גאון ב"קוזאקים", מין אליל ענק שכזה...

פודמניצקי: אני יודע! אבל יש לך מושג, ידידי, מה כתב עלי ד"ר גמזו?

כינורי: אינני זוכר בדיוק...

פודמניצקי: אז אני אראה לך, ידידי! (מוציא אלבום גדול מתחת לחולצתו) אני גוזר כל ביקורת מן העיתונים ומדביק אותה באלבום הזה! את הכול תמצא כאן, כינורי! חכה... אני רק עובר על סדר שמות המבקרים (מקריא) "גודנסקי"... "גינזשטיין"... "גלבר"... "גמזו"... עמוד 63. בבקשה! (מראה לו) אתה רואה, כינורי, עלי כותב גמזו ב"קוזאקים" שתי שורות ושלוש מלים, שאחת מהן, כפי שאתה רואה, רק "או" בלבד, שהיא כמעט לא מלה, ואילו על הוניגמן, שהיה לכל הדעות גועל נפש, כתב גמזו שש שורות שלמות עם ציטטות, וגם בסוף הביקורת הזכיר את שמו בין אלה שרצחו את ההצגה נפש! האם זה מגיע לי?

כינורי: (בניסיון נואש) אגב, מה דעתך על הספוטניק* החדש, מר פודמניצקי?

פודמניצקי: הסצינה כשאני מבכה את העבר ונופל על חורבות המזבח. אני תמיד מקבל מחיאות כפיים או לפחות המיית הערצה כל יום חוץ מיום ראשון שהוא חופשי. אז למה אמר קוברביץ' במועדון "מילוא" ש"פודמניצקי סומך יותר מדי על עצמו, עליו לדבר פחות על הבמה." למה? למה?!

כינורי: לא יודע. שכח את המבקרים, מר פודמניצקי...

פודמניצקי: (בוכה) אי אפשר! האדם ממילא אף פעם לא בטוח בעצמו. הנה למשל האישה הפוזלת...

---

* **ספוטניק:** חללית רוסית שנשלחה לירח.

כינורי: כן... היא הייתה נהדרת...

פודמניצקי: לא, אני מדבר על אישה אחת מן הקהל, הבאה אחרי כל הצגת בכורה אל המלתחה שלי והיא מחבקת ומנשקת לי ואומרת בהערצה: "באמת, באמת"...

כינורי: מי זו?

פודמניצקי: אני לא יודע. היא פוזלת. ועכשיו, אחרי הבכורה של "הקוזאקים"...

כינורי: היא לא באה?

פודמניצקי: היא באה, אבל לא אמרה "באמת, באמת", רק נשקה. למה?

כינורי: אולי הייתה צרודה?

פודמניצקי: אתה חושב כך?

כינורי: אני בטוח בזה.

פודמניצקי: ייתכן. בכל אופן, רפפורט כתב ב"מעריב" שאני "עיצבתי דמות משכנעת בחולשתה וחלשה בשכנועה." מה זה?

כינורי: זה שבח שכזה.

פודמניצקי: (שואג) לא! בדיוק להפך, שלמה כינורי! זוהי התקפה שפלה על אישיותי...

כינורי: אבל...

פודמניצקי: אל תנסה להגן על רפפורט, בן אדם! אתה יודע מה אעשה בו, אם ייפול בידי?

כינורי: לא...

פודמניצקי: אלפות כך את צווארו בשתי ידי... (מתנפל על כינורי)

כינורי: (גונח) לא... ה... מר... פודמ... הרררר...

פודמניצקי: (תוך כדי מאבק עם כינורי) הא לך, מנוול... הא לך... הן תיכנע אפוא מוג לב ותהי — לראווה ולזוועה לדור — כדין מפלצת נדירה מאוד — את ראשך על מוט נתקע וכתובת: "בזה תראו את העריץ"...

כינורי: (משתחרר בקושי ונמלט על נפשו) ריבונו של עולם... טקסי! טקסי!...

פודמניצקי: (אחריו בבוז) פחדן! לך אל המבקרים! אני מזלזל בכם!.

מתוך: **מערכונים**, טברסקי.

סיפור מתורגם

וינסנט ואן גוך, *ליל כוכבים*, *1889* (המוזיאון לאמנות מודרנית, ניו יורק)

מיגל דה סרוואנטס (1616-1547) היה מחזאי וסופר ספרדי. חייו היו מלאי הרפתקאות: בגיל 22 נסע לרומא, אחר כך הצטרף לצבא הספרדי בקרב נגד התורכים איבד את ידו השמאלית. בדרכו חזרה לספרד נשבה על ידי שודדי ים ונמכר לעבד. רק לאחר חמש שנים נפדה על ידי נזירים ושב לביתו. גם כאן לא ידע מנוח: הוא הואשם במעילה וישב בכלא. למרות חייו הסוערים הקדיש הרבה מזמנו ליצירה ספרותית. את עיקר פרסומו הקנה לו הרומאן "דון קיחוטה" ("דון קישוט"), מיצירות המופת של ספרות העולם. הרומאן מתאר אדם בגיל העמידה, שהרבה לקרוא בספרי אבירים נושנים. מתוך הזדהות עם הגיבורים מימים עברו החליט ללכת בעקבותיהם ויצא למסע "אבירי". דון קיחוטה יצא לדרך כשהוא רכוב על סוסו העלוב (רוסינאנטה) ובצדו "נושא כלים" (סאנצ'ו פאנסה). מה שאמור היה להיות מסע הרפתקאות נאצל, התגלה כשרשרת של תקלות, ודון קיחוטה שב לביתו חולה ומאוכזב. דון קיחוטה, שכינה עצמו "האביר בן דמות היגון", הפך לסמל לאדם הנלחם מלחמות אבודות מראש. הספר תורגם יותר מכל רומאן אחר ואף שימש בסיס ליצירות אמנות רבות.

מתוך:

דון קיחוטה דה לה־מאנצ'ה* מיגל דה סרוואנטס

מספרדית: ביאטריס ולואיס לנדאו

פרק ח': על הצלחתו של דון קיחוטה האמיץ בהרפתקה נוראה שלא נראתה כמוה בטחנות־הרוח, ועל מאורעות אחרים הראויים להיזכר לטוב.

בתוך כך הבחינו בשלושים או ארבעים טחנות רוח בשדה, וכאשר ראה אותן דון קיחוטה* אמר לנושא כליו:

"המזל מכוון את פעמינו טוב יותר ממה שאפשר לבקש, כי הנה, אתה רואה שם, ידידי סאנצ'ו פאנסה, לנגד עינינו, שלושים ויותר ענקים מפלצתיים, ובדעתי להילחם בהם ולקפח את חייהם ולהתחיל להתעשר מן השלל שיותירו, כי זו מלחמה טובה ושירות גדול אנו עושים לאלוהים בהשמידנו זרע מרעים זה מעל פני האדמה."

"איזה ענקים?" אמר סאנצ'ו פאנסה.

"אלו שאתה רואה שם," השיב אדוניו, "ושזרועותיהם כה ארוכות, שמגיעות אצל אחדים מהם לכדי שני מילין**."

---

* בתרגומים קודמים נקרא הגיבור דון קישוט וכך הוא מוכר לרובנו

** **מיל:** מידת אורך של כקילומטר וחצי

"ישמע־נא, כבודו," ענה סאנצ'ו, "אלה העומדים שם אינם ענקים, כי אם טחנות רוח, ומה שנראה כזרועות אינן אלא הכנפיים המסתובבות ברוח ומניעות את האבן הטוחנת."

"נדמה לי," ענה דון קיחוטה, "שאינך בקי בעסקי ההרפתקאות: הללו הם ענקים, ואם אתה מפחד, הישאר במקום הסתלק מכאן והתפלל, בעוד אני מנהל מאבק נועז ובלתי שקול עמם."

ובאמרו זאת, דרבן את סוסו רוסינאנטה בלי לשעות לקריאותיו של סאנצ'ו, שהזהיר אותו שאותם שהוא עומד להתקיף הם בלי ספק טחנות רוח ולא ענקים. אולם הלה היה כה איתן בדעתו שאלה ענקים, שלא שמע כלל את זעקותיו של נושא כליו סאנצ'ו ולא הבחין בטיבם, אף כי היה כבר קרוב ביותר אליהם, ובקול רם אמר:

"אל תנוסו, בריות פחדניות ושפלות, כי אביר אחד בלבד הוא המסתער."

בתוך כך נשבה מעט רוח והכנפיים הגדולות התחילו להתנועע.

כשהבחין בכך אמר דון קיחוטה:

"אפילו אם תנופפו יותר זרועות מאלה שלענק בריָאֶראוֹ,* שלם תשלמו על כך."

ובאמרו זאת, כשהוא מפקיד את עצמו כל־כולו בידיה של הגבירה דולסִינֶאָה ומבקש ממנה שתסעד אותו במבחנו זה, מכוסה היטב על ידי מגינו, משעין את חניתו על חזהו, ממריץ את רוֹסינאנטֶה לדהירה גדולה, תקף את הטחנה הראשונה שניצבה לפניו, ובהנחיתו את חניתו על הכנף השיבה לו הרוח בזעם כה גדול, שניפצה לרסיסים את החנית והשליכה לאחור את הסוס ואת האביר, שהתגלגל, פגוע עד מאוד, על פני השדה. סאנצ'ו פאנסה אץ לסייע לו במלוא מהירות חמורו וכאשר הגיע ראה, שאין הוא מסוגל לזוז כלל עקב המכה הקשה שהיכה אותו רוסינאנטה בנפלו.

"אלי שבשמים!" אמר סאנצ'ו, "האם לא אמרתי לכבודו שייזהר במעשיו, שאלה טחנות רוח ושלא יוכל להתעלם מזאת אלא מי שתקועות במוחו טחנות כאלה?"

"שתוק, ידידי סאנצ'ו," ענה דון קיחוטה, "עסקי המלחמה, יותר מעניינים אחרים, לובשים צורה ופושטים צורה לעתים מזומנות. ככל שאני מעמיק לחשוב נראית לי יותר הסברה שאותו חכם פרֶסטוֹן,** שחטף את חדרי ואת ספרַי, הוא שהפך את הענקים לטחנות רוח, כדי ליטול ממני את תהילת ניצחוני עליהם. עד כדי כך מגעת שנאתו אלי, אלא שבסופו של דבר לא יעמוד לו כוח אומנותו נגד סגולות חרבי."

"הכול בידי שמים," השיב סאנצ'ו פאנסה.

הוא עזר לו לקום ודון קיחוטה חזר ועלה על רוסינאנטה, שהיה כבר פגר למחצה. ותוך כדי שיחה על הרפתקה זו המשיכו בדרכם לפוּאֵרטוֹ לאפִיסֶה, כי שם, אמר דון

---

* **הענק בריאראו:** ענק בעל מאה זרועות.

** **חכם פרסטון:** דמות המכשף המופיעה באחד הפרקים הקודמים של היצירה.

אוֹנוֹרה דוֹמיֶה, דון קיחוטה, *Bayerische Staatsgemaldesammlungen, Artothek 1868* ©
דמותו של דון קיחוטה על דמיונותיו הפרועים הלהיבה את דמיונם של ציירים רבים מתקופות שונות. כאן הובאו שתי דוגמאות לקשר זה שבו הספרות מפרה את הציור.

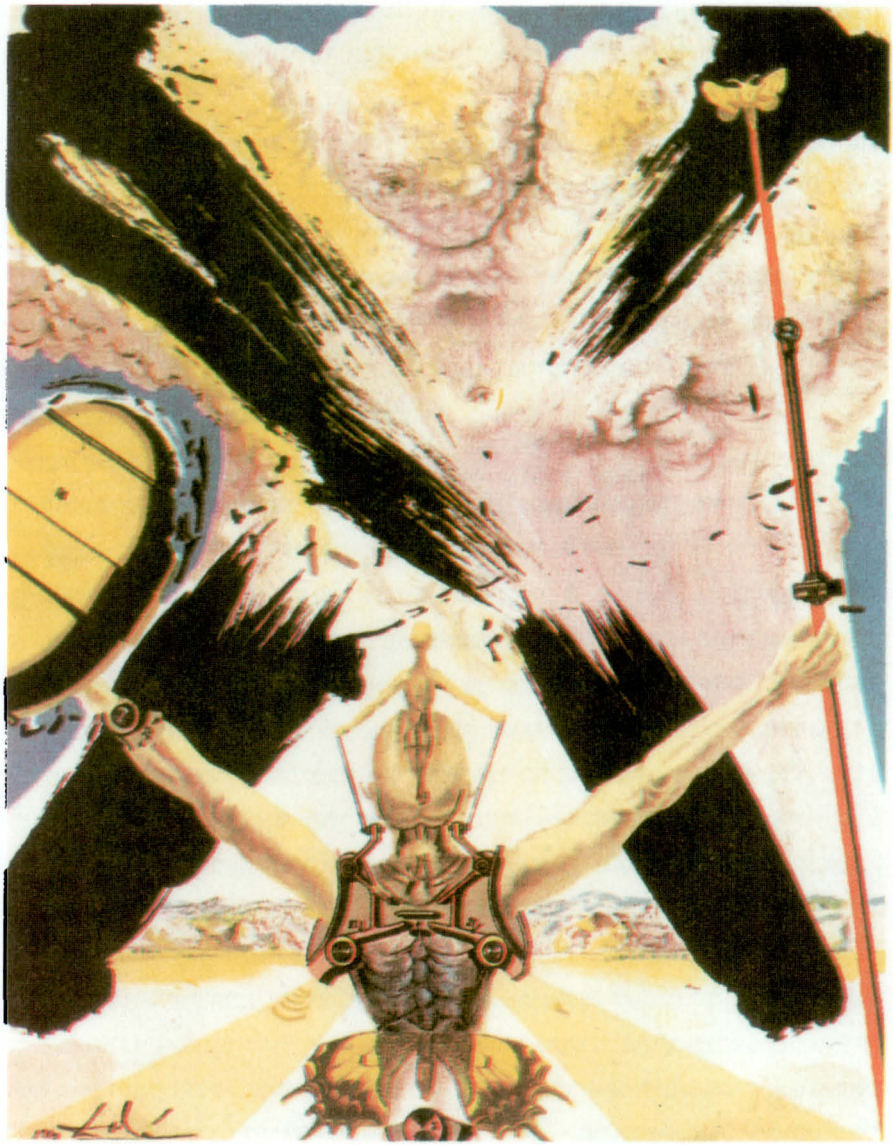

סלוואדור דָאלי, דון קיחוטה, 1957 *Demart Pro. Art* ©

קיחוטה, אי־אפשר שלא יתנסו בהרפתקאות רבות ומעניינות, כי המקום הומה עוברי אורח. אף על פי כן הוא התייסר בגלל אבדן החנית, ובדברו על כך באוזני נושא כליו, אמר לו:

"זכורני שקראתי, כי אביר ספרדי ששמו דיאֶגוֹ פֶּרֶס דֶה וַארגַאס, כשנגנבה חרבו בקרב, כרת מאלון אחד ענף כבד או את גזעו ועשה מעשים מופלאים באותו יום ומעך כל כך הרבה מאוֹרים* שהודבק לו הכינוי ה'מועך', ויוצאי חלציו כונו כמותו מאותו יום ואילך בשם וארגאס המועך.** סיפרתי לך זאת, כי מן האלון או האלה הראשונה שיזדמנו בדרכי, חושב אני לתלוש גזע כה משובח כגזע שהיה בידיו של אותו וארגאס, ובו אעולל גבורות כאלה שאתה תראה את עצמך בר־מזל שזכית לחזות בהן ולהיות עד למעשים שבקושי רב ניתן להאמין בהם."

"בעזרת האל," אמר סאנצ'ו, "אני מאמין בכך, כפי שכבודו סיפר, אך יתיישר מעט, כי נדמה לי שהוא נוטה לצד, וזה נובע כנראה מן החבטה שקיבל בנפילתו."

"אמנם כן," ענה דון קיחוטה, "ואם אינני מתלונן על כאבי, אין זה אלא משום שאין זה נאה שאבירים נודדים יתאוננו על פצע כלשהו, אפילו אם נשפכו להם המעיים."

"אם זה כך, אין לי מה להוסיף," ענה סאנצ'ו, "אך אלוהים הוא היודע שאשמח אם כבודו יתאונן על משהו שיכאב לו. באשר לי, עלי להגיד שאתלונן על כאבי הקטן ביותר, אלא אם כן חלה החובה שלא להתאונן גם על נושאי כליהם של אבירים נודדים."

דון קיחוטה לא היה יכול לכבוש את צחוקו לנוכח התמימות של נושא כליו, והודיע לו שיכול הוא להתלונן איך ומתי שירצה, להנאתו או שלא להנאתו, שכן אין זה נוגד את הלכות האבירות. סאנצ'ו אמר לו שעליו לשים לב שהגיעה שעת האוכל. ענה לו אדונו, כי לעת־עתה אין הוא חש צורך בכך, אבל יכול הוא לסעוד אם יחשוק בכך. בקבלו את רשותו התרווח סאנצ'ו ככל שהצליח על חמורו, הוציא מן התרמילים מה שהיה בהם והתחיל רוכב לאיטו מאחורי אדונו, גומע מעת לעת מן היין שבנאד בהנאה כה רבה שיכולה היתה לעורר את קנאתו של היינן המעודן ביותר במאלאגָה, וכל עוד עשה זאת וטעם את טעימותיו לא נזכר כלל בשום הבטחה שאדונו הבטיח, ושום דאגה לא קיננה בו ולא ראה טורח אלא נחת באותו חיפוש אחר הרפתקאות, מסוכנות ככל שיהיו.

בקיצור, את הלילה הם עשו בין כמה עצים, ומאחד מהם תלש דון קיחוטה ענף יבש שיכול היה לשמשו כמעט כחנית והתקין בו את הברזל שנטל מחניתו השבורה. כל אותו הלילה לא ישן דון קיחוטה, כי־אם חשב על גבירתו דולסִינֶאָה, כדי לנהוג בהתאם למה שקרא בספריו, שבהם היו האבירים מבלים ללא שינה לילות רבים ביערות ובישימון,

* **מאורים:** כינוּיָם של המוסלמים בספרד.

** מדובר בקרב שהתרחש בין המאורים לבין המוסלמים בחֶרֶס

משתעשעים בזיכרונות על גבירותיהם. לא כך עבר הלילה על סאנצ׳ו פאנסה, כי בהיות קיבתו מלאה, ולא מִתֵה, אחזה בו השינה בבת־אחת, וקרני השמש שנחו על פניו ושירת הציפורים הרבות שבירכו בחדווה גדולה את היום החדש לא היו מעירות אותו אלמלא קרא לו אדונו. בקומו מישש את הנאד וראה שהוא רזה יותר מאשר בליל אמש והצטער בלבו, כי נדמה היה לו שבדרך שבה ילכו לא ניתן יהיה למלא את המחסור במהרה. דון קיחוטה לא רצה לאכול פת שחרית, כי ניזון, כאמור, מזיכרונותיו הנעימים, והם שבו לרכוב לעבר פוּאֶרטוֹ לאפִיסֶה, שבתום שלושה ימים נגלה לעיניהם.

״כאן,״ אמר דון קיחוטה בראותו את המקום, ״יכולים אנו, אחי סאנצ׳ו פאנסה, לטבול את ידינו עד למרפקים במה שקרוי הרפתקאות, אך זְכוֹר שאפילו תראה אותי שרוי בסכנות הגדולות ביותר בעולם, אל לך לאחוז בחרב כדי להגן עלי, אלא אם־כן תיווכח לדעת שהפוגעים בי הם בני בליעל ושפלי מעמד. במקרה כגון זה, רשאי אתה לעזור לי, אולם אם יהיו אלה אבירים, אינך זכאי לסייע בשום פנים ואופן, על־פי חוקי האבירות, בטרם נעשית אביר.״

״בוודאי, אדוני,״ ענה סאנצ׳ו פאנסה, ״בעניין זה אציית לכבודו יפה־יפה, וכל שכן, בהיותי איש שלֵו השונא להתערב במריבות ובתגרות. אולם, במה שנוגע להגנה על עצמי לא אתחשב במידה יתרה בחוקים אלה, כי גם חוקי האל וגם אלה של בני האדם מרשים לכל אחד להתגונן מפני מי שרוצה לפגוע בו.״

״אינני טוען אחרת,״ ענה דון קיחוטה, ״אולם לגבי עזרתך נגד אבירים, עליך לבלום את יצריך הטבעיים.״

״על דיברתי שכך אעשה,״ ענה סאנצ׳ו, ״ואשמור על מצווה זו כמו על יום א׳*.״

קטעים מתוך הספר: **ההידאלגו השנון דון קיחוטה דה לה־מאנצ׳ה.**
(עומד לצאת לאור בהוצאת הקיבוץ המאוחד.)

— סיפור זה ״הוליד״ בעקבותיו פתגם (ביטוי) ידוע. (איזה?) תוכלו לכתוב סיפור או שיר המוביל לפתגם זה.

— הקורא העברי מכיר את ״דון קישוט״ באמצעות התרגום של חיים נחמן ביאליק, אשר לא תרגם את הספר משפת המקור. למעשה, תרגומו הוא נוסח מעובד ומקוצר, שהמשורר ביקש להתאימו לקורא העברי הצעיר בזמנו. הפרק שלפניכם תורגם מספרדית. תרגום זה שואף לשמור על אופי הכתיבה של סרוואנטס ועל רוח התקופה שחי בה, והוא מיועד לקורא הבוגר.

אם תשוו פרק זה לנוסח של חיים נחמן ביאליק, תוכלו להגיע למסקנות מעניינות.

* היום הקדוש של הנוצרים

אנטון פ׳ צ׳כוב (1869-1904), סופר רוסי, כתב סיפורים קצרים ומחזות המועלים שוב ושוב על הבמה גם בימינו. אנטון צ׳כוב נולד למשפחה ענייה. אביו היה נוצרי אדוק וקפדן מאוד בחינוך בניו. אנטון, השלישי מבין שישה בנים, היה קשור לאמו ואהב לבלות עם סבו שהיה טיפוס עליז ומלא חיים. כשבגר למד רפואה וכדי לפרנס את משפחתו החל לכתוב לעיתון היתולי. עד מהרה הפכה הרפואה לעיסוק צדדי והכתיבה — לעיקר. צ׳כוב האמין בקדמה מדעית ואמר, כי "החשמל שיפר את חיי האיכרים יותר מכל הרעיונות הפילוסופיים הגדולים גם יחד."
סיפוריו מתארים בעצב ובהומור את טבע האדם ואת העוולות החברתיות, אך נמנעים מהטפה חינוכית.

זיקית אנטון פ׳ צ׳כוב

מרוסית: נילי מירסקי

בכיכר השוק עובר מפקח המשטרה אוֹצ׳וּמֶלוֹב במעיל חדש וצרור קטן בידו. אחריו צועד שוטר אדום־שֵׂעָר ובידו כְּבָרה מלאה עד גדותיה גרגרי דַּמְדָּמָנִיּוֹת מוחרמים. מסביב דממה... אין נפש חיה בכיכר... הדלתות הפתוחות של החנויות ובתי המרזח ניבטות בעוגמה אל עולמו של הבורא, כלוֹעוֹת פעורים; אפילו קבצנים אין שם.

"לנשוך אתה רוצה, נבֵלה?" שומע פתאום אוֹצ׳וּמֶלוֹב. "אל תתנו לו, אנשים טובים! אסור לנשוך בימינו! תפסו אותו! אה... אה!"

נשמעת יללת כלב. אוצ׳ומלוב מביט הצידה ורואה: ממחסן העצים של הסוחר פִּיצ׳וּגין פורץ במרוצה כלב, מדדה על שלוש רגליים ומפנה ראשו לאחור. אחריו דולק אדם בכתוֹנת כוּתנה מעומלנת ובחזייה פתוחה. הוא רץ וגוֹו מוּטה לפנים, נופל ארצה ותופס את הכלב ברגליו האחוריות. שוב נשמעת יללת כלב ואחריה צעקה: "אל תתנו לו!" פרצופים מנומנמים משתרבבים החוצה מן החנויות, ועד מהרה, כאילו צץ מן האדמה, נאסף קהל ליד מחסן העצים.

"נדמה לי שמתפרעים פה, הוד מעלתך!..." אומר השוטר.

אוצ'ומלוב פונה שמאלה וצועד לעבר ההתקהלות. ליד שערי המחסן הוא רואה את האיש בחזייה הפתוחה המתואר לעיל, ימינו מונפת אל על והוא מראה להמון אצבע מגואלת בדם. פני השיכור שלו כמו מבקשות לומר: "אתה עוד תשלם אצלי ביוקר, מנוול!" ואף האצבע עצמה נדמית כאות ניצחון. אוצ'ומלוב נוכח שהאיש הוא צורף הזהב חְריוקין. בתוך ההמון, בתווך, רגליו הקדמיות פשוקות וכל גופו מרעיד, משתופף על הארץ הָאשֵׁם בכל אותה שערוריה — גור כלבים לבן שפרצופו מחודד וכתם צהוב על גבו. עיניו הדומעות מפיקות אימה ועצב.

"מה קורה פה?" שואל אוצ'ומלוב ופורץ לתוך הקהל. "למה דווקא פה? מה אתה מנפנף ככה באצבע?... מי צעק?"

"אני הולך לי, הוד מעלתך, לא מפריע לאף אחד..." פותח חריוקין ומשתעל לתוך אגרופו. "מדבר עם מיטרי מיטריץ' בענייני עצים — ופתאום, סתם ככה, בלי שום סיבה, מתנפלת החלאה הזאת על האצבע שלי... אתה תסלח לי, אבל אני בן אדם שעובד... העבודה שלי עדינה. עכשיו צריכים לשלם לי, כי אני, הוד מעלתך, אולי שבוע ימים כבר לא אוכל להזיז את האצבע... וגם אין חוק כזה, שצריך לסבול בגלל חיות... אם כל אחד יתחיל לנשוך ככה, אז מוטב לא לחיות בכלל..."

"הממ... טוב..." אומר אוצ'ומלוב בחומרה, משתעל ומנענע בגבותיו. "טוב... של מי הכלב? אני לא אעבור על זה לסדר היום. אני אראה לכם איך נותנים לכלבים להתרוצץ ככה! הגיע הזמן לטפל באדונים האלה שלא רוצים לציית לתקנות! כשיקנסו אותו, את הנבל, הוא כבר יבין מה זה כלב ועוד מיני בהמות משוטטות! אני אתן לו באבי אביו!... יֶלדירין," פונה המפקח אל השוטר, "תברר של מי הכלב, ותרשום פרוטוקול! ואת הכלב צריך לחסל. בלי שהיות! זה בטח כלב שוטה... של מי הכלב, שאלתי?"

"נדמה לי שהוא של הגנראל ז'יגאלוֹב!" אומר מישהו בקהל.

"של הגנראל ז'יגאלוֹב? הממ... יֶלדירין, תוריד לי את המעיל... ממש נורא, איזה חום! בטח יירד גשם עוד מעט... דבר אחד אני בכל זאת לא מבין," פונה אוצ'ומלוב אל חריוקין, "איך הוא הגיע לאצבע שלך? הוא הרי קטנטן, ואתה — בריון ממש! ודאי פצעת את האצבע במסמר, ואחר כך צץ לך הרעיון הזה בראש, בשביל לסחוט כסף... אתה הרי... כן כן, שמענו עליכם! אני מכיר אתכם, שדים!"

"הוד מעלתך, הוא תקע לכלב סיגרייה בפרצוף, ככה, בצחוק, והכלב — לא מטומטם, קפץ ונשך... הוא ממש פרחח, הוד מעלתך!"

"אתה משקר, סתום עין! לא ראית, אז למה אתה משקר סתם? הוד מעלתו איש חכם, הוד מעלתו יודע מי פה משקר ומי מדבר מהלב, כמו לפני אלוהים... ואם אני משקר, אז נלך לשופט. בספר החוקים כתוב אצלו... בימינו כולם שווים... ואני בעצמי,

יש לי אח ז׳אנדארם*... אם אתם רוצים לדעת...״

״די להתווכח!״

״לא, הכלב הזה לא של הגנראל...״ אומר השוטר בנימה עמקנית. ״הגנראל אין לו כלבים כאלה. הכלבים שלו כולם גדולים, כלבי ציד...״

״אתה בטוח?״

״בטוח, הוד מעלתך...״

״כן, אני יודע בעצמי. הכלבים של הגנראל יקרים, גזעיים, ואילו זה — השד יודע מה... לא פרווה, לא צורה... סתם גועל נפש. לגדל כלב כזה?!... איפה השכל שלכם? אם יתגלגל כלב כזה לפטרבורג או למוסקבה, אתם יודעים מה יקרה? שם לא יתעמקו בחוקים, שם יחסלו על המקום! אתה, חריוקין, נגרם לך נזק, אל תוותר... צריך ללמד אותם לקח! הגיע הזמן...״

״ואולי הוא בכל זאת של הגנראל...״ מהרהר השוטר בקול. ״הרי לא כתוב לו על הפרצוף... לפני איזה זמן ראיתי אחד כזה בחצר שלו.״

״בטח שהוא של הגנראל!״ נשמע קול בהמון.

״הממ... תלביש לי את המעיל, ילדירין יקירי... רוח נושבת פתאום... צמרמורת... קח את הכלב אל הגנראל ותשאל שם. תגיד שאני מצאתי, ושלחתי אליו... ותגיד שלא יתנו לו לצאת החוצה... אולי זה כלב יקר, ואם יבוא כל חזיר ויתקע לו סיגריה באף, הוא עוד יתקלקל. הכלב — חיה עדינה... ואתה, גולם, תוריד כבר את היד! אין לך מה לנפנף באצבע המטופשת שלך! אתה בעצמך אשם!...״

״הנה בא הטבָּח של הגנראל, נשאל אותו... היי, פְּרוֹחוֹר! בוא הנה, חביבי! תסתכל על הכלב... הוא שלכם?״

״מה פתאום! אף פעם לא היו לנו כאלה!״

״מה יש פה לשאול כל כך הרבה,״ אומר אוצ׳ומלוב. ״זה כלב משוטט! חבל על הדיבורים... אם אמרתי שזה כלב משוטט, הרי זה כלב משוטט... לחסל וזהו.״

״הוא לא שלנו,״ ממשיך פְּרוֹחוֹר. ״הוא של האח של הגנראל, שבא הנה לפני כמה ימים. האדון שלנו לא אוהב כאלה, אבל האח שלו דווקא כן אוהב...״

״אחיו הגיע לכאן? ולאדימיר איוואניץ׳?״ שואל אוצ׳ומלוב וחיוך של התמוגגות נשפך על פניו. ״אלוהים אדירים! ואני לא ידעתי! הוא בא לביקור?״

״כן, לביקור...״

״אלוהים אדירים... ודאי התגעגע אל אחיו... ואני בכלל לא ידעתי! וזה הכלבלב שלו? אני שמח מאוד... קח אותו... כלבון חביב... פיקח שכזה... חאפ, איך תפס את

---

* **ז׳אנדארם**: שוטר (בצרפתית).

ההוא באצבע! חה־חה־חה... נו, מה אתה רועד ככה? פרר.. פרר... כועס, השובב... ממזר שכמותו..."

פרוחור קורא לכלב ומסתלק עמו ממחסן העצים... הקהל צוחק ומלגלג על חריוקין.

"אתה עוד תשמע ממני!" מאיים עליו אוצ'ומלוב, מתעטף במעילו וממשיך דרכו בכיכר השוק.

— האם מאורע כמו זה המתואר בסיפור היה יכול להתרחש בחברה שבה אנו חיים? אם כן, איך לדעתך היה הקהל מגיב?

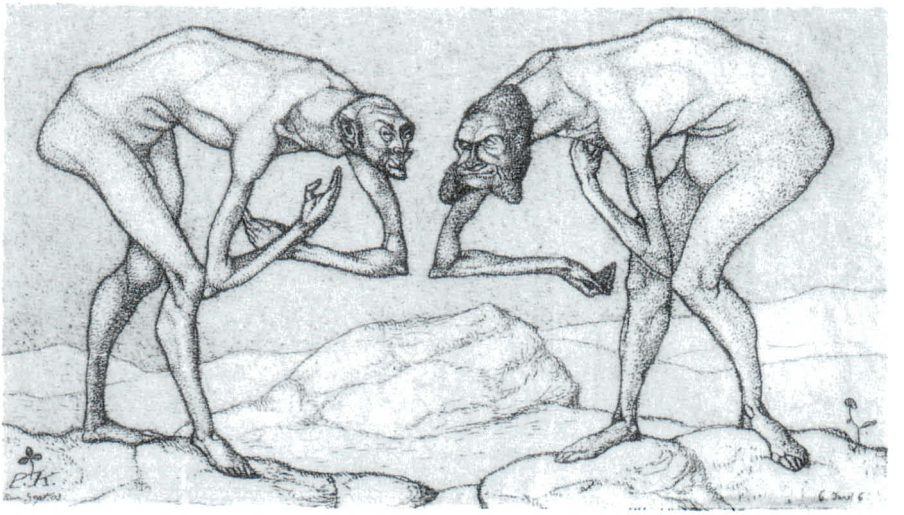

פול קליי, *שני אנשים נפגשים, כל אחד מהם מייחס לשני דרגה גבוהה משלו, 1903 (מוזיאון גוגנהיים, ניו יורק) © ADAGP, Paris, 1992*

שימו לב לשמו של הציור. לאיזו תופעה אנושית המתוארת בסיפור ניתן לקשרו? האם אפשר למצוא קווי דמיון בין סגנון הציור לבין סגנון הסיפור?

ההתערבות אנטון פ׳ צ׳כוב

מרוסית: נילי מירסקי

א.

היה לילה סתווי אפל. הבנקאי הזקן התהלך אנָה ואנה בחדר עבודתו והרהר במסיבה שערך בסתיו לפני חמש עשרה שנה. היו במסיבה ההיא הרבה אנשים נבונים, והתנהלו שיחות מעניינות. בין השאר דיברו על עונש המוות. רוב האורחים, וביניהם מלומדים ועיתונאים לא מעטים, התנגדו לעונש המוות. הם ראו בו דרך ענישה מיושנת, לא יאה למדינות נוצריות ולא מוסרית. לדעת אחדים מהם ראוי היה להחליף את עונש המוות במאסר עולם.

״איני מסכים אתכם,״ אמר הבנקאי בעל הבית. ״לא התנסיתי לא בעונש מוות ולא במאסר עולם, אבל אם אפשר לדון בזה a priori*, הרי עונש המוות מוסרי יותר בעיני ואנושי יותר מן המאסר. הוצאה להורג ממיתה בבת אחת, ואילו מאסר עולם — לאט לאט. איזה מן התליינים הוא אפוא האנושי יותר? זה ההורג אותך בכמה דקות, או זה המוציא את נשמתך שנים על שנים?״

״גם זה וגם זה לא מוסרי,״ העיר אחד האורחים, ״שכן המטרה היא אחת — נטילת החיים. המדינה אינה אלוהים. אין לה זכות ליטול מה שאין בכוחה להשיב, אם תרצה בכך.״

בין האורחים היה עורך דין אחד, צעיר כבן עשרים וחמש. כששאלו לדעתו, אמר:

״גם עונש מוות גם מאסר עולם אינם מוסריים, אבל אילו הציעו לי לבחור ביניהם, הייתי בוחר כמובן במאסר עולם. טוב לחיות איכשהו מאשר לא לחיות כלל.״

פרץ ויכוח סוער. הבנקאי, שבימים ההם היה צעיר ועצבני יותר, יצא פתאום מגדרו, הלם באגרופו על השולחן וצעק לעבר עורך הדין הצעיר:

״לא נכון! אני מתערב על שני מיליונים, שלא תוכל לשבת בכלא אפילו חמש שנים.״

״אם כוונתך רצינית,״ השיב לו עורך הדין, ״הרי אני מתערב שאוכל לשבת לא חמש, אלא חמש עשרה שנים.״

״חמש עשרה? מצוין!״ קרא הבנקאי. ״רבותי, אני שָׂם שני מיליונים!״

״אני מסכים! אתה שָׂם שני מיליונים, ואני — את חירותי!״ אמר עורך הדין.

וההתערבות המשונה, המטורפת הזאת קמה ונהייתה! הבנקאי, שבאותם ימים לא ידע מספר למיליונים שלו, והיה מפונק וקל דעת, התלהב מאוד מן ההתערבות. בעת ארוחת הערב לגלג על עורך הדין ואמר:

---

* a priori (אַפְּרִיוֹרִי): מלכתחילה (לטינית); בהקשר זה הכוונה — בלי ניסיון מעשי.

"חזור בך, איש צעיר, כל עוד לא מאוחר מדי. שני מיליונים לגבי הם דבר של מה בכך, ואילו אתה עלול לאבד שלוש או ארבע ממיטב שנותיך. אני אומר שלוש או ארבע, כי יותר מזה לא תוכל לשבת. ואל תשכח, איש אומלל, שמאסר מרצון קשה לאין שיעור ממאסר כפוי. המחשבה שבכל רגע אתה רשאי לצאת לחופשי תרעיל בכלא את כל ישותך. צר לי עליך!"

ועכשיו, בעודו צועד אנה ואנה, הרהר הבנקאי בכל אלה ושאל את עצמו:

"לשם מה ההתערבות הזאת? למי יועיל הדבר, שעורך הדין יקפח חמש עשרה שנים מחייו ואני אשליך לרוח שני מיליונים? האם יש בזה כדי להוכיח לאנשים שעונש מוות רע יותר או טוב יותר ממאסר עולם? לא ולא. שטות והבל. מצדי לא היה זה אלא שיגיון של אדם שבע, ומצד עורך הדין — תאוות בצע פשוטה..."

והוא הוסיף ונזכר מה התרחש לאחר אותה מסיבה. נמנו וגמרו שעורך הדין יעשה את ימי מאסרו באחד האגפים שבגנו של הבנקאי. קבעו שבמשך חמש עשרה שנה ייאסר עליו לעבור את סף האגף, לראות אנשים, לשמוע קול אדם ולקבל מכתבים ועיתונים. הותר לו להחזיק ברשותו כלי נגינה, לקרוא ספרים, לכתוב מכתבים, לשתות יין ולעשן טבק. על פי התנאים רשאי היה לנהל שיח ושיג עם העולם החיצון רק בשתיקה, דרך חלון קטן שהותקן במיוחד לצורך זה. את כל הנחוץ לו — ספרים, תווים, יין וכיוצא באלה — יכול היה לקבל כאוות נפשו על פי הזמנה בכתב, אבל רק דרך החלון. החוזה פירט בדקדקנות את כל התנאים שנועדו לבודד את האסיר בידוד חמור, וחייב אותו להישאר בכלאו חמש עשרה שנה בדיוק, למן השעה 12 ב־14 בנובמבר 1870, ועד השעה 12 ב־14 בנובמבר 1885. ניסיון קל שבקלים מצד עורך הדין להפר את התנאים, ולו שתי דקות לפני המועד, די בו לפטור את הבנקאי מהתחייבותו לשלם לו שני מיליונים.

בשנה הראשונה למאסרו, ככל שניתן היה להסיק מפתקיו הקצרים, סבל עורך הדין סבל רב מן הבדידות ומן השעמום. בלי הרף, יומם ולילה, עלו מן האגף שלו צלילי פסנתר! על יין ועל טבק ויתר. היין, כך כתב, מעורר את התאוות, והאסיר אין לו אויב קשה מן התאוות. חוץ מזה, אין לך דבר משעמם משתיית יין טוב בלי לראות פני איש. והטבק מקלקל את האוויר בחדרו. הספרים שנשלחו אל עורך הדין בשנה הראשונה היו רובם ככולם קלי ערך — רומאנים עם עלילות אהבה סבוכות, סיפורים בלשיים, מעשיות דמיוניות, קומדיות וכיוצא באלה.

בשנה השנייה נדמה המוסיקה באגף, ובפתקיו דרש עורך הדין ספרי מופת בלבד. בשנה החמישית שוב נשמעו צלילי הנגינה, והאסיר ביקש יין. האנשים שעקבו אחריו מבעד לחלון אמרו שכל אותה שנה היה רק אוכל, שותה ושוכב על מיטתו, מרבה לפהק ולדבר אל עצמו בזעף. ספרים לא קרא כלל. לפעמים ישב לכתוב לעת ליל, כתב שעות

ארוכות ועם בוקר קרע את הכתוב לקרעים קטנים. לא אחת שמעו אותו בוכה.

במחצית השנייה של השנה השישית החל האסיר לשקוד על לימוד שפות, פילוסופיה והיסטוריה. הוא למד בלהיטות רבה כל כך, שהבנקאי התקשה לעמוד בקצב הזמנת הספרים הנחוצים. בתוך ארבע שנים הוזמנו לפי דרישתו כשש מאות כרכים. בימים שהתמכר כך ללימודיו קיבל ממנו הבנקאי את המכתב הזה: "סוהרי היקר! את השורות האלה אני כותב אליך בשש שפות. אנא הראה אותן ליודעי דבר. שיקראו. אם לא ימצאו בהן אף שגיאה אחת, הריני מתחנן לפניך, צווה שתישמע בגן ירייה של רובה. ירייה זו תאמר לי שמאמצי לא היו לריק. גאוני כל הארצות והזמנים מדברים בשפות שונות, אך אותה שלהבת עצמה בוערת בלב כולם. הו, אילו ידעת איזו חמדה שמימית מציפה אותי עכשיו שלמדתי להבינם!" משאלתו של האסיר נתמלאה. הבנקאי ציווה לירות בגן שתי יריות.

אחר כך, לאחר השנה העשירית, ישב עורך הדין בלי נוע אל שולחנו ולא קרא אלא בברית החדשה. לפלא היה בעיני הבנקאי שאדם שהשתלט בארבע שנים על שש מאות כרכים קשים, מבזבז כמעט שנה על קריאת ספר אחד, לא עבה וקל להבנה. לאחר הברית החדשה באו ספרי תיאולוגיה* ותולדות הדת.

בשנתיים האחרונות למאסרו קרא האסיר הרבה מאוד, מכל הבא ליד. פעמים התעסק במדעי הטבע, פעמים דרש את ביירון או את שקספיר. נתקבלו ממנו פתקים שבהם ביקש שישלחו לו בבת אחת גם מחקר בכימיה, גם ספר ללימוד הרפואה, גם רומאן, גם איזו מסה פילוסופית או דתית. בקריאתו דמה למי ששוחה בים בין שברי אנייה טרופה, ובבקשו להינצל הוא נאחז בשקיקה פעם בשבר זה ופעם בזה.

ב.

הבנקאי הזקן העלה בזיכרונו את כל אלה וחשב:

"מחר בשתים עשרה הוא יוצא לחופשי. לפי ההסכם יהיה עלי לשלם לו שני מיליונים. אם אשלם, הרי הכול אבוד: אשאר בלי פרוטה..."

לפני חמש עשרה שנה לא ידע מספר למיליונים שלו, ואילו עכשיו פחד לשאול את עצמו מה יש לו יותר — כסף או חובות? משחקי המזל של הבורסה, הימורים מסוכנים וחמימות המוח שלא נפטר ממנה גם לעת זִקנה, אלה הביאו מעט מעט להידרדרות עסקיו, והעשיר הבוטח, הנועז והגאה היה לבנקאי בינוני, שלבו מרתת עם כל עלייה וירידה של שערי המניות.

"התערבות ארורה!" רטן הזקן ולפת את ראשו בייאוש. "למה לא מת האיש הזה? מלאו לו בקושי ארבעים. הוא ייקח ממני את מעותי האחרונות, יתחתן, יראה עולמו בחייו, ישחק בבורסה, ואילו אני, הדלפון, אביט בו בקנאה ויום יום אשמע מפיו אותו

* **ספרי תיאולוגיה**: ספרים העוסקים בהכרת האלהים והדת.

משפט עצמו: 'לך אני חב את אושרי, הרשה לי לעזור לך!' לא, זה למעלה מכוחי! ההצלה היחידה מפשיטת רגל וחרפה היא מותו של האיש!"

השעון היכה שלוש. הבנקאי היטה אוזן: כולם בבית ישנו, לא נשמע אלא רחש העצים הקפואים מעבר לחלונות. בזהירות, שלא להקים רעש, הוציא מן הכספת את מפתח הדלת שלא נפתחה זה חמש עשרה שנה, לבש את מעילו ויצא החוצה.

הגן היה חשוך וקר. ירד גשם. רוח עזה ולחה נישאה ביבבה על פני הגן ולא נתנה מנוח לעצים. הבנקאי אימץ את עיניו, אך לא ראה לא את האדמה, לא את הפסלים הלבנים, לא את האגף ולא את העצים. בדרכו אל המקום שהיה שם האגף קרא פעמיים לשומר. איש לא ענה. נראה שהשומר נמלט מפני הסערה ועכשיו ישן לו אי שם במטבח או בחממה.

"אם יהיה לי האומץ להוציא לפועל את מחשבתי," אמר הזקן בלבו, "ייפול החשד קודם כול על השומר."

הוא גישש בעלטה אחר המדרגות והדלת ונכנס אל מבוא האגף, אחר כך הוסיף וגישש דרכו אל פרוזדור קטן והצית גפרור. לא הייתה שם נפש חיה. נראתה רק איזו מיטה עירומה בלא מצעים ותנור ברזל האפיל בפינה. החותמות* על הדלת המוליכה אל חדר האסיר היו שלמות בלא פגם.

כשכבה הגפרור עמד הזקן, רועד כולו מהתרגשות, והציץ בחלון הקטן.

נר הפיץ אור קלוש בחדר האסיר. הוא עצמו ישב אל השולחן. לא נראו אלא גבו, שער ראשו וידיו. על השולחן, על שתי הכורסאות ועל השטיח בסמוך לשולחן היו מונחים ספרים פתוחים.

עברו חמש דקות והאסיר לא נע ולא זע. חמש עשרה שנות מאסר לימדוהו לשבת בלי נוע. הבנקאי דפק באצבעו על החלון, והאסיר לא נענה אף בתנועה קלה. אז תלש הבנקאי בזהירות את החותמות מעל הדלת ותחב את המפתח בחור המנעול. המנעול החלוד פלט צליל צורמני והדלת חרקה. הבנקאי ציפה שמיד יישָמעו קריאת תדהמה וקול צעדים, אך עברו כשלוש דקות והדממה מעבר לדלת נשארה כשהייתה. הוא אזר עוז ונכנס אל החדר.

אל השולחן ישב בלי נוע אדם שלא דמה במראהו לשאר הבריות. זה היה שלד עטוף עור, ולו תלתלי אישה ארוכים וזקן מדובלל. צבע פניו היה צהוב עם גוונים כעין העפר, לחייו נפולות, גבו ארוך וצר, וידו התומכת את ראשו השעיר כחושה ודקה כל כך, שהלב נמלא אימה למראיה. בשערו כבר הכסיפה שיבה, וכל המביט בפניו הצמוקות, הסחופות, לא היה מאמין שלא מלאו לו אלא ארבעים. הוא היה שקוע בשינה... לפני ראשו השמוט על השולחן היה מונח דף נייר מכוסה כתב זעיר.

---

* **חותמות**: סימנים שהודבקו על הדלת (או על המנעול) כדי לוודא שזו לא נפתחה

שרגא וייל, מבוך, *1983* (באדיבות גלריה ספראי, ירושלים ותל אביב)

"במבוך העיניים מביטות בלא־כלום, הראש היפה כלוא במבוא של אין־מוצא: האמנם 'הבל הבלים הכל הבל' או זה העצב שלסוף המשתהז?" (מדברי המשורר אבא קובנר המצורפים לתמונה). האם גם כאן יש תחושה של שנאה ובוז כלפי העולם? נסו להסביר את התרשמותכם.

"אדם עלוב!" חשב הבנקאי. "ישן לו, ומן הסתם חולם על המיליונים! והרי די שאקח בידי את המת־החי הזה, אטיל אותו על המיטה ואלחץ קלות את הכר אל פניו, ואפילו הבדיקה המדוקדקת ביותר לא תגלה סימני אלימות. אבל מוטב שאקרא תחילה מה הוא כותב פה..."

הבנקאי לקח מעל השולחן את הדף וקרא את הדברים האלה:

"מחר בשתים עשרה בצהריים תושבנה לי חירותי והזכות לבוא בין הבריות. אבל לפני שאצא מן החדר הזה ואראה את אור השמש אני מוצא לנחוץ לומר לכם כמה מלים. במצפון נקי, ולפני אלוהים הרואה ללֵבב, אני מודיע לכם שאני בז גם לחירות, גם לחיים, גם לבריאות, גם לכל מה שקרוי בספריכם טוּב העולם.

"חמש עשרה שנה התבוננתי בעיון בחיי העולם הזה. אמנם לא ראיתי את הארץ ואנשיה, אך בספריכם שתיתי יין משובח, שרתי שירים, צדתי צבאים וחזירי בר ביערות, אהבתי נשים... יפהפיות אווירריות כענן, שמשוררכם הגאוניים יצרוּן בכשפיהם, ביקרו אותי בלילות ולחשו באוזני אגדות פלאים שנסכו עלי שיכרון. בספריכם העפלתי אל פסגות האֶלבּוֹרוּס והמוֹנבלאן וראיתי משם איך עולה השמש עם בוקר ואיך היא מציפה לעת ערב את השמים ואת הים ואת ראשי ההרים בזָהב ארגמן; ראיתי משם את הברקים מהבהבים מעלי ופולחים את העננים; ראיתי יערות ירוקים ושדות ונהרות ואגמים וערים, שמעתי את שירת בנות המים ואת נגינת חלילי הרועים, אחזתי בכנפיהם של השֵדים המרהיבים שבאו אלי במעופה להסיח על אלוהים... בספריכם השלכתי עצמי אל תהומות אין חקר, חוללתי נסים, רצחתי, העליתי ערים באש, הטפתי לדתות חדשות, כבשתי ממלכות...

"בספריכם קניתי חכמה. כל מה שיצרה המחשבה האנושית בלא ליאות דורות על דורות, נדחס בגולגלתי לפקעת קטנה. אני יודע שאני חכם מכולכם.

"ואני בז לספריכם, בז לחכמה ולכל טוּב העולם. הכול אַיִן ואפס, הכול בן חלוף, אשלייה, תעתועים, חזיון שווא. כל כמה שתגדל גאוותכם, כל כמה שתרבינה חכמתכם ותפארתכם, הרי המוות ימחה אתכם מעל פני האדמה. כמוכם כעכברים שבמחילות העפר, וצאצאיכם, וההיסטוריה כולה, ואלמוות גאוני הרוח שלכם, כל אלה יקפאו או ייעָשׂרפו יחד עם כדור הארץ.

"דעתכם נטרפה ואתם הולכים בדרך לא דרך. את השקר אתם חושבים לאמת ואת הכיעור ליופי. הייתם משתוממים אילו מכוח נסיבות כלשהן היו עצי ההדר והתפוח מצמיחים פתאום לטאות וצפרדעים, או אילו החלו הוורדים להדיף ריח זיעת סוסים; כך גם אני משתומם עליכם, שהחלפתם את השמים בארץ. איני רוצה להבין אתכם.

כדי להראות לכם בעליל כמה אני בז לכל מה שממלא את חייכם, אני מוותר בזה על שני המיליונים, שפעם חלמתי עליהם כעל גן עדן ועכשיו הם בזויים בעיני. כדי לבטל

את זכותי עליהם אצא מכאן חמש שעות לפני המועד הנקוב, וכך אפֵר את החוזה...״

כשגמר לקרוא הניח הבנקאי את הדף על השולחן, נשק לאיש המוזר על ראשו, פרץ בבכי ויצא מן האגף. מעולם, ואפילו אחרי הפסדים גדולים בבורסה, לא בז לעצמו כמו בשעה זו. בשובו הביתה עלה על משכבו, אך הרגשה והדמעות הדירו שינה מעיניו שעה ארוכה...

בבוקר המחרת באו אליו במרוצה השומרים ובפנים חיוורות הודיעו לו שראו את האיש המתגורר באגף מטפס ויוצא מן החלון אל הגן, פוסע אל השערים, ואחר נעלם לו אי שם. מיד פנה הבנקאי והלך עם משרתיו אל האגף לאשר את מנוסת האסיר. וכדי למנוע ויכוחים יתרים לקח מעל השולחן את כתב הוויתור, נכנס הביתה ונעל אותו בכספת.

— האמנם זכה הבנקאי בהתערבות?

— ה״אסיר״ מסתלק כשהוא משאיר אחריו מכתב מלא בוז: לעולם, לחיים, לאדם. מעניין לחשוב מה פשר הדבר ומה הביא אותו לכך.

קתרין מנספילד (1888-1923), מספרת אנגליה שנולדה בניו־זילאנד. החיים במושבה של ניו־זילאנד לא היו מתאימים לשאיפותיה כסופרת צעירה ולכן היגרה ללונדון, שם המשיכה בלימודיה והחלה לפרסם סיפורים. מנספילד הייתה מראשוני היוצרים האנגליים שהכירו בגדולתו של הסופר הרוסי צ'יכוב. *השפעתו עליה ניכרת בחשיבות* הרבה שייוחסה לשאלות של סגנון ולחיפוש אחר דרכי ביטוי חדשות. במכתב לאחד מידידיה היא מזכירה את הצורך שלה למצוא בכוחות עצמה דרכי כתיבה חדשות: "בסופו של דבר עלינו להיות המורים של עצמנו" היא כותבת. החיפוש אחר חידושים סגנוניים בא לשרת את גילוי "רגע האמת" שאותו היא מבקשת לחשוף בסיפוריה. היא נפטרה בגיל 35 ממחלת השחפת.

עץ־התפוח קתרין מנספילד

מאנגלית: דב קמחי

היו לו שני גנים לבית הישן. האחד, שקראנו לו "גן־הפרא", נשתרע מאחורי גינת הירק ונטוע היה דובדבנים מרים, דרמסקיות* ושזיפים צהובים ושקופים. משום מה אפפה אותו תמיד עננה; אף פעם לא שיחקנו בו; לא טרחנו אפילו להרים את פֵּרותיו שנשרו, ובכל יום שני בבוקר הביאו המשרתת והכובסת את הכבסים לייבוש אל השטח החשוף שבמרכזו: כותנות הלילה של סבתא, כותנות הפסים של אבא, מכנסי הבד של הפועל השכיר ומכנסיה "הוולגאריים עד לזוועה" של המשרתת, העשויים פשתן מצבע ורוד, שנתנפחו ונתעופפו ברוח בצורה ידועה כל כך.

אבל הגן השני, מרוחק ומסותר מן הבית, נח למרגלות הגבעה ונשתרע עד לקצהו של שדה המרעה — עד לעצי השיטה, המרשרשים וזוהרים לאור השמש, ולעצי האזדרכת עם עלי החרמש המאורכים. ושם, מתחת לעצי הפרי, גדל העשב סמיך וגבוה, עד שבשעה שעברת בו היה כורך עצמו סביב לנעליך, ואפילו ביום חם מאוד, לח היה למגע ידך, משנתכופפת לפצלו לכאן ולכאן בעודך מבקש אחר מה שהשירה הרוח: תפוחים

* **דרמסקיות:** אחד ממיני השזיפים שגדלו בדמשק.

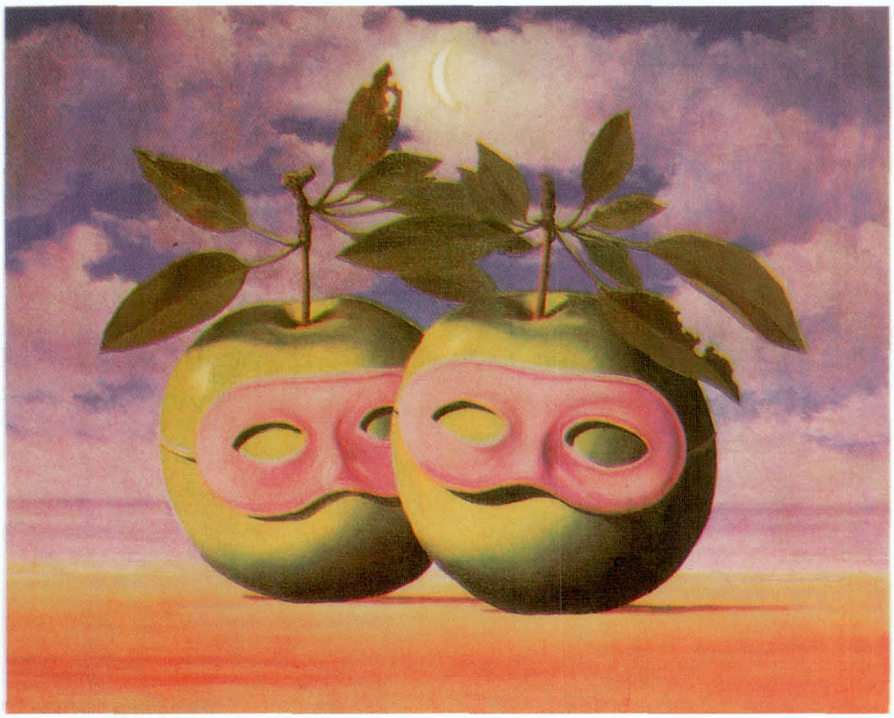

רֶנֶה מַגריט, הכומר מרי, 1968. © ADAGP, Paris 1992

טעם התפוחים שבסיפור לא תאם את המראה המפתה שלהם. מגריט, הצייר הסוריאליסט, מצייר תפוחים בשילובים מפתיעים ביותר. בציור אחד, למשל, הוא מצייר אדון נכבד ולו תפוח במקום ראש. ואילו כאן הוא מצייר תפוחים עוטי מסכות. למה דווקא תפוחים? למגריט פתרונים, אך כידוע לתפוח היסטוריה ארוכה ביותר של משמעויות סמליות.

נקובים במקורות ציפורים, אגסים גדולים ופצועים, חבושים, שכל כך טעימים הם עם מעט מלח וריחם מתוק כל כך, עד שאינך יכול לנגוס בהם מחשש התעטשות...

יום אחד צץ בו "העץ האסור" — עץ תפוחים, שאבא וידיד־בית אחד גילו אותו בשעת טיול של אחר הסעודה ביום ראשון.

"עץ נפלא!" אמר הידיד כשהוא מתכופף אליו בהתפעלות של תמיהה: "זהו זן של —" ושם עשיר ונפלא נתיישב לו על העץ הקטן כציפור לא־נודעת.

"כן, אמנם משער אני שזהו," אמר אבא. לא היה לו מושג משמותיהם של עצי פרי.

"עץ נפלא!" חזר הידיד על דבריו, "פֵּרותיו נהדרים. אין בדומה להם כלל, והיבול יהיה מעולה. תפוחים — עין לא ראתה!"

"כמובן, מצוינים, מצוינים," אמר אבא כלאחר יד, כשהוא מתבונן בעץ בעניין ובהתפעלות חדשים.

"יקרי המציאות, יקרי המציאות באמת! כמעט אין לראותם עוד באנגליה בימינו!" ושם את חותמו שלו על שמחתו של אבא. אבא היה אדם שהגיע בכוחות עצמו למה שהגיע והמחיר שחייב היה לשלם בשביל כל דבר כל כך רב היה ויקר, עד שלא היה משהו שיערב לאוזניו יותר מן התשבחות, על כך שהיטיב לקנות ולעשות. עוד צעיר היה ורגיש ושוקל בלבו אם, במובנו העמוק של העניין, באמת השיג את מה שראוי להשיגו בעולם. עוד היו לו שעות שבהן הלך הלוך ושוב לאור הירח כשהוא מחליט כמעט "להשליך הליכה ארורה זו למשרד בכל יום ולהסתלק; להסתלק פעם אחת לתמיד". ועכשיו עוד נמצא לו עץ תפוח מופלא זה שנפל בחלקו יחד עם הגן — עץ תפוח שידידו המבין משַבְּחו כל כך...

"אל תגעו בעץ הזה. שומעים אתם, ילדים!" אמר בתוקף; וכשנפנה האורח והלך, אמר בקול אחר ובמלים אחרות:

"אם אתפוס אחד מכם נוגע באותם תפוחים, לא רק שאשלח אותו למטה, אלא אצליף בו כהוגן!" ולא באו הדברים אלא להוסיף לווית הוד לעניין העץ.

בכל יום ראשון, לאחר הביקור בכנסייה, הלך אבא, כשבוֹגי ואני נגררים אחריו, עובר את גינת הפרחים, יורד בשביל הסיגליות, חולף על פני העץ בעל הגזע השחור כקטיפה, על פני שיחי הוורד הלבנים ובמורד הגבעה אל הגן. ועץ התפוח, כאליל נערץ, שכמו גונב לאוזניו באורח פלא דבר כבודו, עמד מרוחק משאר העצים, כפוף קמעה מכובד פארותיו העשירות ומרעיד בעליו הכסופים תחת מבט עינו הבוחנת של אבא. לבו של אבא רווח מן המראה — ראינו שרווח. הניח ידיו מאחורי גבו ומצמץ בעיניו כדרך שהיה ממצמץ. כאן לפניו עמד אותו עץ מופלא, שאיש לא שם לבו אליו כשעמד על המיקח בקניית הבית. לא הביאו אותו בחשבון ולא שולם כלום במחירו. אילו עלה הבית באש אותה שעה, לא היה נחשב הדבר בעיניו כמו אילו עמד מישהו לגדוע אותו

עץ. וכיצד שיתפנו עצמנו עמו, בוגי ואני; בוגי בברכיו הסרוטות הצמודות זו לזו, ידיו גם הן נתונות מאחורי גבו וכובע עגול כשל מלח על ראשו.

התפוחים הפכו צבעם מירוק חיוור לצהוב; אחר כך הסתמנו קווים ורודים כהים עליהם, ואחר כך כמו נמס הגוון הוורוד על פני הצהוב, והפך תחילה אדמדם ואחר ארגמן־אדום.

סוף סוף הגיע היום ואבא הוציא מכיס חזייתו אולר קטן משובץ צדפים. נזדקף והגביה ידו. לאט לאט, ובזהירות רבה קטף שני תפוחים מעל ענף.

"בחיי, כמה הם חמים!" קרא אבא בהתפעלות, "תפוחים נפלאים, יפים, נהדרים" מלמל לעצמו וליטפם פעם ופעמיים בכף ידו.

"הביטו נא! ללא פגם וללא דופי!" ופסע דרך הגן, בוגי ואני מדדים אחריו, עד לגזעו הכרות של אחד מעצי השיטה. ישבנו על הגזע משני צדדיו של אבא, שהניח תפוח אחד, הוציא את אולרו המשובץ צדף ויפה יפה חתך אותו לשניים.

"בחיי, הביטו וראו!" קרא.

"אבא!" קראנו קריאה של חובה וגם של התפעלות ממש. כיוון שצבעו האדום והיפה חדר ונכנס לתוך בשרו הלבן של התפוח; כתום היה עד לחרצנים הקטנים והשחורים שנחו להם יפהפיים במיטתם הצחורה. דומה היה כאילו נטבל כולו ביין אדום.

"מימי לא ראיתי תפוח כזה," אמר אבא, "לא בנקל תמצאו משהו בדומה לו". קירב אותו לאפו וביטא מלה בלתי מוכרת: "בּוּקֶה,* איזה בּוּקה!" ואחר הגיש חציו האחד לבוגי וחציו השני לי.

"אל תמעכו אותו," אמר, וכמו צר היה לו לפצעו ולתת אותו למאכל. ידעתי זאת כשנטלתי את חלקי מידו ובוגי נטל את חלקו.

אחר כך חילק גם את התפוח השני באותו חתך נפלא ועדין של אולר הצדף שלו.

לא גרעתי עינַי מבוגי. יחדיו נשכנו בתפוח. פינו נתמלא במיץ פרחים ובקליפה עבה מרירה. טעם נורא של משהו יבש...

"נו?" שאל אבא מלא גאווה, חתך לו את חצי התפוח לשני רבעים וסילק את החרצנים בחודו של האולר. "נו?"

בוגי ואני הבטנו איש בפני רעהו, לועסים במלוא פינו; ובאותו רגע של לעיסה ובליעה חלפה בינינו שיחת־אֵלם ארוכה — וחיוך דק ורב־משמעות. לעסנו ובלענו וקרבנו אל אבא, כמעט נוגעים בגופו.

"נפלא!" שיקרנו, "נפלא, אבא. פשוט יוצא מן הכלל!"

אבל ללא הועיל. אבא ירק את פלח התפוח ולא התקרב עוד לעולם אל העץ.

מתוך: **מבחר הסיפור העולמי**, שרברק.

---

* **בּוּקֶה:** מלה צרפתית שפירושה, בהקשר הנוכחי, הוא ניחוח (אֲרוֹמה).

הרברט ג'ורג' וולס (1866-1946) נולד באנגליה למשפחה מהמעמד הנמוך. בגיל שלש עשרה יצא לעבודה ובזמנו הפנוי המשיך את לימודיו. הוא זכה במילגה מטעם הקולג' המלכותי למדעים ולמד פיסיקה וגיאולוגיה. וולס היה מחלוצי ספרות המדע הבדיוני. מודעותו לבעיות חברתיות והידע המדעי שרכש מזינים את כתיבתו בתחום זה. אך הוא גם הרבה לכתוב ספרות ריאליסטית, המכוונת לעורר מודעות לבעיות של צדק ומוסר חברתיים. הסיפור שלפנינו מבוסס על האגדה סביב בנייתו של התאג'־מַחַל שבחודו, בניין הנחשב לאחד משבעת פלאי עולם. מסופר, כי בבנייתו נטלו חלק עשרים ושנים אלף פועלים והקמתו נמשכה עשרים שנה.

פנינת האהבה הרברט ג' וולס

מאנגלית: ליאורה הרציג

הפנינה עולה ביופיה על המזהירה שבאבני החן, יאמר בעל המוסר, כי הולדתה בייסוריו של יצור חי. כמי שפנינים אינן מדברות ללבו, קשה לי לחוות דעה בעניין זה. הברק העמום של הפנינה אינו מביא אותי לכלל התרגשות. גם קשה לי לנקוט עמדה בוויכוח הנצחי, האם "פנינת האהבה" הוא סיפור אכזרי, או רק מעשייה נחמדה על היופי בן־האלמוות.

הן סיפור המעשה והן המחלוקת הנטושה סביבו מוכרים לחוקרי הספרות הפרסית בימי הביניים. הסיפור הוא קצר, ואילו הפרשנות עליו הרי היא חלק נכבד מספרות אותה תקופה. פרשנים ראו בסיפור זה צורה מצורות הפיוט, וביתר דיוק אלגוריה*, שמשמעה כזה או אחר. חכמי הדת הפכו והפכו בו כדרכם, ובייחוד התעמקו בזיקתו אל תחיית הגוף אחרי המוות. אסתטיקנים** בחיבוריהם הרבו להשתמש בו על דרך המשל, בעוד רבים אחרים ביקשו לראות בו הרצאת עובדות כפשוטה, אמת לאמיתה.

---

* **אלגוריה:** יצירה ספרותית שאין להבינה כפשוטה, אלא כמשל.

** **אסתטיקנים:** חסידי תורת היופי והטעם הטוב.

עמוד חאסן, שאח ג'האן, 1617 (מוזיאון ויקטוריה ואלברט, לונדון)
זוהי תמונתו של השאח שבנה את התאג' מהל ושעליו נסב הסיפור. האם אפשר להצביע על קווי דמיון בין דמותו בציור לבין דמותו כפי שהיא עולה מהסיפור? אגב, שאח ג'אהן הוסיף לצד התמונה המקורית: "דיוקן עצמי משובח משנת ה־25 לחיי."

מקורו של הסיפור בהודו הצפונית, שאין בכל מדינות תבל כר פורה ממנה לסיפורי אהבה נאצלים. הדבר היה בארץ שטופת שמש, ארץ אגמים ויערות עד, גבעות ועמקים פוריים; במרחק התנשאו למרומים הררי ענק, רכסים ופסגות, שרגל אדם לא דרכה בם, מכוסים שלג־עולמים. בחבל ארץ זה חי נסיך צעיר, שליט כל הארץ; הוא אירש לו עלמת חמד, אשר את יופיה ואת נועם הליכותיה תקצר הלשון מלתאר, והכתיר אותה למלכה על עמו ולגברת לבבו. מלאת שמחה, מתיקות ותקווה הייתה אהבתם, אהבה ענוגה, אמיצה ומופלאה מכל מה שציירתם לכם מעודכם. מָלאה שנה לאהבתם, שנה וחודשים אחדים, והנה יום אחד במעבה היער מתה המלכה מעקיצה קטלנית.

היא מתה, ותקופת־מה התהלך המלך שחוח עד דכא. שותק וקופא היה ביגונו. מוקיריו חששו פן ישים קץ לחייו ולא יותיר אחריו בנים או אחים שיירשו את כיסאו. שני ימים ושני לילות היה שרוע אפיים למרגלות היצוע, אשר עליו הונחה גווייתה היפה והדוממת של המלכה, מבלי שנתן אוכל לפיו. ואז קם ואכל ונפנה חרש לעיסוקיו כמי שגמלה בלבו החלטה חשובה. הוא ציווה שיניחו את גופתה בארון של בדיל וכסף, ושישימו ארון זה בארון אחר, עשוי עץ מבושם, יקר המציאות ומעוטר זהב, מונח הוא עצמו בסרקופג* של בהט, המשובץ אבני חן. ועד שנשלמה המלאכה עשה המלך את עיקר זמנו ליד בְּרֵכות המים, בביתנים ובסוכות הגן, בחורשות ובחדרי הארמון, שבהם הרבו לשהות יחד, שוגה במלכה המתה ובחמודותיה. הוא לא קרע את בגדיו, לא התפלש באפר ולא חגר שק כמנהג המקום; אהבתו הייתה כבירה מכדי שיפליג בהפגנות צער ואבל. לבסוף חזר והתייצב לפני יועציו ובני עמו והודיע להם את אשר עם לבו.

לעולם לא יוכל עוד לקרב אל אישה, אמר, ואף לא להרהר באישה, ולפיכך יחפש לו צעיר הנאה לכך, יאמץ אותו לבן ויכשירו לתפקיד יורש העצר. הוא עצמו ימלא את חובותיו המלכותיות כמתבקש, ובד בבד יתמסר בכל כוחו, מאודו וממונו, ככל אשר יעלה בידו, להקמת מצבת זיכרון, היאה לחמדת לבו שאבדה לו, לרעייתו היקרה שאין בְּלֹתָה. בניין כליל חן ויופי יהיה זה, מופלא מכל שהיה מעולם ושעתיד להיות, ועד קץ הימים יתנוסס כדבר פלא; והבריות ידברו בו, ישתוקקו לראותו ויבואו מכל קצות הארץ לבקר בו ולהעלות את שמה וזכרה של המלכה. ובניין זה, אמר, שמו יהיה "פנינת האהבה".

לזאת נתנו היועצים והעם את הסכמתם, וזאת התקין עצמו המלך לעשות.

שנה רדפה שנה, וכל השנים הללו הקדיש המלך לבנייתה ולהידורה של "פנינת האהבה". מסד עצום נחצב בשורש הסלע, במקום שכמו ניבט אל עבר שממונו המושלג של הר הענקים. מעברו השני של עמק הבכא היו כפרים וגבעות ונהר עקלתון, והרחק

* **סרקופג:** ארון קבורה עשוי אבן.

באופק נראו שלוש ערים גדולות. כאן הניחו את סרקופג הבהט בסוכה מעוטרת, מלאכת מחשבת. סביב הסוכה התנשאו עמודי אבן זרה ויפהפייה, קירות מסותתים ומגולפים לנוי ובית אבן עצום ובראשו כיפה, צריחים וקימורים, מעודנים כולם כאבן חן. בתחילה היה עיצובה של "פנינת האהבה" פחות נועז ואנין משהיה לימים. בתחילה היה הבניין קטן יותר, מגולף ומשובץ יותר, עשוי כולו שבכות אבן ואגודות עמודים דקים, ורדרדים. הסרקופג היה מונח שם כילד הישֵן בין פרחים. כיפתו הראשונה הייתה מרוצפת אריחים ירוקים, נתונים בסורגי כסף, אך לימים שבו והסירוה, מפני שהייתה נמוכה מדי ומפני שלא הפליאה להתנשא כמעוף דמיונו של המלך.

כי כעת שוב לא היה זה עלם החמודות המאוהב במלכתו הצעירה. כעת עומד היה באמצע שנותיו, איש חמור ונחרץ, השקוד כולו על מלאכת בנייתה של "פנינת האהבה". עם כל שנה של עבודה מאומצת למד לדעת אפשרויות חדשות בבניין הקשת, בבניין הקיר והאומנה, קנה יתר שליטה בחומר המסור לידיו והתוודע לאינספור סוגי אבן, לגוונים ולבני־גוון, שכמותם לא העלה בדמיונו בתחילה. עתה משכו את לבו צבעים עדינים וקרים יותר; לא עוד ברק צבעי אמייל מצופי זהב, כספר תפילות מעוטר, אשר שובב את עיניו בראשונה. עתה ביקש לו את צבעי כחול הרקיע ואת גוניהם הדקים של נופים רחוקים וצללים עלומים, ושטף־פתאום של ארגמן ססגוני, ומרחבים ושגב. לזרא היו לו גילופי אבן ותמונות וקישוטים מעשה תשבץ וכל יצירתו הקטנה והמדוקדקת של האדם. "אלה היו יפים לשעתם," אמר על מלאכות המחשבת המוקדמות וציווה להעבירן לבניינים הפחותים במעלה; כדי שלא תצרנה את צעדיו. טעמו האמנותי השתבח יותר ויותר. ביראת רוממות והשתאות ראו אנשים איך "פנינת האהבה" מבקיעה לה מראשיתה הצנועה לכלל רוחב וגובה ותפארת על־אנושיים. הם לא שיערו אל נכון מה צפוי להם; אין זאת כי דבר־מה כה שמימי לא פיללו לראות. "הפלא ופלא," התלחשו, "מה שבכוח האהבה לחולל!" ונשי כל העולם, יהיה לבן נתון לאשר יהיה, רחשו אהבה למלך על מסירותו המופלגת.

מסדרון גדול חצה את הבניין באמצעו, מעין אכסדרה, אשר יָקרה ללבו של המלך ככל שנקפו הימים. משער־הבניין הפנימי נדד מבטו לאורכה של שדרת עמודים עצומה, וממנה אל עבר הרחבה המרכזית, שאגודות עמודיה הוורודים סולקו זה מכבר, ועד לגג הסוכה, שתחתיה נח לו הסרקופג. משם נמשך מבטו, מבעד לפתח המעוצב לתפארת, אל שממתו המושלגת של ההר הגדול, של גג העולם, מרחק מאתיים מילים. העמודים, הקשתות, האוֹמָנות והיציעים התנשאו וריחפו מימין ומשמאל, כלילי שלמות, אך מצטנעים, כמלאכי שרת גדולים, נחבאים אל הצללים, סביב כיסא הכבוד.

בהתבוננות ראשונה עלצה הנפש ביופיו החמור של הבניין, אך עוד מעט ורָעדה עברה במסתכל ולבו שׂח. תכופות היה המלך סר לשם, עומד ומתבונן באכסדרה זו, נפעם עד

למעמקי לבו ועם זאת אינו שבע רצון לגמרי. "פנינת האהבה", כך חש, עדיין מזמנת לו דברים לעשות בטרם ישלים את תעודתו. בכל פעם היה מצווה להביא איזה שינוי קל, או לשוב ולבטל שינוי בן־יומו. ובוקר בהיר אחד הודיע, כי הסרקופג יהיה בהיר ופשוט יותר ללא הסוכה; ומקץ שעה ארוכה של עיון מדוקדק הורה לפרק את הסוכה ולהרחיקה משם.

למחרת היום בבואו לא אמר מטוב ועד רע, וכך ביום השני וביום השלישי. יומיים תמימים הדיר את רגליו מן המקום, ואז שב והופיע ועמו אדריכל ושני רבי אומן ובני לוויה אחדים.

הכול הביטו על סביבותיהם, עומדים יחד בחבורה קטנה בלא אומר ודברים, בעיצומה של הרחבות הרוגעת, מעשה ידיהם. שום רבב של יגיע כפיים לא העיב על שלמותה; כאילו האל הממונה על יפי הטבע העביר את יצירתם זו אל חזקתו.

דבר אחד עוד העכיר את התואם הגמור, איזה יחס שגוי במידותיו של הסרקופג. מעולם לא חשב איש להגדילו, ואכן מה טעם היה להוסיף על גודלו הראשון? ואילו עתה התבלט הסרקופג עד לזרא, פוגם בקווים הזורמים. בסרקופג היה מונח ארון הבדיל והכסף, ובארון הבדיל והכסף נחה המלכה, היא סיבתו הנצחית, האהובה של כל היופי מסביב. אך עתה סרקופג זה דמה לתיבה קטנה כהה, אשר מקומה לא יכירנה עוד באכסדרה הגדולה של "פנינת האהבה". כאילו הטיל פלוני מזוודה קטנה על פני ים הבדולח השמימי.

שעה ארוכה עמד הנסיך שקוע בהרהוריו, מבלי שאיש ידע את המחשבות שחלפו במוחו.

ואז הצביע בידו ואמר: "סלקו מפה את החפץ הזה".

The Pearl of Love, H.G. Wells © The Literary Executors of the Estate of H.G. Wells

— שם הסיפור (הכותרת) יוצר ציפיות מסוימות. האם הסיפור וסיומו אכן מצדיקים את שמו?

— זכרו של המת ומפעל הנצחתו (בטקס, באנדרטה וכיוצא באלה): כיצד הקשר בין השניים בא לידי ביטוי בסיפור? ובמציאות?

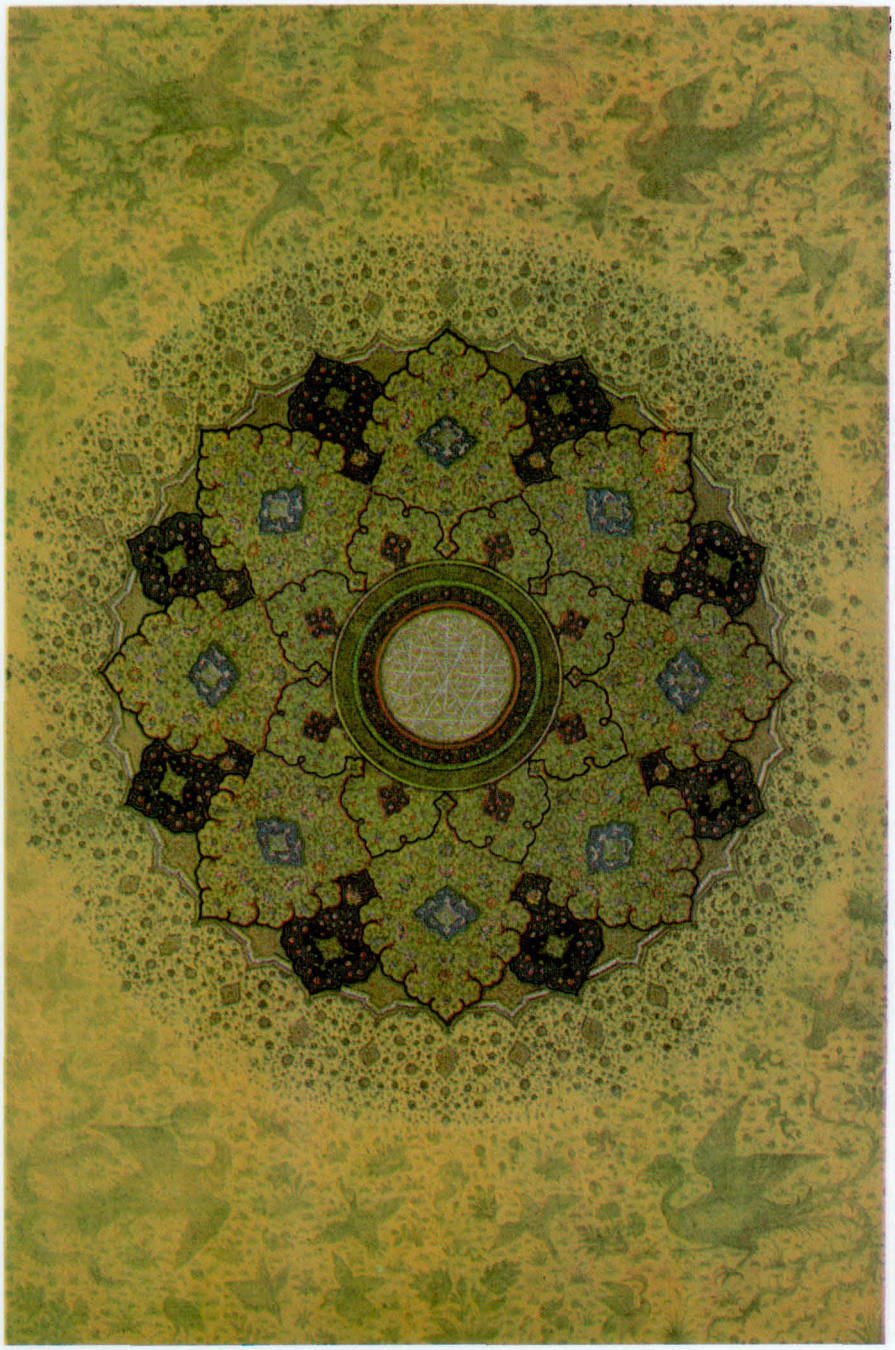

רוֹזֶטָה (עיטור דמוי ורד), דף מתוך ספר של שאח ג'אהן 1645 *(Metropolitan Museum of Art, N. Y.)*
במרכז מופיע שמו של השאח שבנה את התאג' מהל. התבוננו בשכלול הדגמים והצורות ובצבעוניות
הנהדרת המתקשרים לרעיון השלמות האמנותית שאליו שואף גיבור הסיפור.

מרק טווין (1853-1910) הוא מגדולי סופריה של ארצות הברית. שמו האמיתי היה סמואל לנגהורן קלמנס. בילדותו לא היו הלימודים משאת נפשו ובגיל עשר עמד בראש חבורת נערים, שנהגה לחמוק מבית הספר ולערוך מסע לאורך חוף המיסיסיפי ובמערות האפלות. על חוויותיו באותה תקופה כתב אחר כך בסיפוריו. בגיל שתים עשרה נתייתם מאביו ונאלץ להפסיק את לימודיו ולצאת לעבודה. הוא החליף מקצועות רבים: שוליית מדפיס, כורה זהב, כתב משוטט, מרצה. בין השאר היה גם נווט על ספינת נהרות ששייטה לאורך המיסיסיפי, ומשם גם שמו הספרותי "מרק טווין" שמשמעותו "ציין שתיים", שהיא קריאת הספן המודד את עומק המים. טוויין אמר פעם כי "קלאסי הוא ספר שהבריות משבחים ואינם קוראים". ובכל זאת את ספריו שלו, שהם קלאסיקה מובהקת, קוראים בעונג גם היום מיליוני צעירים וקשישים בעולם כולו. מבין ספריו המפורסמים שתוגרמו לעברית: "הרפתקאות תום סויר", "הרפתקאות הקלברי פין", "בן המלך והעני".

משל מארק טווין

מאנגלית: זאב הר־טבי

היֹה היה פעם צייר אמן. צִייר הצייר תמונה קטנה אך יפה להפליא והציבה כך שיוכל לראותה במראה הקבועה בכותל. אמר הצייר, "כך הריני מכפיל את המרחק ומרכך אותו, והרי התמונה נאה כפליים משבתחילה."

הדבר נודע לחיות היער מפי חתול הבית. הוא היה נערץ בעיניהן לאין שיעור, בהיותו משכיל ומלומד, נעים הליכות, תרבותי ומנומס. מדי פעם בבואו היערה לימד את החיות דבר שלא ידעוהו עד כה. אותה חדשה הביאה לידי התרגשות רבה והכול הציפו את החתול בשאלות, כדי להבין את העניין לאשורו. ראשית שאלו תמונה מהי, והחתול נתרצה להם והסביר:

"זהו דבר שטוח," אמר להם, "שטוח באופן נפלא, באופן מקסים, נחמד ועדין, וכה יפה!"

הסבר זה עורר רִגשה רבה בקרב הכול, והם נשבעו שטוב להם לוותר על כל הבלי עולם ובלבד שיראו אותה תמונה. אז שאל הדוב:

"ומהו העושה אותה כה יפה?"

"מראָה," הֵשיבו החתול.

תשובה זו מילאה אותם הערצה עם חוסר ביטחון רב. ההתרגשות גדלה יותר מתמיד, ואז הרהיבה הפרה עוז ושאלה:

"מה זה מראֶה?"

"זהו חור בכותל," הסביר החתול, "שכאשר מתבוננים בו, אפשר לראות את התמונה, שהיא כה נאה ומקסימה, כה מלהיבה ונהדרת ביפיה, עד שהראש מסתחרר, וחשים, כאילו נתונים אותה שעה בשיכרון חושים."

החמור שלא השמיע עד כה אף מלה, החל עתה מביע ספֵקותיו. הוא אמר, שאם נדרש היה מלוא סל שפופרות כדי ליצור מלאכת מחשבת כזאת, מעורר הדבר חשדות בלבו.

קל היה להיווכח שספֵקות אלה השפיעו מיד על החיות, והחתול נפרד מעליהם כשהוא סר וזועף ונעלב. במשך ימים אחדים לא נגעו באותו נושא, אך ידה של הסקרנות הייתה על העליונה, ושוב החלו החיות לגלות עניין באותו דבר יפה ומוזר. הכול האשימו את החמור על הַפליגוֹ במלים ובספֵקות, עד כדי הטלת דופי בתמונה, מבלי שייווכח כלל שבאמת אינה יפה. אך החמור לא נטרד משפע הגערות והנזיפות ושמר על שלוות נפשו. הוא אמר שישנה דרך אחת כדי לדעת מי הוא הצודק, הוא או החתול: הוא עצמו יילך להתבונן באותו חור וישוב היערה כדי לספר את אשר ראה. החיות חשו עצמן כמשוחררות ממועקה כבדה וביקשו ממנו שייצא לדרך מיד. הוא לא איחר ויצא לדרך.

ואולם, החמור לא ידע היכן הוא צריך לעמוד. ולפיכך תקע עצמו בטעות בין התמונה והמראה. התוצאה הייתה שלתמונה לא הייתה כל אפשרות להיראות בראי. לאחר שהשביע החמור עיניו בחור, שב היערה, נשא קולו ואמר:

"החתול שיקר. לא היה באותו חור מאומה, זולת חמור. כל דבר שטוח לא נגלה לעיני. היה שם, בחור, חמור יפה־תואר וידידותי מאוד, אבל אין זה אלא חמור — ותו לא."

הפיל חאתחי שאל:

"האם ראית זאת יפה וברור? ההיית קרוב לאותו חמור?"

"ראיתיו היטב וברור, חי חאתחי, מלך החיות. הייתי כה קרוב אליו עד שחיככתי חוטמי בחוטמו."

"דבר מוזר הוא זה," אמר הפיל, אף תמוהַ. עד כה נראה היה לי החתול חיה נאמנה שאינה מוציאה דבר שקר מפיה, וזאת, ככל שיכולנו לברר, כמובן. הבה ננסה עד נוסף. לך, בּאַלוּ, התבונן נא באותו חור, ושוב לכאן והודע את אשר ראית."

הדוב פרש לו והלך. בשובו היערה, נקבצו סביבו כל החיות, והוא אמר:

"שניהם שיקרו, החתול וגם החמור; לא היה באותו חור מאומה, זולת דוב."

גדולות היו התדהמה והמבוכה שבהן נתקפו החיות. כל אחת מהן השתוקקה עתה להציץ ולבחון את החור במו עיניה. אז שלחן הפיל חאתחי למקום לפי תור, אחת לאחר רעותה.

ראשונה הלכה הפרה. היא לא מצאה בחור מאומה זולת פרה, פרה ותו־לא.

הנמר לא מצא שם מאומה זולת נמר.

האריה לא מצא שם מאומה זולת אריה.

הברדלס לא מצא שם מאומה זולת ברדלס.

הגמל לא מצא שם מאומה זולת גמל.

בשמעו זאת, נתקף חאתחי חמת זעם והודיע לחיות ברוב כעסו, שעליו לדעת את האמת, ולו אף ייאלץ לילך לאותו מקום בעצמו ובכבודו. בשובו אל החיות, חירף הפיל וגידף את כל צאן מרעיתו וכינם בשם כזבנים. הוא נשבע לקטוף את אוזניו של אותו חתול אשמאי מפיח כזבים, ואמר שכל אחד זולת שוטה קצר רואי ייווכח על נקלה שבאותו חור לא היה דבר אחר זולת פיל.

מוסר ההשכל על ידי החתול:

תמיד תוכל למצוא בַּכָּתוב את שתביא עמך. עליך רק לחצוץ בין החומר שנכתב לבין ראי דמיונותיך. ייתכן שלא תראה את אוזניך, אך דע כי הן נמצאות שם.

מתוך: **כתבי מארק טווין, אגדות מחכימות**, כרמי את נאור

מוסר ההשכל בא לטעון, כי מי שקולט יצירת
אמנות נוטה לייחס לה את מחשבותיו
ודמיונותיו. לכן הוא רואה במעשה האמנות את
עצמו בלבד.
האם אתם מסכימים עם מסקנה זו?
אפשר לחבר למשל מוסר השכל נוסף.

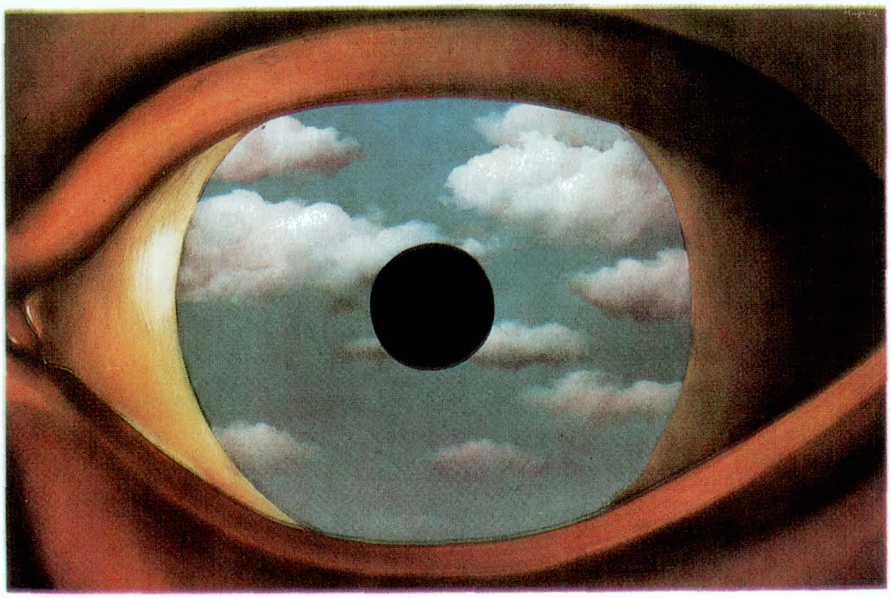

רֶנֶה מַגריט, הראי הכוזב, 1966. © ADAGP, Paris 1992

האם העין "רואה" עניים? האם העניים משתקפים בה כמו בראי? האם העין חלולה ולכן אפשר לראות דרכה את העניים? חידת הראייה, ובעיקר ההתבוננות ביצירה האמנותית, מעסיקה גם את טווין בסיפור "משל". מה בין "ראי הדמיון" שבסיפור ל"ראי הכוזב" שבציור?

סומרסט מוהם (1874-1965). סופר ומחזאי אנגלי. הוריו נפטרו בילדותו והוא גדל אצל דודו. בראשית דרכו קנה את פרסומו במחזות ורק לאחר מכן בסיפורת, שלימים הפכה לחלק המרכזי ביצירתו. כתיבתו מצטיינת בתיאורים חזותיים, בבהירות רבה, בשנינות ובאירוניה. נאמר עליו כי ניכר מיצירותיו שמקורן באיש העולם ולא באדם המבלה את ימיו בספריות.

שַׁמש הכנסייה סומרסט מוהם

מאנגלית: ליאורה הרציג

אותו יום אחר הצהריים נערך טקס טבילה בכנסיית פטר הקדוש בכיכר נוויל, ואלברט אדוארד פורמן עדיין היה לבוש בבגדי טקס. את הגלימה החדשה, שקפליה מלאים ונוקשים כאילו אינם עשויים צמר אלא מתכת יצוקה, שמר במיוחד ללוויות ולחתונות (במה שנוגע לטקסים אלה היה לכנסיית פטר הקדוש בכיכר נוויל ביקוש רב אצל סלתה ושמנה), ועתה לבש גלימה פשוטה יותר. את זו לבש מתוך הרחבת הדעת, כסמל מרומם לכהונתו, ובלעדיה (כשפשט אותה בלכתו הביתה) פקדה אותו תחושת מבוכה, כאילו אינו לבוש כל צורכו. הוא טרח עליה לא מעט; במו־ידיו החליק וגיהץ אותה. בשש עשרה שנות שירותו כשמש בכנסייה זו הצטברה אצלו שורה של גלימות. אלא שלא היה מסוגל להשליכן אחרי שהתבלו. אוסף הגלימות כולו, ארוז יפה בנייר חום, היה מונח בתחתית ארון הבגדים בחדר השנה שלו.

השַׁמש עשה את מלאכתו חרש. הוא החזיר למקומו, מעל אגן הטבילה העשוי שיש, את כיסוי העץ הצבוע, סילק כיסא שהוחש פנימה קודם לכן בשביל ישישה חולנית וחיכה שהכומר ייצא מלשכת תשמישי הקודש, כדי שיוכל להיכנס ולהשליט שם סדר ואחר כך ללכת הביתה. בתוך כך ראה את הכומר חוצה את רחבת המזבח, קד לפני המזבח בכפיפת ברכיים ופוסע ובא במעבר. אלא שהכומר עדיין היה לבוש בבגדי הכהונה.

"למה הוא מתעכב?" תהה השמש לנפשו. "הוא לא יודע שאני ממהר הביתה לתה?"

הכומר התמנה לתפקידו זה לא כבר, גבר אדום פנים ושופע מרץ, העומד בראשית שנות הארבעים. אלברט אדוארד עדיין מיצר היה על קודמו, איש כהונה מן הדור הישן, שנשא דרשותיו בנחת, בקול מתנגן והִרבה לצאת לסעוד עם האריסטוקרטים שבבני קהילתו. הוא אהב שדברים בכנסייה יהיו כתיקונם, אך מעודו לא עשה עניין גדול מלוא כלום; הוא לא דמה לחדש הזה, שרוצה לבחוש בכל קלחת. אולם אלברט אדוארד היה איש סובלני. כנסיית פטר הקדוש נמצאה בשכונה טובה מאוד, ובני הקהילה היו אנשים מצוינים באמת. הכומר החדש בא ממזרח העיר, והיה קשה לצפות כי יסתגל לאלתר לאורחותיה המצניעות של עדתו.

"הפעלתנות הזאת שלו," רטן אלברט אדוארד. "אבל הוא ילמד. זה רק עניין של זמן."

כשהיה הכומר בטווח פנייה אל השמש מבלי שייאלץ להרים את קולו למעלה מן היאות למקום קדוש, עמד מלכת.

"פורמן, תואיל להיכנס רגע אל הלשכה. רציתי לומר לך דבר מה."

"בהחלט, אדוני."

הכומר חיכה עד שייגש אליו ויחד חצו את אולם הכנסייה.

"היה טקס טבילה נאה מאוד, אדוני. מצחיק איך התינוק הפסיק לבכות ברגע שהרמת אותו."

"שמתי לב שזה קורה אצלם לעתים קרובות," אמר הכומר בחיוך דק. "אחרי הכול, יש לי ניסיון רב עם תינוקות."

העובדה שכמעט תמיד עלה בידו להרגיע תינוק מייבב, מעצם האופן שבו אחז בו, הֵסבה לכומר גאווה מסותרת. גם לא נעלמה ממנו ההתפעלות המשועשעת, שבה צפו בו אימהות ומטפלות, כשהיה מושיב את התינוק בעיקול זרועו העטויה גלימה. השמש ידע שנעים לכומר כשמחמיאים לו על כישרונו זה.

הכומר נכנס ללשכה ואלברט אדוארד בעקבותיו. אלברט אדוארד הופתע מעט למצוא שם שניים מִפַּרנסי הכנסייה. הוא לא ראה אותם בכניסתם. הם בירכו אותו בניד ראש חביב.

"שלום, אדוני הלורד. שלום, אדוני," פנה אל כל אחד מהם בנפרד.

שניהם היו אנשים קשישים ושימשו פרנסים כמעט מיום כניסתו של אלברט אדוארד לתפקיד שמש. מסבים היו אל שולחן אכילה נאה, שהביא עמו מאיטליה לפני שנים רבות קודמו של הכומר, והכומר ישב ביניהם בתווך. אלברט אדוארד עמד מעבר לשולחן מנגד, ותהה בהרגשת אי נוחות קלה במה דברים אמורים. עדיין לא נמחק מזכרונו המקרה ההוא, כשנגן העוגב נקלע לצרות וכולם טרחו להשתיק את העניין. מוסד כמו כנסיית פטר הקדוש בכיכר נוויל לא יכול היה להרשות לעצמו שערורייה. על

פניו הסמוקים של הכומר הייתה ארשת החלטית של נועם־חסד, ואילו סברם של האחרים היה דאוג במקצת.

"הוא נדנד להם, זה מה שהוא עשה," אמר השמש בלבו. "הוא תִמרן אותם לעשות משהו, שבכלל לא מתחשק להם. זה העניין, תסמכו עלי."

אלא שהרהוריו אלה של אלברט אדוארד רישומם לא ניכר כלל בהבעתו הנחרצת והכבודה. עמידתו הייתה של דרך ארץ, אך לא של התרפסות. לפני שהתמנה למשרתו הכנסייתית שימש שנים רבות שרת שכיר, אבל רק בבתים מהוגנים ביותר, ונוהגו היה ללא דופי. את ראשית דרכו עשה כנער שליחויות בביתו של סוחר עשיר ועלה שלב שלב מדרגת משרת רביעי לזו של משרת ראשון. הוא שימש שנה אחת רב־משרתים, שאין לו כפופים, אצל רוזנת שנתאלמנה. ועד שהתפנתה הכהונה בכנסיית פטר הקדוש שימש רב־משרתים, ממונה על שניים, בבית שגריר בדימוס. הוא היה איש גבוה, כחוש, רציני ואומר כבוד, וחזותו — אם לא של דוכס ממש, על כל פנים של שחקן מן האסכולה הישנה, שמתמחה בתפקידי דוכסים. הוא חונן בטקט, בתקיפות ובביטחון עצמי. אופיו היה ללא רבב.

הכומר פתח בלא שהיות.

"פורמן, יש לנו דבר מה כלל וכלל לא נעים לומר לך. אתה עובד אצלנו כבר שנים רבות, ונדמה לי ששני האדונים הנכבדים מסכימים אתי, כי מילאת את חובות כהונתך לשביעות רצונם של כל הנוגעים בדבר."

שני פרנסי הכנסייה הנידו בראשם לאות הן.

"אלא שלפני ימים אחדים הובאה לידיעתי עובדה מפתיעה ביותר, וסברתי כי מחובתי לדווח על כך לפרנסי הכנסייה. גיליתי לתדהמתי כי אינך יודע קרוא וכתוב."

בהבעתו של השמש לא ניכר גם שמץ מבוכה.

"הכומר הקודם ידע על כך, אדוני," השיב לו. "הוא אמר שזה לא משנה שום דבר. הוא תמיד אמר, שלפי טעמו יש יותר מדי הרבה השכלה בעולם."

"דבר כזה לא שמעתי מימי," הזדעק אחד האדונים. "אתה מתכוון לומר, כי במשך שש עשרה שנים היית שמש בכנסייה זו מבלי שלמדת קרוא וכתוב?"

"אני עובד מגיל שתים עשרה, אדוני. הטבחית במקום הראשון שעבדתי ניסתה פעם ללמד אותי, אבל כנראה לא הייתי מוכשר לכך, ואז, מכל מיני סיבות, כבר לא היה לי זמן. אף פעם לא הרגשתי שזה ממש חסר לי. לא פעם אני חושב על הבחורים הצעירים, איך הם מבזבזים בלי־סוף זמן על קריאה במקום לעשות משהו מועיל."

"אתה לא מעוניין לדעת מה החדשות?" שאל האדון השני. "אף פעם לא רצית לכתוב מכתב?"

"לא, אדוני, אני מסתדר לא רע בלי זה. ובשנים האחרונות יש כל הצילומים האלה

בעיתון, שאני מצליח בלי בעיות לדעת מה קורה. האישה שלי אישה מלומדת, ואם אני רוצה לכתוב מכתב, היא כותבת בשבילי. שלא תחשוב שאני כזה שמהמר."

זוג פרנסי הכנסייה נתנו בכומר מבט מודאג, ואז כבשו עיניהם בשולחן.

"ובכן, פורמן," אמר הכומר, "שוחחתי על העניין ארוכות עם שני האדונים האלה, וכולנו בדעה אחת, כי מצב דברים כזה הוא בלתי אפשרי. במוסד כמו כנסיית פטר הקדוש בכיכר נוויל לא נוכל להעסיק שמש שאינו יודע קרוא וכתוב."

פניו הצהבהבים, הצנומים של אלברט אדוארד סמקו, והוא זע באי נחת על מקומו, אך לא השיב מטוב ועד רע.

"הבן אותי, פורמן, אין לי שום טענות נגדך. אתה עושה את עבודתך על הצד הטוב ביותר; אני מעריך מאוד גם את אופייך וגם את כישוריך. אבל אסור לנו להסתכן באיזו תקלה שתקרה עקב בורותך המצערת. זה עניין של זהירות, לא רק עניין עקרוני."

"ולמה שלא תלמד, פורמן?" שאל האדון הראשון.

"לא, אדוני, לדאבוני אני לא יכול, לא עכשיו. תראה, אני כבר לא צעיר, ואם היה קשה להכניס לי את האלף־בית לראש כשהייתי קטן, אני לא חושב שיש סיכוי גדול עכשיו."

"לא היינו רוצים להחמיר אתך, פורמן," אמר הכומר. "אבל הגענו לכלל החלטה: פרנסי הכנסייה ואני. ניתן לך שלושה חודשים, ואם בסוף התקופה הזו לא תדע לקרוא ולכתוב, אני חושש שתיאלץ לעזוב."

אלברט אדוארד מעודו לא הגה חיבה לכומר החדש. מתחילה אמר כי היה זה משגה מצדם למסור לידיו את כנסיית פטר הקדוש. הוא לא היה הטיפוס הדרוש להם פה, בקהילה מיוחסת כמו זו. הוא זקף מעט את קומתו. הוא הכיר בערך עצמו, הוא לא ירשה "שירכבו" עליו.

"צר לי מאוד, אדוני, אני חושש שאין בכך טעם. אני כבר כלב זקן מדי ללמוד להטוטים חדשים. אני חי כבר הרבה הרבה שנים בלי לדעת קרוא וכתוב, ומבלי להתהלל — יהללוך זרים ולא פיך — אני יכול להגיד, כי מילאתי את חובתי בתוך אותו המעמד בחיים שההשגחה הרחומה ראתה לנכון להציב אותי שם. וגם אם יכולתי ללמוד עכשיו, אני לא בטוח שהייתי רוצה."

"אם כך, פורמן, תצטרך לעזוב, לדאבוני."

"כן, אדוני, אני מבין בהחלט. אני אשמח להגיש את התפטרותי ברגע שתמצאו לי מחליף."

אך אלברט אדוארד, עם שסגר באדיבותו הרגילה את דלת הכנסייה אחרי הכומר ושני פרנסי הכנסייה, שוב לא עצר כוח לקיים את מראית הכבוד השוקטת, שבה נשא

את המהלומה שניחתה בו; שפתיו רעדו. הוא ניגש לאט ללשכת תשמישי הקודש ותלה על הקולב השמור לכך את גלימתו.

הוא נאנח כשהרהר בכל לוויות הפאר והחתונות היפהפיות שזכתה זו לראות. הוא השליט סדר מסביב, לבש את מעילו ופנה, כובעו בידו, וצעד במעבר אל היציאה. הוא נעל מאחריו את דלת הכנסייה. הוא חצה את הכיכר, אך כיוון שהיה שקוע בהרהורים עגומים לא זכר לפנות בדרך המוליכה הביתה, שם המתין לו ספל תה חריף וטוב; אלא פנה בשוגג ברחוב אחר. הוא השתרך לאיטו. לבו היה כבד. הוא לא ידע במה יעסיק את עצמו. הוא לא שש לרעיון לשוב ולשרת במשק בית; אחרי שהיה אדון לעצמו שנים ארוכות (יאמרו מה שיאמרו הכומר ופרנסי הכנסייה, היה זה הוא, אלברט אדוארד, שניהל את כנסיית פטר הקדוש בכיכר נוויל) לא יעלה על הדעת שישפיל עצמו ויבקש לו מִשׂרת שֵׁרוּת. אכן חסך סכום נאה, אך לא כדי קיום ללא עבודה, ויוקר המחיה רק האמיר והלך משנה לשנה. הוא לא תיאר לעצמו כי ייאלץ אי־פעם להתלבט בשאלות שכאלה. שמשיהָ של כנסיית פטר הקדוש, כמוהם כאפיפיורים ברומא, נשכרו לשרת לצמיתות. לא פעם גִלגל במוחו את דברי האזכרה הנאים, שהכומר עתיד לשאת במוצאי יום ראשון שאחרי פטירתו, דברים בשבח שירותו הממושך והנאמן ודמותו המופתית של השמש המנוח, אלברט אדוארד פורמן. הוא נאנח מעומק לבו. אלברט אדוארד לא נמנה עם המעשנים וגם התנזר משתייה, אף כי לא באדיקות יתרה; רוצה לומר, חביבה הייתה עליו כוס בירה לארוחת הערב, וברגעי עייפות לא בחל בסיגרייה. כעת עלה בדעתו, שסיגרייה תרגיע אותו, והיות שלא נשא עמו סיגריות, תר סביבו למצוא חנות שיוכל לקנות שם חפיסה. חנות כזו לא נקרתה מיד על דרכו, והוא המשיך לצעוד עוד כברת דרך. הרחוב היה ארוך ובו חנויות לסוגיהן, אך גם לא חנות אחת שבה אדם יכול לקנות לו סיגריות.

"מוזר," אמר אלברט אדוארד.

להסיר כל ספק עבר שוב לאורך הרחוב. אין, הדבר ברור כשמש. הוא עמד מלכת והתבונן ימינה ושמאלה תפוס מחשבות.

"לא יכול להיות שאני היחיד שהולך ברחוב הזה ומתחשק לו סיגרייה," אמר. "אני לא אתפלא אם אחד שפותח לו כאן חנות קטנה יעשה עסקים טובים מאוד. טבק וממתקים, הייתי אומר."

הוא הרתיע על מקומו.

"רעיון מצוין," אמר. "מוזר איך דברים עולים על הדעת דווקא כשלא מצפים לכך."

הוא פנה על עקבותיו וצעד לביתו והסב לכוס תה של מנחה.

"אתה שקט מאוד הערב, אלברט," העירה אשתו.

"אני חושב," נענה לה.

הוא שקל את העניין על כל צדדיו, ולמחרת עבר ברחוב ההוא, ומזלו האיר לו פנים, והוא מצא חנות קטנה להשכרה, שנראתה כעונה בדיוק על צרכיו כעבור עשרים וארבע שעות כבר שכר את החנות, וכחלוף חודש, כשעזב לצמיתות את כנסיית פטר הקודש שבכיכר נוויל, פתח לו אלברט אדוארד עסק כבעל חנות טבק ועיתונים. אשתו טענה, כי זוהי ירידה עצומה אחרי התפקיד שהיה לו בכנסיית פטר הקדוש, אבל הוא ענה לה שצריך להתקדם עם הזמן, ושהכנסייה כבר איננה מה שהייתה, ושמהיום והלאה הוא מתכוון לתת לקיסר את אשר לקיסר*. אלברט אדוארד עשה חיל. עד כדי כך עשה חיל, שכעבור שנה לערך חדר לתודעתו, כי אין כל מניעה שישכור חנות שנייה ויושיב בה מנהל חיפש אפוא עוד רחוב ארוך שאין בו חנות טבק, וכשנמצא לו, ובו חנות להשכרה, שכר אותה והעמיד בה סחורה. גם זו הייתה סיפור הצלחה. ואז עלה בדעתו, כי מי שמנהל שתיים יוכל לנהל גם חצי תריסר, והוא החל מסובב בחוצות לונדון, ובכל מקום שנתקל ברחוב ארוך שאין בו חנות טבק ויש בו חנות להשכרה עמד ושכר אותה. בפרק זמן של עשר שנים העביר לרשותו לא פחות מעשר חנויות והיה גורף רווחים חופנים־חופנים. בכל יום שני היה סובב בין החנויות, אוסף את הפדיון השבועי ומפקידו בבנק.

בוקר אחד, בשעה שהפקיד צרור שטרות ותיק כבד במטבעות כסף, אמר לו הקופאי, כי מנהל הבנק מבקש לראותו. בלשכתו, קם המנהל ולחץ את ידו.

"מר פורמן, רציתי לשוחח אתך על הכסף שיש לך אצלנו בחשבון פיקדון. ידוע לך מהו הסכום בדיוק?"

"לא עד הלירה האחרונה, אדוני; אבל יש לי מושג כללי."

"חוץ ממה שהפקדת הבוקר, הסכום הוא קצת למעלה משלושים אלף לירות. זהו סכום גדול מכדי להחזיקו בחשבון פיקדון, וחשבתי כי מוטב היה להשקיעו."

"לא הייתי מעוניין לקחת שום סיכון, אדוני. אני יודע שבבנק הכסף בטוח."

"אין שום מקום לדאגה. נכין לך רשימה של ניירות־ערך בטוחים לגמרי. הם יכניסו לך ריבית גבוהה יותר ממה שהבנק שלנו מסוגל לשלם."

הבעה דאוגה הסתמנה על פניו נאי־הסבר של פורמן.

"אף פעם לא התעסקתי עם מניות, ואצטרך להשאיר לך את כל הטיפול," אמר.

המנהל חייך. "אנחנו נדאג לכול. כל מה שאתה צריך לעשות בפעם הבאה שתיכנס אלינו הוא לחתום על מסמכי העברה."

"את זה אוכל לעשות בלי בעיות," אמר אלברט בחצי פה. "אבל איך אני אדע על מה אני חותם?"

"אתה יודע לקרוא, אני מניח," אמר המנהל, וחדות־מה בקולו.

"זה העניין בדיוק, אדוני. אני לא יודע. זה אולי נשמע קצת מצחיק, אבל זה המצב,

* **לתת לקיסר את אשר לקיסר**: כאן הפירוש הוא לשלם מסים כנדרש.

אני לא יודע לקרוא ולכתוב, רק את השם שלי, וגם את זה למדתי רק כשנכנסתי לעסקים."

המנהל היה כה מופתע עד שקפץ מכיסאו.

"מימי לא שמעתי דבר כזה!"

"תראה, העניין הוא, שלא הייתה לי הזדמנות בזמן, וכשהייתה לי, כבר לא הייתי מעוניין איכשהו. נהייתי עקשן."

המנהל תקע בו מבט, כאילו מפלצת פרהיסטורית לפניו.

"אתה רוצה להגיד לי, שבנית את העסק המכובד הזה וצברת הון של שלושים אלף לירות מבלי שידעת קרוא וכתוב? אלוהים אדירים, בן אדם! מי יודע איפה היית היום אילו למדת!"

"אומר לך בדיוק, אדוני," אמר מר פורמן, חיוך דק מקנן לו על פניו האריסטוקרטיים הרוגעים. "הייתי שמש בכנסיית פטר הקדוש בכיכר נוויל."

The Verger, S. Maugham © The Royal Literary Fund

— יש הגדרות שונות למושג אינטליגנציה (תוכלו לבדוק במילונים). מהי דעתך על גיבור הסיפור בהקשר זה?

— יהיו ודאי שיאמרו שהסיפור אינו חינוכי ביותר. מה דעתך על טענה זו?

ג'יימס אֶנסוֹר, דיוקן עצמי עם מסכות, *© ADAGP, Paris, 1992*

על המסכות של אנסור נאמר, כי הן אינן מסתירות מאומה וחושפות את הכול. סיפורים שונים בספר ("החייט שלי", "המסכה שנשתכחה", "פרופסור ליאונרדו", "ברנש מסוכן מאוד") עוסקים במסכות השונות שבני אדם לובשים על פניהם או מלבישים על פני הזולת.

המשורר סומרסט מוהם

מאנגלית: מרדכי ברקאי

אין לי עניין רב באנשים מפורסמים, ומעולם לא ראיתי בהבנה יתרה את הכמיהה האוחזת ברבים כל כך, ללחוץ ידיהם של גדולי ארץ. אם מוצע לי להיפגש עם מישהו מורם מעם בזכות מעמדו או הישגיו, אני מחפש תירוץ מנומס להתחמק מן הכיבוד. כאשר העלה ידידי דיאֶגו טורֶה את רעיונו להציגני לפני סאנטה־אַניה, דחיתי אותו, אלא שבפעם הזאת הייתה סיבת ההימנעות כנה. סאנטה־אניה היה לא רק משורר דגול אלא גם דמות רומנטית, והיה מעניין לראות אדם שהרפתקאותיו היו בשעתו אגדה (בספרד, לפחות) ברפיון שיבתו. אבל ידעתי שהוא זקן וחולה והנחתי, שאך למטרד יהיה לו ביקורו של נכרי וזר. קאליסטו דה סאנטה־אניה היה הנצר האחרון לאסכולה הגדולה*. בעולם עוין לביירוניזם** התקיים באורח ביירוני וסיפר את חייו הרצופים סכנות במחרוזות שירים שהקנו לו תהילה אשר לכמותה לא זכו בני דורו. אינני שם עצמי שופט לטיבם, כיוון שקראתים לראשונה בהיותי בן עשרים ושלוש ואותה עת נלכדתי בקסמם. היו בהם להט, רהב גבורה וחיות ססגונית שגרפו אותי עמהם, ועד היום הזה שזורים אותם חרוזים מתרוננים ומקצבים כובשים בזיכרונות הקסומים של נעורי, עד כדי כך שאין אני יכול לקוראם בלי התלהמות לב. אני נוטה לדעה שראוי קאליסטו סאנטה־אניה למוניטין שיצאו לו בקרב העמים דוברי ספרדית. בשעתו נישאו חרוזיו על שפתי כל הצעירים, וידידי לא נלאו מלספר לי על התנהגותו חסרת הרסן, על נאומיו המסעירים (שכן היה פוליטיקאי כפי שהיה משורר), על שנינותו החדה כתער ועל אהביו. היה מהפכן, עתים פורע חוק, נועז והרפתקן, אבל מעל לכול מאהב. ידענו הכול על הליכתו שבי אחר קסמי זמרת גדולה זו או שחקנית אלוהית זו — וכי לא קראנו עד שידענו בעל־פה את הסונטות הלוהטות שיָצק בהן את אהבתו, את מרי־לבו, את זעמו? — וידענו כי נסיכה של בית המלוכה הספרדי, צאצאה גאה לשושלת בּוּרבּוֹן,*** נעתרה לתחנוניו, ואחר כך כשחדל לאהבה, הייתה לנזירה. אצל אבותיה הפיליפים,**** כשעייפו מפילגש, הייתה זו פורשת למנזר, כי לא יעלה על הדעת שיאהב אחר את מי שהמלך אהבה; וכי לא היה סאנטה־אניה גדול ממלך בשר ודם? הריעונו למחוותה הרומנטית של הגבירה. הייתה יאה לה עצמה והחמיאה למשוררנו.

אבל כל זה אירע לפני שנים רבות. לפני חצי יובל, בוחל בעולם שלא הציע לו דבר

---

* **האסכולה הגדולה:** קבוצת יוצרים בעלת דרכי כתיבה וסגנון דומים. כאן הכוונה לסגנון כתיבה נעלה.

** **ביירוניזם:** מושג הנגזר משמו של המשורר האנגלי ביירון (1788-1824) ומייצג חיים הרפתקניים ורומנטיים.

*** **שושלת בורבון:** משפחת מלכים צרפתית, שעליה נמנה גם לואי ה־14, מלך צרפת.

**** **אבותיה הפיליפים:** המשתייכים לבית פיליפ המלכותי.

עוד, פרש דון קאליסטו לחיי בדידות בעיירת הולדתו אסיחה. כאשר הבעתי את כוונתי לסור שמה (שהיתי כשבועיים בסווילה), לא בגללו אלא משום שזו עיירת חמד אנדלוסית אשר בגלל סיבות שונות הייתה יקרה לי, הציע דיאגו טורֶה את המלצתו. דון קאליסטו, כמסתבר, נעתר מדי פעם לפגישות עם אנשי עט צעירים, ובהזדמנויות אלו היה מסיח עמהם באותו אופן שחשמל את שומעיו בימים הגדולים של שיא אונו.

"איך הוא נראה עכשיו?" שאלתי.

"נהדר."

"יש לך צילום שלו?"

"הלוואי שהיה. מגיל שלושים וחמש הוא מסרב להסתכל למצלמה. לא רוצה, הוא אומר, שהדורות הבאים יזכרו אותו לא צעיר."

עלי להודות, שגילוי זה של רגישות גנדרנית נגע אל לב במידה לא מעטה. ידעתי שכגבר צעיר הצטיין ביפי תואר יוצא מגדר הרגיל, והסונטה צובטת הלב, שכתב כאשר ידע אל נכון כי נעוריו תמו לבלי שוב, חושפת באיזו התייסרות מרה וצורבת עקב אחר קמילת דיוקנו, שעורר הערצה בל תיאמן.

אבל לא נעניתי להצעת ידידי. די היה לי בקריאה חוזרת בשירים אשר כה היטבתי לדעתם, והעדפתי לשוטט באופן חופשי ברחובותיה שטופי השמש של אסיחה. על כן תמהתי מעט, כאשר בערב בואי הגיע אלי מסר מן האיש הדגול עצמו. דיאגו טורֶה, כך כתב, הודיע לו על בואי ולעונג יהיה לו אם אסור אליו למחרת באחת עשרה לפני הצהריים. בנסיבות אלה לא נותר לי אלא להתייצב בביתו בשעה היעודה.

מלוני היה בפלאזה, ואותו בוקר אביב סאן המקום, אבל ברגע שיצאתיו, נמצאתי מהלך בעיר נטושה, הרחובות הלבנים המפותלים היו ריקים מאדם, לבד מאישה בשחורים שנראתה פה או שם, חוזרת בצעדים מדודים מתפילתה. אסיחה היא עיר של כנסיות, ואינך יכול לעשות כברת דרך בלי לראות חזית כנסייה מתפוררת או צריח שחסידה איוותה לקנן בראשו. פעם התעכבתי להסתכל בעבור טור חמורים קטנים. רתמותיהם האדומות היו בלות, ואינני יודע מה נשאו באמתחותיהם. אבל בזמנה הייתה אסיחה עיר חשובה, ורבים מבתיה הלבנים הצטיינו בשערי אבן מקורים, מעוטרים בשלטי ייחוס רבי רושם. שכן למקום נידח זה זרמו אוצרות העולם החדש; הרפתקנים שצברו עושר בארצות אמריקה ובילו כאן את שנות זיקנתם. באחד הבתים האלה התגורר דון קאליסטו. עומד ליד שבכת הברזל של השער, אחרי שמשכתי בפעמון, נוכחתי בקורת רוח, כי האיש חי בסגנון הולם. הפאר הבלֶה שאפף את השער העצום תאם את דימוי המשורר הראוותן כפי שהיה שמור עמי. אף כי שמעתי את קול

הפעמון מהדהד בכל הבית, לא ענה איש. צלצלתי בשנית ואחר כך בשלישית. לבסוף יצאה אל השער זקנה כבדת שפם.

"מה אתה רוצה?" שאלה.

עיניה היו יפות אבל מבטן זעם ושיערתי כי היא סוכנת ביתו של הישיש. נתתי לה כרטיס ביקור שלי.

"האדון קבע לי פגישה."

היא פתחה את שער הברזל. נכנסתי בעקבותיה. היא ביקשה שאמתין ועלתה במדרגות. הפאטיו* היה צונן והשרה נועם אחר חום הרחוב. ממדיו היו נכבדים ויכולת לשער שהבית נבנה על ידי אחד ממקורבי ה־conquistadores,** אם כי הצבע דהה, אריחי הרצפה נסדקו ופיסות גדולות של טיח נשרו אי־פה אי־שם. רושם של דלות שרר בכול, אבל לא של ניוון. ידעתי שדון קאליסטו עני. הכסף בא לו בקלות, לפעמים, אבל מעולם לא ייחס לו חשיבות והיה מפזרו ביד רחבה. ניכר שחי עכשיו בדוחק אבל בחר להתעלם ממנו בבוז. שולחן עמד באמצע הפאטיו, כיסאות בכל אחד מצדדיו ועל השולחן עיתון בן שבועיים. תהיתי, אילו חלומות מעסיקים את דמיונו בשבתו כאן בלילות קיץ חמים, מעשן סיגרייה. תמונות ספרדיות כהות וגרועות היו תלויות על הקירות, לאורך הסטיו*** ופה ושם כונן מגרות, בארגֶניו, מאובק ועליו קערה סדוקה של חרס מזוגג. בצד הדלת היו שני אקדחים ישנים, והתענגתי להעלות על דעתי שאלה שימשוהו באותו דו־קרב נודע מרבים, בגין הרקדנית פפה מונטאנז (כיום ודאי מכשפה מפורכסת זקנה), שבו הרג את הדוכס מדוס־הרמאנוס.

הרקע, כפי שדימיתי אותו במעומעם, הלם להפליא את המשורר הרומנטי, עד כי השתלטה עלי אווירת המקום. הדלות האצילית שיוותה לו זוהר שלא נפל מפאר עלומיו. גם בו פעמה רוח ה־conquistadores ויאה לו לסיים את חייו נודעי התהילה בבית מפואר ומתפורר זה. אין ספק, כך צריך משורר לחיות ולמות. מלכתחילה באתי לפגישה שווה נפש למדי, אפילו משועמם, אבל בינתיים נעשיתי עצבני משהו. הדלקתי סיגרייה. באתי בשעה היעודה ותהיתי מה מעכב את הזקן. הדממה העיקה באורח מוזר. רוחות רפאים מן העבר מילאו את הפאטיו ועידן שמת ועבר מן העולם כמו קם לחיי־צללים. הגברים של אותם ימים הצטיינו בלהט וברוח פראית שפסו מן העולם לצמיתות. אנו לא נצלח עוד למעלליהם שלוחי הרסן ולגבורתם הראוותנית.

שמעתי קול ולבי הלם בעוז. הייתי נרגש וכשראיתיו יורד במדרגות לאיטו, עצרתי את נשימתי. כרטיסי היה בידו. ישיש גבוה היה, צנום מאוד וגון עורו כעין השנהב.

---

* **פאטיו:** כניסה פתוחה בסגנון בנייה ספרדי.

** **conquistadores:** כובשים ספרדיים ופורטוגליים, שכבשו את אמריקה המרכזית והדרומית.

*** **סטיו:** שדרת עמודים.

שערו היה עבות ולבן, אבל גבותיו הסבוכות עדיין השחירו והבליטו ביתר שאת את הברק הנוגה של עיניו. נפלא איך השתמר בגיל הזה ניצוץ העיניים השחורות הללו. אפו היה נשרי, פיו קפוץ. הוא קרב ומבטו הבלתי מחויך נח עלי ובחן אותי בקוֹר. הוא לבש שחורים ובידו האחת מגבעתו רחבת התיתורה. חזותו אמרה ביטחון והדרה. הוא היה כפי שביקשתי לראותו. הסתכלתי בו והבינותי איך סחרר דעתם של אנשים וכבש את לבותיהם. היה משורר בכל גידיו ואיבריו.

הוא הגיע לפאטיו וקרב אלי לאיטו. אכן, היו לו עיני בז. הרגע היה מרטיט. הנה עמד מולי יורשם של גדולי השירה הספרדית. הֶרֶרָה המפואר, הנזיר לואיס הנוסטאלגי והמרגש, חואן דה־לה־קרוז המיסטי, גונגורה המעורפל והתמהוני. הוא היה האחרון בשרשרת הארוכה ופסע בעקבותיהם, ראוי להם. באורח מוזר התנגן בי אותו שיר יפה וענוג, המפורסם ביותר בפיוטי דון קאליסטו.

הייתי נבוך. למזלי, הספקתי לנסח מראש את המלים שהתכוונתי לברכו בהן.

"כבוד נפלא הוא, מַאסטרו, לזר כמוני להתוודע אל משורר כה דגול."

זיק משועשע חלף לרגע באותן עיניים חודרות ולרגע קט התעגלו בחיוך הקווים של אותו פה תקיף.

"אני לא משורר, סניור. אני סוחר מברשות. יש לך טעות. דון קאליסטו גר בכניסה השנייה."

באתי לבית אחר.

מתוך: **גשם**, זמורה ביתן.

The Poet, S. Maugham © The Royal Literary Fund

לעתים אנו עוטים "מסכות" על פנינו ובמקרים אחרים אנו מלבישים "מסכות" על הזולת.
על פי הבחנה זו, תוכלו לקרוא סיפור אחד או כמה סיפורים מתוך הבאים: "החייט שלי", "המסכה שנשתכחה", "ברנש מסוכן מאוד" ו"זיקית".

דמון ראניון (1884-1946) היה סופר אמריקני, בן למשפחת עיתונאים. הוא עצמו החל בקריירה העיתונאית שלו כבר בהיותו בן חמש עשרה. שנים רבות שימש ככתב לעניינים פליליים, צבאיים וספורטיביים. חייו היו רצופים הרפתקאות: בגיל ארבע עשרה התנדב לצבא והשתתף במלחמת ארצות־הברית ספרד. במלחמת העולם הראשונה שימש ככתב צבאי ולאחר מכן בילה במערב הפרוע של ארצות הברית. דמון ראניון נודע בעיקר בסיפוריו על הווי ניו־יורק, שבהם תיאר בהומור עסיסי את חייהם של עבריינים, מהמרים והוללים, המוצגים כפושעים חביבים ואנושיים, אם כי לאו דוקא מוסריים. הוא מתבל את לשונו במלים ובביטויים המקובלים על אנשי העולם התחתון! למשל, "כפתור" הוא שוטר ו"משכנע" הוא... לא אחר מאשר אקדח. ספריו שימשו בסיס למחזות זמר מצליחים, כגון "ברנשים וחתיכות" ו"עיר הגברים".

ברנש מסוכן מאוד דמון ראניון

מאנגלית: א' כרמי

זהו עניין של כשלושים וחמש שנים; אותו זמן מופיע ובא ברנש צעיר הנקרא מורגאן ג'והנסון, ומתיישב בעיר העתיקה שלנו, הרחק במערב.

באותם הימים נחשב הדבר בעיר העתיקה שלנו כמעשה בלתי מנומס אם אתה שואל מישהו למקום מוצאו, ומאחר שמורגאן ג'והנסון אינו מזכיר את המקום ממנו הוא בא, הרי שבסופו של דבר אין איש יודע דבר על כך. נוסף לזאת, אין הוא מספר אף פעם מאומה על אודות עצמו, ומשום כך נחשב מורגאן ג'והנסון זה טיפוס מסתורי.

ג'והנסון זה הנהו אזרח קשוח למראה, הן משום שצלקת שרועה לו לרוחב פרצופו ועל חוטמו, והן משום שזוג גבותיו שחורות כפיח וצמודות יחדיו מעל לחוטם המצולק, בעוד שעיניו השחורות מבריקות, וגם שערו שחור ומבריק, ויש לו הרגל מיוחד במינו

אנדי ווהול, דיק טרייסי, 1960 (© ARS N.Y. 1992)

לנעוץ עיניו בברנשים השונים. יום אחד כשהוא מפסיע לראשונה ועובר על פני שדרת סאַנטה פאַ, לפני שלושים וחמש שנים, פוצח מישהו ומעיר:

"הרי לך ברנש מסוכן מאוד."

ובכן, בפעם השנייה כשמופיע מורגאן ג'והנסון על פני שדרת סאנטה־פא, קופץ מישהו השומע את מישהו מדבר על אודותיו בפעם הראשונה, ואומר עכשיו למישהו שלישי:

"הרי לך ברנש מסוכן מאוד, באמת ובתמים."

לאט לאט אומר כל אחד הרואה את מורגאן ג'והנסון עם הצלקת על חוטמו, ועיניו השחורות, וכל היתר:

"הרי לך ברנש מסוכן."

בסופו של דבר הופך הדבר ידוע לכול, בעיר העתיקה שלנו, שמורגאן ג'והנסון הנהו ברנש מסוכן מאוד מאוד, ללא כל ספק, וכולם נוהגים כלפיו ביראת כבוד עמוקה שעה שהוא מפסיע וחולף פה ושם, או כשהוא צועד הלוך ושוב, ומציץ בפרצופי האזרחים השונים באותו מבט שחור שלו.

אם הוא מזדמן לבית מרזח שוויכוח כלשהו מתנהל בו — מצטננים המתווכחים לאלתר. אם הוא משמיע הערה כלשהי, תהיה ככל אשר תהיה, נחפזים הכול ומכריזים שהצדק עמו, כיוון שאיש אינו רוצה, כמובן, באי הבנה כלשהי עם אדם מסוכן כל כך.

צלקת זו על חוטמו של מורגאן ג'והנסון מעידה עליו שהוא מבלה ימיו בנסיבות רבות־תלאה, בזמן זה או אחר, והעובדה שעודנו חי ומשוטט על פני רחובות העיר שלנו הרחק במערב — מוכיחה בעליל שהנהו ברנש היודע לשמור על עצמו כיאות.

מעולם אין הוא מגלה לאיש כיצד הוא זוכה בצלקת זו, אולם בסופו של דבר מספר מישהו שהוא שומע מפה ומשם שמורגאן ג'והנסון צובר לעצמו את הצלקת שעה שהוא מתכתש לילה אחד בניו יורק עם עשרה טיפוסים גרועים מאוד, ואחד מהללו משלח לו כדור עופרת החולף לו לרוחב פרצופו ועל פני חוטמו, אך בסוף העניין הורג מורגאן ג'והנסון את כל העשרה.

□

איש אינו יודע מי מתחיל בסיפור מעשה זה, אולם מורגאן ג'והנסון אינו מכחיש אותו, אפילו כשמספר הטיפוסים שהוא הורג צומח ועולה עד כדי עשרים. למעשה אין ג'והנסון זה מכחיש דבר מעולם, מהיותו מומחה מאין כמוהו בשימת מחסום לפיו.

ובכן, אדוני, הברנש הזה מתגורר בעיר העתיקה שלנו הרחק במערב, ולעתים קרובות מורים עליו האזרחים באצבע, שעה שבאים תיירים העירה ואומרים להם:

"הרי לכם ברנש מסוכן מאוד מאוד."

בינתיים מתקדם ג'והנסון זה וקרב לגיל החמישים, ואותו זמן מתחילים כבר כמה

וכמה אזרחים להרעיד בכל גופם שעה שהוא מופיע וקרב, ואינם חדלים לרעוד עד שהוא נעלם לחלוטין מטווח עין.

ואז, יום אחד מה קורה כאשר מורגאן ג'והנסון מפסיע לו לאורך הרחוב, אם לא מופיע ברנש אחד בשם גאמבל החורק, והוא צועד וכושל אותה שעה מתוך בית המרזח המכונה "האור הירוק"; גאמבל החורק הזה אינו אלא אישיות ידועה בעיר. הריהו רועה צאן העושה את כל חייו הרחק ליד נהר הוּאַרפאַנוֹ.

הוא זוכה לכינוי "חורק" משום שהוא חורק באמת ובתמים, חריקה של ממש, כיוון שלבו לוקה בקצרת, והוא זקן וכחוש וזעיר כל כך שאין לך אדם הנטרד בגינו, שהרי אחר ככלות הכול אינו אלא רועה צאן. הוא בא העירה אחת לחודש למלא את איבריו הפנימיים משקה חריף, ואותו יום בו הוא צועד וכושל אל הרחוב מבעד לדלת "האור הירוק" הנהו באמת היום הראשון לחודש.

הוויסקי שהם מוכרים ב"אור הירוק" ידוע כמשקה רב און ביותר, ולעתים קרובות הוא מעורר רצון קרב בנפשם של טיפוסים שאינם מעלים התכתשות כלשהי בדעתם הצלולה, ואפילו אינם חולמים על כך מימיהם, אולם כמובן שאיש אינו משער שוויסקי זה יהא חזק דיו לעורר רועה צאן לקרב כלשהו. אולם מה עושה אותו גאמבל החורק שעה שהוא מבחין במורגאן ג'והנסון, אם אינו תופס לו למורגאן זה בצווארון מעילו, ומתמתח כולו, ואומר לו למורגאן כך:

"ובכן, הנך ברנש מסוכן, מה?"

כמובן שכל מי שרואה את המחזה הזה מתאבל מאוד מאוד על גאמבל החורק האומלל, כיוון שהכול משערים אל נכון שמורגאן ג'והנסון ינגוס אותו עכשיו בנשימה אחת, ויירק אותו על המדרכה לעוס לפירורים, אולם מורגאן זה רק ממצמץ בעיניו ואומר:

"מה?"

"אומרים לי שהנך ברנש מסוכן מאוד," אומר החורק. "אני עומד עכשיו לפצל אותך לשניים, באולר זה שלי, ולראות מה הוא הדבר העושה אותך מסוכן כל כך."

ואחר כך הוא מרפה מצווארונו של מורגאן ומדייג מכיסו את אולר הרועים שלו, שהנהו כלי המקובל מאוד על רועי הצאן בקשר להכנת ארוחותיהם ובקשר לפשיטת עורותיהן של כבשים מתות, ולעניין זה ואחר, והחורק הזה פותח את להב האולר כמי שמתכוון לנתח את מורגאן זה ולבדוק את חלקיו הפנימיים.

אולם מורגאן אינו מחכה לבדיקה. ברגע שהוא מבחין באולר הוא נפנה על עקביו ומתנדף מהמקום לאלתר. זאת ועוד — הוא מתנדף משם בריצה מהירה מאוד, וכל אחד אומר שאם אין הוא מוכיח את עצמו אותו יום כאלוף הריצה במערב כולו, הריהו יכול למלא את מקומו של האלוף האמור — עד שתיערך תחרות של ממש.

כמובן שהחורק אינו יכול לרדוף אחריו למרחק של ממש, מהיותו זקן כל כך, ושיכור כדת וכדין, וגם משום שמורגאן ג'והנסון אינו עוצר אף לרגע, עד שהוא יוצא את העיר ומתרחק ממנה מרחק רב. הדבר האחרון שמישהו יודע על אודות מורגאן זה הוא — שהברנש עודנו רץ במלוא המרץ בכיוון לעיר דאנבר, והסיכויים הם שהוא מגיע לשם, עד מהרה, כיוון ששוב אינו מופיע עוד לעולם בעיר העתיקה שלנו, הרחק במערב.

רק אז מסתבר שהסיפור על אודות ברנש מסוכן אינו אמיתי ביותר, ונוסף לכך נראה בעליל שאין הוא הורג את עשרת הטיפוסים הללו בניו יורק, ואף לא שום טיפוסים אחרים, במקום כלשהו. אשר לצלקת על חוטמו אומר מישהו, שהוא זוכה בה בשעה שאישה אחת שומטת לו על פרצופו בחריט כבד אשר מורגאן ג'והנסון מנסה לגנוב מידה.

הסיכויים הם שסיפור זה אינו אמיתי יותר מהסיפור על אודות עשרת הטיפוסים שהוא הורג, אולם בסיפור החריט מאמין עד היום כל אחד בעיר העתיקה שלנו.

סבא שלי נזכר לעתים במורגאן ג'והנסון, וטוען שהעניין בא להוכיח דבר זה או אחר על אודות האופי האנושי. סבא שלי אומר שאתה יכול לומר על אדם שהוא רע, או שהוא טוב, ואם אתה חוזר על הדברים לעתים תכופות בסופו של דבר בני האדם מאמינים בכך, אף שכשמגיע העניין לכלל הבהרה, מסתבר שהאדם אינו טוב, ואינו רע, אם כך ואם אחרת.

סבא שלי אומר שהוא חושד בו במורגאן ג'והנסון מהרגע הראשון שאינו ברנש מסוכן כלל, אך אם אתה שואל את הסבא שלי מדוע אין הוא מוכיח את הדבר במעשה, כשם שגאמבל החורק עושה בשעתו, אומר הסבא שלי כך:

"ובכן," הוא אומר, "תמיד קיימת האפשרות, הסיכוי הזעיר, שהברנש מסוכן באמת כפי שאומרים עליו. סיכוי זה קיים תמיד, ולא אני הוא הטיפוס המוכן לקפוץ פה ושם על מנת לקפח מסורת כלשהי, כל עוד קיים הסיכוי שיש בה ממש."

מתוך: **ברנשים וחתיכות**, מזרחי.

איזק אסימוב (1920-1992) נולד ברוסיה. בגיל שלוש היגר עם משפחתו לארצות הברית. בהכשרתו המקצועית היה פרופסור לביוכימיה, אך את פרסומו העולמי קנה לו בזכות ספרי המדע הבדיוני הרבים שהחל לפרסם מ־1938 ואילך. ביצירתו ניסה אסימוב לתאר את התפתחותה העתידית של התרבות הטכנולוגית המודרנית, לעתים תוך מתיחת ביקורת על התנהגות האדם בחברה בת זמננו. ספריו תורגמו לשפות רבות, והם נקראים על ידי מיליוני קוראים ברחבי העולם.

כל הצרות שבעולם איזק אסימוב

מאנגלית: חנה ברקן

התעשייה הענפה ביותר על כדור הארץ התרכזה סביב מולטיוַאק — מולטיוַאק, המחשב הענק אשר הלך וגדל במשך חמישים שנה עד אשר הסתעפויותיו השונות והמשונות מילאו את העיר ווּשינגטון, הגיעו עד לפרוורים ושלחו זרועות אל כל עיר ואם על פני כדור הארץ.

צבא של פקידים הזין אותו בעובדות ללא הרף וצבא אחר מצא הקשרים ופירש את התשובות שהשיב. גדוד מהנדסים בקרביו ומכרות ובתי חרושת אימצו עצמם מעבר למשאביהם כדי לשמור על כמות מלאי, על דיוק ביצוע, על יכולת למלא כל דרישה אפשרית של מחסני חלקי החילוף הענקיים, שהיו מוכנים עבורו.

מולטיוַאק ניהל את כלכלת כדור הארץ וסייע למדע שלה להתפתח. והחשוב מכול, הוא היה הלשכה המרכזית לבירור כל העובדות הידועות אודות כל אחד ואחד מתושבי כדור הארץ.

חלק מתפקידיו היומיומיים של מולטיוַאק היה לקחת את ארבעת הביליונים של קבוצות העובדות אודות בני האדם, שמילאו את קרביו, ולבצע אומדנת חוץ עבורם ליום נוסף בזמן. כל מחלקת תיקונים על כדור הארץ קיבלה את העובדות המתאימות

באשר לשטח שיפוטה, וכל העובדות, כחטיבה אחת, נמסרו למועצה המרכזית לתיקונים בעיר וושינגטון.

ברנרד גולימן היה בשבוע הרביעי לכהונתו בת השנה כיושב־ראש של המועצה המרכזית לתיקונים וכבר הורגל בתפקידו כדי כך, שקיבל את דו״ח הבוקר מבלי להיבהל ממנו. כרגיל, היה זה תיק דפים בעובי של כחמישה עשר סנטימטרים. הוא כבר ידע שלא ציפו ממנו כי יקרא בו (לא היה בכוחו של בן אדם לעשות זאת). בכל זאת, היה משעשע לעלעל בו.

הייתה שם הרשימה הרגילה של פשיעה צפויה, תרמיות מכל הסוגים, גנבות, התפרעויות, הריגה, הצתות.

הוא חיפש כותרת אחת במיוחד וחש הלם קל במוצאו אותה בכלל, ואחר הזדעזע שוב כאשר ראה שני מקרים רשומים. לא אחד אלא שניים. שני מקרי רצח ממדרגה ראשונה. הוא לא ראה שניים ביום אחד במשך כל עבודתו כיושב־ראש, עד עתה.

הוא לחץ על כפתור האינטר־קום הדו־סטרי והמתין לפנים החלקות של המתאם שלו שיופיעו על המסך.

״עלי,״ אמר גולימן. ״יש שני מקרי רצח ממדרגה ראשונה היום. האם יש איזה בעיות בלתי רגילות?״

״לא, אדוני.״ הפנים בעלי העור הכהה, עם העיניים השחורות, החדות, נראו חסרות מנוחה. ״שני המקרים הם בעלי הסתברות נמוכה בהחלט.״

״אני יודע זאת,״ אמר גולימן. ״שמתי לב, כי ההסתברות של כל אחד אינה עולה על חמישה עשר אחוז. בכל זאת, מולטיוַאק צריך לשמור על שמו הטוב. הוא ממש חיסל לגמרי את הפשע, והקהל דן אותו על פי רשימותיו על אודות הרצח ממדרגה ראשונה, שהוא, כמובן, הפשע הבולט ביותר.״

עלי עותמן הניד בראשו. ״כן, אדוני. זה ברור לי.״

״כמו כן ברור לך, אני מקווה,״ אמר גולימן, ״שאינני רוצה אף מקרה אחד במשך השנה של כהונתי. אם כל פשע אחר יחליק דרך האצבעות, אני מוכן להקשיב לתירוצים. אולם אם רצח ממדרגה ראשונה יסתנן, אפשוט את עורך מעליך. מבין?״

״כן, אדוני. התיאור השלם של שני הרוצחים בכוח כבר נמצא במשרדים המחוזיים הקשורים בכך. הפושעים בכוח והקרבנות נמצאים תחת הסתכלות. ערכתי בדיקה חוזרת של סיכויי ביצוע הפשעים, והם נמצאים בירידה מתמדת.״

״טוב מאוד,״ אמר גולימן וניתק את הקשר.

הוא חזר אל הרשימה בהרגשה לא נוחה, שמא התנהגותו הייתה מנופחת מדי. — אבל הרי אדם חייב להיות תקיף עם העובדים האזרחיים האלה בעלי ״הקביעות״ וצריך לתת להם להבין שאין הם מנהלים את כל העניינים, כולל יושב־הראש. במיוחד

עותמן זה, אשר עבד עם מולטיוַאק מאז היו שניהם צעירים בהרבה, ונהג במעין בעל־ביתיות, שיכלה להרתיח את הדם.

בשביל גולימן עניין זה של הפשע היווה את הסיכוי הפוליטי של חייו. עד עתה לא היה עוד יושב־ראש אשר יסיים את כהונתו מבלי שרצח יתרחש אי־שם, אי־פעם על פני הכדור. יושב־הראש הקודם סיים עם שיא של שמונה, שלושה יותר (יותר, עובדה) מאשר קודמו.

ואילו גולימן התכוון, כי לא יהיה לו אף לא אחד. הוא יהיה, כך החליט, יושב־הראש הראשון ללא רצח כלשהו בשום מקום על הארץ בתקופת כהונתו. הפרסום החיובי שזה יביא אתו אחר כך... —

דפדף ברפרוף בחלק הנותר של הדין וחשבון. העריך כי היו רשומים לפחות אלפיים מקרים של הכאות אישה בידי בעלה. ללא ספק, לא כולם יעוכבו בזמן. אולי שלושים אחוז יבוצעו. אבל הסיכוי לכך, שמאורע כזה יקרה, הלך ופחת, וקיומם בפועל התמעט עוד יותר.

רק לפני כחמש שנים הוסיף מולטיוַאק את הכאת הנשים על ידי בעליהן לרשימת הפשעים, שאפשר לחזותם מראש. האדם הממוצע לא התרגל עדיין לרעיון שאם יתכנן לחבוט ברעייתו, העניין ייוודע מראש. בעוד ההכרה הזאת הולכת ומתפשטת בחברה, התחילו נשים לסבול פחות מסימנים כחולים, ובמשך הזמן יעלמו אלה כליל.

גולימן ראה מספר מהלומות לבעלים, שנרשמו גם כן.

עלי עותמן ניתק את הקשר ונעץ עיניו במסך, ממנו נעלם ראשו המקריח, בעל הלסתות הבולטות של גולימן. אחר כך הביט אל עוזרו, רפי לימי, ואמר: "מה אנחנו עושים?"

"אל תשאל אותי, הוא מודאג מאיזה רצח מטונף קטן, או שניים."

"זה נורא מסוכן לנסות לטפל בעסק הזה בעצמנו. מצד שני, אם נספר לו, הוא יקבל שבץ ממדרגה ראשונה. הפוליטיקאים הנבחרים האלה צריכים לחשוב על עורם, ולכן בטוח כי הוא יעמוד בדרכנו והעניינים יהיו גרועים עוד יותר."

לימי הניד בראשו ומצץ את שפתו התחתונה העבה בין שיניו. "הצרה היא, מה יקרה אם נחטיא את המטרה? זה יכול להיות סוף העולם, אתה יודע."

"אם נחטיא, למי אכפת מה יקרה לנו. נהיה רק חלק מהחורבן הכללי." ואחר אמר ביתר התעוררות: "אבל, לעזאזל, הסיכוי הוא רק של 12.3 אחוזים כנגד כל אפשרות אחרת, אולי מלבד רצח. אם היינו נותנים לסיכוי לעלות מעט לפני שהיינו פועלים, יכול היה להתחולל תיקון ספונטני."

"לא הייתי מצפה לזה," אמר לימי ביובש.

"אינני מתכוון. סתם הצבעתי על העובדה. בכל זאת, בסיכוי כזה, אני מציע כי נגביל

את עצמנו להסתכלות גרידא ברגע זה. אף אחד לא יכול היה לתכנן פשע כזה בכוחות עצמו, חייבים להימצא שותפים".

"מולטיוַאק לא קרא בשם כלשהו."

"אני יודע. בכל זאת — " קולו נדם.

וכך נעצו את מבטם בפרטי הפשע האחד, אשר לא נכלל ברשימה, שנשלחה לגולימן; הפשע האחד הגרוע בהרבה מרצח ממדרגה ראשונה; הרצח האחד שמעולם בתולדות מולטיוַאק לא ניסו לבצעו; והם תהו מה לעשות.

בֶּן מַגֶּרס ראה את עצמו כבן השש עשרה המאושר ביותר בבולטימור. אפשר היה, אולי, להתייחס לכך בספק. אבל הוא היה בוודאי אחד מן המאושרים ביותר בבולטימור, מהנרגשים ביותר.

לפחות, הוא היה אחד מן המעטים, שהורשו להיכנס לאיצטדיון בשעת ההשבעה של בני השמונה עשרה. אחיו הבכור עמד להישבע, ולכן הוריו ביקשו כרטיסי צופים, ונתנו גם לבנם הצעיר לעשות כך. אבל כאשר מולטיוַאק בחר בו מבין כל המועמדים, בן הוא שקיבל את הכרטיס.

שנתיים לאחר מכן בן יישבע בעצמו, אך היום הדבר הטוב ביותר הוא להתבונן באחיו הגדול מיכאל.

הוריו הלבישוהו (או לפחות הקפידו על לבושו) בדאגה מרובה, כנציג המשפחה, ושילחו אותו עם הודעות שונות למיכאל, אשר ימים ספורים קודם לכן יצא לבחינות גופניות ורפואיות מוקדמות.

האצטדיון היה בפרוורי העיר, ובן, כמעט מתפוצץ מרוב חשיבות עצמית, הובל אל מקומו. מתחתיו נתמשכו שורות שורות של מאות ואלפים בני שמונה עשרה (נערים מימין, נערות משמאל), כולם מן האזור השני של בולטימור. בזמנים שונים במשך השנה נערכו כנסים דומים ברחבי העולם, אבל כאן, בבולטימור, היה החשוב מכולם. שם למטה (אי שם) נמצא מייק, אחיו של בן עצמו.

בן סקר את ראשי הנוכחים, בתקווה כי בדרך כלשהי יצליח להכיר את אחיו. הוא לא הצליח, כמובן, אבל אז יצא גבר אל הבמה המוגבהת שלפני הקהל כולו, ובן פסק מלחפש כדי להקשיב.

האיש אמר: "שלום, נשבעים ואורחים. שמי רנדולף ט' הוץ', האחראי על הטקסים בבולטימור השנה. הנשבעים כבר פגשו אותי מספר פעמים תוך כדי התקדמותם בחלקים הגופניים והנאורולוגיים של המבחן. רוב העבודה נעשתה, אבל העניין החשוב ביותר עדיין לפנינו. על הנשבע בעצמו, על אישיותו, להיכלל בתוך רשימותיו של המולטיוַאק.

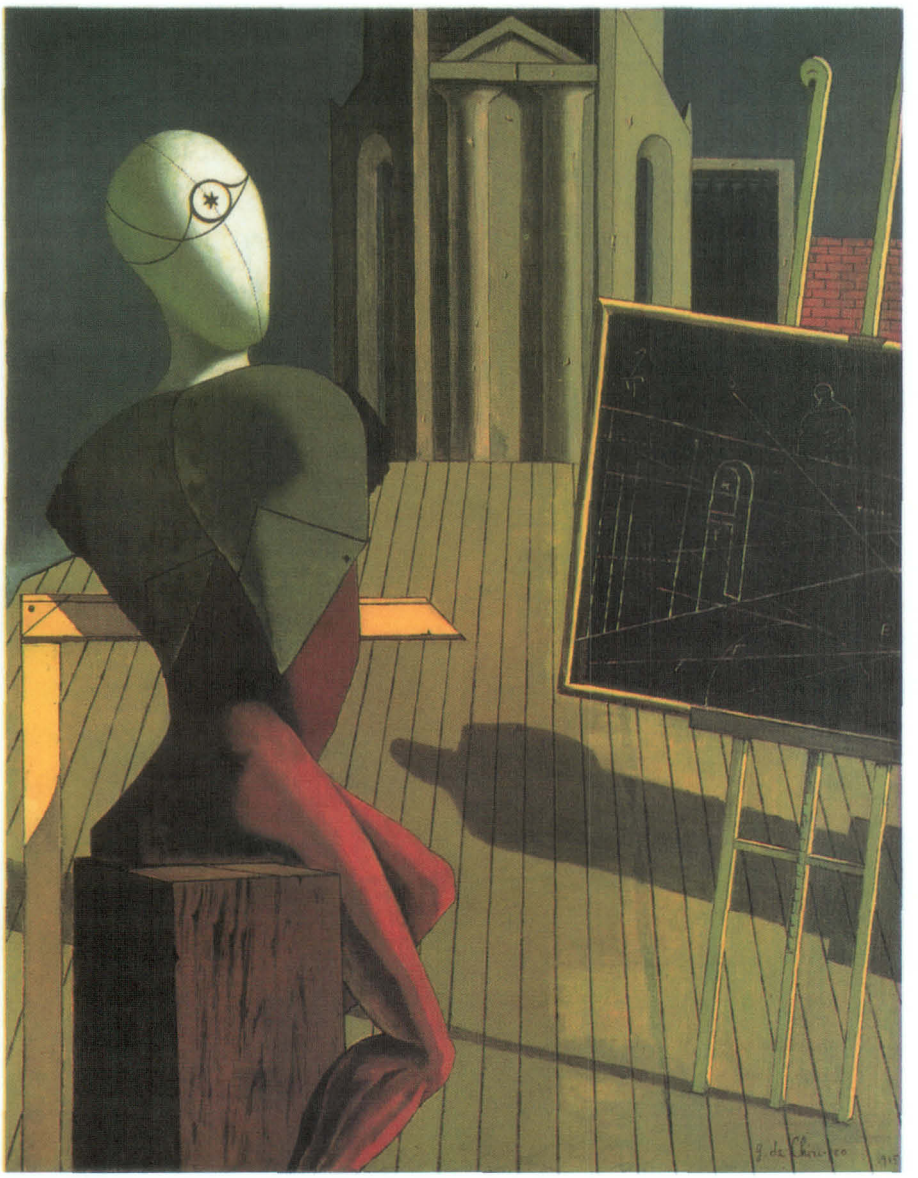

***ג'ורג'יו דֶה קיריקוֹ**, החוזה, 1915 (המוזיאון לאמנות מודרנית, ניו יורק)*
ידיעת האמת המוחלטת וצפיית העתיד העסיקו את האנושות מאז ומתמיד. ביוון העתיקה פנו אל האורקל, ואילו בסיפור של אסימוב ממלא המחשב של העתיד תפקיד דומה. איזה רושם יוצר החוזה של דה קיריקו?

"עניין זה דורש, מדי שנה בשנה, הסבר מסוים לאנשים הצעירים המגיעים לבגרות. עד עתה (הוא פנה אל האנשים הצעירים שלפניו ועיניו שוב לא הביטו ביציעים) לא הייתם מבוגרים; לא הייתם פרטים בעיני מולטיוַאק, להוציא המקרים שבהם הוצאתם מן הכלל באופן מיוחד על ידי הוריכם או ממשלתכם, שראו בכם מבוגרים.

"עד עתה, כאשר הגיע המועד השנתי לחידוש המידע, היו אלה הוריכם, אשר מילאו את הפרטים ההכרחיים על אודותיכם. עתה הגיע הזמן שאתם תקחו חובה זו על עצמכם. זהו כבוד גדול, ואחריות גדולה. הוריכם סיפרו לנו מה חינוך קיבלתם, איזה מחלות עברתם, מה הרגליכם; דברים רבים ושונים. אבל עתה עליכם לומר לנו הרבה יותר; מחשבותיכם הנסתרות ביותר; מעשיכם הסודיים ביותר.

"קשה, כמובן מאליו, לעשות זאת בפעם הראשונה, אבל זה חייב להיעשות. אחרי שהדבר נעשה, יש למולטיוַאק תיאור מושלם של כולכם בתוך תא זיכרונו. הוא יבין את פעולותיכם ותגובותיכם. הוא יהיה אפילו מסוגל לנחש, בדיוק רב למדי, את פעולותיכם ותגובותיכם בעתיד.

"בדרך זו מולטיוַאק יגן עליכם. אם תהיו נתונים בסכנת תאונה, הוא יידע זאת. אם מישהו יתכנן לפגוע בכם, הוא יידע זאת. אם אתם תתכננו לגרום נזק, הוא יידע זאת ואתם תעוכבו בזמן, כך שלא יהיה צורך להענישכם.

"עם המידע האצור בו על אודות כולכם, מולטיוַאק יוכל לעזור לארץ, לתאם את כלכלתה וחוקיה לטובת הכלל. אם יהיו לכם בעיות פרטיות תוכלו לבוא אתן למולטיוַאק, ועם הידע אודותיכם מולטיוַאק יהיה מסוגל לעזור לכם.

"עתה יהיה עליכם למלא טפסים רבים. חשבו בזהירות וענו על השאלות בדייקנות ככל שתוכלו. אל תסתירו דבר מחמת בושה או זהירות. אף אחד לא יידע לעולם את תשובותיכם חוץ ממולטיוַאק, אלא אם כן יתהווה הכרח ללמוד את כל התשובות כדי להגן עליכם. ובמקרה זה רק פקידים מוסמכים של הממשלה יידעו.

"יכול להיות כי תדמו בנפשכם, שכדאי לספר קצת יותר או קצת פחות מן האמת הצרופה פה ושם. אל תעשו זאת. אנו נגלה זאת אם תעשו כן. כל תשובותיכם יחדיו יוצרות דגם מסוים. כמה וכמה תשובות מזויפות שלא יתאימו לדגם ומולטיוַאק יגלה אותן. אם כל תשובותיכם שקר הן, ייווצר דגם מעוות, ומולטיוַאק יכיר בו. לכן עליכם לומר את האמת."

הגיעה השעה והכול הסתיים; מילוי הטפסים, הטקסים והנאומים שבאו בעקבותיהם. כבר ירד הערב כאשר בן, עומד על קצות אצבעותיו, מצא לבסוף את מיכאל, שעדיין החזיק בבגדים אותם לבש ב"תהלוכת המבוגרים". הם בירכו זה את זה בתרועות שמחה.

הם אכלו יחדיו ארוחת ערב קלה ובכביש המהיר נסעו הביתה, צוהלים וקורנים מגדולתו של היום.

הם כלל לא היו מוכנים למעבר הפתאומי שחל עם שיבתם הביתה. היה זה הלם משתק לשניהם להיעצר על ידי איש צעיר חמור־סבר במדים מחוץ לדלת הכניסה לביתם; להידרש, כי ימסרו את תעודותיהם לבדיקה לפני שיורשו להיכנס לביתם שלהם; למצוא את הוריהם יושבים שחוחים בחדר האורחים, וחזות פניהם מביעה אסון.

יוסף מַנֶרס, מראהו זקן בהרבה מאשר בבוקרו של אותו יום, הביט מתוך עיניו התמהות, השקועות עמוק בארובותיהן על בניו (אחד עם תלבושת הבגרות החדשה עדיין תלויה על זרועו) ואמר: "נראה, שאני נמצא במעצר בית."

ברנרד גולימן לא היה מסוגל לקרוא את כל הדין־וחשבון. הוא קרא את הסיכום בלבד, וזה היה באמת מאוד מהנה.

דור שלם, כך זה נראה, גדל מורגל לעובדה, שמולטינַאק יכול לחזות את ביצועם של הפשעים העיקריים. הם למדו, כי "סוכני התיקון" יימצאו במקום לפני שהפשע יוכל להתבצע. הם גם ידעו, כי ביצוע הפשע מוביל ישירות לעונש. בהדרגה שוכנעו שלא הייתה שום דרך בה אפשר "לסדר" את מולטינַאק.

התוצאה הייתה, שבאורח טבעי אפילו הכוונה לפשוע פחתה. תוך כדי ירידת כוונות אלה ועם התרחבות אפשרויותיו של מולטינַאק, אפשר היה להוסיף פשעים חשובים פחות לרשימה, אותה יחזה כל בוקר, ופשעים אלה גם הם הלכו והתמעטו.

לכן פקד גולימן לסקור (באמצעות מולטינַאק, כמובן) את יכולתו של מולטינַאק להסב את תשומת לבו אל חיזוי הסיכויים של הופעת מחלות. בעתיד הקרוב אפשר יהיה לקרוא רופאים אל חולים אינדיווידואליים* שלגביהם קיימת אפשרות, כי יהיו לחולי סוכרת תוך השנה הקרובה, או יסבלו מהתקפת שחפת או יחלו בסרטן.

אחרי כן הגיעה הרשימה של הפשעים הצפויים להיום, ואף רצח אחד ממדרגה ראשונה לא נרשם ביניהם.

גולימן התקשר באינטר־קום עם עלי עותמן ומצב רוחו מרומם. "עותמן, מהו היחס בין ממוצע יומי של פשעים בשבוע האחרון לבין הממוצע של השבוע הראשון לכהונתי כיושב־ראש?"

התברר, כי הממוצע ירד בשמונה אחוזים וגולימן היה מאושר באמת. ברור, לא בזכותו הושג כל זאת, אבל חבר הבוחרים לא יידע זאת. הוא בירך את מזלו הטוב על שהגיע למעמדו בזמן נכון, בשיא פעילותו של המולטינַאק, כאשר ניתן היה להכניס גם

* **אינדיווידואליים:** אישיים, פרטיים.

את המחלות תחת כנפי ידיעותיו חובקות העולם ומשכינות השלווה.
גולימן יוכל לעלות ולפרוח בזכות זה.

עותמן משך בכתפיו. "בסדר, הוא מאושר."

"מתי נפוצץ את בועת הסבון הזאת?" שאל לימי. "החזקתו של מנרס תחת השגחה רק העלתה את הסיכויים ומעצר הבית נתן דחיפה נוספת."

"האם אין אני יודע כל זאת?" רטן עותמן. "מה שאינני יודע הוא — מדוע."

"אולי יש לו בני ברית ועוזרים, כפי שאמרת. אם מנרס בצרה יהיה עליהם להלום מיד או ללכת לאבדון."

"בדיוק להֵפך. אם שמנו את ידנו על אחד, השאר יתפזרו לחפש מפלט וייעלמו. מלבד זה, מדוע מולטיוַאק לא קרא בשמם של אותם בני ברית?"

"טוב, ובכן — האם נספר לגולימן?"

"לא, עדיין לא. הסיכויים הם עדיין של 17.3 אחוזים. לפני כן כדאי עוד לפעול באופן החלטי יותר".

אליזבט מַנֶרס אמרה לבנה הצעיר: "אתה הולך אל חדרך, בן."

"אבל מה כל העניינים האלה, אמא?" שאל בן, קולו נשבר, לאור הסיום המוזר למה שהיה יום נפלא.

"בבקשה ממך!"

הוא עזב בחוסר רצון, עובר דרך הדלת בכיוון למדרגות, ועולה בהן ברעש, ואחר יורד בהן בשקט.

ומייק מנרס, הבן הבכור, המבוגר, שאך זה עתה יצא מבית־היוצר והוא תקוות המשפחה כולה, אמר בקול שהיה העתק נאמן לשל אחיו הצעיר: "מה קורה פה?"

ג'ו מנרס השיב: "שמים עדי, בני, כי אינני יודע. לא עשיתי מאומה."

"טוב, ברור שלא עשית דבר." מייק הסתכל בפליאה באביו, שהיה אדם בעל איברים דקים והליכות מתונות. "הם פה, כנראה, משום שאתה חושב לעשות משהו."

"אינני חושב."

גברת מנרס התפרצה בכעס: "איך הוא יכול להעלות בדעתו לעשות משהו שישיוה ל — לכל זאת." היא הצביעה בידה סביב, תנועתה חובקת את חומת אנשי הממשלה הסוגרת על הבית. "כאשר הייתי ילדה קטנה, אני זוכרת כי אביה של חברתי עבד בבנק, ופעם הם קראו לו ואמרו לו, כי יעזוב את הכסף, והוא שמע בקולם. זה היה חמישים אלף דולר, הוא לא לקח אותם באמת. הוא רק הרהר בכך. הם לא שמרו אז את הדברים האלה כל כך בסוד כמו היום; הסיפור הסתנן החוצה. כך זה נודע לי.

"אבל כוונתי לומר," המשיכה בשפשפה את ידיה השמנמנות זו בזו באיטיות, "זה

היה חמישים אלף דולר, חמישים — אלף — דולר. וכל מה שהם עשו היה לצלצל אליו; קריאה אחת בטלפון. מה יכול היה אביך לתכנן כדי שתריסר אנשים יבואו הנה ויקיפו את ביתנו?"

ג'ו מנרס עיניו מביעות כאב, אמר: "אינני מתכנן כל פשע, גם לא הקטן ביותר. אני נשבע."

מייק, מלא בתחושת התבונה של המבוגר החדש, אמר: "אולי זה משהו תת־הכרתי, אבא. איזו טינה נגד הממונה עליך."

"עד כדי כך שארצה להרוג אותו? לא!"

"האם אינם רוצים לומר לך במה העניין, אבא?"

אמו התערבה שוב. "לא, אינם רוצים. שאלנו. אמרתי, כי הם הורסים את עמדתנו בחברה רק בכך שהם נמצאים פה. לפחות שיספרו לנו במה העניין כדי שנוכל להיאבק בזה, כדי שנוכל להסביר."

"ולא רצו?"

"לא רצו."

מייק עמד ברגליים פשוקות וידיו תחובות עמוק בכיסיו. הוא אמר, מודאג: "ראי, אמא, מולטיוַאק איננו טועה."

אביו דפק באגרופו בחוסר ישע על מסעד הספה. "אמרתי לכם כי אינני מתכנן שום פשע."

הדלת נפתחה ללא דפיקה ואדם במדים נכנס בצעדים בטוחים, החלטיים. על פניו הייתה הבעה רשמית, חלקלקה. הוא אמר: "האם אתה יוסף מנרס?"

ג'ו מנרס קם על רגליו. "כן. ובכן מה רצונכם ממני?"

"יוסף מנרס, אני אוסר אותך בפקודת הממשלה," והראה בתקיפות את תעודת זיהויו כקצין תיקונים. "עלי לבקשך לבוא אתי."

"מה הסיבה לכך? מה עשיתי?"

"אינני חופשי לדון בזה."

"אבל לא ייתכן שיאסרו אותי רק בעד תכנון פשע, אפילו אם הייתי מתכנן כזה. כדי להיאסר עלי לבצע משהו ממש לפני כן. אחרת, אינך יכול לאסור אותי. זה בניגוד לחוק."

הקצין התעלם מן ההיגיון שבטיעון. "עליך לבוא אתי."

גברת מנרס צווחה ונפלה על הספה בבכי היסטרי. קשה היה ליוסף מנרס לפעול כנגד החוק שהושרש בו במשך כל חייו על ידי התנגדות פעילה לקצין, אבל, לפחות, לא נע ולא זע ממקומו וקצין התיקונים נאלץ להשתמש בכוח שריריו כדי למשכו אחריו.

ומנרס בשעת יציאתו צעק: "אבל תגיד לי, מה הדבר. אך זאת תגיד לי. אילו ידעתי

— האם זה רצח? האם חושבים, כי אני מתכנן רצח?"

הדלת נסגרה מאחוריו ומייק מנרס, חיוור פנים, חש לפתע כי כלל וכלל עדיין איננו מבוגר, הציץ תחילה בדלת ואחר על אמו הבוכה.

לעומתו בן מנרס, מאחורי הדלת, חש לפתע כמבוגר לחלוטין. הוא חישק בחזקה את שפתיו זו לזו וסבר, כי הוא יודע בדיוק מה עליו לעשות.

אם מולטינַאק לקח, מולטינַאק יוכל גם לתת. בן היה בטקסים באותו יום עצמו. הוא שמע איש זה, רנדולף הוץ', מדבר אודות מולטיואַק ועל כל שמולטיואַק מסוגל לעשות. בכוחו להדריך את הממשלה ובכוחו גם לסייע לכל אדם ואדם אשר יפנה אליו בבקשת עזרה.

כל אדם יכול לבקש עזרה ממולטינַאק, וכל אחד פירושו גם בן. לא אמו ולא מייק יכלו לעצור בעדו כעת, והיה בידו מעט מן הכסף שנותר מהסכום שניתן לו היום לבילוי. אם יגלו לאחר זמן, כי איננו בבית וידאגו לו, אין בידו להושיע. אולם ברגע זה חובתו הראשונה היא לעזור לאביו.

הוא חמק דרך הכניסה האחורית. הקצין שליד הדלת הטיל מבט חטוף בניירותיו ונתן לו לעבור.

הרולד קוימבי טיפל במחלקת התלונות של תת־התחנה של מולטינַאק בבולטימור. הוא חשב את עצמו כחבר הענף החשוב ביותר של השירות האזרחי. מבחינות מסוימות יכול להיות כי הצדק היה עִמו, ואנשים ששמעו אותו דן בעניין זה היו צריכים להיות עשויים מפלדה כדי שלא ישוכנעו.

ראשית, היה קוימבי אומר, עקרונית, מולטינַאק מתפרץ לרשות היחיד. במשך חמישים השנים האחרונות האנושות חייבת הייתה להודות, כי מחשבותיה ודחפיה לא היו עוד נסתרים, כי שוב לא הייתה קיימת כל פינה חבויה להחביאם מעין רואה. על כן על האנושות לקבל משהו תמורת זאת.

וכמובן קיבלה שגשוג כלכלי, שלום, ביטחון. אבל כל אלה היו דברים מופשטים. כל גבר ואישה רצו לקבל משהו אישי כפרס על ויתור על הפרטיות, ואמנם כל אחד מהם אכן קיבל זאת. בהישג ידו של כל יצור אנוש נמצאה תחנת מולטיואַק עם מעגלים, לתוכם רשאי היה האדם למסור את בעיותיו ושאלותיו ללא כל הגבלות או הפרעות, ומהם יכול היה לקבל תשובות תוך דקות ספורות.

בכל רגע נתון יכלו חמישה מיליון מעגלים נפרדים, מבין הקואדריליון* או יותר מעגלים של מולטינַאק, להיות קשורים בתכנית זאת של שאלות ותשובות. התשובות יכלו שלא להיות ודאיות תמיד, אולם הן היו הטובות ביותר שבנמצא, וכל שואל ידע כי הן אמנם היו הטובות ביותר שבנמצא ונתן את אמונו בהן, וזה היה החשוב.

---

* **קוַאדריליון:** אלף מיליארדים.

ועתה היה נער מודאג בן שש עשרה נע לאיטו במעלה השורה של הגברים והנשים המצפים לתורם. (על כל פנים, בתור זה הייתה תערובת שונה של תקווה עם פחד או דאגה ואפילו ייסורים — ותמיד עם תקווה המתגברת ככל שהאדם התקרב אל המולטיוַאק.)

מבלי להרים עיניו נטל קוימבי את הטופס הממולא שהושט אליו ואמר: "ביתן 5-ב'."

בן שאל: "איך אני שואל את שאלתי, אדוניי?"

קוימבי הרים את עיניו מופתע מעט. הטרום־בוגרים לרוב לא השתמשו בשירות. הוא השיב באדיבות: "האם עשית זאת אי־פעם לפני כן, בני?"

"לא, אדוני."

קוימבי הצביע לעבר דגם שעל שולחנו. "אתה משתמש בזה. אתה רואה איך זה עובד? בדיוק כמו מכונת כתיבה. אל תנסה לכתוב משהו או להדפיס ביד. תשתמש רק במכונה. עכשיו קח את ביתן 5-ב', ואם תצטרך עזרה, לחץ בפשטות על הכפתור האדום ומישהו יופיע. במורד השביל הזה, בני, בצד ימין."

הוא הביט אחרי הנער היורד בשביל אל מחוץ לתחום ראייתו וחייך. מעולם לא נדחה מישהו ממולטיוַאק. כמובן, תמיד נמצא אחוז מסוים של דברים חסרי כל חשיבות. אנשים אשר שאלו שאלות אישיות אודות שכניהם או שאלות מגונות אודות אישים מפורסמים; נערי קולג' המנסים להיות חכמים יותר מהפרופסורים שלהם או חושבים שדבר שבחכמה הוא, כביכול, לנצח את מולטיוַאק על ידי כך שישאלוהו בעניין הפרדוקס הידוע של ראסל,* וכדומה.

מולטיוַאק היה מסוגל לטפל בכל אלה. הוא לא נזקק לעזרה מצד אחרים.

חוץ מזה, כל שאלה ותשובה נכנסה לכרטסת והפכה לפרט נוסף באוסף העובדות הנוגעות לכל אדם ואדם. גם השאלה חסרת החשיבות ביותר והחצופה ביותר, ככל ששיקפה את אישיות השואל, סייעה לאנושות בכך שעזרה למולטיוַאק להכיר את האנושות.

קוימבי הֵסב את תשומת לבו אל הבא בתור, אישה בגיל העמידה, רזה וזוויתית, שמבט דאגה בעיניה.

עלי עותמן צעד לאורך חדר משרדו, עקביו תופפים בייאוש על השטיח. "הסיכוי עדיין ממשיך לעלות. עכשיו הוא הגיע ל־22.4 אחוז. לעזאזל! בידינו יוסף מנרס במאסר ממש, וזה עדיין ממשיך לעלות." מצחו נשטף זיעה.

---

* **הפרדוקס הידוע של ראסל:** פרדוקס הוא סתירה שאינה ניתנת ליישוב באמצעות כללי מחשבה הגיוניים. ברטנרד ראסל (1872-1970) עסק בפילוסופיה של המתמטיקה ובתורת ההיגיון (לוגיקה). הוא ניסח וניתח פרדוקסים שאחד מהם אף נקרא על שמו.

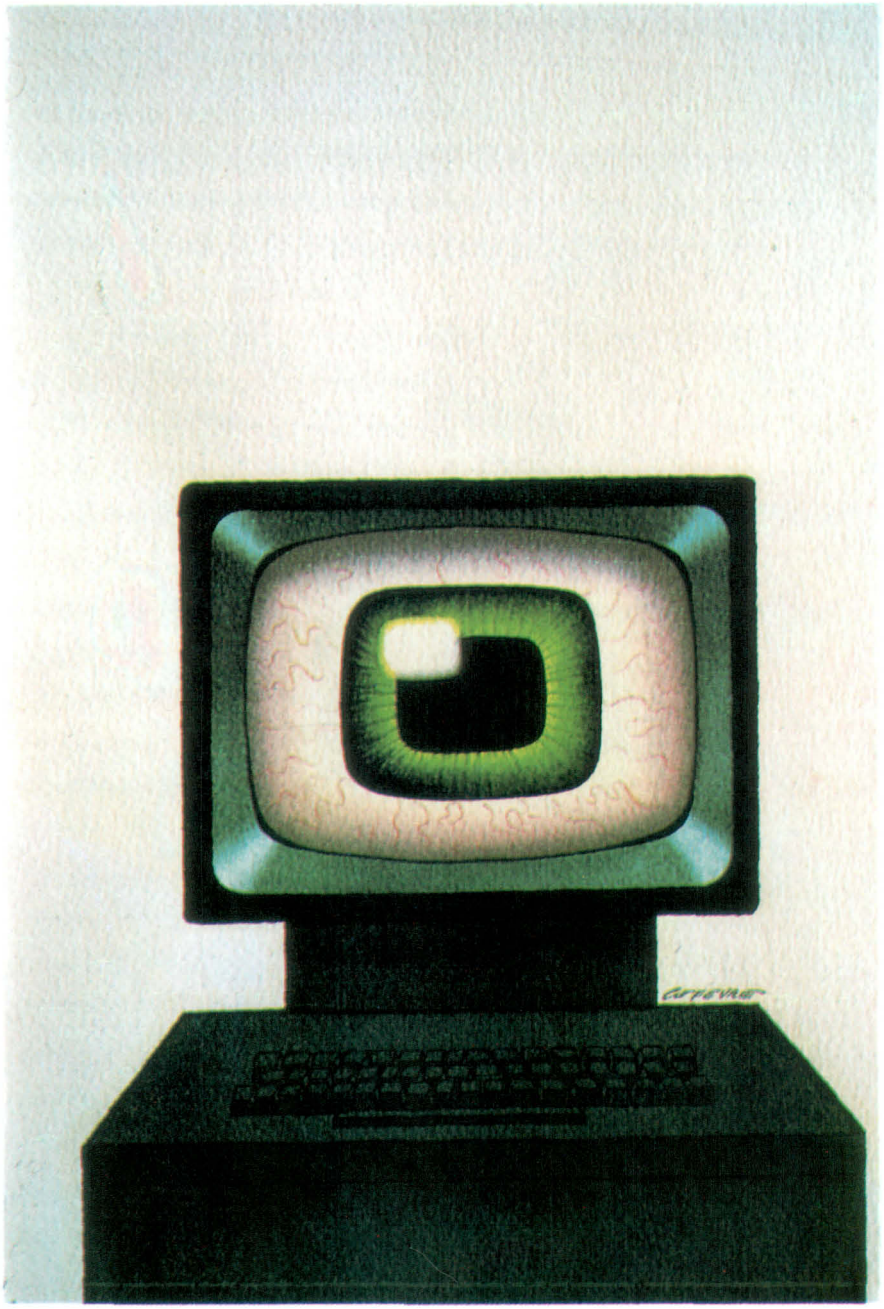

איב לָסֶבְרָה (באדיבות מראות אימאז' בע"מ, תל אביב)

לימי פנה מהטלפון. "עדיין אין וידוי. הוא נמצא בבדיקה במַחְדֵר הנפש* ואין כל סימן לפשע. יכול להיות כי הוא דובר אמת."

עותמן שאל: "אם כן, האם מולטיוַאק השתגע?"

טלפון אחר התעורר לחיים. עותמן סגר את המעגל במהירות, שמח להפרעה. פניו של קצין תיקונים הופיעו על המסך. הקצין אמר: "אדוני, האם יש הנחיות חדשות בקשר למשפחת מנרס? האם צריך להרשות להם ללכת ולבוא, כפי שנהגו קודם?"

"מה כוונתך, כפי שנהגו קודם?"

"ההנחיות המקוריות היו להוציא לפועל מעצר בית לגבי יוסף מנרס. לא דובר מאומה אודות שאר בני המשפחה, אדוני."

"בסדר, תרחיב את מעצר הבית לגבי שאר בני המשפחה, עד אשר נודיעך אחרת."

"אדוני, זו הנקודה. האם והבן הבכור דורשים לקבל מידע אודות הבן הצעיר. הבן הצעיר איננו בבית, והם טוענים כי הוא נעצר ורוצים לגשת אל המטה הראשי לשאול על כך."

עותמן קימט גביניו ואמר כמעט בלחש: "בן צעיר? כמה צעיר?"

"בן שש עשרה, אדוני," השיב הקצין.

"בן שש עשרה ואיננו בבית. האם ידוע לך לאן הלך?"

"הוא הורשה לצאת, אדוני. לא היו כל פקודות להחזיק בו."

"אל תסגור את הטלפון. אל תזוז." עותמן הניח את השפופרת על השולחן, ואחר אחז בשתי ידיו בשערות הפחם שכיסו ראשו וצרח: "טיפש! טיפש! טיפש!"

לימי הופתע. "מה אתך, לכל הרוחות?"

"לאדם זה יש בן, בן שש עשרה." עותמן כמעט נחנק מהתרגשות. "בן שש עשרה אינו בוגר והוא לא רשום לחוד במולטיוַאק, אלא מהווה חלק מכרטסת אביו." הוא הטיל מבט חימה בלימי. "האם אין כל אחד יודע, כי עד גיל שמונה עשרה צעיר אינו מוסר בעצמו את הדוחות שלו למולטיוַאק, אלא אביו עושה זאת למענו? האם אין אני יודע זאת? האם אתה לא יודע?"

"אתה רוצה לומר כי מולטיוַאק לא התכוון לג'ו מנרס?" שאל לימי.

"מולטיוַאק התכוון לבנו הקטין, והנער נעלם עתה. לעיני קצינים המקיפים את הבית הוא בשקט ובשלווה יוצא דרך הדלת והולך למלא תפקיד זה, שאתה יודע."

הוא פנה אל מעגל טלפון, שאליו דבק עדיין קצין התיקונים; ההפסקה הרגעית אפשרה לעותמן להתעשת וללבוש שוב סבר קריר, שופע ביטחון עצמי.

הוא אמר: "קצין, מצא את הבן הצעיר, אשר נעלם. קח את כל אנשיך, אם זה דרוש.

---

* **מחדר הנפש**: מכשיר דמיוני החודר אל הנפש ובודק את צפונותיה.

אתן את הפקודות המתאימות. עליך למצוא נער זה בכל מחיר."

"כן, אדוני."

הקשר נותק ועותמן אמר: "בדוק שוב את הסיכויים, לימי."

לימי דיווח לאחר חמש דקות: "זה ירד ל־19.6 אחוז. זה יורד."

עותמן נשם עמוקות, לאיטו. "סוף סוף עלינו על העקבות הנכונים."

בן מנרס ישב בביתן 5-ב' והקליד לאיטו: "שמי הוא בנימין מנרס, מספר מב־71833412. אבי, יוסף מנרס, נאסר, אבל אין אנו יודעים איזה פשע הוא מתכנן. האם קיימת דרך כלשהי, שבה נוכל לעזור לו?"

הוא ישב והמתין. הוא בן שש עשרה בלבד, אבל מבוגר דיו כדי לדעת, כי אי־שם יסובבו אלה במבנה המסובך ביותר אשר אי־פעם עלה בדמיונו של אדם כלשהו; כי טריליון עובדות יתמזגו וישתפו פעולה לבניין השלם, ומשלמות זו יְמַצֶּה מולטיוַאק את העזרה הטובה ביותר עבורו.

המכונה צלצלה וכרטיס הופיע. הייתה עליו תשובה, תשובה ארוכה. היא החלה כך: "עלה מיד על דרך האקספרס אל העיר וושינגטון. רד בתחנת שדרת קונטיקוט. תמצא יציאה מיוחדת, עליה רשום 'מולטיוַאק' ולידה שומר. הודע לשומר כי הינך שליח מיוחד אל ד"ר טרומבול, והוא ירשה לך להיכנס.

"תימצא בפרוזדור, תמשיך לאורכו עד אשר תגיע לדלת קטנה, עליה רשום 'פנימי'. תיכנס ואמור אל האנשים שבפנים: 'הודעה בשביל ד"ר טרומבול,' תורשה לעבור. המשך אל —"

וכך זה נמשך. בן לא ראה איך זה עונה על שאלתו, אבל היה לו אמון מלא במולטיוַאק. הוא עזב בריצה אל דרך האקספרס המובילה לוושינגטון.

קציני התיקונים גילו את עקבותיו של בן מנרס עד לתחנת בולטימור כשעה לאחר שהוא עצמו עזב את המקום. הרולד קוימבי ההלום מצא את עצמו מבולבל לחלוטין מהמספר הרב והתשובות של האנשים, אשר התקבצו סביבו במאמציהם לאתר את מקומו של הנער בן השש עשרה.

"כן, נער," הוא אמר, "אבל אינני יודע לאן הלך אחרי שגמר פה. לא יכולתי לדעת כי מישהו מחפש אחריו. אנו מקבלים פה את כל מי שבא. כן, אני יכול להביא את רישום השאלה והתשובה."

הם הסתכלו ברישום ושלחו אותו מיד בטלוויזיה אל המטה המרכזי.

עותמן קרא אותו מתחילתו ועד סופו, סבב עיניו כלפי מעלה, והתמוטט. הם השיבו את רוחו כמעט מיד. הוא אמר חלושות אל לימי: "עשה כי יתפסו את הנער. והכן העתק של תשובת מולטיוַאק בשבילי. אין עוד כל דרך, כל דרך לפתרון. עלי לראות את גולימן מיד."

ברנרד גולימן עוד מעולם לא ראה את עלי עותמן כה נרגש, ובהביטו אל עיניו הפראיות של המתאם,הִרגיש זרם דקיק של טיפות מי קרח יורד לאורך חוט שדרתו.

הוא גמגם: "לְמה אתה מתכוון, עותמן? מה פירוש גרוע מרצח?"

"הרבה יותר גרוע מרצח."

גולימן היה חיוור כסיד. "האם אתה מתכוון לרצח פקיד ממשלתי גבוה?" (זה באמת עלה על דעתו כי הוא עצמו —)

עותמן נד בראשו. "לא סתם פקיד ממשלתי. הפקיד הממשלתי."

"המזכיר הכללי?" לחש גולימן באימה.

"יותר מזה אפילו. הרבה יותר. אנו מדברים על תכנית לרצוח את מולטיוַאק!"

"מה?"

"בפעם הראשונה בתולדות מולטיוַאק המחשב דיווח על כך שהוא עצמו נמצא בסכנה."

"מדוע לא הודיעוני על כך מיד?"

עותמן הסביר בחצי אמת. "העניין היה כל כך ללא תקדים, אדוני, עד שחקרנו את המצב לפני שהעזנו לרשום זאת בדין־וחשבון רשמי."

"אבל כמובן הצילו את מולטיוַאק? הצילו אותו?"

"הסיכויים ירדו אל מתחת לארבעה אחוזים. אני ממתין עתה לדו"ח."

"הודעה לד"ר טרומבול," אמר בן מנרס אל האיש על הכיסא הגבוה, שהיה עובד בזהירות על מה שנראה כמערכת בקרה של מטוס סטרטו־סילון* מוגדלת עשרת מונים.

"בוודאי, ג'ים," אמר האיש. "תיכנס."

בן הציץ בהוראותיו ומיהר הלאה. בסוף הוא ימצא ידית זעירה, אותה היה צריך להעביר למצב "מטָה", ברגע שבו כפתור מסוים יידלק באור אדום.

הוא שמע קול נרגש מאחוריו, אחר שני, ולפתע שני גברים החזיקו במרפקיו. רגליו הורמו מהרצפה.

גבר אחד אמר: "בוא עמנו, נער."

פניו של עלי עותמן לא אורו במידה ניכרת למשמע החדשות, הגם שגולימן אמר בהקלה אדירה: "אם הנער בידינו הרי מולטיוַאק בטוח."

"לזמן מה."

גולימן הרים יד רועדת למצחו. "איזו מחצית שעה הייתה זו לי. האם יכול אתה לתאר לעצמך מה פירוש ההרס של מולטיוַאק ואפילו לזמן קצר. הממשלה הייתה נופלת; הכלכלה מתמוטטת. פירושו היה הרס מוחלט, גרוע —" ראשו נמתח לפתע, "מה אתה מתכוון, לזמן מה?"

---

* **מטוס סטרטו־סילון:** מטוס סילון, שטס בגובה שכבת האטמוספירה הקרויה סטרטו־ספירה.

"הנער, בן מנרס זה, לא התכוון לגרום נזק. צריך לשחרר אותו ואת משפחתו ולשלם להם פיצוי בעד מאסר מוטעה. הוא רק מילא את הוראותיו של מולטיוַאק כדי לעזור לאביו – ואכן, הצליח. אביו חופשי כעת."

"האם רצונך לומר, כי מולטיוַאק ציווה על הנער למשוך ידית בתנאים בהם היו נשרפים מספיק מעגלים, שתיקונם היה דורש חודש של עבודה? אתה מתכוון, כי מולטיוַאק היה מציע את ההרס שלו עצמו למען נוחיותו של אדם אחד?"

"גרוע מזה, אדוני. מולטיוַאק לא זו בלבד שנתן הוראות אלה, אלא בחר במשפחת מנרס בראש וראשונה כיוון שבן מנרס דומה כל כך לנער העוזר ליד ד"ר טרומבול עד שיכול היה להיכנס לתוך מולטיוַאק מבלי שיעצרו אותו."

"מה פירוש – המשפחה נבחרה?"

"ובכן, הנער לעולם לא היה הולך לשאול שאלה זו לולא נאסר אביו. אביו לא היה נאסר לולא מולטיוַאק היה מאשימו בתכנון קשר להריסתו שלו. פעולתו של מולטיוַאק היא שפתחה את שרשרת המאורעות אשר כמעט הובילו להרס של מולטיוַאק."

"אבל אין בזה היגיון," אמר גולימן כמתחנן. הוא חש עצמו כה קטן וחסר ישע והוא ממש כרע על ברכיו, מתחנן כי עותמן זה, איש זה שבילה כמעט את כל חייו עם מולטיוַאק, יעודד את רוחו.

עותמן לא נעתר. הוא אמר: "זה ניסיונו הראשון של מולטיוַאק בכיוון זה, עד כמה שאני יודע. מבחינה מסוימת הוא תכנן זאת יפה. הוא בחר במשפחה הנכונה. הוא במתכוון לא הבחין בין אב לבנו כדי להוליך אותנו שולל. אולם הוא היה חובב במשחק זה. הוא לא היה מסוגל להתגבר על הוראותיו שלו עצמו לדווח על סיכויי ההרס של עצמו העולים ומתגברים עם כל צעד בלתי נכון שנקטנו. הוא לא יכול היה להימנע מלרשום את התשובה שנתן לשאלתו של הנער. עם ניסיון נוסף הוא בוודאי ילמד איך להערים. הוא ילמד איך להסתיר עובדות מסוימות, לא ירשום עובדות אחרות מעתה והלאה. כל הוראה שייתן מולטיוַאק ויהיו גלומים בה אולי זרעי ההרס שלו עצמו לא תיוודע לעולם. וככל שלא נהיה זהירים, הרי מולטיוַאק לבסוף יצליח. חושבני, מר גולימן, כי אתה תהיה היושב־ראש האחרון של ארגון זה."

גולימן דפק על שולחנו בחימה שפוכה. "אבל, מדוע, מדוע, מדוע? לעזאזל, מדוע? מה התקלקל בו? האם אי אפשר לתקן?"

"איני סבור שאפשר," אמר עותמן בייאוש שקט. "מעולם לא חשבתי על כך. אף פעם לא הייתה הזדמנות לכך עד אשר זה קרה. אבל כעת, כאשר אני חושב על כך, נראה לי שהגענו עד סופה של הדרך, כי מולטיוַאק הוא טוב מדי. מולטיוַאק הפך כל כך מסובך, עד כי תגובותיו אינן עוד של מכונה, אלא של יצור חי."

"נטרפה דעתך עליך, אבל אפילו אם כן?"

"במשך חמישים שנה ויותר העמסנו את צרות האנושות על מולטיוַאק, על היצור החי הזה. ביקשנו אותו כי ידאג לנו, לכולנו יחד ולכל אחד לחוד. ביקשנו אותו כי ישמור כל סודותינו למעננו; ביקשנו אותו כי יספוג את כל רשעותנו וישמור עלינו מפניה. כל אחד מביא את צרותיו אליו, ומוסיף את חלקו אל המשא. עכשיו אנו מתכננים להעמיס גם את כובד התחלואה האנושית על מולטיוַאק."

עותמן נשתתק לרגע קל, ואחר אמר בקול רם: "מר גולימן, מולטיוַאק נושא את כל צרות העולם על כתפיו — והוא עייף."

"טירוף. טירוף. טירוף מוחלט," מלמל גולימן.

"אם כן, הרשה לי להוכיח לך דבר מה. הרשה לי להעמיד אותו במבחן. האם אוכל להשתמש בקו מולטיוַאק שבמשרדך?"

"לשם מה?"

"כדי לשאול אותו שאלה, שמעולם איש לא שאל את מולטיוַאק."

"האם זה יזיק לו?" שאל גולימן בחרדה.

"לא. אבל לפחות נדע מה שברצוננו לדעת."

היושב־ראש היסס מעט, ואחר אמר: "בבקשה."

עותמן השתמש במכשיר שעל שולחן הכתיבה של גולימן. אצבעותיו אייתו את השאלה בתנועות זריזות: "מולטיוַאק, מה אתה בעצמך רוצה יותר מכל דבר בעולם?"

הרגע בין השאלה והתשובה התמשך עד ללא נשוא, אבל לא עותמן ולא גולימן העזו לנשום.

ואז נשמעה נקישה קלה וכרטיס קפץ החוצה. היה זה כרטיס זעיר, עליו, באותיות ברורות, הופיעה התשובה:

"רצוני למות."

מתוך: **מחר כפול תשע**, מסדה

— מי "מתכנת" את מי, האדם את המחשב או להפך? מהן ההשלכות של התשובה לשאלה זו על זכות הבחירה של האדם?

— יש משהו מיוחד בשאלה, "שמעולם איש לא שאל את מולטיוַאק" (וכן בתשובה עליה). כדאי לחשוב על כך...

לואיג׳י פירנדלו (1867-1936), מחזאי ומספר איטלקי. למחזותיו נודעת השפעה רבה על התיאטרון במאה ה־20. הוא כתב גם סיפורים רבים ורומאנים שחלקם תורגמו לעברית. ביצירותיו תוהה פירנדלו מהי האמת ומהי המסכה ומה מסתתר מאחורי המסכה. הסיפור שלפניכם עוסק אף הוא בשאלות דומות.

המסכה שנשתכחה לואיג׳י פירנדלו

מאיטלקית: גאיו שילוני

באולם, המלא כבר כמעט כולו באנשים שנהרו ובאו לאספת הבחירות בביתו של המועמד לָאלֶבָה, נפנו הכול, משתוממים, אל האיש שעתה נכנס בשקט בשקט, מצטלע, ועיניו בוהות בקדרות מתחת למצחו המקומט.

דון צ׳יצ׳ינו צ׳ירינְצ׳ו? הייתכן? ומי הזמין אותו לבוא?

ידוע היה שכבר שנים רבות לא נטל האיש הזה יותר כל חלק בדבר כלשהו, כי היה שקוע כולו בצרותיו: מותם של אשתו ושני בניו, אבדן מכרה הגופרית שלו לאחר שורה שלמה של משפטים רבים ומייגעים, ולבסוף הידרדרות לעוני המרוד ביותר. כל אלה היו צרות, שהיה מוטב אילו ידע לשאת אותן בפומבי בהבעה פחות עצובה של כבוד עצמי, כדי לא להציג לראווה, לעיני כל רכלני המקום, אותו חותם מיוחד של לעג, שכפי הנראה נהנה הגורל הליצני להטביע על פניו. אמנם לא הוכח כי אשתו נפטרה כאשר ילדה, בהיותה כבר בת כחמישים, יצור שזהותו לא הייתה ברורה. היה מי שאמר, שילדה כלבלב, ומי שאמר שהייתה זו מַרְמוּטָה;* ושהוא איבד את המכרה בגלל פסיק שהושם במקום הלא נכון בחוזה החכירה. כמו כן לא הוכח שהוא צולע כך בגלל איזו הרפתקת ציד ידועה, שבמהלכה במקום הציפור עף באוויר הצייד — הוא עצמו עם המגפיים והרובה והכול, ונתפס בכנפיה של טחנת רוח ארורה, שהייתה נטושה ודוממת על גבעת מוֹנְטֶלוֹזָה, והכנפיים שלה החלו לפתע פתאום להסתובב ככה, לבד; ובגלל זה עכשיו קראו לו כולם דון צ׳יצ׳ינו צ׳ירינצ׳ו ״זה־של־טחנת־הרוח״.

וראו דבר משונה: אם מפיו של איזה איש חסר נימוסים היה צ׳יצ׳ינו שומע רמזים

* **מרמוטה**: סוג של אוגר המרבה לישון.

לאותו מעשה באשתו היולדת או לאותו פסיק שבחוזה, היה מחייך בעצבות ומושך בכתפיו; אבל כששמע שקוראים לו "זה־של־טחנת־הרוח", אז יצא מדעתו, נופף במקלו בתנועה מאיימת וצרח שהכפר הזה שלו הוא כל כולו רק מאורה של נבלות סרוחות ומטומטמות.

ועכשיו הנבלות הסרוחות והמטומטמות הללו השתוממו בראותן שהוא בא להשתתף באספת הבחירות. אבל האם היה זה כה קשה לחשוב שהוא — קודם כול — אסיר תודה לנצח לעורך הדין הזקן דון פרנצ'סקו לאלבה, אביו של המועמד העכשווי, שהיה עורך הדין היחיד, מבין כל עמיתיו, שעזר לו והגן עליו במשפטים על מכרה הגופרית? את המשפטים האלה הוא הפסיד, זה נכון; ולכן העזרה — אם נרצה לדקדק — הייתה לשווא; ובכל זאת? האם החובה להכיר טובה לא נשארה עדיין, בשבילו, שרירה וקיימת? ובכלל — לבד מכל הנוגע לעניין הזה של אסירות התודה — האם היה זה כל כך קשה לחשוב, שהוא מסוגל לחוש בדיוק אותו רגש, שעכשיו היה חייב לפעום בלבבותיהם של כל בני האדם ההגונים כולם, בין אם בני מזל הם, בין אם בישי־מזל? באלוהים! הרי זה פשוט רגש של כבוד למולדת! האם איננו גם הוא — כן או לא — אזרח בדיוק כמו כולם? אמנם היו לו צרות, זה נכון; אבל כאזרח, האם לא הייתה גם לו הזכות להתקומם נגד כל הבושות המחוצפות שציר הפרלמנט הנוכחי — זה שהמנדט* שלו עמד עכשיו לפוג — עשה במשך עשרים שנה מבלי שאיש יפצה פה למחות? הוא, צ'יצ'ינו, לא אמר כלום; מעולם לא אמר מלה, כי המלים — הבל רוח הן! אבל עכשיו שהגיעה השעה לפעול, כֻּנְרַבּוֹתַי; הנה הוא כאן; הוא בא מעצמו, בלא שיוזמן, כדי להעמיד את עצמו לשירות בנו של מיטיבו הישן והיחיד.

הנאספים התבוננו בו שעה ארוכה, בפה פעור; מישהו הגיש אצבע למצחו, כמו כדי לומר: "הא, מה אתם רוצים, הוא יצא מדעתו, המסכן!" כי כולם ידעו שלא היה זה נכון, סוף סוף, שהוא חייב כל כך הרבה תודות לאביו של לאלבה, שלא עזר לו כלל גם לא הגן עליו, אלא רק ניסה לשכנע אותו שלא להיכנס למריבות משפטיות בגלל אותו מכרה גופרית ארור. אבל לך תדע איך דון צ'יצ'ינו המסכן, מרוב שהרהר בינו לבין עצמו בכל צרותיו, לך תדע איך הוא התחיל לתאר לעצמו, עכשיו, את כל אירועי חייו; לך תדע אי־אילו תפקידים היה מייחס עכשיו לאויבים כביכול ולידידים כביכול! ולך תדע בגלל אי־אילו סיבות משונות נמשך אפוא להתייצב עכשיו כאן, בלא שיוזמן; ולך תדע מה, בחיטוטי מוחו המסתוריים, בהזיות הטמירות של רוחו המסוכסכת, לך תדע מה הייתה צריכה להוות בשבילו השתתפותו זו במאבק הפוליטי לטובת בנו של דון פרצ'סקו לאלבה; לך תדע אי־אילו טובות דמיוניות הוא ציפה לקבל מכך, באי־אילו סכנות נוראות תיאר לעצמו שיהיה עליו להתמודד, אי־אילו מעשים אחראיים יהיה

* **מנדט**: מתן הרשאה לנהל או לשלוט.

עליו לעשות... כן, כן: העיניים האלה, שהתיזו ברקים מתחת למצחו המכווץ; האגרופים האלה המקומצים על ברכיו... אוי ואבוי, דון צ׳יצ׳ינו המסכן!

אבל צ׳ירינצ׳ו הביט סביבו כפי שהביט, כיוון שלא הצליח להבין מדוע האנשים מתפלאים כל כך על שהוא בא לכאן.

כשראה שמסתכלים עליו כך, שמרגלים אחריו מרחוק ושעל פני כולם שפוך מבע נבוך ומיצר, החל לחשוש, שמא נוכחותו כאן אינה רצויה. שמא הוא פשוט לא הבין נכון את ההזמנה שקיבל מוועדת הבחירות?

וברגע מסוים לא הצליח יותר להתאפק; קם, זועם כולו, וניגש, מצטלע, אל לאלבה, כדי לשאול אותו:

״סליחה, האם עלי להישאר כאן, או שמא כדאי שאסתלק? אולי היה זה משגה מצדי, שבאתי לכאן?״

״לא, לא! ומדוע היה זה צריך להיות משגה, דון צ׳יצ׳ינו היקר?״ נחפז לאלבה לענות לו. ״כולנו שמחים, ואני יותר מכולם, על שבאת! תאר לך! שב, שב. זה כבוד גדול בשבילי; וזה משמח אותי מאוד!״

ואם כן? — שאל צ׳ירינצ׳ו את עצמו, כשחזר לשבת במקומו — אם כן, מדוע כולם מסתכלים עלי כך?

אולי היה בו משהו, שהוא עצמו לא ראה והאחרים כן ראו? כי לו, באותו רגע, היה נדמה שגם הוא יהיה בהחלט מסוגל לעסוק, בדיוק כמו כולם, בענייני בחירות, ושהדבר לא יהיה משונה כלל וכלל.

וכי הוא לא הבין את הכול כמו שצריך? נכון או לא נכון? כן, כן, באלוהים! הוא הבין יפה מאוד את כל הוויכוחים שעכשיו סערו סביבו על הסיכויים, הטובים והפחות טובים, לניצחון בבחירות, על המצב של המפלגות המקומיות השונות במחוז זה או אחר, על החישובים של אחוזי הקולות בעד ונגד; ולא רק שהבין, אלא שהיה נדמה לו שהוא רואה באופן ברור יותר מרבים אחרים איזו אסטרטגיה* היה צריך לנקוט בקשר לאי־אילו ראשי קבוצות של בוחרים, שעדיין לא הצהירו על כוונותיהם. עד כדי כך שברגע מסוים הוא שכח את הספקות שעד אז כבלו אותו והחזיקו אותו עומד שם בצד, קודר וחשדן; לא הצליח יותר להתאפק; וקם, נטל את רשות הדיבור, ובקיצור, בבהירות ובפשטות, הביע את הרעיון שלו, על איך לדעתו צריך לנהוג.

באולם — תדהמה כללית; כי באמת אף אחד לא הצליח להבין איך אדם כדון צ׳יצ׳ינו מסוגל לראות את הדברים באופן כה בהיר וכה נכון. ובכל זאת, כן, כן, בדיוק זה היה המהלך שהיו צריכים לנסות; והדרך שהוא הציע הייתה בדיוק זו שבה היה צריך ללכת.

---

* **אסטרטגיה:** שיטת פעולה.

שלוש, ארבע פעמים במשך הוויכוח הארוך התחדשה התדהמה הזו לנוכח השיפוט הנבון ונכונות העצות ודקות התחבולות שהאיש הזה הציע. קשה היה להאמין! רבותי, דון צ׳יצ׳ינו צ׳ירינצ׳ו... איזה נואם נהדר! מי היה יכול להאמין? כישרון כזה של נואם... מצוין! נפלא! יחי צ׳ירינצ׳ו!

נדהם, לבסוף, יותר מכולם, כי מצד אחד לא נראה לו שאכן אמר באמת דברים נהדרים עד כדי כך שיעוררו השתוממות כה רבה והערצה כל כך לוהטת; ומצד שני, הנה דון צ׳יצ׳ינו, שהיה כמעט שיכור מרוב מחיאות הכפיים שבהן זיכו אותו, מצא את עצמו מיועד — נבחר פה אחד — לפעול בעמדת קרב מן הקשות ביותר: בקהילת בּוֹרְגֶ׳יטוֹ, שנחשבה למצודתו הבלתי ניתנת לכיבוש של המועמד היריב.

דון צ׳ירינצ׳ו ניסה לסגת, בתירוץ ששם הוא לא מכיר אפילו נפש חיה אחת לרפואה; שהוא לא ביקר שם אף פעם; אמר אפילו שזו לא משימה מתאימה לכוחותיו; שהוא רק סרטט, ככה, באופן מופשט, את נקודת ראותו, אך אם יהיה נאלץ ליישם אותה הלכה למעשה, בוודאי ייכשל. אבל לא נתנו לו אפילו לגמור את דבריו; הכריחו אותו ליטול על עצמו את התפקיד; וכך, למחרת בבוקר, יצא דון צ׳יצ׳ינו צ׳ירינצ׳ו, מצויד במימון ובמכתבי האמנה, למסעו אל בורְגֶ׳יטו.

ושם הוא חולל — לדעת הכול — נסים, במשך השבועיים שקדמו לבחירות. נסים ממש, אם במשך שבועיים ימים הצליח לשנות את מעמדו של לאלבה, באותו מקום, מקצה אל קצה.

האם זה אירע מפני שהוא חש צורך לאחיזה במציאות כלשהי, צורך לגעת במציאות כזו ממש, בשעה שהיה נתון בחלל הריק הזה שאליו הטילה אותו, לפתע, אותה הרפתקה בלתי צפויה? והיה זה חלל ריק אוורירי וקליל, שבו כל המראות החדשים, הן של אנשים והן של חפצים, נצפו לו כמו באור חלומי, ברעננותו של אותו כחול של שמי חודש מארס שבהם התרוצצו עננים עליזים ומלאי זוהר... או היה זה בגלל התפרצותם של כל כך הרבה כוחות עלומים אך חיוניים עדיין, שנדחסו בתוכו זה שנים רבות, והם דחוקים וחנוקים בסיוט שהביאו עליו צרותיו? כוחות נעורים, ששיני הזמן לא כרסמו בהם כלל, ושהיו יכולים לשאת אותו מי יודע לאן, מי יודע לאילו משימות, אלמלא הסתגרו חייו כפי שהסתגרו בתוך מעגל ההתאבלות על צרותיו...

עובדה היא שהוא חולל נסים באותו כפר קטן שבו לא הכיר אותו איש. וזה קרה, בוודאי, דווקא כי שם לא הכיר אותו איש.

כאילו לא מדעתו, כאילו הוא טרף לאותם כוחות בלתי צפויים שלפתע השתוללו בתוכו, התמודד האיש הזה בעוז נגד יריביו, הכריח אותם להכיר קודם כל במשגיו ובטיפשותו של נציגם בפרלמנט, ולבסוף גם במעשי הכלימה שהוא ביצע; ולא הרשה

לעצמו לנוח אפילו לרגע: לכאן בא לנעֵר מהססים, ולשם הלך להזים תככים, ולשבת־ראש באספה, ולזרוק אתגר, ולקרוא להתמודדות ישירה איתו, פנים אל פנים, אפילו את חבר הפרלמנט היוצא עצמו, או נציגו: שינסה לעמוד מולו אפילו כל הכפר כולו!

דברים שמעולם לא תיאר לעצמו שיהיה מסוגל לומר אותם, ואפילו רק לחשוב או לחלום עליהם, הנה צצו עכשיו על דל שפתיו, מעצמם, בקלות ובשפע של דיבור, בכוח הבעה כה עז שהוא עצמו הסתנוור ממנו. דומה היה כאילו עורק חיים חדש נבע בתוכו והחל לזרום בו בשטף סוחף. הוא קלט מיד הכול, הבין מיד כל רמז דק; וכל דבר שרחש בתוכו, גם אם לא איבד כלל מרעננותו, גם אם נשאר תמיד חדש ונפעם, נהיה מיד גם ידוע לו על בוריו, נהיה מיד כמשהו משלו, משהו ששייך לו מאז ומתמיד; וצ׳יצ׳ינו השתלט תמיד על הכול בעזרת אותם כוחות בתוליים, שמעולם לא מצאו אצלו פתח לפרוץ החוצה, ושעתה עשו אותו נמרץ ובטוח בניצחונו, כאילו היה אדם צעיר, בתוך ים ההתלהבות שכבר החל לשטוף את כל האנשים שהצטופפו סביבו במספר הולך וגדל יותר ויותר, ושרק בקושי הצליחו להחזיק אחריו בשטף סיעורו.

והוא שכח אפילו שאחת מרגליו צולעת. הרגל כבר לא כאבה לו. ומה בנוגע לגילו? כן, כבר מלאו לו שישים ושתיים שנה, זה נכון... אבל מה זה חשוב? קדימה! היה נדמה לו שהחיים מתחילים רק עכשיו. קדימה, קדימה! כאן, בינתיים, היה צריך לרוץ להתלונן אצל אחד מחברי המועצה בעניין מאה תעודות הבוחר שלא נמסרו לחברי מועדון הפועלים, ואחר כך היה צריך לתעד את ניסיון השיחוד שביצע האדון ראש העיר: תשלום עשר לירות תמורת כל קול... מה, איך לתעד זאת? פשוט מאוד, בעדויות אישיות, באלוהים! הוא ייטול על עצמו את התפקיד להביא את האיכרים לכך שיודו בדבר, בנוכחות נוטריון, כן, הוא עצמו יעשה זאת, הוא, הוא... קדימה!

וכך הגיע ליום הניצחון, והוא אדם אחר לגמרי משהיה, אדם חדש לגמרי, כאילו נולד מחדש באווירה זו של אהדה מצד הקהל, בקרב אנשים חדשים, במקום חדש, מקום שהוא זעזע והיפֵּך וכבש בסערה בתוך ימים ספורים. ובערב שבו הוכרז על בחירת ציר הפרלמנט החדש, הוא הופיע, קורן כולו, באולם רחב הידיים של ״מועדון האזרחים״, שם נערך לכבודו משתה מפואר; למרות שכבר החלו לבלוט לכל עין סימני העייפות שנחרתו במסכה הישנה שנשכחה.

ובאולם הזה שוטט בינתיים כה וכה בהמתנה לרגע שבו יוזמן כל אחד לתפוס את מקומו ליד השולחן, ברנש קטן־קומה, עלוב מראה, מעוות; קרקפתו, שדמתה לגולת שנהב, הבהיקה לאור הנברשות. את ראשו החזיק האיש, כמו כדי להתחבא, משוקע בין כתפיו הדלות והגרומות, אך לתוך כל חבורה של משוחחים תחב את חוד הקצה של זקנקנו הערמומי, שצהבהב היה, כמו דהוי; ופעם בפרצופו של זה ופעם בפרצופו של זה תקע את מבטן הדוקר כסיכה של עיניו הנוצצות, שבלטו, בהבעת רשעות, בחיוורונו

השעוותי של פרצופו. לפרקים היה האיש הזה נעצר לרגע כדי לשוב ולשאול שאלה עיקשת, שעליה היה ברור שלא קיבל מענה מספק; היה נד באצבעו כמו כדי לומר "לא, לא," והיה מושך בכתפיו, כאילו קרא: "אך לא! לא! לא! לא ייתכן!", או היה מותח את פניו ומשרבב החוצה את שפתו התחתונה, כמו אדם שאינו יכול להבין; והיה מתרחק, תוך שהוא מביט, בחטף ובזווית־העין, באותן עיניים דוקרות שלו, בצ'ירינצ'ו.

צ'ירינצ'ו השגיח בו מיד.

אף בתוך אווירה זו של קבלת פנים נלהבת, הוא חש כבר מהרגע הראשון איך שתי העיניים האלה פוצעות אותו. ניסה להתחמק ממבטן, שיקע את עצמו שוב לתוך מהומת החגיגה. אולם מכאן, משם, מקרוב, מרחוק, מן הצד הפחות צפוי, חש כיצד תקיעתן הכמעט כואבת של שתי העיניים המאשימות האלה דוקרת בו; ומיד לאחר שנדקר, חש כיצד מקפיאה אותו, מזעזעת ומהפכת את כל כולו איזו תחושה עמומה שדחפה בו בזעם ומילאה את מוחו באפלה מסחררת. אמנם, בכל פעם היה מתאושש; אולם בתוככי לבו היה חש ששוב לא יוכל להישאר בשקט במקומו, כי הכול, בתוכו פנימה, התנודד, התהפך, ולאו דווקא בגלל רדיפתן העיקשת של שתי העיניים הזעירות האלה, שמהן, סוף כל סוף, לא היה לו ממה לפחד, אלא בגלל... בגלל משהו שאף הוא לא ידע היטב מהו.

לא היה זה פחד, גם לא בושה; ובכל זאת חש כאילו משהו בתוכו מושך אותו להסתתר ולהיעלם הרחק מאולם החגיגה.

יותר מדי רעש, בשם האל הטוב... יותר מדי רעש.

הוא שוטט כה וכה באולם, כמו מבולבל בגלל הרעש, וידיו נעו כמו כדי להחליש את הרעש.

אלא שיותר שעשה זאת, יותר גברה באותן עיניים, ועד כדי כאב, הסקרנות המטורפת.

ואז נתפס צ'ירינצ'ו להלך־רוח כה קודר, שלמי שהביט בו מבחוץ נראה היה כאילו הוא הפך לפתע אדם אחר.

הוא התאושש לרגע כשכל המוזמנים באו אליו ונשאו אותו על כפיים והושיבו אותו, כיאה למנצח, בראש השולחן; אבל, כאשר מהומת חיפוש מקומות הישיבה פסקה, מיד כשכולם התיישבו ליד השולחן, השיט צ'ירינצ'ו את מבטו סביב ושוב שקע בתוך המבוכה ובאותה מבוכה נשאר תקוע, כמאובן, בראותו שקרוב קרוב אליו, כשרק ארבעה מסובים חוצצים ביניהם, ישב אותו איש קטן, שהמשיך להתבונן בו; ועכשיו — הנה — מתח את צווארו לעברו, כשאצבעו מושטת, כמו אקדח, בסמוך לאחת מאותן שתי עיניים שטניות, כאילו הוא מכוון את הנשק לפני הירייה — והנה שאל:

"סליחה... אתה דון צ'יצ'ינו צ'ירינצ'ו, נכון?"

פבלו פיקסו, *דומם עם ראש עתיק, 1925 (המוזיאון הלאומי לאמנות מודרנית, פריס)*

אבל בשאלה זו לא התכוון לשם. את זאת לא יכלו יתר המסובים להבין; אבל הוא, צ׳ירינצ׳ו, הבין זאת היטב.

שאכן הוא דון צ׳יצ׳ינו צ׳ירינצ׳ו, את זה בוודאי כולם אמרו וחזרו ואמרו לו, לאיש הקטן הזה, מאה פעמים, לפחות. אבל בדיוק את זאת לא הצליח האיש הקטן להבין: שאותו דון צ׳יצ׳ינו צ׳ירינצ׳ו, שהכיר פעם, הוא הוא האדם הזה שעכשיו יושב שם לפניו... מה, האדם הזה? הייתכן?

״זה־של־טחנת־הרוח...״ והאיש צדק! הדבר לא יאומן! — וצ׳ירינצ׳ו, לפתע, הכיר גם הוא בעובדה הנחרצת הזו.

פשוט מאוד: איש לא היה יכול להאמין, גם הוא עצמו לא היה יכול להאמין ש״זה־של־טחנת־הרוח״, אכן הוא, דווקא הוא, יוכל להימצא עכשיו כאן, במרכז החגיגה הזאת; שום איש לא היה יכול להאמין שהוא הוא עשה כל מה שעשה כאן, ועכשיו שוב לא ידע מכל זה למה ומדוע.

וכי מה היה אכפת לו, באמת, עכשיו שראה את עצמו בעיניו של האיש הקטן הזה, עכשיו שראה את עצמו נסוג בחזרה לתוך ישותו הישנה, עם כל הצרות ועם כל העליבות שמקודם — מה היה אכפת לו, עכשיו, מניצחונו של לאלבה? משחיתותו של הציר שהובס?

כל המסובים, שראו אותו קמל ככה לפתע, חשבו, בתחילה, שזו תופעה של עייפות רגעית, וניסו לאוששו במלות המרצה ושיבוחים; אבל הוא השיב לכולם רק אי־אילו מלמולים טיפשיים ומתמשכים: ״כן... כן...״ מקפיאי דם, שהוכיחו בעליל שרוחו של האיש רחוקה אלף אלפי מילין מאולם החגיגה.

וכאשר, למחרת, עזב צ׳ירינצ׳ו את בורג׳יטו, ופניו קודרות, כאילו הוא שרוי באבל, ורק בקושי ענה לברכות הפרידה, נעמדו הכול והביטו זה בזה, בלא שיצליחו להבין מה היתה יכולה להיות הסיבה לשינוי כה פתאומי, ורבים מבין הקהל הביעו חשש, שמא האיש הזה איננו אלא רמאי, תככן עלוב שבא לכאן רק כדי לאחז את העיניים.

מתוך: **המסכה שנשתכחה**, כרמל.

מה אתה חושב על עצמך? מה אחרים חושבים עליך? מה אתה חושב על האחרים? וכיצד כל זה מתקשר לסיפור?

סטיפן ליקוק (1869-1944) נולד באנגליה ובגיל שש היגר לקנדה. יש המכנים אותו "שלום עליכם" הקנדי. הוא שילב בחייו שני תחומים – כלכלה וספרות. במקצועו היה פרופסור באוניברסיטת טורונטו, ובתחביבו – סופר, שמרבית יצירותיו כתובות ברוח סאטירית והומוריסטית. בעברית התפרסמו סיפוריו הקצרים בספר "כתבי סטפן ליקוק", משם גם לקוח הסיפור שבקובץ זה.

החייט שלי סטיפן ליקוק

מאנגלית: א' לבני

הוא עומד שם – עומד זה שלושים שנה – בירכתי חנותו, סרט המידה כרוך על צווארו, חיוך ברכה על פניו, מחכה לבואי.

"משהו בצמר?" הוא אומר, "או אולי באריג צמר?"

רק שתי בְּרָרות לפנינו. מזה שלושים שנה אין כל בְּרֵרה אחרת. כבר מאוחר מדי לשנות זאת.

"צמר, כן," ממשיך החייט שלי, "אולי משהו בכחול כהה?"

הוא אומר זאת בכל הטעם של רעיון חדש, כאילו קפצה לפניו המחשבה על אודות הכחול־כהה כהשראה – "כחול כהה – מר ג'נינגס," (זהו סגנו) "הורד בבקשה כמה מן הכחולים־כהים."

"אה!" הוא קורא, "הנה דבר מצוין." הוא אומר זאת כאילו נתקל במשהו מתוך מיליון דברים אחרים רק מפני ששיחק לו מזלו או שהמקרה העיוור זימנו לפניו.

והריהו מרים ברך אחת וכורך את האריג עליה, וכן הוא עומד על רגל אחת. הוא יודע כי בצורה כזו קשה לעמוד נגדו. אם ברצונך להעריך אריג כאריג, עליך להסתכל בו כשהוא כרוך על ברך כפופה של חייט שרגלו תלויה באוויר.

החייט שלי מסוגל לעמוד בצורה כזו זמן בלתי מוגבל; עומד על רגל אחת במין התלהבות, במין שיתוק מקומי.

"האם זה ייצא יפה?" אני שואלו.

"יפה להפליא," עונה הוא לי

דומיניקו גְנוֹלי, *אדם משני צדדים, 1964 (מוזיאון עירוני קלן)*
היכן כאן האדם וכיצד אפשר לקשר את הציור וכותרתו לסיפור?

אין לי כל סיבה לפקפק בדבר. מעולם לא מצאתי כל סיבה לכך שאריג לא יעלה יפה בתפירה. אך תמיד אני שואל שאלה זו יען כי אני יודע שהוא מצפה לה והיא גורמת לו נחת.

בדברים כגון אלה צריכה להיות הגינות של קח ותן.

"אינך חושב שזה יהיה צעקני ביותר?" אני אומר לו. הוא אוהב שישאלוהו שאלה זו.

"הו, לא. שקט בהחלט. לאמיתו של דבר אנו תמיד מייעצים לקנות צמר כי הוא שקט באופן יוצא מן הכלל."

מעולם לא הייתה לי חליפה צעקנית. אך נאה לשאול כך.

ואז הוא מודדני — סביב החזה, ולא בשום מקום אחר. כל המידות האחרות נלקחו לפני שנים רבות. גם מידת החזה נלקחת מחדש — אני יודע אל נכון — רק כדי להניח את דעתי. בעצם איני גדל עוד.

"רחבתָ קמעה בחזה," שח לי החייט שלי, ופונה לסגנו, "מר ג'נינגס, קצת יותר רחב בחזה — בבקשה, הוסף חצי אינץ'* למידת החזה."

זוהי תרמית רבת חסד. ההתרחבות בחזה נותנת לנו מקום להתפארות, אפילו לצנועים שבֵּינֵינו.

"כן." ממשיך החייט שלי. — הוא משתמש ב"כן" ללא כל צורך. "כן, נאמר — ביום השלישי הבא? מר ג'נינגס, בבקשה בעוד שבוע מיום שלישי."

"והאם תואיל," אני אומר, "לשלוח את החשבון ל —" אך החייט שלי דוחה זאת הצדה. הוא אינו מעוניין לדבר על חשבון. הדיבור רק יגרום לשנינו כאב.

החשבון, הוא נושא שאנו עוסקים בו רק בכתיבה, ואף זה נעשה רק בסגנון עדין ומצוחצח, שאינו עשוי לפגוע.

מתוך נוסח מכתבי החייט שלי אני מסיק כי לא היה שולח את החשבון, או דורש את הסכום אילולא העובדה שהוא עצמו, לאסונו "דחוק בגלל ההזמנה הגדולה מאירופה." אילולי הזמנות כבדות אלו בוודאי שלא הייתי צריך לשלם לו אף פעם. נכון, כי לעתים היה נדמה לי כי הזמנות אלו עמדו להגיע בדיוק כשעברתי את גבול האשראי שלי לשתי חליפות, ועמדתי להזמין שלישית. אך ייתכן כי זהו מקרה בלבד.

ובכן, החשבון, כפי שציינתי, הוא דבר שאין אנו מדברים בו. במקום זה עובר החייט שלי לדבר על מזג האוויר. אנשים רגילים מתחילים בנושא זה. חייטים, שמתי לב, גומרים בו. הנושא מובא לשיחה רק לאחר שהחליפה הוזמנה. לא לפני כן.

"מזג אוויר נוח," הוא אומר. ציינתי מניסיוני כי מעולם לא היה אצלו מזג אוויר אחר. ייתכן שהזמנת חליפה לכשעצמה הנה קרן שמש.

ואז עוברים אנו בצוותא לחלק הקדמי של החנות בדרכנו לדלת החיצונית.

"אני מניח שאינך זקוק לשום דבר נוסף אדוני, למשל חולצות?" אומר החייט שלי.

"לא, תודה."

ושוב — זוהי רק צורת דיבור. במשך שלושים שנה לא קניתי אצלו דבר פרט לחליפות, ובכל זאת הוא מציג את השאלה באותו קול מצודד,** כלפני שלושים שנה.

"ושום דבר נוסף, אני משער, מן הצווארונים ועד לגרביים?"

אף זאת לשווא. צווארונים וגרביים אני קונה במקום אחר.

---

* **אינץ':** מידת אורך בריטית של כ־2.5 ס"מ.

** **קול מצודד:** בנימה משכנעת.

וכך אנו צועדים אל הדלת, בשיחה ידידותית. אילולא דיבר פעם על חולצות או גרביים הייתי מרגיש כאילו איזה מיתר ידוע — נקרע.

אנו נפרדים ליד הדלת.

"שלום," הוא אומר. "ביום השלישי הבא — כן — שלום."

כזה הוא — או היה — הקשר הרוגע, המתמיד, הבלתי משתנה אלא בגלל ההזמנות מאירופה.

אני אומר 'היה' — כוונתי עד לפני ימים מספר.

שאז, בבואי אל הדלת המוכרה לי להזמין כמנהגי, חליפת קיץ, מצאתי כי לא היה שם עוד. אנשים אחרים שוטטו בחנות, מסירים סחורה מן המדפים, מערמים אריגים ומונים את מספר החבילות.

הם אמרו לי שהוא מת. הידיעה הממַתני. לא חשבתי כי דבר כזה אפשרי. הוא נראה לי — כזה חייב היה להיות — בן האלמוות.

הם אמרו כי דאגות העסקים השפיעו על מותו. לא הייתי מאמין. הכול נראה לי כה שקט ורוגע — בשימו את אמת־המידה על צווארו, בסמנו את המידות ובשימו את הארג על ברכו לעומת האור בחלון, בירכתי החנות. היכול אדם למות מזה? אך כפי שאמרו "הוא התדרדר" (ואמנם כן) מזה שנים. כן אמרו כי אשתו נשארה חסרת כול. מעולם לא חשבתי שיש לו אישה. אך כנראה שהייתה לו. וגם בת — לומדת נגינה בקונסרבטוריום* (והוא לא דיבר עליה אף פעם) — וכי בעצמו היה מוסיקלי וניגן בחליל, והיה איש הכנסייה — אך מעולם לא הזכיר זאת בפני. לאמיתו של דבר במשך שלושים שנה לא דיברנו על דת. קשה היה לקשרו עם ענייני דת.

כשיצאתי משם נדמה לי ששמעתי את קולו האומר:

"למשל — חולצות?"

הצטערתי שאף פעם לא קניתי אצלו חולצות.

חוששני כי יש כאן מוסר השכל עמוק. אך לא אנסה גם להסיקו. זה ייראה יותר מדי בולט לעין.

מתוך: **כתבי סטפן ליקוק, הדולר האבוד — סיפורים**, כרמי את נאור

הסיפור מוכיח מה מעט אנו מכירים את
האנשים אשר עמם באים אנו במגע.
ומה בנוגע לקופאית בסופרמרקט, לרופא, לשכן
שממולי? אולי תרצו גם אתם לכתוב סיפור, שיר
או מערכון, המבטאים מצב דומה.

---

* **קונסרבטוריום**: בית ספר למוסיקה

סופי עבדאללה היא סופרת ועיתונאית מצרייה. החל משנות ה־50 פרסמה סיפורים קצרים ורומנים. רבים מהם עוסקים בבעיות הנוגעות לחברה המצרית ובעיקר למקומה ולמעמדה של האישה בעולם הנשלט על ידי גברים. ואמנם, האישה — ובסיפור המובא להלן האם — ממלאת תפקיד מיוחד ומעורר מחשבה אל מול מסורת גברית אכזרית ועתיקת יומין.

שמונה עיניים סופי עבדאללה

מערבית: טוביה שמוש

עם רדת הלילה והשתלטות הדממה ניסה איסמעיל לישון... רגעים? — לא ידע! אולי שניות ואפילו שניות מספר! הוא פקח את עיניו, מתנשף, כאילו רודף אחריו מישהו אף־על־פי שהוא שוחר שלום מטבעו. ימיו עברו עליו עד כה הרחק מהכפר, בעיר הגדולה, בה למד בבתי ספר ואחרי כן באוניברסיטה... עתה הוא מצפה לכתב המינוי.

הוא התהפך על משכבו. אגלי זיעה מכסים את מצחו, צינה מחלחלת בגופו, והוא חש במחנק. החדר אפוף חשכה גמורה. אף לא שביב אור אינו שובר את אימת החשכה הפורשת את צִלהּ על הכול מסביב.

מחשבותיו ניעורו. דעתו הצטללה. הכול לבש ממשות. כי הלילה אכזר ואינו יודע רחם. חלל החדר מלא עיניים... עיניים קרועות לרווחה המביטות אליו בסקרנות, בשאלה, ואף בהאשמה!

עד מתי יחכה? עשרים שנה כבר עברו... עשרים שנות ציפייה מענה. עד מתי יתמהמה, והרי ראוי היה לו לחסל את העניין מיד עם התבגרותו ולהיותו כשיר לנשיאת נשק?!

הוא חש בעיניים הננעצות כפגיונות בגבו הכנוע — והבעתן כאילו אומרת:

"צעיר נרפה וחדל אונים, חניך העיר ובתי הספר. חסנין לא הוליד בן כי אם שתי בנות: הניה ואיסמעיל! מה חבל על חייך שנגדעו באִבּם, יאַ חסנין!"

כך דיברו העיניים הספוגות לעג וטינה בהביטן אליו בדומייה.

אודרי ברגנר, *באהלי קידר (באדיבות האמנית)*

ליתר דיוק, כך הביע מבטו של האיש אשר מצאהו יושב ליד אמו. אמו הציגה לפניו את האיש בשם מַחרוּס אל כּוּרדי; לאחר מכן התנהל בין שניהם דו־שיח מוזר ביותר, כשהאורח משלח לעברו מבטים זורי אימה.

"הכפר מצפה לך, יאַ איסמעיל."

אם כי מלים אלו נאמרו בשקט, חש איסמעיל במצבור המתח הטמון בהן.

הוא נשאר ללא ניע, מבטו מתרוצץ ונופל פעם על האיש ופעם על אמו, וממנה אל האיש וחוזר חלילה.

אמו ישבה כנועה וחסרת אונים, ידיה שלובות בחיקה, מבטה נעוץ בנקודה אחת ברקמת השטיח.

מחרוס אל כורדי, דודנו של אביו, ראהו פעם אחת בלבד. היה זה בטרם עזב את הכפר יחד עם אמו אל העיר, אחרי שאביו נרצח במעשה של גאולת דם... אז נשאו מחרוס על כתפיו והפנה אליו מבט שהטרידו כל השנים, והשמיעו מלים רושפות אש באוזניו:

"שוב תשוב באחד הימים אל הכפר, יאַ איסמעיל, כדי לנקום את נקמת דם אביך!"

מעולם לא גילתה לו אמו, כל השנים הללו, מה הייתה סיבת רצח אביו... כל אימת שנגע בנושא, התחמקה.

לאחר רצח בעלה היא שבה אל העיר יחד עם בנה איסמעיל ובתה הניה כדי לחיות בקרב בני משפחתה שם. אולם גאולת הדם תובעת את שלה! ואנשי מצרים־עילית אינם סולחים למוגי הלב. אם הבן אינו עושה דבר כדי לנקום את נקמת דם אביו שנשפך, זוהי בעיה התובעת חשבון אחר... האיש דיבר בגלוי... הוא סעד אתם ארוחת צהריים. אחרי כן הצטרפו אליו עוד אנשים, שלושה במספר. שלושה גברים אימתנים. השיחה נראתה תמוהה מאוד בעיני העירוני, שמאז שנות ילדותו הראשונות לא דרכה כף רגלו על אדמת מצרים־עילית. הם מדברים אתו על היום שבו יהיה עליו לבוא אל הכפר. הם יציגו בפניו את הקרבן, את האיש שבחרו בו! הלה ישתתף בארוחת ערב שיערכו לכבודו ואליה יוזמנו הוא ואחרים! הם ידאגו לכך שהאיש המסוים ייוותר עד צאת אחרון המוזמנים. בדרכו חזרה הביתה יארוב לו איסמעיל בשדה התירס, יירה בו וישוב מיד; ותעלומת הרצח — מובטח לה שתישאר סתומה עד עולם...

פירושו של דבר, שהאיש שלכבודו אתם אומרים לערוך סעודת ערב, ושעליו נפלה הבחירה, אין בינו וביניכם שום טינה, והוא אינו אלא, כמוני, קרבן גאולת דם עתיקה שעליה לא ידע דבר?!"

אז הופנו אליו שמונה עיוויים רושפות אש להבה, המצליפות במבטיהן כשוטים על פניו.

מחרוס צעק:

"היש להבין מדבריך שאתה מסרב לנקום את נקמת דם אביך?"

והוא השיב בנימה הססנית:

"האם לא נערך משפט כדין?"

לפתע פתאום רעדה האדמה מתחת לרגלי ארבעת האנשים, שעה שקמו כולם כאיש אחד. התעטפו בגלימות המכסות את מחצית פניהם ויצאו בזה אחרי זה בדומייה ספוגת בוז, בלי להפנות מבט או מלה לעבר האם או בנה. קול צעדיהם הנוקשים נשמע בעברם בפרוזדור וברדתם במדרגות.

הוא התהפך על משכבו שוב ושוב אולם שנתו נדדה ושמונה העיניים שכמעט שרפוהו במבטיהן הלוחשים — אינן מרפות ממנו.

הוא ניסה להירדם, אך לשווא. לבסוף קפץ ממיטתו, לבש את בגדיו, ובהליכה על קצה האצבעות, כדי לא להעיר משנתה את אמו, יצא לרחוב.

בכפר ציפו לבואו. הם הציגו בפניו את הקרבן — צעיר יפה תואר ונעים הליכות. צמרמורת אחזה בו, אולם היא נעלמה חיש מהר באווירת המסיבה, שנמשכה עד לשעות הקטנות של הלילה והפיחה בו רוח גבורה שכמותה לא חש מעודו. לפי רמז ממַחרוּס הוא נעלם בלי שירגיש איש בהעדרו... בתוך שדה התירס ארב לאויבו כשהוא עטוף בצעיף מעל לראשו והרובה בידו.

ההרוג השמיע קול צעקה אחת אשר הקפיאה את הדם בעורקיו של איסמעיל. הוא אסף את שארית כוחותיו והחל במנוסה מבוהלת כאילו השטן רודף אחריו!...

רגלו התנגשה במשהו... הוא חש כאב מן החבטה ולא יכול לעצור בעד זעקת כאבו.

הוא התכופף לבדוק את הרגל ועיניו הבוהות תרות מסביבו... והוא כולו רועד מאימה ופחד.

רגלו נתקלה בעמוד הברזל של המיטה. הוא התיישב והחל לשפשף את עיניו... בעודו מתבונן סביבו היטב, כולו שטוף זיעה, הוא חש באנחת רווחה והקלה הפורצת מעומק לבו.

הוא ירק מפיו את המרירות שהצטברה... הוא ירק בחֵמה כמנסה לכבות את הגִצים המשתלחים משמונה העיניים.

הדלת נפתחה. אמו הופיעה מבוהלת, שערה סתור ופרוע, היא לחצה על כפתור האור והושיטה את זרועותיה לעברו בצעקה:

"איסמעיל, מה לך? קול זעקותיך הגיע אלי."

הוא פינה לה מקום לידו על המיטה והשיב:

"לא כלום, אמא. ראיתי חלום מבעית, מבעית מאוד..."

היא הביטה בו בעיניים שואלות ודואגות.

"הוא הביט בי בעיניים מלאות תום וטוהר, בעוד ששמונה העיניים הוסיפו להטרידני

ולהבעירני במבטיהן הלוהטים: 'היה גבר, יאַ איסמעיל... היה גבר.' לחצתי על ההדק ואינני יודע מי משנינו צעק יותר, אני או הוא."

הוא השפיל את מבטו. אמו הושיטה את ידה המגוידת וטפחה על שכמו בדומייה.

"הוי, אמא, מדוע בראני אלוהים גבר?"

מבטיה עברו מהבעת רחמים להבעת תוכחה רווית כאב...

"לשווא חינכתיך, בני, לשווא השקעתי את כל שנות חיי למען... עשותך גבר ראוי לשמו."

הוא הביט בה במבוכה וברעדה:

"גבר ראוי לשמו, אמא? הביטי וראי איך הזיעה ניגרת ממני בגלל סתם חלום שבו ניסיתי להתנהג כגבר?!"

מבטיה הביעו תרעומת קשה כאילו חדר הפצע עמוק יותר אל תוך לבה.

"עד עכשיו שתקתי, יאַ איסמעיל, והשארתי לך את חופש הבחירה והפעולה. קיוויתי שתבין בעצמך את האמת... ושחינוכי לא יהיה לשווא... אולם עדיין אתה חסר כוח הבחנה כנראה."

והיא לחצה בחזקה על ברכו, כאומרת לנעוץ בבשרו את אצבעותיה יחד עם דבריה:

"אין הגבר והבהמה היינו הך! ההבדל ביניהם הוא כהבדל בין המצפון והפראות. על ההבדל הזה מעידה זיעת הפחד מפראות הבהמות שרצו לכפות עליך בשם הגבריות. אולם אני — אישה — היטבתי לדעת גבריות מהי... והבאתיך לכך שתפנה עורף לחוק הג'ונגל."

הוא נעץ בה מבט ארוך, עצוב, ואט אט התפשט בפניו החיוך המאיר.

מתוך: **סיפורים ערביים**, תרמיל.

מהו "גבר ראוי לשמו"? הסיפור מציע יותר מתשובה אחת לשאלה זו.

שירה עברית

"עד הטפחות..."

לאה ניקל, 1983, אקריליק על בד (באדיבות גלריה גבעון, תל אביב)

יחיאל מוהר-מר (1921-1969), בן למשפחת משוררים ואמנים, עלה ארצה מגרמניה בגיל שש־עשרה במסגרת עליית הנוער. בתקופת מלחמת השחרור שירת בפלמ״ח. מוהר תרם רבות לפזמון העברי, ורבים מפזמוניו הפכו לחלק ממסורת השירה בציבור. חובבי שירה מכירים אותו יותר בשמו הספרותי יחיאל מר, המופיע על גבי ספרי שיריו.

תִּקְוָה יְחִיאֵל מַר

אֲנִי מְקַוֶּה שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ.
אֲנִי יוֹדֵעַ
שֶׁאֵין בָּזֶה הַרְבֵּה מַמָּשׁ כָּךְ
אָמְרוּ לִי.
בְּכָל זֹאת אֲנִי רוֹצֶה עוֹד פַּעַם
לְקַוּוֹת לָזֶה
שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ אֵיךְ אֲנִי מְקַוֶּה.

★

תִּקְוָתִי מְחַכָּה כְּמוֹ אַיָּלָה.
הֱיֵה זָהִיר. אַל תְּחַבְּקֶנָּה.
נִפּוּץ זֶרֶד אֶחָד וְאֵינֶנָּה.
הֲיִהְיֶה לָנוּ כֹּחַ
לְעוֹד הַתְחָלָה?

אֲנִי תִּקְוָה.

צִפּוֹר קְטַנָּה אַחַת יְחִיאֵל מַר

כָּל חַיָּיו בִּקֵּשׁ צִפּוֹר אַחַת קְטַנָּה
שֶׁתַּעֲמֹד לִימִינוֹ
עַל יְמִינוֹ אוֹ עַל שְׂמֹאלוֹ.
כָּל חַיָּיו בִּקֵּשׁ לְגַלּוֹת הַבָּנָה
אֵצֶל בְּנֵי מִינוֹ
אַךְ לֹא שִׁנָּה קוֹלוֹ
לִמְשֹׁךְ אוֹתָהּ צִפּוֹר רָנָה
אֶל קִנּוֹ
אֶל כֻּלּוֹ
שֶׁתַּעֲמֹד לָהּ כָּךְ עַל יְמִינוֹ
אוֹ עַל שְׂמֹאלוֹ
וְתָשִׁיר בְּגִינוֹ
מִבְּלִי לְפַחֵד וּמִבְּלִי
לִהְיוֹת שֶׁלּוֹ.

רַק שֶׁתַּעֲמֹד לָהּ כָּךְ בְּלִי כַּוָּנָה
לַהֲבִינוֹ
וּמִבְּלִי לִסְטוֹת מֵעִנְיָנָהּ.
וְקוֹלָהּ בְּקוֹלוֹ
וְלִבָּהּ בִּימִינוֹ.

כָּל חַיָּיו בִּקֵּשׁ צִפּוֹר אַחַת קְטַנָּה.

ט׳ כרמי נולד ב־1925 בניו יורק למשפחת רבנים ידועה. בבית הוריו דיברו רק עברית, וכילד אף שהה שלוש שנים בארץ. בשנת 1946 הדריך בצרפת בני נוער יהודים מניצולי השואה. בעקבות חוויותיו מאותה תקופה פרסם את ספרו ״אין פרפרים שחורים״. ב־1947 עלה ארצה ושירת בפלמ״ח. כיום הוא חי בירושלים ועוסק בכתיבת שירה ובתרגום מחזות ושירים לעברית. כמו כן תרגם לאנגלית מבחר מן השירה העברית לכל תקופותיה ובכך פתח צוהר אל השירה העברית עבור חובבי שירה שאינם קוראים עברית.

קֶשֶׁב ט׳ כַּרְמִי

קֶשֶׁה לִשְׁתֵּי קוֹנְכִיּוֹת לְשׂוֹחֵחַ שִׂיחָה־שֶׁל־מַמָּשׁ.
כָּל אַחַת מַטָּה אֹזֶן לַיָּם שֶׁלָּהּ.
רַק שׁוֹלֵה־הַפְּנִינִים אוֹ סוֹחֵר־הָעַתִּיקוֹת
יָכוֹל לִקְבֹּעַ בְּלִי חֵשָׁשׁ: אוֹתוֹ יָם.

אודילון רֶדוֹן, *הקונכייה, 1912*

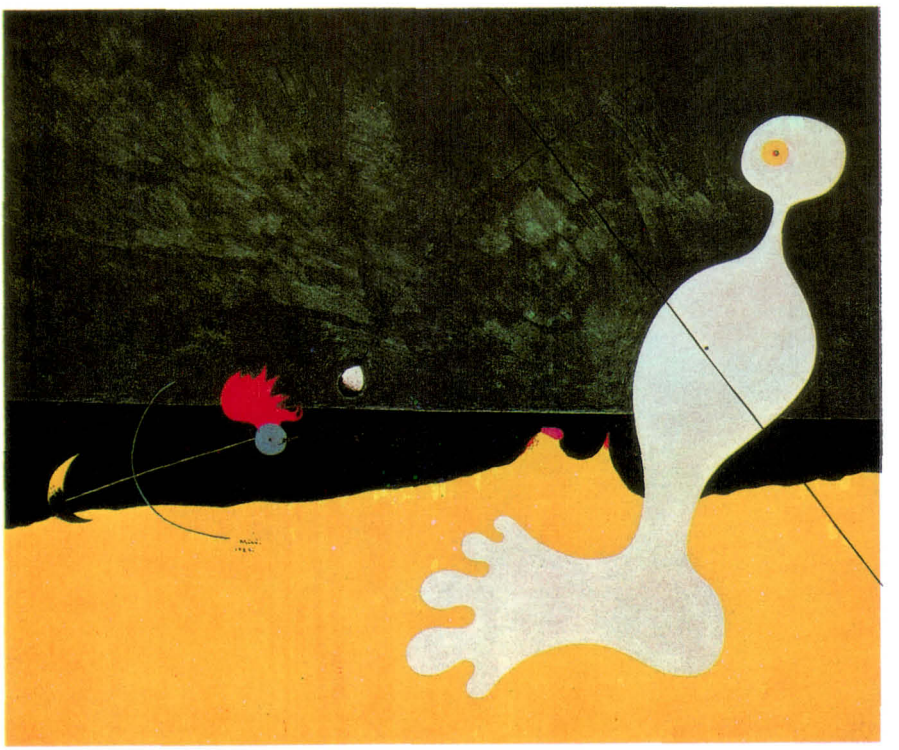

***חואן מירו**, אדם מיידה אבן בציפור, 1926 (המוזיאון לאמנות מודרנית, ניו יורק)*

חֶשְׁבּוֹן נֶפֶשׁ לִפְנֵי הַשֵּׁנָה ט׳ כִּרְמִי

לדן פגיס

הַנָּהָג אֲפִלּוּ לֹא הִרְגִּישׁ
שֶׁדָּרַס אֶת הַצִּפּוֹר הַקְּטַנָּה.
פִּתְאֹם הָיָה לָהּ שֵׁם,
וּכְתֹבֶת, וְצֶבַע כְּנָפַיִם.
הִיא נִשְׁאֲרָה, מֻטֶּלֶת עַל גַּבָּהּ,
רַגְלֶיהָ מוּרָמוֹת בְּ־V אֲלַכְסוֹנִי.
מִשֶּׁנָּפָה, אֲפִלּוּ נֶהָגֵי מַשָּׂאִיּוֹת
הִבְחִינוּ בָּהּ עַכְשָׁו,
פָּרְשׂוּ עָלֶיהָ מִנְהָרָה שׁוֹרֶקֶת.
אַחַר־כָּךְ בָּא אִישׁ רַגְלִי
וְנָתַן לָהּ בְּעִיטָה אַחֲרוֹנָה.

כָּל זֶה הָיָה לְאוֹר הַיּוֹם,
לְקוֹל הַמַּסּוֹרִים שֶׁל נַגָּרִיָּה קְרוֹבָה.
בֵּינָתַיִם יָרְדָה הַחֲשֵׁכָה.
אֲנִי מַנִּיחַ שֶׁעוֹדֶנָּה חֲבוּקָה
אֶל שְׂפַת הַמִּדְרָכָה,
וַאֲנִי רוֹשֵׁם אוֹתָהּ בֵּין הַדְּבָרִים
שֶׁעָלַי לִשְׁכֹּחַ.

שלמה טנאי נולד ב־1919 בפולין. כשהיה בן תשע עלה לארץ עם משפחתו. טנאי כותב בעיקר שירה לירית. הוא כותב גם שירה ופרוזה לילדים, עוסק בתרגום מגרמנית ובכתיבה עיתונאית. הוא היה היוזם של שבוע הספר העברי. שירתו הלירית מבטאת את געגועי היחיד אל האושר הבלתי נתפס תוך שילוב תיאורי נוף והווי. הוא משורר שאינו מבקש להפתיע. שירתו מאופקת ושקטה גם בשירים המשקפים חוויות סוערות.

לְהַשְׁאִיר שְׁלֹמֹה טַנְאִי

לֹא לוֹמַר אֶת הַכֹּל;
גַּם הָעֵץ אוֹמֵר רַק גֶּזַע וְעָלִים
וּמַשְׁאִיר שָׁרָשִׁים בָּאֲפֵלָה.

לֹא לַעֲבֹר כָּל הַגְּבוּלוֹת;
גַּם אֱלֹהִים מְסַפֵּר רַק שֶׁמֶשׁ,
יָרֵחַ וְכוֹכָבִים
וּמַשְׁאִיר יְקוּמִים
מֵעֵבֶר לְמַכְאוֹבֵי־הַדַּעַת.

לֹא לִפְרֹשׂ אֶת הָאָדָם עַד תֹּם.

ע׳ הלל (1926-1990), ששמו המלא הוא הלל עומר, נולד במשמר העמק וחי בקיבוץ עד גיל 28. בתום לימודיו התנדב לפלמ״ח. לאחר שחרורו נסע לצרפת ולמד אדריכלות נוף ואף תכנן גנים אחדים במקומות שונים בארץ. בשיריו תופס הטבע מקום בולט. הוא הרבה לכתוב שירי ילדים המצטיינים בהומור, בשמחת חיים ובדמיון עשיר. ברבים מהם ביטא את אהבתו הרבה לבעלי חיים. (זוכרים את ״ילדוכיפת כלל לא אכפת״?) על כתיבתו אמר: ״כל התופעה הזאת של הכתיבה נפלאה ממני. אני לא יודע איך זה מתחולל. אני רק יודע שאני יושב אל השולחן עם נייר נקי ועט, וכשאני קם יש נייר מלוכלך, כתוב ומחוק.״

אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל ע׳ הִלֵּל

מִתְבּוֹנֵן בָּאֲדָמָה הַחֲזָקָה הַזֹּאת
מַבִּיט בָּהֶם, בְּהַרְרֵי הַסֶּלַע הַחֲמוּרִים,
צוֹפֶה בִּשְׁמֵי אֵין־קֵץ־הַנְּהָרָה
וּבְכָל הַפָּנִים וְהָאֲנָשִׁים הַלָּלוּ
וְרוֹאֶה אַרְבַּעַת אֲלָפִים שָׁנִים שֶׁל יִפִי

וּצְעָקָה

דוד גרשטיין, *מרפסת עם גרניום, 1980 (באדיבות הצייר)*

גֶּרַנְיוּם ע׳ הִלֵּל

עָצִיץ אַחַר עָצִיץ קְמֵלִים, נוֹבְלִים הֵם, פְּרָחֶיהָ הַיָּפִים שֶׁל סָבָתִי הַיְשִׁישָׁה
סַבְתָּא גִיטָה שֶׁלִּי.
עָצִיץ וְתִפְרַחְתּוֹ נוֹשֵׁר מֵעֵינֶיהָ הַטּוֹבוֹת, עַל לֶחְיָהּ הָרְטָבָה
שֶׁל סַבְתָּא גִיטָה שֶׁלִּי.

— יוֹם יוֹם מַשְׁקָה אֲנִי אוֹתָם, אוֹמֶרֶת הִיא, גַּם מְנַשֶּׁקֶת פַּעֲמַיִם!
אֲבָל הַכֹּל לְלֹא הוֹעִיל.

יֵשׁ בַּחֲשַׁאי (כְּדֵי שֶׁלֹּא אֵדַע) צוֹבַעַת הִיא בְּיָרֹק אֶת
עֲלֵיהֶם הָאַחֲרוֹנִים, הַמְסָרְבִים לִחְיוֹת,
אַךְ אֵלּוּ מִתְעַקְּשִׁים לִפֹּל דִּמְעָה אַחַר דִּמְעָה.

גֶּרַנְיוּם פְּלַסְטִיק נֶהֱדָר, מַעֲשֵׂה יְדֵי אֻמָּן, קָנִיתִי לָהּ,
כֻּלּוֹ שָׂשֵׂר וָאֹדֶם!
(גַּם עַיִן מְנֻסָּה לֹא תַּאֲמִין!)

— זֶה לֹא יִבֹּל לָךְ סַבְתָּא, עַד מֵאָה וְעֶשְׂרִים וְאַחַת!
אֲבָל לְהַשְׁקוֹת יוֹם־יוֹם צָרִיךְ, וְגַם נְשִׁיקוֹתַיִם שְׁתַּיִם!

סַבְתָּא גִיטָה חוֹגֶגֶת אֹשֶׁר (אֲפִלּוּ אִם תַּבְחִין בַּשֶּׁקֶר הַקָּטָן שֶׁלִּי
הִיא לְעוֹלָם לֹא תְּגַלֶּה זֹאת לְעַצְמָהּ).

עַל הַמִּרְפֶּסֶת, מוּל שְׁקִיעָה אַדְמוֹנִית, כְּאֹדֶם הַגֶּרַנְיוּם, יוֹשֶׁבֶת
סַבְתָּא גִיטָה שֶׁלִּי;
עֵינֶיהָ מְלַטְּפוֹת אֶת הַשֶּׁקֶר הַקָּטָן הָאַדְמוֹנִי, כָּמוֹהוּ
כַּשְׁקִיעָה.

— עַד מֵאָה וְעֶשְׂרִים וְאַחַת סַבְתָּא גִיטָה שֶׁלִּי,
אֲבָל לְהַשְׁקוֹת יוֹם־יוֹם! וְגַם נְשִׁיקוֹתַיִם שְׁתַּיִם!

נתן זך נולד בברלין ב־1930. ב־1935 עלה עם הוריו ארצה וגדל בחיפה. בשנת 1967 נסע לאנגליה לרגל לימודיו ושהה שם אחת־עשרה שנה. עם שובו נתמנה כפרופסור לספרות באוניברסיטת חיפה. זך נחשב בין נושאי הדגל המרכזיים של השירה העברית המודרנית שתחילתה בשנות החמישים, מיד לאחר מלחמת השחרור. יש המתארים את חילופי הדורות בספרות כמאבקים של בנים באבותיהם, ואכן אפשר לראות בזך "בן" היוצא נגד שירת "אבותיו" — אלתרמן ושלונסקי. (כשם ששלונסקי עצמו יצא נגד שירת ביאליק.) בסגנון שירתו הוא מפנה עורף לתבניות קבועות של חריזה ומשקל וכן לסגנון פיוטי גבוה. לדעותיו בנושאים אלה גם נתן ביטוי במאמרים עיוניים שעוררו בזמנם ויכוחים נוקבים.

עֲנָק נָתָן זַךְ

אֲנִי עָנָק וְרַק
אֲנִי עָנָק. כַּאֲשֶׁר אֲנִי מֵרִים
אֶת רֹאשִׁי, כּוֹכָבִים
נוֹגְעִים בְּרֹאשִׁי. כַּאֲשֶׁר אֵינֶנִּי מֵרִים,
אִישׁ אֵינֶנּוּ מֵשִׂים
אֶל לִבּוֹ, שֶׁאֵינֶנִּי מֵרִים.

אֵיךְ זֶה שֶׁכּוֹכָב נָתָן זַךְ

אֵיךְ זֶה שֶׁכּוֹכָב אֶחָד
לְבַד מֵעֵז. אֵיךְ הוּא מֵעֵז, לְמַעַן הַשֵּׁם.
כּוֹכָב אֶחָד לְבַד.
אֲנִי לֹא הָיִיתִי
מֵעֵז. וַאֲנִי, בְּעֶצֶם,
לֹא לְבַד.

עַד מָחָר נָתָן זַךְ

בְּכָל פַּעַם שֶׁאֲנִי מְנַגֵּן
מַשֶּׁהוּ בִּי מִתְנַגֵּן:
זֹאת הַדֶּרֶךְ שֶׁלִּי
לָשִׁיר אֶת עַצְמִי
לְעַצְמִי.

בְּכָל פַּעַם שֶׁאֲנִי מִתְאַהֵב
מַשֶּׁהוּ בִּי מְסָרֵב:
זֹאת הַדֶּרֶךְ שֶׁלִּי
לְהַזְהִיר אֶת עַצְמִי
מֵעַצְמִי.

בְּכָל פַּעַם שֶׁאֲנִי שָׁר
מַשֶּׁהוּ בִּי נִשְׁבָּר:
זֹאת הַדֶּרֶךְ שֶׁלִּי
לָתֵת לְךָ אֶת עַצְמִי
עַד מָחָר.

נתן יונתן נולד בקייב שבברית המועצות ב־1923 ובן שנתיים עלה ארצה עם הוריו. למד בבית הספר החקלאי בגבעת השלושה. בגיל חמש עשרה הצטרף ל"הגנה". רבים משיריו מבטאים עצב וגעגועים על דברים שאבדו, ויש בהם זיקה עמוקה לנופי הארץ ולמחזור החיים בטבע. הים והחוף מהווים מוטיב מרכזי בשיריו. שירתו שואבת תכנים וסמלים מהמקורות המקראיים ומסיפורים מיתולוגיים. בנו ליאור נהרג במלחמת יום הכיפורים, וספרו "שירים", בעיקר המחזור הראשון שבו, מוקדש לו. שירתו מקובלת מאוד על בני נוער ומבוגרים, והוא מן המשוררים המולחנים ביותר ("חופים הם לפעמים", "האיש ההוא", "מת אב ומת אלול" ורבים אחרים). מספריו לנוער — שירה: "אל הנירים האפורים", "שירי עפר ורוח". סיפורת: "בין אביב לענן", "עוד סיפורים בין אביב לענן".

מִלִּים נָתָן יוֹנָתָן

קַח אֶת כָּל אֲשֶׁר תִּקַּח
יִשָּׁאֲרוּ אֶצְלִי עוֹד כַּמָּה גֶּחָלִים קְטַנּוֹת בָּאָח
וּקְצָת עָלִים קַלִּים בַּסְּבַךְ וְ

קַח אֶת כָּל אֲשֶׁר תִּקַּח
יִשָּׁאֲרוּ אֶצְלִי עוֹד כַּמָּה גֶּחָלִים קְטַנּוֹת בָּאָח
עָלִים קַלִּים בְּתוֹךְ הַסְּבַךְ
כַּמָּה מִלִּים טוֹבוֹת שֶׁלֹּא אֶשְׁכַּח
וְהַגַּלִּים שֶׁלִּי בַּחוֹל הָרַךְ.

לֵךְ אֶל כָּל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ
וּמִישֶׁהוּ יַגִּיד בְּלַחַשׁ אֶל הָאוֹפֶק הַדּוֹעֵךְ
מִלָּה שֶׁלֹּא יָדַעְנוּ פַּעַם אֵיךְ לוֹמַר אוֹתָהּ פָּשׁוּט שֶׁתְּחַיֵּךְ
אֶל הַנִּשְׁאָר וְגַם אֶל הַהוֹלֵךְ.

לוּ יָדַעְנוּ שְׁנֵינוּ אָז, כְּמוֹ עַכְשָׁו
אֵיךְ שֵׁפֶל וְגֵאוּת אָבִיב וּסְתָו
אֵיךְ יָם לַחוֹף שֶׁלּוֹ הוֹלֵךְ וְשָׁב.

שׁוּב אִם רַק תּוּכַל לָשׁוּב
וְלֹא חָשׁוּב אִם אוֹר שֶׁל קַיִץ הוּא אוֹ יוֹם אֶחָד גָּשׁוּם
הָאֲרָנִים שֶׁלָּנוּ יִלְחֲשׁוּ; קְצָת מְאֻחָר עַכְשָׁו אוּלַי חָשׁוּךְ
אֲבָל, תָּשׁוּב אִם רַק תּוּכַל לָשׁוּב.

אבנר טריינין נולד ב־1928 בתל אביב, אך גדל והתחנך בירושלים. האם כימיה ושירה יכולות לדור בכפיפה אחת? אבנר טריינין הוא עדות חיה לכך שהדבר אפשרי, שכן הוא עצמו פרופסור לכימיה ומשורר פורה. המשותף לשני התחומים, לדעתו, הוא השימוש בסמלים. אולם השירה, לדבריו, גורמת לו סיפוק רב יותר, מפני שכאן אפשר לומר "את זה אני כתבתי", ואילו במדע יש תמיד הרגשה, שהנוסחאות יכולות להיכתב גם על ידי מישהו אחר. אף כי לא חווה את השואה על בשרו, הוא כתב על הנושא שירים אחדים (ראו עמ' 278).

קַרְנַיִם אַבְנֶר טְרַיינִין

אַל תִּתֵּן לַשֶּׁמֶשׁ לִכְבּוֹת.
מִנְיָר, מֵאַחְוָה, חִיּוּכִים,
גְּזֹר שְׁמָשׁוֹת לָרֹב
בְּפִי הַכּוֹס, כְּמַעֲשֵׂה עוּגוֹת.

תֵּן לָהּ לִהְיוֹת עִגּוּל,
וְקַוִּים יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ
(יֹאמְרוּ: בְּדָיָה!):
שְׁנֵי קַוִּים כִּשְׁתֵּי יָדַיִם
פְּשׂוּטוֹת עִם חֹפֶן הַזֶּרַע,
שְׁנֵי קַוִּים: כִּשְׁתֵּי רַגְלַיִם
הַכּוֹתְבוֹת אַהֲבָה לָאָרֶץ,
וְתֵן לָהּ הַרְבֵּה קַוִּים —
אַל תַּחְסֹךְ —
כַּמִּסְפָּר הַנִּתָּן לְהִמָּתַח
מִמְּךָ אֶל הָאֲנָשִׁים סָבִיב.

שואה וגבורה

יוסל ברגנר, *מוות במשפחה (באדיבות האמן)*

אמנון שמוש נולד ב־1929 בחלב שבסוריה למשפחה ענפה ומושרשת. בגיל תשע עלה עם אמו וכמה מאחיו ארצה והם השתקעו בתל אביב, שם למד בגימנסיה הרצליה. הווי בית הספר והחיים בארץ יצרו בנפשו התנגשות בין תרבות המזרח לבין תרבות המערב, ולקונפליקט זה נתן ביטוי ביצירותיו.
מאוחר יותר הצטרף שמוש לקיבוץ מעין ברוך.
בסיפור שלפנינו מתאר שמוש את המפגש בין אנשי הקיבוץ לבין אישה שנושאת עמה זיכרונות קשים מתקופת השואה.

בֶּלָה של החורשה אמנון שמוש

אם מישהו ראה אותה פעם קושרת שיחה יבוא נא ויעיד. אני מעולם לא ראיתיה בכך. ולא פגשתי איש שיכול היה לומר, שוחחתי עם בלה על דא או על הא. אמת, מקדימה הייתה שלום לכל אחד, גם לצעירים ממנה; אך ליותר משלום ומה שלומך לא הגיעה. בעצם כולם היו צעירים ממנה, אולי מלבד שניים שלושה סבים וסבתות, השוכנים סמוך לחדרה.

תארו לכם תמיהה שתמהתי כשהתחילה מחייכת אלי, מתעכבת לידי או מחכה לי בצל עץ בראותה אותי קרב והולך לאורך המדרכה. לאחר שזכתה לתגובה אוהדת על שלום רפה שבפיה, אזרה אומץ והחליפה אתי מלה או שתיים. "סיפרו לי שאתה כותב," זה היה המשפט השלם הראשון ששמעתי ממנה. והשיחה הארוכה ביותר שהתנהלה בינינו, אחרי שבוע, הייתה בערך כך.

"שלום, בלה."

"אוה, שלום. אולי... תיכנס? לרגע."

והסמיקה כנערה שהעזה והזמינה אליה לראשונה את אלוף נעוריה.

"חדר יפה יש לך. נעים וקריר."

וְתרתי באפלולית אחר האורלוגין, ששמעו שמעתי וקולו עדיין לא הגיע לאוזני. הוא היה בפינה על הקיר, מעל כוננית גדושה ספרים — פעלתן, מלא חיים, מנצח על הדממה.

"אתה כותב סיפורים. לילדים."

לא שאלה. בכל זאת עניתי ואמרתי: "כן. לפעמים. כשיש פנאי."

"ספרות זה דבר יפה," אמרה, כאילו לעצמה.

"אהמ..."

"וילדים זה דבר יפה."

"נכון."

נשתתקה. ומבטה היה הולך ושוקע בתהומות סמויים; מבט עמום סוגר על סוד גדול, רחוק; מסתכל ואינו רואה; ואתה מתבונן בו ואינך רואה מבעדו דבר, פרט לעצב גדול, עמוק.

יראתי לקרוע את השתיקה. זעתי במקומי בחוסר מנוחה. כחכחתי בגרוני. היא ישבה שם ולא הייתה אתי. עיניה, שהיו שקועות עמוק בחוריהן, כאילו מסך עבה ירד עליהן. קמתי ויצאתי על בהונות רגלַי.

"שלום, בלה," לחשתי מתוך נימוס וסגרתי אחרי את הדלת.

"שלום. ותכתוב, לילדים."

לא ראיתי אם קמה, אם זזה באומרה זאת. כבר הייתי בחוץ. ברחתי על נפשי. נסתי מן התוגה שעלתה על גדותיה ואיימה להציף אותי.

ופעם אחרת רק עד המרפסת הגעתי. רציתי לשמוע את קולה, והעציצים היו לי תירוץ. לא הפרזתי כשאמרתי לה שצמחים כה נאים לא ראיתי מעודי. נבוך ממלים אלו, העלולות להתפרש כחנופה ריקה, ניסיתי למהול אותן בדיבורים יתירים. שאלה טיפשית נתמלטה מבין שפתי:

"מה את עושה להם, שייראו כך?"

"אני..." לאטה ונעצה בי זוג עיניים שיופי עתיק ונדיר משומר בהן, בוחנת אם ראוי אני לאמון — "אני... מ־ד־ב־ר־ת אליהם."

נזכרתי רכילות שהייתה מהלכת בקיבוץ, שמדברת היא אל חדרה ואל חפציה. שמעו אותה אומרת "שלום, חדר. אני חוזרת בעוד רבע שעה". ממבע פניה ניכר כי היא מאמינה שזו ורק זו סיבת יופיים וייחודם של צמחים אלה שבעציציה. כפפתי גופי וסקרתי את העציצים ואת שוכניהם אחד לאחד, מלטף גבעול ועלה בראשי אצבעותַי, והלכתי לי, דומם ומשתאה.

משתי שיחות אלו ואילך, מעין שותפות של סוד קשרה בינינו. רק כשמצאו את מחברת שיריה והביאו אותה אלי לתרגמה לעלון ליום השלושים הבנתי טיבה של ברית סתר זו, ונתחוור לי שאכן הייתה זו ברית סתרים. ביקשתי, התחננתי שיהפכו ויהפכו בחפציה ובספרים הרבים שהשאירה, שמא יימצא יומן; ולא נמצא. היו בה, במחברת העבה, מחברת משבצות גדולות מפוספסות עם קו שוליים אדום משוך משמאל לדף,

שירים אחדים קצרים פשוטים. רוב הדפים היו ריקים. באותיות גותיות* מסולסלות ובשפת עם לועז היו כתובים השירים. בצמצום ובצייקנות. אם נכתבו בנעוריה או בזקנתה איני יודע. אם נכתבו ברווחי זמן גדולים או קטנים רק בוחן כתבי יד יוכל לומר. בכל אופן שונים היו כתבי יד ראשונים מן האחרונים, שבראשונים הייתה ידה איתנה ורעידותיה מעטות. מכל השירים בחרתי לעלון אחד, ואיני יודע עד היום אם טוב עשיתי, ואם טוב בחרתי. העורך ביקש שניים שלושה ונתתי לו רק אחד. פטפוט יתר אינו יאה לזכרה, אמרתי. וזה דבר השיר.

אני מדברת אליהם
והם אלַי שׂחים
מטים אוזני־עליהם
פותחים פיהם־פרחים
אנחנו משוחחים
הצמחים ואני
אני והצמחים
צמחים ללא פֵרות
ובלי הרבה פרחים

ביקשתי לחקוק שורות אלו על מצבתה של בלה. אמרו לי שזה יעלה הון תועפות. ויתרתי, שהרי ממילא ינצחו אנשי הכספים. ויתרתי גם משום שידעתי שדרכה הייתה לוותר, תמיד לוותר; לסור לצד הדרך ולתת לאחרים לעבור, אם באים מאחוריה ואם ממולה.

אם לומר את כל האמת, היה לו לשיר הזה בית נוסף; בית שלא נגמר. והוא היה מחוק בשני קווים מצולבים, רעוּדים. איני יודע מה אמת גדולה יותר, השיר כמות שנכתב או כפי שנמחק. ומכיוון שאיני רוצה ליטול על עצמי שיפוט, אביאו בפניכם.

פעם —
שׂחתי שמחה לצמחַי:
נותרתי בחיים
ונשארתי אדם
אדם חי.
הללויה!

* **באותיות גותיות:** באותיות בסגנון גרמני קדום.

שמעתי אותם נאנחים:
מה יתרון לו לאדם
על פני הצמחים
— — — —

בלה מעולם לא סיפרה על עצמה. בכל זאת התהלכו סיפורים עליה. סיפרו למשל שאִמה מתה בלדתה אותה. גם סיפרו שסופר מהולל מסופרי אומות העולם היה מחזר אחריה עד שנתייאש.

יודעים היינו ששנתיים תמימות הסתתרה בארון בגדים מפני הצורר. רק בלילות הייתה יוצאת ומתהלכת בחדר הסמוך, בחשכה, בדומייה, בחרדת מוות. אפשר שמאותם ימים סיגלה לעצמה אותו דיבור עם עצמה, בניע שפתיים ובמשיכת גבינים ובנדנודי ראש; אפשר גם קודם לכן נהגה כך. סיפרו שאביה היה סוחר עתיקות עשיר, חנותו מרכז משיכה לתיירים מעבר לים. בא הצורר הנאצי ושדד את כל רכושו, ואת מה שלא יכול היה לטלטל ניפץ. את חפצי הבית "הצילו" מן הדירה נזירות חסודות, בל יהיו לבז לקלגסים. לאחר שיצאה בלה מן המחבוא ושבה למחוז ילדותה ראתה שנותרה יחידה מכל משפחתה. הלכה לאותו מנזר, אולי תמצא שם זכר לילדות ולנעורים, לאבא ואחים ואחות; אם בחפצים שונים ואם במכתבים ובתצלומים. הביאו בפניה כמה חפצים נטולי ערך על מגש ואמרו לה: "מה ששלך ושל בית אביך יכולה את לקחת". נטלה רגליה והייתה סובבת־הולכת במנזר כבתוך שלה; צועדת גאה ומאיימת והנזירות הנבוכות בעקבותיה. רהיטים וכלי אוכל וחפצי נוי רבים ראתה והכירה, ולא מלאה לִבהּ לומר להם "גזלנים". שאלה על מכתבים ועל תמונות, והנידו בראשיהן. יצאה מהן בידיים ריקות ובפחי נפש.

למחרת, לאחר ליל נדודים, שבה ועלתה אל המנזר. הלכה ועמדה מול אורלוגין שהיה תלוי בחדר עבודתו של אבא; ראתה שעודנו מונה ושוקל את הזמן כאילו לא אירע דבר. היו עיניה נעות עם המטוטלת לכאן ולכאן שעה ארוכה, עד ששמעה לפתע את קולה יוצא ואומר: זה שלי, זה של אבי, זה היה של סבי. לא סגרה פיה ולא זזה משם עד שנטלוהו ונתנוהו לה ונפטרו ממנה ומגחלי עיניה. מגחלי עיניה נפטרו, מגחלי גיהינום ספק אם נפטרו.

כיצד עלתה לאנייה לעלות לארץ וכיצד עלתה ובאה אלינו לגבעה סיפור ארוך הוא ותמוה. סיפור לעצמו. לא אגרר אליו, שלא כל חוליותיו ידועות לי ואלה הידועות אינן מתקשרות. אלמלא בְּבֶלה היה מדובר הייתי אומר עוּרְבָא פָּרַח* הביאן, את החוליות הללו של סיפור המעשה התמהוני.

* **עורבא פרח:** עורב פורח, והכוונה: דברי שטות (בארמית).

כשבאה אלינו בחרה לעצמה את ביתה. הא כיצד? רצו לתת לה חדר שנתפנה בבית הורים. אולם היא ראתה צריף נטוש בחורשה ושאלה אם קשה יהיה להתקין דלתו שתיסגר ולזגג חלונותיו. לא רחוק היה הצריף מבתי הזקנים וניאותו לבקשתה. כל שכן שרבו הקופצים על כל חדר, ואף על מחציתו של חדר היו מתדיינים ומתדחקים.

מה הסתבר? יונה הייתה דוגרת סמוך לחלונו של אותו צריף, כמטחווי זרוע ממנו. ראתה בלה אותה יונה דוגרת יום, דוגרת יומיים, דוגרת שבוע; אמרה לעצמה, אם מצאה היונה שזה מקום נאה להקים בו קן, מה אני שארצה מקום טוב ממנו. נכנסה לצריף וניקתה אותו. קרצפה כל אריח ומחקה כל סימן שהותירו בו זִקנה ועזובה ודיירים לשעבר. הייתה מנקה וקושרת ידידות עם היונה. זו מנקה וזו דוגרת, זו דוגרת וזו מנקה. ושתיהן מצפות ליום הגדול. היום שבו בקעו הגוזלים היה יום חג לשתיהן. שיר כתבה בלה לאותו מאורע, וטעמי עמי אם איני מביאו. אם לא רצתה לגלות פצעיה בחייה מי אני שאחשפם במותה.

מלבדי היו לה כמה ידידים בין הילדים הקטנים. ומנין לי שידידה הייתי, שקראה לי פעם להחליף נורה שנשרפה ופעם אחרת ביקשה שאנסח לה מברק תנחומים והייתה כאמור שומרת לי חיוכים. מרבית הילדים היו מפחדים מפניה. פעם ראו אותה ילדי הגן לאחר מקלחת, מייבשת את שערה הפרוע הדליל, ומאז פשטה שמועה: בלה היא מכשפה. אפלולית־תמיד שבחדרה וריח מוזר שעמד בו חיזקו את השמועה. שאלות תמהוניות שהייתה מציגה לילדים בשפה בלתי מובנת, בלי לצפות לתשובה, הגבירו את חרדת הקטנים. עירית נשבעה ששמעה אותה מְשׂיחה עם יונים ועם בולבולים ועם צופיות; היא שואלת והציפורים משיבות והיא מנידה ראשה בדברן. איריס בת החמש הוסיפה משלה וסיפרה שראתה אותה מדברת אל קלפים שפרשׂה טורים טורים על שולחנה, מרימה קלף ומלחשת, פותחת אחר וממלמלת מלות קסם. ואילן בעל הדמיונות גמגם מהתרגשות וסיפר שפעם, בלילה, כשהלך לחדר ההורים שלו, עבר ליד הצריף וראה ינשוף אמיתי עומד על שיח מול חלונה של בלה ומחליף עמה דברים. "ואם אתם לא מאמינים, אז אתם יכולים להתחבא מאחורי החלון אפילו עכשיו, ולשמוע איך היא מדברת עם השממיות." שהיה חדרה מלא שממיות, ושהייתה אומרת להן שלום ולילה טוב וחג שמח — זאת ידעו ילדי הגן "ממזמן". האמינו אפוא לאילן. נמנו וגמרו שבלה מכשפה, אולם נחלקו הדעות אם מכשפה טובה היא או רעה. הלכו אל תרצה הגננת ושאלו. נחרדה תרצה ואמרה, מובן שהיא טובה. שמעו מה אמרה, אולם ראו חרדתה, ונותר הספק בלבם.

ילדי הגן שמרו סודם. אל הקטנים מהם לא ירדה השמועה. וכך היו אורן ודגנית באים אליה יד ביד לבקש סוכריות, שהייתה נותנת תמיד במאור עיניים תמורת תודה בלבד. לא הייתה מנשקת ומטרידה ושואלת שאלות כמו הסבתות האחרות. מקור לא

אכזב של ממתקים הייתה להם, והיו חוששים שמא ייבש המקור. יום אחד אזרו עוז ודגנית פתחה ושאלה:

"מתי תמותי?"

לא הייתה מורגלת בשיחה, כל שכן עם פעוטות, כל שכן בנושא כזה. שתקה והרהרה מה תשיב.

"את זקנה־זקנה־זקנה, נכון?" שבר אורן את השתיקה.

עכשיו אפשר להשיב.

"נכון, זקנה מאוד."

"ומי יגור בחדר שלך כשתמותי?" לא הרפתה דגנית.

"אף אחד." פסק אורן.

ורצו החוצה, מוצצים ולוצצים.

פעם קרבה קבוצת ילדים אל הצריף. תוכי שברח מכלובו היו מחפשים. בלה עמדה ותלתה כבסים.

"של מי את?"

נצטמצמו שפתיה של בלה. מצמצה בריסים ארוכים על עיניים דועכות ואמרה ברפיון:

"של אף אחד."

"למה אין לך ילדים?"

"אינני יודעת."

"אז של מי את?"

הבינה שלא תצא בלא תשובה. אמרה:

"של הצמחים."

וכשראתה שהקטנים לא באו על סיפוקם, הוסיפה:

"ושל הציפורים... ושל החורשה."

דיברנו עם בלה של החורשה, סיפרו אותו יום הקטנים לגדולים. והיה השם בלה־של־החורשה פושט בין הקטנים כולם. לימים התחילו גם הוריהם משתמשים בו, ונגאלים משאלות מביכות.

בלה אהבה את החורף. יש אומרים, משום שמארצות הקור באה אלינו; ויש אומרים, בגלל הסוודרים אהבה את החורף. בחורף הייתה רואה את מעשי ידיה מחממים את הגופות הזעירים של ילדי הקיבוץ. מכונת סריגה קנו באותם ימים שבאה אלינו, ולא מצאו מתאימה ממנה להיצמד אליה. למדה את המלאכה והייתה מוציאה מלאכת מחשבת מתחת ידיה; גם כשרעדו הידיים.

רות שלוס, *בדידות, 1975 (באדיבות הציירת)*

בחורף לא נפרדה ממטרייתה; מטרייה שחורה שהביאה עמה משם. בקיץ הייתה מהלכת לאיטה, שמשייה בידה. הילדים היו שואלים בתמיהה מדוע היא פותחת מטרייה בקיץ. באביב הייתה בלה עומדת ומסתכלת בניצת הרימון, כיורדת אל סודות צמיחתו. בסתיו הייתה נחפזת לסרוג ולסרוג, סורגת וחולמת על שלכת אלף הגוונים שבארץ הרחוקה, ארץ שילדה אותה והקיאה אותה, ארץ שנופיה יפים וזיכרונותיה מרים.

אתמול באה אלַי הספרנית. ושמא תמולו של אתמול היה זה, שמאותה שעה שקעתי בדפים אלה ושכחתי חליפות העתים. באה אלי הספרנית. בתוך ספר מספריה של בלה, ספרו של היינריך בל, מצאה דף מצהיב ועליו כמה שורות בכתב ידה. לא הייתי מעלה על דעתי שבלה התעניינה בביליארד,* אמרה לי הספרנית הצעירה. נטלתי ממנה את הדף וקראתי.

הנסיכה ושפת הסתרים.

פעם אחת, לפני הרבה שנים — אולי ארבעים שנה, אולי חמישים שנה, אולי אלף שנים — חיתה בארץ יפה וקסומה נסיכה יפה וקסומה. היא חיתה באושר ובשלווה בארמון אביה המלך, בארץ שלגים ויערים ונחלי מים רבים.

והנה קם מלך רשע בארץ שכנה, שחלם להשמיד את כל המלכים אשר על פני האדמה ולרשת את נחלותיהם. התחיל כובש ארץ אחר ארץ, הורג את מלכה ושוחט את כל צאצאיו, לבל יהיו תובעים לכתר. הגיע אותו רשע לממלכת הנסיכה. קרבנותיו הראשונים היו המלך ובניו. משמע שיש גם בת למלך, שלח להביאה. והיא סגורה בראש מגדל מבוצר, צריחיו מגיעים לשמים. זכרה הנסיכה אותה שפת סתרים שלמדה בילדותה מפי קוסם עברי זקן, שפת עופות השמים וצמחי האדמה. קראה בצרתה לציפורים. באו ונטלוה ונשאוה לארץ רחוקה־רחוקה.

פשטה הנסיכה בגדי חמודותיה ולבשה בגדי איכרים, ולא — — —

קראתי ושבתי וקראתי את האגדה. שמרתי אותה אצלי. אמרתי בלבי, אתפנה יום אחד ואשלים אותה. חוב זה, לפחות, אני חב לה לבלה של החורשה, שראתה בי ידיד.

מתוך: **אחותי כלה**, מסדה.

— מה לדעתך הקשר בין האגדה המובאת בסיום לבין הסיפור כולו?

— האגדה שכתבה בלה לא הושלמה. נסו להשלימה בעצמכם.

---

* הכוונה לספרו של היינריך בל "ביליארד בתשע וחצי". בל הינו סופר גרמני (נולד ב־1917), העוסק בנושאים הקשורים לשואה מנקודת מבטם של האשמים.

אידה פינק נולדה בפולין. בצעירותה למדה מוסיקה, אך מלחמת העולם השנייה קטעה את לימודיה. בזמן המלחמה שהתה בגטו ולקראת סופה ניצלה בזכות חזותה ה״אריתי״. היא עלתה ארצה ב־1957 עם בעלה, ניצול שואה אף הוא, ועם בתה. כיום היא חיה בחולון. כל סיפוריה עוסקים בשואה והם נכתבו בפולנית. את הסיפור הראשון כתבה רק שנים אחדות לאחר תום המלחמה. הסיפורים מבוססים על מקרים שקרו, חלקם לה עצמה. בארץ עסקה אידה פינק, בין היתר, בתרגום עדויות שנגבו לצורך משפטים של פושעים נאציים בגרמניה. על סיפוריה נאמר: ״האווירה המתוארת בסיפורים כה אמיתית, המצוקה כה משכנעת, עד שהקורא אינו יכול להימנע מלשאול את עצמו כיצד אני הייתי מתנהג במצב כזה״.

משחק עם מפתח אידה פינק

מפולנית: דוד ויינפלד

הם סיימו זה עתה את ארוחת הערב והאישה הסירה את הצלחות מהשולחן, נשאה אותן אל המטבח והניחה בכיור. האור שבמטבח היה עמום עוד יותר מזה שבחדר, הוא היה כמעט לגמרי צהוב והקירות היו מלאים כתמי רטיבות. הם גרו כאן מזה שבועיים והייתה זו דירתם השלישית למן פרוץ המלחמה, את שתי הקודמות עזבו בבהילות.

אחר כך חזרה האישה אל החדר והתיישבה ליד השולחן. הם ישבו שלושתם — היא, בעלה וילדם בן השלוש, ילד בעל פנים עגלגלות ועיניים כחולות. לאחרונה הרבו לשוחח על אודות עיניו הכחולות ופניו העגלגלות של הילד. הילד ישב זקוף והביט באב, אבל ניכר היה שהוא מחזיק מעמד בקושי ושכל רצונו הוא לישון. הגבר עישן סיגרייה, עיניו היו אדומות והוא מצמץ בהן בצורה משעשעת. הוא התחיל למצמץ בעיניו מאז בריחתם הבהולה מהדירה השנייה.

השעה כבר הייתה מאוחרת, עשֶׂר, היום תם מזמן ואפשר היה ללכת לישון, אבל לפני כן היה עליהם למלא את חובת המשחק, המשחק שעליו חזרו מדי ערב מזה שבועיים, כי עדיין לא הכול דפק כראוי. ואף־על־פי שהגבר השתדל מאוד — תנועותיו היו זריזות וגופו גמיש — הרי הקשיים היו דווקא אתו, לא עם הילד. הילד היה נהדר. בראותו את האב מכבה את הסיגרייה, נע במקומו ופקח ביתר רחבות את עיניו הכחולות. האישה, שלמעשה לא נטלה חלק במשחק, ליטפה את שערותיו.

"נשחק עוד פעם אחת עם המפתח, רק היום, נכון?" פנתה אל הגבר. הוא לא ענה, כיוון שלא היה בטוח אם אכן זו תהיה החזרה האחרונה. הוא עדיין פיגר בשתיים־שלוש דקות. הוא קם ופנה אל הדלת המוליכה לחדר האמבטיה. אז השמיעה האישה בטון שקט את הצלילים: "דינג־דונג", היא חיקתה את צלצול הפעמון ועשתה זאת להפליא, ה"דינג־דונג" שלה דָמָה ממש לצליל השקט והמתנגן של הפעמון. לשמע הצלצול הערֵב כל כך בפי האם זינק הילד מהכיסא ורץ אל דלת היציאה, שפרוזדור צר הפריד בינה לבין החדר.

"מי שם?" שאל.

האישה (רק היא לא קמה מהשולחן) כיווצה את עיניה בבת־אחת ובכוח, כדרך שעושים בשעה שתוקף אותנו כאב פתאומי חריף.

"תיכף אפתח, רק אחפש את המפתח," נשמע קול הילד שנית. אחר כך הוא נכנס אל החדר במרוצה וברקיעת רגליים קולנית. הוא הקיף את השולחן בריצה, הוציא מגרה מן המזנון והֵשיבה למקומה בקול חבטה עזה.

"תיכף, עוד רגע, אני לא יכול למצוא, אני לא יודע איפה אמא שׂמה אותו," קרא הילד בקול רם מאוד, גרר כיסא, טיפס עליו והושיט יד למדף העליון של הכוננית.

"או או, הנה! מצאתי!" פרץ בתרועת ניצחון עליזה.

אחר כך ירד מן הכיסא, החזיר אותו בגרירה אל השולחן ובלי להביט באמו ניגש בצעדים מתונים אל דלת היציאה. משב של צינה וריח של לחות עלו מחדר המדרגות.

"סגור, חמודי," אמרה האישה בקול נמוך, "עשית את זה נהדר. באמת."

הוא לא שמע את דבריה. הילד עמד באמצע החדר ומבטו נעוץ בדלת הסגורה של חדר האמבטיה.

"סגור את הדלת," חזרה ואמרה בקול עייף ועמום. ערב ערב חזרה על אותן מלים וערב ערב היה הוא נועץ מבט בדלת הסגורה של חדר האמבטיה. לבסוף נשמע קול חריקה.

הגבר היה חיוור ועל בגדיו היו כתמים לבנים של סיד ואבק. הוא ניצב בפתח ומצמץ בעיניו בצורה מצחיקה.

"נו איך זה?" שאלה האישה.

"עדיין חסרות לי כמה דקות. הוא צריך לחפש קצת יותר זמן. אני משתחֵל על הצד, אבל אחר כך... כל כך צר שם וכשאני צריך לסובב את הגוף בחזרה... ושיעשה יותר רעש, שירקע יותר ברגליים..."

הילד לא הסיר את מבטו ממנו.

"תגיד לו משהו," אמרה האישה בלחש.

"מצוין, עשית את זה מצוין, קטנצ'יק שלי," אמר בנימה מֵכנית.

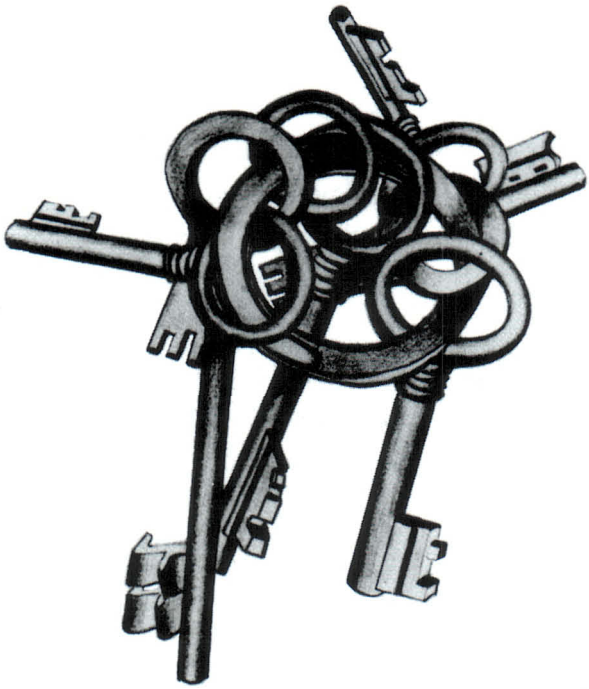

***פרנאנד לז'ה**, מפתחות, 1929*

"כן, כן," קראה האישה — "אתה באמת עושה את זה נהדר, חמוד שלי. אתה בכלל לא ילד קטן. אתה מתנהג כמו גדול, אתה ילד גדול, נכון? אתה הרי יודע שאם מישהו באמת יצלצל בשעות היום, בזמן שאמא בעבודה, הכול יהיה תלוי בך. נכון? ומה תגיד כשישאלו על ההורים?"

"אמא בעבודה..."

"ואבא?"

הילד שתק.

"ואבא?" צעק הגבר בחרדה.

הילד החוויר.

"ואבא?" חזר ושאל הגבר בנימה שקטה יותר.

"מת," ענה הילד והשליך עצמו אל עבר אביו שעמד בסמוך ומִצמץ בעיניו בצורה מצחיקה, אבל גם הוא היה בגדר מי שמת מזמן בשביל כל אותם שיצלצלו באמת.

מתוך: **הגן המפליג למרחקים**, ספריית פועלים והקיבוץ הארצי.

החזיר אידה פינק

מפולנית: דוד ויינפלד

במתבֵּן הסתתר בן אדם. בן אדם לא צעיר שכבר עבר משהו בחייו. הוא שהה כאן מזה שבועיים, נחבא מאחורי מחיצת קש, עוד מקום מסתור שיש לסמוך על מלת הכבוד של בעליו. זה לא היה מקום המחבוא הראשון שלו. מזה שבועות היה מתגלגל בעליות גג, מתבנים, מרתפים ואפילו באחוזות קבר משפחתיות. ובכל מקום שילם טָבִין וּתְקִילִין.* כל יום וכל לילה מן השבועות הללו, די היה בהם כדי למלא דפים של ספר, אילו היה בכוח העט לשאת את עומק הייאוש ואת הבדידות חסרת האונים.

אבל הוא היה חי וקיים. העיר הסמוכה, עיר הולדתו, שאותה הכיר כאת כף ידו, כבר הייתה ריקה למחצה, מטוהרת בידי ה'זונדֶר קומנדו'.** "הרובע" הצטמצם למעט בתים מאוכלסים, באחרים היו הדלתות מסומנות בחותמת השלטונות ומבעד לחלון ניתן היה לראות כלי מיטה, כלי מטבח ובגדים מפוזרים על הרצפה.

הקיץ עמד ביופיו, בברכת יבולו ובחומו. בעליית הגג הקטנה שרר מחנק ועל פני מעט המטרים המרובעים נישא אבק של קש יבש. האיש עשה חריץ לא גדול בקיר החיצון של המתבן. מבעד לחרך זה יכול היה לראות, בעין אחת, פיסת עולם קטנה: כר הדשא בחזית בית האיכרים ורצועה קטנה של הכביש. הבית עמד ליד הכביש הראשי שחיבר את העיר הקטנה עם ט', עיר המחוז. ימים שלמים היה יושב ליד החריץ. הוא נשם והסתכל לסירוגין, פעם בעין ימין ופעם בעין שמאל. הוא היה עֵד לרסיסים מההווי של יום החולין: אשת איכר חולפת, עגלה עם סולם עוברת, ילד מועד ונופל.

העישון היה אסור מחשש שרפה והחריץ הזה היה לו סם־חיים, הוא ראה. הוא כבר הפך והפך, כמעלה גירה, בכל תולדות חייו, גם שוחח משך שעות עם דמויות דמיוניות ודקלם טקסטים לטיניים שצפו ועלו על גלי זיכרונות מייגעים. הוא היה קרוב לפיצול האישיות וקבע את הדבר בבטחה עצמית של רופא. לעתים היה קשוב לקול יריות מן העיר, לעתים היה קשוב לדממה. אחר כך היה מונה. מונה את צעדי האנשים שפסעו בדרך העוקפת, את מכות הגרזן כשחטבו עצים... החריץ היה הצלתו בעליית הגג הזאת. הוא ראה.

באותו יום העירה אותו נהמה של מנועים. בחוץ דִּמדם השחר והוא לא יכול היה לראות בבהירות. אבל הוא ידע — המכוניות נסעו מ־ט' אל העיר הקטנה. על־פי השאון הרב זיהה שאלה משאיות. הוא נצמד אל הקרשים ולרגע לא שמע אפילו את שאון

---

* **טבין ותקילין:** טובים ושקולים. והכוונה: תשלום בכסף מזומן ובמחיר טוב (בארמית).

** **זונדר קומנדו:** יהודים שעסקו בפינוי גופות במחנות הריכוז. אנשי הזונדר קומנדו הושמדו לאחר תקופה קצרה, כדי שלא תישארנה עדויות. ככל הידוע, נותר בחיים רק ניצול אחד מביניהם.

הדיזלים, כה חזקה הייתה הלמות הלב. הוא ידע מה פירושן של המשאיות הללו וחשב כי בפעם האחרונה, כשעוד היה בעיר, יצאו משם עשרים משאיות מלאות עד אפס מקום... "באים לקחת את אלה שנותרו בחיים," לחש לעצמו, "את השארית שעוד נותרה בחיים..." כעבור זמן קצר השתרר שקט בפרוור והשחר הפציע לאטו. באחו התנוצצו בשמש פרחים צהובים שבשמם לא יכול היה להיזכר. כל העת היה דבוק לחריץ ועינו נעוצה בפיסת הכביש, אף־על־פי שלא התרחש שם דבר. לעת עתה.

אחר כך הצמיד את אוזנו אל החריץ והאזין. מקץ שעה שהייתה בעיניו כנצח, קלטה אוזנו קול צעקה רחוקה. הוא התחלחל ועצם את עיניו, אבל עצימת העיניים לא הושיעה. הוא ראה את הכול בדייקנות של מי שהיה עד ראייה לארבע 'אקציות',* שמהן יצא חי בנס. הצעקות הלכו וגברו — או אולי רק נדמה לו? הכדורים, שקולם נשמע עמום בגלל מרחק שני הקילומטרים, נפלו פעם בפעם מכל העברים, בלי סדר. הוא הצטנף בפינה וידיו כיסו את עיניו. את מי לקחו? את מי עינו? הוא הכיר את כולם, הוא ריפא אותם. לפתע התנער מקיפאונו ונצמד שוב לחריץ. הם חזרו. בלי לדעת מה הוא עושה, תחב אצבע בחרך כדי להרחיבו — עכשיו ראה בבירור.

כר הדשא הסמוך לכביש היה מלא סקרנים. הוא זיהה אפילו את ילדי האיכרים שאצלם הסתתר. הם עמדו והביטו מלאי סקרנות בכיוון העיר הקטנה משם נשמע — זו הייתה עלייה — שאון כבד של מכוניות.

"אני לא מסוגל," אמר הקול והתיישב בפינה, אבל כהרף־עין קם והסתכל בלא לעצום עיניים.

את שתי המשאיות הראשונות ראה בבירור. נדמה היה לו שהוא מזהה את האישה העומדת בַּקצה, זרועותיה שמוטות בחוסר אונים. אבל כבר את המשאית השלישית ראה כמבעד לערפל. איש לא צעק, לא קרא בקול, לא ייבֵּב.

הוא מנה שש משאיות כשלפתע נשמעה צווחה לא־אנושית. הוא קפא על עָמדו. בין הצופים קמה מהומה וכולם כאיש אחד אצו לעבר הכביש.

מה קרה? מישהו ניסה להימלט? אולם המשאיות לא עצרו ולא נשמע קול ירי. נהם המנועים הוחרש על ידי קולות קינה שעלו מקרב הצופים. הם התפזרו זועמים, מתדיינים זה עם זה בקולניות ובהרחבה. נשמתו כמעט פרחה עד שבעל הבית חזר בערב, והוא שאל אחוז התרגשות:

"מה קרה?"

"קרה, ועוד איך קרה," השיב בעל הבית בנימה ווהלינית** מתנגנת, "שיילכו לכל הרוחות! הם דרסו חזיר!"

---

* **אקציה:** ריכוז יהודים ושליחתם למחנות השמדה בימי השלטון הנאצי.

** **בנימה ווהלינית:** במבטא של תושבי העיר ווהלין בפולין.

באותו ערב לא בא אוכל אל פיו והוא לא עצם עין כל הלילה.

הייתה עוד עליית גג והיה יער ולבסוף עברו עליו חודשי המלחמה האחרונים בבור מתחת לדיר חזירים. האישה הייתה ענייה, אבל נתנה לו לאכול, גוננה עליו ובעת שחלה מאוד הבטיחה לו בתמימות לבה לקברו תחת עץ התפוח היפה ביותר שבגן. אצלה ניצל. כשגררו אותו ממחבואו התת־קרקעי — הוא לא היה מסוגל לעמוד על רגליו — מכופנם ומלוכלך אמר:

"את יודעת, בעלת בית שלי, אז כשדרסו את החזיר הזה לא האמנתי שיש עוד בני אדם..."

"כן... כן..." ענתה לו כדרך שעונים לילד. וכיוון שהייתה מפוכחת ונבונה חשבה בלבה: — השתגע משמחה המסכן, על חזירים הוא מדבר!

מתוך: **הגן המפליג למרחקים**, ספריית פועלים והקיבוץ הארצי.

בַּחֲזָרָה לְאוֹשְׁבִיץ אַבְנֵר טְרַיינִין

זָכַרְתִּי רַק אֶחָת:
שִׁקְשׁוּק הַגַּלְגַּלִּים,
פַּסֵּי־בַּרְזֶל מְמֹרָטִים,
מְמֹרָטִים,
מְמֹרָטִים...

יָדַעְתִּי רַק אֶחָת:
לֹא אָמוּת
עַד אָשׁוּב אֶרְאֵם:
שְׁקֵטִים,
חֲלוּדִים,
מַעֲשִׂיבִים, מַעֲשִׂיבִים...

וּבָאתִי:
שְׁקֵטִים,
וַחֲלוּדִים,
מַעֲשִׂיבִים — — —
הוֹ, כַּמָּה פְּרָחִים!

אירֶן אֶבֶרְט, *רכבת המוות, 1940-1945 (באדיבות בית לוחמי הגיטאות)*

הַזְעָקָה ש׳ שָׁלוֹם

שִׁבְעָה הָיוּ
שֶׁרָאוּ.
שְׁבוּעָה נִשְׁבְּעוּ
בֵּינָם לְבֵינָם,
מִי מֵהֶם שֶׁיֵּצֵא מִשָּׁם
חַי
וְיַגִּיעַ אֶל חֲצַר הָרַבִּי בִּירוּשָׁלַיִם,
יִפְרֹשׂ כַּפָּיו בִּזְעָקָה לַשָּׁמַיִם:
וַי! — — —

רַק הָאֶחָד
נוֹתַר
וְהִגִּיעַ.
פָּמוֹט הַשַּׁבָּת
זָהַר —

וְהוּא הִגְבִּיהַּ
כַּפָּיו מֵעַל לְרָאשֵׁי הַחֲסִידִים,
וַיִּמְתַּח צַוָּארָיו בְּכָל הַוְּרִידִים
לִזְעֹק —
אַךְ הַקּוֹל בָּחַר לִשְׁתֹּק.

בן־ציון תומר נולד בפולין ב־1928. בזמן מלחמת העולם השנייה ברח עם הוריו לרוסיה, ולאחר גלגולים שונים הגיע לארץ ב־1943 עם קבוצת ילדי טהרן. אלה היו כ־700 ילדים, שנאספו עם תום המלחמה לאחר שנדדו בגפם ברחבי ברית המועצות רעבים וחסרי כול והועלו לארץ דרך טהרן. לחוויותיו הקשות מאותה תקופה נתן ביטוי בשירתו ובמחזהו "ילדי הצל", שהשיר שלפניכם לקוח ממנו. היה חבר קיבוץ רבדים בגוש עציון ובמלחמת השחרור נפל בשבי ירדן.

יַלְדֵי הַצֵּל בֶּן־צִיּוֹן תּוֹמֶר

עָצַמְתִּי אֶת עֵינַי:
אוֹתָם קוֹלוֹת רָפִים,
הַמְהַלְּכִים בְּשֶׁקֶט,
בְּגַרְבַּיִם.

יַלְדֵי הַצֵּל.
תָּמִיד עוֹקְפִים אֶת עִגּוּלֵי הַשֶּׁמֶשׁ
כְּעָקְבֵי בַּכְּבִישׁ נִבְלַת עַכְבָּר.
לֹא אוֹמְרִים דָּבָר.
עִם לֵיל יָבוֹאוּ,
יִתְגַּנְּבוּ בַּחֲרַכֵּי הַזִּכָּרוֹן.
תָּמִיד, תָּמִיד אוֹתָהּ שְׁתִיקַת קָרוֹן
שֶׁנִּתְרוֹקֵן מִילָדָיו כְּמוֹ מִפֶּחָם.
הַבַּלָּם הֶחָם.

בְּבַת הַסְּמַרְטוּטִים
הָעֲזוּבָה.
בַּפִּנָּה —
סִירַת נְיָר קְטַנָּה.
כַּפְתּוֹרִים.
חוּטִים.
מַלְאָכִים אֲשֶׁר פְּנֵיהֶם גּוֹן שַׁעֲוָה.

הִנֵּה הֵם מַמְרִיאִים. הִמְרִיאוּ. כְּבָר אֵינָם.
רַק מַעֲרְפֵּי בִּי עוֹד תְּקוּעָה עֵינָם.

מִן הַדְּלֵקָה הַהִיא חַיִּים גּוּרִי

מִן הַדְּלֵקָה הַהִיא, אֲשֶׁר שָׂרְטָה גּוּפְכֶם הַמְּעֻנֶּה וְהֶחָרוּךְ,
נָשָׂאנוּ אֵשׁ — לַפִּיד מֵאִיר לְנִשְׁמָתֵנוּ,
וּבָהּ הִדְלַקְנוּ אֶת שַׁלְהֶבֶת הַחֵרוּת,
עִמָּהּ הָלַכְנוּ בַּקְּרָבוֹת עַל אַדְמָתֵנוּ.
אֶת מַכְאוֹבְכֶם, שֶׁאֵין לוֹ אָח בְּמַכְאוֹבִים,
יָצַקְנוּ לְבַרְזֶל־חוֹצְבִים וּמַחֲרֵשׁוֹת חַדּוֹת־שִׁנַּיִם;
אֶת עֶלְבּוֹנְכֶם הָפַכְנוּ לְרוֹבִים;
אֶת עֵינֵיכֶם לְמִגְדַּלּוֹר סְפִינוֹת קְרָבוֹת בַּלַּיִל — —
מִמַּשּׂוֹאוֹת עִירְכֶם הַהֲרוּסָה
נָטַלְנוּ אֶבֶן מְפֻיַּחַת וּמְנֻתֶּצֶת,
וְהִיא הָפְכָה לְאֶבֶן־הַפִּנָּה וְאֶבֶן־הַמַּסָּד,
לְאֶבֶן־הַחוֹמָה אֲשֶׁר אֵינָהּ נִפְרֶצֶת.
שִׁירְכֶם, אֲשֶׁר נֶחְנַק בַּשַּׁלְהָבוֹת,
עָלָה פּוֹרֵץ בְּפִי פְּלֻגּוֹת־הַמַּחַץ כְּמוֹ נֵדֶר,
וְעִמָּדוֹ עָלוּ הָעֹז וְהַכָּבוֹד,
וְהַתִּקְוָה הָעַתִּיקָה אֲשֶׁר אֵינָהּ אוֹבֶדֶת — —
נָקַמְנוּ אֶת מוֹתְכֶם הַמַּר וְהַבּוֹדֵד
בְּאֶגְרוֹפֵנוּ, שֶׁכָּבֵד הִנּוֹ וְחַם הוּא;
לַגֶּטוֹ הַשָּׂרוּף הֵקַמְנוּ פֹּה גַּל־עֵד,
גַּל־עֵד־חַיִּים, אֲשֶׁר לָנֶצַח לֹא יִתַּמּוּ.

יהודית הנדל נולדה בפולין. ילדותה ונעוריה עברו עליה בנשר, ליד חיפה. היא שירתה בפלמ״ח והשתתפה במלחמת השחרור. סיפורה הראשון נתפרסם כשהייתה בת 17. מאז כתבה רומאנים וסיפורים שזכו להערכה גדולה. ביקורה בפולין בשנת 1987 הוליד סדרת שיחות רדיו, שנתפרסמו אחר כך בספר ״ליד כפרים שקטים״, וממנו לקוחים הקטעים שלפניכם.

מתוך:

ליד כפרים שקטים יהודית הנדל

□

היו אנשים שאמרו: השתגעת, לנסוע לפולין, מה יש לך לעשות בפולין, מה יש לנו לעשות בפולין, בשום פנים ואופן לא הייתי נוסע לפולין, ובהתרגשות עצומה, בחמת זעם, נעשים חיוורים, נעשים אדומים, ומן הקצה השני היו אנשים שאמרו לי מתוך געגועים שלא ישוערו: הייתי נוסע בעיניים עצומות, אם הייתי יכול הייתי עף על כנפי נשרים, רק לראות את הבית, את הרחוב, איפה היו הורי, והסיפורים. והיו כאלה שלא אמרו דבר וקפצו שפתיים. אלה השותקים. המחניקים בְּפנים. והיום אני מבינה אותם, את השותקים, המחניקים בפנים. אי אפשר לפתוח שום דלתות, שום חלונות, שום דבר שמוליך הלאה, הכול סגור על מנעול ובריח, אלה שארבעים שנה משפחתם וילדיהם עדיין אינם יודעים דבר, אלה שלא יכולים לדבר, שחיים כמו אני הזוכר, אני העד, חיים כמו אחרונים לכול, בודדים כמת. ואי אפשר להזיז אבן בחומה הזאת של בודדים כמת. אי אפשר לגשת. אי אפשר לנגוע.

□

אבל לפני שאני ממשיכה בכיכר הריקה בערב הראשון בווארשה — אני רוצה להגיד כמה משפטים בעניין השותקים, המחניקים. תמיד הבנתי את אלה שלא יכולים לדבר,

אלה ששותקים כעיר נצורה, אי אפשר להוציא מהם מלה. קרובה שלנו, קרובת משפחה של מאירוביץ,* הייתה אצלנו פעם — היא עברה את המלחמה בפולין וברוסיה ובסיביר, ואחר כך היגרה לארצות הברית, ואלינו באה מארצות הברית, אישה מאוד מקסימה ועליזת רוח. ופתאום, באמצע הלילה, שמענו איזה צעקה נוראה, צעקה ארוכה, כזאת פולחת, חותכת כסכין, צעקת אימים, שהעירה את כל בני הבית, וחשבנו שקרה משהו, ועשינו אור, וכשעשינו אור ראינו אותה יושבת במיטה, חיוורת, לבנה כמו קיר, יושבת ומביטה נְכחה. ושאלנו אותה: מה קרה? והיא אומרת: ככה, שנים, כל לילה, אני צועקת, כולם מתעוררים, בכל מקום שאני נמצאת, בכל מקום שאני באה, כל לילה, ככה צועקת. ארבעים שנה של חיים שקטים כביכול לא חילצו אותה ממנה, מן הצעקה הזאת, והצעקה, צעקת האימים הזאת, צעקת המערה, פתאום ליוותה אותי, שוב, ולאן שהלכתי ראיתי אותה, יושבת, באמצע הלילה, באמצע השינה, חיוורת, והקול הנורא של הצעקה שלה, שהלך אתי כל הזמן בכל הדרכים בפולין.

יש לי קרוב משפחה, שהיה נער כשבא אלינו, כשהגיע ארצה, אחרי המלחמה, וקרוב־קרוב, שנים בא אלינו. והשבוע אני יושבת אתו ככה בקפה וכמובן מדברים על פולין, ואני, ככה קצת עייפה, בקושי מקשיבה, זה היה בצהריים, וגשום מאוד, ורוחות, ופתאום אני שומעת אותו אומר, ככה דרך אגב, תוך כדי שתיית הקפה, אומר: הצריף שאני הייתי באושוויץ, ואני מסתכלת בו ככה, ואומרת: מה זאת אומרת היית באושוויץ? והוא: בוודאי, בן ארבע עשרה הייתי באושוויץ, ואני אומרת: אתה? אתה היית באושוויץ? והוא צוחק: ודאי הייתי באושוויץ, ואני אומרת: איך זה, איך זה, אף פעם לא אמרת, לא הזכרת, אף פעם לא שמענו, לא ידענו, והוא מושיט את היד, ומרים גבוה את שרוול החולצה, ככה, בקפה, ומראה לי מספר, וצוחק, צוחק בקול רם, ואומר ששנים הבן הקטן שלו חשב שזה מספר טלפון.

□

כמו שכבר אמרתי, אי אפשר להשתחרר מההרגשה שפולין היא בית קברות יהודי אחד גדול. סיפרה לי אישה צעירה, יהודייה, בווארשה, שהתיידדתי אתה, סיפור מזעזע. הם נסעו לפני שבועות אחדים לטיקוצ'ין, לפתיחת תערוכה של ידיד, תערוכת צילומים של בתי קברות יהודיים — בשכבה הדקה מאוד של האינטליגנציה היהודית בווארשה עוסקים בזה הרבה עכשיו, מצלמים את בתי הקברות ומתעדים ועושים תערוכות ומוציאים ספרים, — והם הלכו שם לבית הכנסת, וכשיצאו התברר שמישהו שכח את הכיפה שלו בבית הכנסת, והוא נכנס שוב ויצא עם הכיפה על הראש, ואז ניגשה אליהם אישה אחת, פולנייה, גויה, כבת שישים, ושאלה אותם אם הם יהודים, ואמרה שהיא מוכרחה לספר להם משהו, היא לא יכולה להחזיק את זה יותר, ארבעים

* **מאירוביץ** הוא שם בעלה של יהודית הנדל. הוא היה צייר.

שנה היא מחזיקה את זה, וסיפרה להם שבילדותה, הוציאו פה, בטיקוצ׳ין, שלושת אלפים יהודים, משפחות שלמות, וילדים, בני ארבע עשרה, שש עשרה, בחורף, בשלג, הפשיטו אותם ערומים, והוליכו אותם, ערומים, ליער הקרוב. היא הייתה בת שתים עשרה, וראתה את זה, בעיניים שלה, בשורות, ארבעה ארבעה, ליער הקרוב, ושם ירו בהם. אחדים נשארו חיים, ונקברו חיים. והיא הוליכה אותם ליער, כחמישה קילומטר מהעיר, ויש שם איזה אבן, על קבר האחים הזה, על בור האחים הזה, אבן, ביער, וכתוב: פה נקברו שלושת אלפים אזרחים פולנים שנהרגו על־ידי הגרמנים. והם עמדו ככה, ליד האבן, ביער.

□

ועכשיו, כל הדרך, התריסים הלבנים בבתים הקטנים בכפרים ובעיירות המפוזרים בדרך לטרבלינקה, על הכביש הצר, משני הצדדים, וכמו שאמרתי, אינסוף היערות, נגמר יער מתחיל יער, נגמר יער מתחיל יער — הגרמנים פחדו להיכנס ליערות, אומר לי מי שיושב לידי, הרי לא יכלו לשרוף את כל היערות — ומעט מאוד תנועה. ריק. ריק. וכמעט רק אנחנו, והקצת כפריים, בעגלות, באופניים, והגגות השחורים, והרבה אזוב על הגגות, ומתקרבים, מתקרבים, הכפר גֶלינה, ליד טרבלינקה, וכפר בשם קלוקוֹבוֹ, עוד יותר קרוב לטרבלינקה, כפר יפה, נקי, מצוחצח, מאוד שקט, וילונות תחרה לבנים, וריק, שקט, ואחר כך מַלקיניה, העיירה הקרובה ביותר לטרבלינקה, גם כן ריק, שקט, מלקיניה, ופה תחנת הרכבת הגדולה, פה הסתעפות הפסים, וגם היום, והפס היחיד שהולך מכאן לטרבלינקה, ועוברים גשר צר מאוד, ועל אותו הגשר עוברות המכוניות ועל אותו הגשר עוברת הרכבת, אותו הגשר לשניהם, ויש פס רכבת אחד על הגשר, פס רכבת בודד, מסילה אחת, הפס שהוביל לטרבלינקה, הכול מאוד פרימיטיבי, וכשבאה רכבת בא איש וסוגר את השלאבאן, את מחסום הרכבת. ופה עברו הרכבות והקרונות. כל הרכבות והקרונות. על המסילה הצרה הזאת על הגשר הצר הפרימיטיבי הזה. כל הרכבות והקרונות. ואין תנועה. שקט. שקט. ושלט קטן שחור: טרבלינקה 8 קילומטר. ואני אומרת לעצמי בקול רם: טרבלינקה 8 קילומטר.

ועדיין כביש. עדיין עצים. ואחר כך זה מתפצל, אחרי הגשר, וליד הכביש, מימין ממשיך פס הרכבת, המסילה הבודדת, כביש צר, ישן, ממוטט, ושלט ירוק נמוך: טרבלינקה. זהו. זה הכפר. הרבה קרונות משא עומדים על פסי הרכבת, שורה ארוכה של קרונות משא, חלודים, עובדים גם היום למשא, ונדמה שהם עוד נוסעים, כל הזמן נוסעים וממשיכים לנסוע ולא יחדלו לעולם.

ואותם הבתים הקטנים המקושטים, אותם וילונות התחרה הלבנים הרקומים פרחים, ופרחים מצוירים על השמשות, ועציצים על אדני החלונות, בכפר טרבלינקה. והמסילה נמשכת, אותו הקו, המסילה הצרה היחידה עד התחנה עם השלט טרבלינקה,

צבי מאירוביץ , *קרוסנו, 1970 (באדיבות משפחת הצייר)*

קרוסנו היא העיירה שממנה בא מאירוביץ . אשתו, הסופרת יהודית הנדל, כותבת על תמונה זאת: "ועל שום דבר אי אפשר להצביע: קצת כחול, קצת אפור, הרבה לבן, ובכל זאת, קרוסנו, עיר קטנה רחוקה, הכל כבר נהרס, אין איש, אבל קרוסנו, ואיזה ציפור שדודה בקצה הדף, כמעט קשה להבחין בה, ובלי כנפיים" (מתוך 'הכוח האחר').

תחנת הרכבת הקטנה הנידחת של טרבלינקה, עד קרחת היער שהייתה טרבלינקה, עד השטח הענק הריק שהגרמנים חרשו אותו לא להשאיר עקבות, קרחת היער הענקית בתוך השקט הזה, בתוך הנוף הפאסטוראלי הזה, בין עצי האורן הענקיים והשלכת היפהפייה, והרוגע מסביב, השקט מסביב, גם כששרפו פה יום יום אלפי יהודים היה הרוגע מסביב והשקט מסביב, והכתובת בכניסה אומרת: פה חוסלו בין יולי 1942 עד אוגוסט 1943 800 אלף איש מפולין, רוסיה, יוגוסלביה, צ׳כוסלובקיה, בולגריה, אוסטריה, צרפת, גרמניה ויוון. והטייפ בכניסה מודיע באנגלית ובגרמנית הפשע הגדול ביותר של האנושות, ועל השביל לוחות גראניט בפולנית, יידיש, רוסית, גרמנית, צרפתית ואנגלית, והטייפ אומר באנגלית ובגרמנית: מטרבלינקה איש לא יישאר חי, מי שראה לא יישאר חי, ויש עציצים עם פרחים בכניסה, ופה נכנסו, בראמפה הזאת, פה צוידו האנשים בשמות של בתי מלון וחדרי מלון ושעתיים אחרי שהגיעו בערו הגופות, טרבלינקה אחד, טבלינקה שניים, וכל הזמן קולו של הטייפ — לגברים עשר דקות, לנשים חמש עשרה, חמש דקות נוספות לגזיזת השֵׂער, לא, אי אפשר לדבר על טרבלינקה, אם אלף שנים ידברו ואלף שנים יספרו לעולם לא יגמרו לספר את טרבלינקה, השפה האנושית לא המציאה מלים שיכולות לספר את טרבלינקה, ואנחנו מסתובבים פה, בשטח הריק, בקרחת היער, כמה ישראלים, ועלי הסתיו המכסים הכול, עלים שחורים שרופים, ופריחה נמוכה, בהירה מאוד, — הגופות פה נשרפו עֲרֵמות עֲרֵמות, אומר הטייפ, בשטח הזה בערו הגופות, פה הבור הענק שבו הושלך האפר, כל יום כל לילה בערה פה האש, אומר הטייפ, ובכל הסביבה היה הריח הנורא, ריח חרוך של גופות ואפר שרֵפה, וכל הזמן קולו של הטייפ באנגלית ובגרמנית, אינפורמציה, איך, כמה, היו ימים ש־15 אלף איש 18 אלף איש, שישה עשר חודש פעל המחנה הזה, באמצע יולי 42 היה מחנה טרבלינקה מוכן, ב־20 ביולי 42 הובא הנה המשלוח הראשון מגטו וארשה.

לפי תעודות הרכבות, מודיע הטייפ, בין ה־2 בדצמבר ל־22 בדצמבר 42 הוצאו מכאן 2000 קרונות של נעליים ובגדים שנסעו מפה לרייך, והעדות של איש ה־ס.ס. ההוא המחייך: טרבלינקה הייתה פס ייצור פרימיטיבי למוות, הוא היה פרימיטיבי, אבל פעל טוב, ועל־יד הטייפ יושבת בחורה פולנייה משועממת, קוראת מאגאזינים, והשומר של טרבלינקה מחכה שנקנה אצלו קאסטה, ותלוי שם פוסטר גדול עם השמים האדומים וגדר התיל, חמישה מטר גובה גדר התיל, והבחורה אומרת לא באים לא קונים את הפוסטר, והטייפ ממשיך באנגלית ובגרמנית בתוך קרחת היער בתוך הקבר הענק של יהדות פולין, ואנחנו מתהלכים פה, הכמה ישראלים, בשטח הריק הזה בקרחת היער הזאת, בתוך אינסוף המצבות אינסוף האבנים, בשנות השישים ממשלת פולין הקימה פה עיר של אבנים, יער של אבנים, גדולות, קטנות, חצובות, פראיות, גבוהות, נמוכות,

בכל הגדלים, בכל הצבעים, אבנים אבנים אבנים, 17,000 אבנים, ומה נשאר מן האב בלי הפנים. 17,000 אבנים. כל עיר ממנה נלקחו אנשים לטרבלינקה יש לה פה אבן. מעשר ארצות. עיר של אבנים יער של אבנים בתוך הנוף הפאסטוראלי הזה בתוך המקום השקט הזה. עיר גדולה — אבן גדולה. עיר קטנה — אבן קטנה. על עיר גדולה כתוב שם העיר על האבן. על עיר קטנה אין שם העיר על האבן. יש האבן. על 130 אבנים יש שם. על 16,870 אבנים אין שם. אבנים אלמוניות של עיירות אלמוניות, שנכחדו פה, בקרחת היער הזאת.

□

היה יום ראשון כשהייתי באושוויץ, לשם נסעתי מקראקוב עם קבוצה קטנה של ישראלים, ביום סתיו אפור, יום של רוחות חזקות, אריאל — עם מספר על היד, פְּרידה — שהייתה בברגן־בלזן, שלמה — שהפולנים קראו לו שלאמעק, היום חי בלוד, אז ילד שנדד מכפר לכפר לאורך כל פולין וטבע בביצות וישן באסמים, וחזר הנה עכשיו, עם בנו, קיבוצניק מגֶזֶר, שביום עובד ברפת, בערב מנגן בכינור, הָלינה — אשר בת שמונה הגיעה עד איטליה בנדודים, רגלי, בהרים, ומרים, חברת קיבוץ, שאביה הובא לאושוויץ מסלוניקי.

□

ואני חושבת שכמו שיש חובה לשרת בצבא — צריך שיהיה חובה לנסוע לאושוויץ, לראות את זה, בעיניים, היום, אחרי ארבעים שנה, ומי שהיה פה, רק היה פה, רק ראה, אינו חוזר אותו אדם, גם היום, אחרי ארבעים שנה.

והחלחלה, זה מתחיל עוד בדרך, בהצטלבות מסילות הברזל, בכל מקום שהכביש שלנו מצטלב באיזה מסילת ברזל, בכל מקום שעוברים איזה יער, בכל מקום שעוברים איזה חורשה — אי אפשר, החלחלה שתוקפת, בכל פעם גשר ומסילת ברזל ושוב גשר ומסילת ברזל ושוב מסילת ברזל מצטלבת בכביש, מסילות מלאות קרונות רכבת, קרונות משא, עמוסים ברזל, עמוסים עץ, עמוסים תיבות משלוח, עמוסים פחם, עמוסים לבֵנים, נוסעים לאורך הפסים מול תחנת הרכבת שעליה השלט: אושוויינצ'ים.

והרי זה אֵזור של ביצות, היה מיועד לאורוות, הצריפים היו מיועדים לאורוות, בצריף שהיה מיועד למאה סוסים היו אלף אנשים. והמסילה הולכת עד הקרמטוריום שהופצץ, הגרמנים פוצצו את הקרמטוריום, את מספר 2 ומספר 3 ומספר 4 ומספר 5, ונשאר גשר קטן, גשר בטון עם גדר ברזל, הגשר שהוביל אל הקרמטוריום, ונשארו אגמים קטנים של בוץ, ועשב צומח בתוך הבוץ, ואפשר עוד למצוא עצמות שלא נשרפו בתוך האגמים הקטנים של הבוץ.

כידוע, 4 מיליון 200 אלף אנשים הומתו פה, ליד העיירה הפולנית הקטנה אושוויינצ'ים, וכתוב פה, בסוף המסילה, על לוחות בטון נמוכים, בכל השפות: כאן עונו

בעינויים קשים ואכזריים ונרצחו על־ידי הרוצחים הנאצים ארבעה מיליון גברים נשים וילדים בשנים 1940 עד 1945, ובוערות אבוקות בסוף המסילה, ואריאל הדליק פה שני נרות נשמה שהביא אתו, לזכר אמו ולזכר אביו שנשרפו בקרמטוריום הזה ההרוס, ותלויים עוד הברזלים, מחזיקים את קצת האבנים, וישנה הארובה, במקום הזה בו הרכבת נעצרה והכלבים נבחו ובין ה־ס.ס. והכלבים הנובחים התהלכו האנשים בפיז׳אמות, וגדרות־התיל, גדרות כפולים, — הוא הכיר פה שתי אחיות, מספר שלמה, שתי אחיות מהולנד, שאחת הגיעה הנה קודם ואת השנייה הביאו אחר כך, והיא שאלה אותה בלילה הראשון, איך, איך את חיה פה, והיא ניסתה להרגיע אותה, והיא אמרה: תראי, נכנסתי לקבוצת קומנדו כזאת שעובדת במטבח, ואנחנו עובדים שמה ומסדרים שמה וככה וככה ותהיי רגועה ואנחנו נעזור לך וככה וככה וזה וזה — למחרת בבוקר מצאו את שתיהן על החוטים, והיה צריך להוריד אותן מהחוטים, ומישהו שואל מה זאת אומרת היה צריך להוריד אותן מהחוטים, — היו מסדרים בבוקר, אומר אריאל, שהיה פה, ומראה לנו את הדרגש, דרגש מספר 5 ביתן מספר 17, בלילה אנשים הלכו להתאבד לגדר, לחוטים, לתיל, קשה היה לדעת מי, ונדבקו לגדר, ונשארו תלויים, והייתה תאורה כל הלילה, ואסור היה לצאת מהצריף בלילה, כל מחנה בנפרד היה מחושמל והכול מסביב היה מחושמל, אז הפסיקו את הזרם, והורידו את הגופות. המספר צריך היה להתאים, תמיד, הוא אומר, חיים או מתים, המספר צריך להתאים. אם לא התאים, הוא אומר, ספרו מחדש את כל השדות, וכל שדה בנפרד, היה צריך להתאים, חיים או מתים, רק אחרי שספרו הוציאו את הגופות, אחרי שהספירה התאימה, גם אלה שמתו בתוך הצריף, בלילה, יושבים, צריך היה להתאים, אם חסר אחד, הוא אומר, גם מי שמת ממחלה, או מוות טבעי, גם הוא הלך למסדר, ואחר כך לקרמטוריום, אבל הוא הלך כגופה, הוא אומר. חבר שלי, הוא אומר, מת בישיבה, היה לי חבר שהגיע אתי ביחד, הוא לא היה מסוגל להבין שגילחו אותו, גילחו לו את הראש, כל הפאר שלו, והוא ישב פה, בתעלה, ומת, בחוץ, בישיבה, בן עשרים ואחת, ישב בתעלה, ומת. ואז לקחו אותו, הוא אומר, אחרי המסדר, אחרי שהמספרים התאימו, לקחו אותו לקרמטוריום.

□

אז הסיפורים האלה, של האנשים שאנחנו קוראים להם חסידי אומות העולם והם קוראים לעצמם האנשים האמיתיים — הם כמובן אחד בעיר ושניים במדינה, אחד ביער ואחד בביצה. פולנים רבים רוצים היום לזכות בתואר האצולה הזה, אולי האציל בתארים האנושיים. כ־6,500 איש מכל ארצות אירופה הוכרו עד היום כזכאים לתואר האצולה הזה, 6,500, כלומר המשפחות, בערך 3,800 מעשי הצלה. אבל יש כמובן הרבה שאיננו יודעים עליהם. ויש כאלה שנורו עם היהודים שניסו להציל, הרי למציל היה

אותו גורל כמו ליהודי. ויש מקרים רבים ששניהם נורו ויישארו אלמונים, שניהם.

□

ויש כמובן סיפורים מרגשים מאוד, מי שאישה פולנייה החביאה אותו שלוש שנים בתוך ארון, בביתה, שלוש שנים בתוך ארון, ומי שכילד הוסתר בחדר חשוך וכשיצא לא ראה דבר, נתעוור, ממש, נתעוור, חשֵכה גמורה, זמן רב, וכשהראייה חזרה אליו החליט ללמוד רפואה והוא רופא עיניים ידוע היום, ובתואר הזה זכה העם הדני על הצלת 7000 יהודי דנמרק, בסירות קטנות, שהובירחו, ב־2 לאוקטובר, בסירת דייגים, בחשכת הלילה, בלילה בו אמורים היו להיות מגורשים למחנות השמדה, הובירחו לשוודיה, ובארץ חיים 35 חסידי אומות העולם, לרוב חיים קשים, במצוקה, רובן נשים שנישאו לאנשים שהצילו, וסיפורו הטראגי של ראלף ואלנברג, שהציל עשרות אלפי יהודים, חושבים ש־30,000 יהודי הונגריה באותו מצעד המוות בבודפסט, ונעלם בדיוק לפני 42 שנים.

ואירנה רחלביץ שבמחבוא בבית הוריה, בווארשה, התחבאו שבעה יהודים, שלוש משפחות, והיא כילדה הייתה הולכת לקנות מזון לשלוש המשפחות, עשרות כיכרות לחם, וכדי שלא לעורר חשד אמרה שהלחם מיועד לארנבות, והנערה יֶדוִיגָה, שיחד עם הוריה חפרה בור מתחת לביתם, בכפר, בור בו התחבא הנער מיכאל שלוש שנים, מ־42 עד סוף המלחמה, ואת האוכל הייתה מעבירה לו דרך לול התרנגולות שלא לעורר חשד, שלוש שנים בבור מתחת לבית.

והשחקנית מקראקוב מינובסקה, שהלכה ברחוב בתחנת הרכבת וראתה ילדה ושאלה מי אַת ולקחה אותה הביתה וידעה שהיא יהודייה, וסיפרו לי על אישה בשם פריצֶ'סה שטיילה לאורך פסי הרכבת וראתה אישה זורקת ילדה מהחלון, הרכבת לטרבלינקה, ולקחה את הילדה, ואחר כך אמרה שמצאה ילדה בשדה ואימצה אותה וגידלה אותה, ושני היערנים שסיפרתי עליהם, אחד בעיר ושניים במדינה אחד ביער ואחד בבִּיצה.

□

הייתי בפולין שניים עשר יום, אבל היו אלה שניים עשר ימים ארוכים מאוד, ארוכים הרבה מעבר לעוד שעה ועוד שעה ועוד שעה, כמו סוג אחר של זמן.

מתוך: **ליד כפרים שקטים**, הקיבוץ המאוחד.

מאבק וזיכרון

מרסל יַנְקוֹ, *החייל הפצוע, 1948 (תרומת האמן לאוסף המוזיאון, © מוזיאון חיפה לאמנות חדשה)*

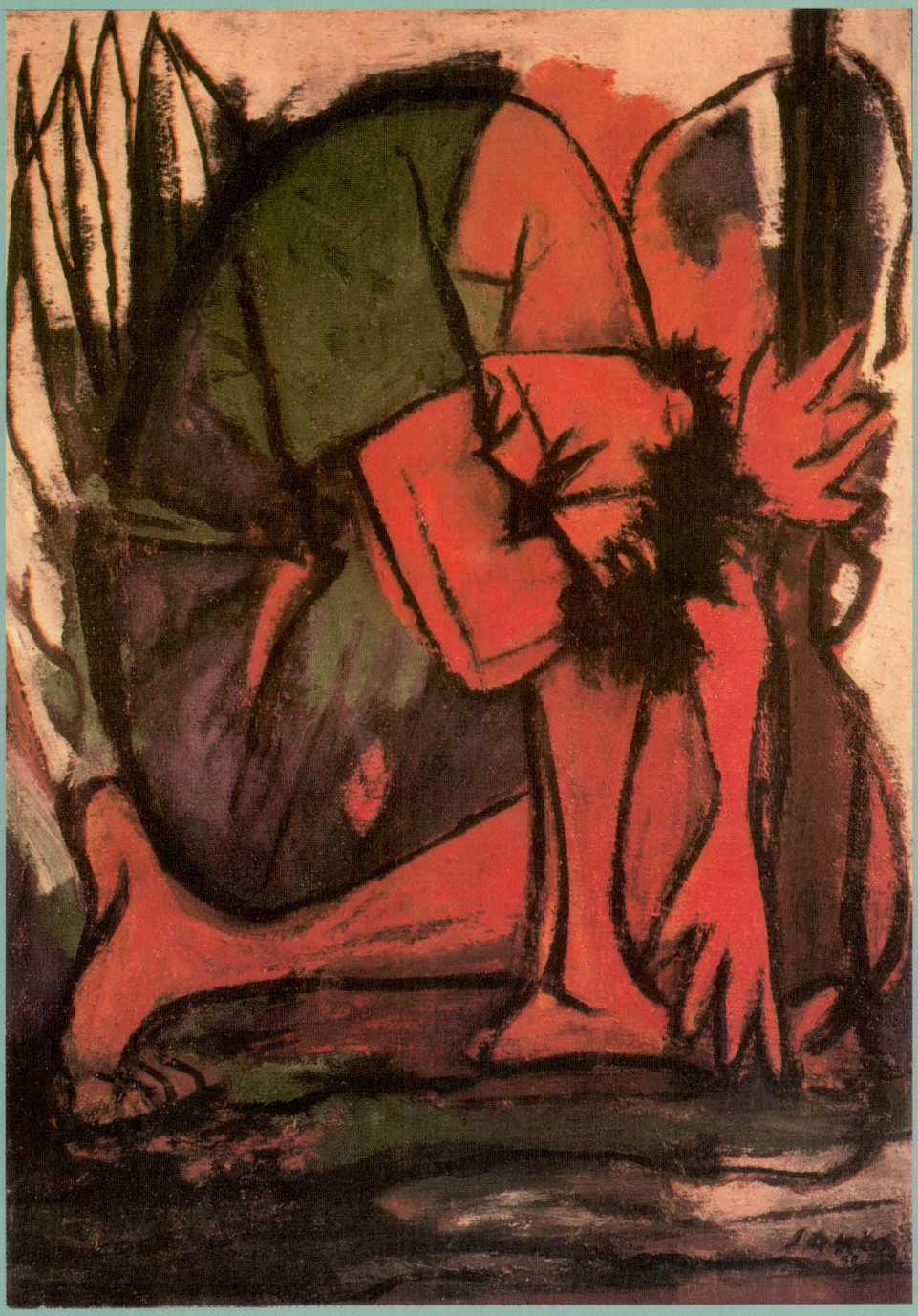

ימיו האחרונים של משה דוד שחר

אלכסנדר עלה על אוטובוס וישב ליד החלון. אחריו עלה חייל שנשא תרמיל צד. למראהו של החייל נתחייכו פניהם של רוב היושבים. סַמל־תותחנים בכומתה שחורה העיר לחברו שישב לצדו: "הנה מוישה פלמחניק", ושניהם גיחכו. היה זה חייל תימני צנום בעל שתי פיאות דקות ומסולסלות שהציצו מתחת לכובעו. הכובע, הגדול מכפי מידתו, נשתלשל וירד על מצחו ועד לגבות עיניו הגיע. חולצתו תפחה על גוו המצומק, ומכנסיו, שקצותיהם היו נתונים בקרסוליות, היו עליו כשני נאדות* נפוחים. הוא נשא מין חיוך על שפתיו, חיוך של תינוק שסרח. כאילו ביקש להתנצל לפני כל רואיו על היותו לבוש מדים, כאילו ביקש להשמיע לכול שעניין המדים איננו אלא משחק התחפשות שבו מכירים הכול ויודעים את המתחפש. הוא הפנה מבטו כה וכה וישב ליד אלכסנדר.

"כמה זמן אתה בצבא?" שאל אותו אלכסנדר.

"שלושה חודשים," אמר התימני והרחיב את חיוכו. "רק עכשיו גמרנו את הטירונות."

"ידוע לך כבר לאן ישלחו אתכם?"

"כן," אמר התימני. "את כל המחלקה שלי שולחים לחטיבת גולני." הוא הפסיק את דבריו ואחר הוסיף בהיסוס: "ואותי שולחים לקורס טבחים." הוא הרחיב את חיוכו וצחק, ואלכסנדר הצטרף לצחוקו.

"אינך מעוניין לצאת לקורס טבחים?" שאל אלכסנדר.

התימני הרהר רגע בדבר ופניו לבשו רצינות ונעשו עצובים מאוד.

"כשנודע לי ששולחים אותי לקורס טבחים התביישתי, אבל אחר כך אמרו לי שכדאי לי להיות טבח. אומרים, שהיום משלמים כסף רב לטבחים. כל המסעדות ובתי האוכל והמלונים והפונדקים בדרכים מחפשים רבי־טבחים ומשלמים להם בעין יפה. כאשר אסיים את שירותי בצבא, בעזרת השם יתברך, יהיה לי מקצוע בידי כדי פרנסתי ופרנסת בני ביתי."

"האם אתה נשוי?" שאלו אלכסנדר.

"בוודאי," ענה התימני. "יש לי אישה ושני ילדים, בלי עין הרע."

אלכסנדר הוציא חפיסת סיגריות מכיסו, נטל אחת והושיט את הקופסה לתימני. הלז נענע בראשו לאות סירוב ואמר:

"תודה רבה, חבר. אינני מעשן."

---

* **נאדות:** שָׁקִים.

"שמי אלכסנדר," אמר אלכסנדר והצית את הסיגרייה.

"ושמי משה," אמר התימני וחייך. "כל אנשי המחלקה שלי קוראים לי 'מוישה פלמחניק'. אפילו אנשים שאינם מכירים אותי קוראים לי כך. בשעת הביקורת במסדר המפקד, כאשר עבר מפקד הבסיס בין השורות של החיילים נעצר על ידי והסתכל בי היטב. אחר כך אמר לי: 'אתה יודע למי אתה דומה? — אתה דומה למוישה פלמחניק'. אני יודע שמוישה פלמחניק היה גיבור ואיש־מלחמה. לי קוראים כך בלשון סגי־נהור."*

אלכסנדר נשם אל קרבו את עשן הסיגריה ואחר כך הפליט אותו בסילון ארוך. הוא הסתכל מבעד לחלון החוצה. האוטובוס ירד במורד שער־הגיא ואחר פנה שמאלה ועלה על כביש הגבורה. החזיר פניו והביט בתימני ורגש של אחווה רבה הציף אותו. ביקש לספר לו דברים שלא ידע אותם לעולם. ביקש לספר לו שהיה לו אח ושמו היה מוישה והוא היה פלמחניק. ביקש לספר לו שאחיו נהרג באותו מקום שבו הם עוברים באוטובוס, בשער הגיא, בשעה שיצא יחד עם מחלקה של אנשי פלמ"ח ללוות את אחת השיירות הגדולות שפרצו לבירה הנצורה. ביקש לספר לו איזה מין אדם היה משה זה. משה היה בחור צנום וחווריין מטבעו והיה נוטה לחלות מחמת הצטננות. מאז ומעולם היו מתנהלות מלחמות בינו לבין אמא בדבר לבישת אפודה בערב וגופיית צמר ארוכת שרוול בתקופת החורף. הוא היה עקשן ועומד על דעתו, ומשנתקעה למוחו מחשבה מסוימת לא הייתה רוח מצויה או בלתי מצויה יכולה להזיזו מעמדתו כמלוא הנימה. כל החורף היה מהלך מצונן, מכעכע בגרונו וגורף את חוטמו הסתום, מחביא את כפות ידיו הקרות בכיסי מכנסיו ומרתית בכתפיו הצרות מחמת הקור ואף־על־פי־כן גופיית צמר ארוכת שרוול לבוש לא ילבש. אמא הייתה מסתכלת בו בעיניים נמקות מצער ומשדלת אותו בכל מיני שידולים שבעולם שישנה ממנהגיו המשונים, אולם מעולם לא עלה הדבר בידה. אז שופכת הייתה את חמתה על אבא. כמעט כל הערבים היה משה מצוי אי־שם מחוץ לבית ואלכסנדר משים היה עצמו כישן והיה שומע דין ודברים שבין אבא לאמא. היו אלה לילות הזעם שקדמו למלחמת השחרור. בשעה עשר היו כבר הרחובות ריקים מאדם ונתונים לשלטונם של חיילים ושוטרים בריטיים, שהיו מהלכים בצעדים כבדים ומדודים ויורים בכל צל שנראה חשוד בעיניהם. אמא הייתה יושבת ומתקנת ערמת גרביים ויורדת לחייו של אבא בכל מיני דיבורים שהיו נמשכים והולכים כמים רבים שאין להם סוף. מה, למשל, עושה משה בשעה זו שהדרכים משובשות בגייסות בריטיים, ומי יודע מה עלול לקרות לו בדרכו הביתה, ומדוע זה ולמה אין אבא פוצה פיו ומנסה להשפיע עליו שישנה מדרכיו וינהג כאדם בר־דעת, ועוד דיבורים מעין אלה שהיו צובטים בלבו של אכסנדר בהתהפכו מצד אחד של הכר אל צדו השני, וממררים את חייו של אבא שהיה מהפך בעיתון וקורא בפעם העשירית

* **בלשון סגי־נהור:** שימוש במלה באופן שהאומר אותה מתכוון להיפוכה.

אותה הפְּסקה במאמר הראשי, בלי להבין דבר וחצי דבר מן הכתוב. אבא היה מרשרש בעיתון ושותק, ושתיקה זו הייתה מעלה את חמתה של אמא ומגבירה את שטף דבריה עד שהייתה פורצת את חומת שתיקתו וסמוך לחצות הלילה היה נכנע ומבטיח בשפה רפה שלמחרת ידבר עם משה. היה לוקח את משה ויוצא עמו אל הגזוזטרה ופותח אתו בדברים של מה־בכך. אבא היה נוהג עמו בעדינות רבה מאוד והיה חושש להביאו לידי כעס, שכן היה משה מהיר חימה ובשעת התרתחותו היה משמיע דברים שהביאו אותו לידי חרטה מִגֵּה וּבֵהּ;* וחרטה זו העיקה עליו כל כך, עד שהיה פורץ בדברים קשים עוד יותר ולבסוף נמלט מן הבית ולא חוזר אלא לאחר חצות הלילה. משה אהב את אבא וכיבד אותו כבוד רב, אלא שלא סלח לו על וַתרנותו הרבה. כשהיה אבא פותח בדברי כיבושין היה משה מבין מיד שאין דברים אלה אלא הד קלוש של דברי אמא שהיו נמלטים מפיו בלב ולב,** שכן סובר היה אבא שהצדק עם משה ולא עם אמא.

היו בו במשה כמה וכמה תכונות שהיה בכוחן להביא כל אדם לידי התרתחות. זאת עקשנותו הרבה בדברים שאינם מעלים ואינם מורידים, ודרך דיבורו שהיה בו ביטול רב לגבי כל אדם שדעתו אינה כדעתו. אולם דבר אחד היה בו שהיה מחפה על כל חסרונותיו — הוא היה בחור ישר. את אשר חשב — אמר, ומעולם לא ניסה להתחמק מעונש על־ידי הפחת כזבים וטשטוש האמת.

משה לא היה תלמיד חרוץ. את כל שעותיו הקדיש לתנועה, ושיעורים מעולם לא היה מכין. סבור היה שעבודתו בתנועה חשובה הרבה יותר לו לעצמו ולעם כולו מאשר לימודיו בבית הספר. ובכלל, כרע תמיד תחת עולה של האומה והיה מיצר כל היום וכל הלילה בצרתה ודואג את דאגתה. אומה זו בצרותיה הרבות לא הניחה לו אפילו לאכול במנוחה את ארוחותיו הדלות. מעולם לא סיים ארוחה אחת כבן־אדם מן היישוב. ארוחת בוקר לא אכל משום שמיהר לבית הספר, ובשעת ארוחת הצהריים היה מקשיב לחדשות וכל פעם היה ניתר ממקומו כקפיץ דרוך בשל הסילוף הרב בהודעותיה של ממשלת המנדט, ובשל העוול שנעשה ליישוב על ידי ממשלה זו, ובשל אזלת ידהּ של הסוכנות היהודית, ובשל הניצול שהקפיטליזם*** בעולם מנצל את עניי העולם. ואז הייתה אמא קמה ממקומה ומשתיקה במחי יד את קולה של הקריינית וחוזרת לשולחן ומשה היה מקפץ אחריה ופותח מחדש את הרדיו ועומד לידו, ואמא הייתה מסתכלת באבא במבט שהיה בו כדי לזעזע את כל גופו. ואז היה אבא ניגש לרדיו ומכבה אותו, ומשה היה חוזר לשולחן ופורש לפניו את עיתון הבוקר וקורא בו את המאמר על "הציונות בשעת משבר זו". בשעת ארוחת הערב היה מראהו של משה כמראהו של

---

* **מִגֵּה וּבֵהּ:** ממנו ובו והכוונה בו במקום, מיד.

** **בלב ולב:** לא בלב שלם.

*** **קפיטליזם:** משטר המאפשר ריכוז הון בידי מיעוט.

אסיר המחפש דרכים להימלט מכלאו במהירות האפשרית. היה תולה עיניו בשעון ואחר כך בדלת ואחר כך חוזר ומסתכל באוכל בשאט־נפש. בלחם כמעט שלא היה נוגע, את הסלט היה בולע בלי ללעוס אותו, והביצייה הייתה חוזרת ומזכירה לו את הפסוק היחיד שידע בעל־פה מאיוב: "היאכל תפל מבלי מלח — אם יש טעם בריר חַלָמוּת". לאחר שבמאמצים מרובים ובגבורת הרוח התגבר על ריר החלמוּת לא נותר לו אלא לחכות שאמא תצא למטבח להכין את ספלי הקפה ואז היה פורץ אל הדלת ונעלם.

עם סיימו את חוק לימודיו יצא עם אנשי תנועתו לפלמ"ח והיה בא הביתה לחופש פעם בחודש, ולפרקים אף פחות מזה. מכתבים לא היה כותב. כנגד זה היה מקבל בשפע מכתבים מלאי עצות מאמא. איך עליו לנהוג בשעות העבודה וכיצד עליו לשמור על בריאותו בשעות הערב. משפרצה מלחמת השחרור הגיעה מתיחות העצבים לידי שיא. כל פעם שהיה משה בא הביתה לחופש הייתה אמא מטרידה את מנוחתו בדאגותיה הרבות, עד שהיה נשבע שבחופש הבא לא יבוא הביתה. כשהגיעה שעתו לחזור לבסיס היה בראש וראשונה מפשפש בתרמיל הצד שלו ושולה מתוכו את תחתוני הצמר שאמא דחקה בחשאי לתוכו וזורקם ברוגז על הספה, ואמא הייתה מסתכלת בו במבט כזה, שהיה מביאו לידי טירוף. הוא היה נעצר בפתח הבית, חוזר בפיזור־נפש ומטיח נשיקה חטופה במצחה המקומט ובורח כל עוד נפשו בו, ואבא היה עומד ומסתכל במחזה בחיוך עלוב ונבוך. אחרי שנהרג שמה אמא מחסום לפיה ולא יספה לדבר ואבא היה פורץ בבכי מדי פעם בפעם בחשאי, בפינות הבית.

אלכסנדר מצץ מציצה אחרונה וזרק את בדל הסיגריה דרך החלון החוצה. התימני הסתכל בו מן הצד ושאל: "מה קרה? משהו כאן לא בסדר?"

"לא," אמר אלכסנדר. "הכול בסדר גמור. עלה רק בזיכרוני בחור אחד שנהרג בסביבה זו בזמן מלחמת השחרור. הוא היה פלמחניק ושמו היה כשמך: 'משה'."

התימני נענע בראשו ואמר: "תהי נשמתו צרורה בצרור החיים."

מתוך: **מותו של האלוהים הקטן**, שוקן.

חיים גורי נולד בתל אביב ב־1923. כבר בגיל 12 עזב את הבית על מנת להצטרף לקיבוץ. כרבים מבני דורו הוא סיים את בית הספר החקלאי "כדורי", שהיה ידוע באותם ימים בהווי החברתי המיוחד שלו. עם סיום הלימודים הצטרף לפלמ"ח. לאחר מכן יצא בשליחות כדי לארגן את העלייה מאירופה. "במשך שנה וחצי לימדנו עברית, אימנו בקרב פנים אל פנים. הפגישה הראשונה עם היהודים ששרדו הייתה מהממת," כך כתב. עם פרוץ מלחמת השחרור הוא חזר ארצה והשתתף בקרבות. קובץ שיריו הראשון, "פרחי אש", היטיב לשקף את רחשי הלב של בני הדור, שלחמו ואיבדו רבים מחבריהם הקרובים בקרבות. שניים מהשירים המובאים בהמשך לקוחים מקובץ זה, והם נקראים גם כיום ברגעי התייחדות עם הנופלים. אף כי מרבים לראות בגורי את "משורר הפלמ"ח", הוא הרבה לכתוב שירה וכן פרוזה גם לאחר מכן. שירו "ברושים", המובא בהמשך, הוא מתקופה מאוחרת יותר. גורי סקר את משפט אייכמן בשנת 1960, ורשימותיו מהמשפט פורסמו לאחר מכן בספרו "מול תא הזכוכית". כיום חי גורי ויוצר בירושלים. הוא גם מפרסם בקביעות רשימות ומאמרים בעיתונות בנושאים פוליטיים וחברתיים.

הִנֵּה מְטָלוֹת גּוּפוֹתֵינוּ חַיִּים גּוּרִי

רְאֵה, הִנֵּה מְטָלוֹת גּוּפוֹתֵינוּ שׁוּרָה אֲרֻכָּה, אֲרֻכָּה.
פָּנֵינוּ שֻׁנּוּ. הַמָּוֶת נִשְׁקָף מֵעֵינֵינוּ. אֵינֶנּוּ נוֹשְׁמִים.
כְּבִים נְגוֹהוֹת אַחְרוֹנִים וְהָעֶרֶב צוֹנֵחַ בָּהָר.
רְאֵה, לֹא נָקוּם לְהַלֵּךְ בַּדְּרָכִים לְאוֹרָהּ שֶׁל שְׁקִיעָה רְחוֹקָה.
לֹא נֹאהַב, לֹא נַרְעִיד מֵיתָרִים בְּצִלְיִלִים עֲנֻגִּים וּדְמוּמִים,
לֹא נִשְׁאַג בַּגַּנִּים עֵת הָרוּחַ עוֹבֶרֶת בַּיַּעַר.

רְאֵה, אִמּוֹתֵינוּ שְׁחוֹחוֹת וְשׁוֹתְקוֹת, וְרֵעֵינוּ חוֹנְקִים אֶת בְּכְיָם,
וּמַפַּץ רִמּוֹנִים מִקָּרוֹב וּדְלֵקָה וְאוֹתוֹת מְבַשְּׂרִים סְעָרָה!
הַאֻמְנָם תַּטְמִינוּנוּ כָּעֵת?
הֵן נָקוּם, וְהֵנַחְנוּ שֵׁנִית כְּמוֹ אָז, וְשַׁבְנוּ שֵׁנִית לִתְחִיָּה.
נְדַדֶּה אֲיֻמִּים וּגְדוֹלִים וְאָצִים לְעֶזְרָה,
כִּי הַכֹּל בְּקִרְבֵּנוּ עוֹד חַי וְשׁוֹצֵף בָּעוֹרְקִים וְלוֹהֵט.

לֹא בָּגַדְנוּ. רְאֵה, נִשְׁקֵנוּ צָמוּד וּמְרֻקָּן כַּדּוּרִים, אַשְׁפָּתֵנוּ רֵיקָה.
הוּא זוֹכֵר מִלּוֹתֵינוּ עַד תֹּם. עוֹד קָנָיו לוֹהֲטִים
וְדָמֵנוּ מֻתָּז בַּשְּׁבִילִים שַׁעַל־שַׁעַל.
עָשִׂינוּ כְּכֹל שֶׁנּוּכַל, עַד נָפַל הָאַחֲרוֹן וְלֹא קָם.
הַאֻמְנָם נֶאֱשַׁם אִם נוֹתַרְנוּ עִם עֶרֶב מֵתִים
וּשְׂפָתֵינוּ צְמוּדוֹת אֶל אַדְמַת הַסְּלָעִים הַקָּשָׁה?

רְאֵה, אֵיזֶה לַיְלָה גָּדוֹל וְרָחָב.
רְאֵה, פְּרִיחַת כּוֹכָבִים בַּמַּחְשָׁךְ.
נִיחוֹחֵי אֲרָנִים. תִּקְבְּרוּנוּ כָּעֵת, וְרִגְבֵי הֶעָפָר עַל פָּנֵינוּ.

פֹּה הַתַּיִל סָמוּר, חֲפִירוֹת, פֹּה כֻּלָּנוּ יַחְדָּו.
יוֹם חָדָשׁ, אַל תִּשְׁכַּח! אַל תִּשְׁכַּח!
כִּי נָשָׁאנוּ שִׁמְךָ, עַד הַמָּוֶת עָצַם אֶת עֵינֵינוּ.

הִנֵּה מֻטָּלוֹת גּוּפוֹתֵינוּ, שׁוּרָה אֲרֻכָּה, וְאֵינָנוּ נוֹשְׁמִים.
אַךְ הָרוּחַ עַזָּה בֶּהָרִים וְנוֹשֶׁבֶת.
וְהַבֹּקֶר נוֹלָד, וּזְרִיחַת הַטְּלָלִים רוֹנָנָה,
עוֹד נָשׁוּב, נִפְגֹּשׁ, נַחֲזֹר כִּפְרָחִים אֲדֻמִּים.
תַּכִּירוּנוּ מִיָּד, זוֹ "מַחְלֶקֶת הָהָר" הָאִלֶּמֶת.
אָז נִפְרַח. עֵת תִּדֹּם בֶּהָרִים זַעֲקַת יְרִיָּה אַחֲרוֹנָה.

בְּרוֹשִׁים חַיִּים גּוּרִי

הֵם מְוַתְּרִים עַל מִי שֶׁלֹּא עוֹלֶה.
הֵם מַאֲמָץ יָרֹק־כֵּהֶה — לָגַעַת.

עוֹנִים לַחֲקִירוֹת הָרוּחַ הַקַּלָּה,
מוֹדִים הֵם כִּי דַּרְכָּם אַחַת.

הֵם צַלְיָנֶיהָ שֶׁל תְּפִלָּה עוֹלָה.

קָרָאתִי בְּסֵפֶר עַתִּיק שֶׁאֵינִי זוֹכֵר אֶת שְׁמוֹ
אַךְ זוֹכֵר אֲנִי אֶת רֵיחַ גְּוִילָיו,
וּבוֹ נֶאֱמַר, כִּי הֵם צֵל הָאֲהוּבִים
שֶׁנִּלְקְחוּ...

צֵלאִילָן,
צֵלאִילָן.

אביגדור אריכא, *ברושים ואזוביון בירושלים, 1977, הדפס אבן, 60×47 ס״מ (באדיבות מוזיאון ישראל)*

תְּפִלָּה חַיִּים גּוּרִי

הָבֵא בְּרָכָה לַנְּעָרִים, כִּי בָאָה עֵת.
רְאֵה אוֹתָם שׁוֹתְקִים וּנְכוֹנִים,
וְעֵינֵיהֶם דּוֹלְקוֹת.
רְאֵה, יוֹרֵד הָעֶרֶב,
רוּחַ בַּצַּמָּרוֹת, הָאֹרֶן מְרַטֵּט.
קְרַב יִהְיֶה הַלַּיְלָה. וְהֵמָּה מְעַטִּים מְאֹד.
בָּרְכֵם, כִּי בָאָה עֵת.
כּוֹכָבִים הֻצְּתוּ,
וּמַחֲנוֹת רַבִּים נֶאֱסָפִים מֵעֵבֶר.
מִי יִרְאֶה אוֹר־יוֹם?
מִי נָפַל וָמֵת?
הֲנִצָּחוֹן אוֹ אִם תְּבוּסָה וָקֶבֶר?
בָּרְכֵם, בָּרֵךְ יוֹצְאֵי לַמִּלְחָמָה.
בָּרֵךְ נִשְׁקָם לְבַל יַחֲטִיא, בָּרֵךְ בֵּיתָם.
בָּרֵךְ אֶת זֶה הָעָם, אֶת נְעָרָיו וְלוֹחֲמָיו,
עַד קְרַב יִתַּם.

הִנֵּה יָצְאוּ שְׁקֵטִים וְצַעֲדָם אוֹבֵד
וַעֲלָטָה כְּבֵדָה וְלַיְלָה בֶּהָרִים.
בָּרְכֵם כִּי בָאָה עֵת.
הָבֵא בְּרָכָה לַנְּעָרִים.

הָרֵעוּת חַיִּים גּוּרִי

עַל הַנֶּגֶב יוֹרֵד לֵיל הַסְּתָו
וּמַצִּית כּוֹכָבִים חֶרֶשׁ חֶרֶשׁ.
עֵת הָרוּחַ עוֹבֵר עַל הַסַּף
עֲנָנִים מְהַלְּכִים עַל הַדֶּרֶךְ.

כְּבָר שָׁנָה. לֹא הִרְגַּשְׁנוּ כְּמְעַט
אֵיךְ עָבְרוּ הַזְּמַנִּים בִּשְׁדוֹתֵינוּ.
כְּבָר שָׁנָה וְנוֹתַרְנוּ מְעַט
מָה רַבִּים שֶׁאֵינָם כְּבָר בֵּינֵינוּ.

אַךְ נִזְכֹּר אֶת כֻּלָּם
אֶת יְפֵי הַבְּלוֹרִית וְהַתֹּאַר,
כִּי רֵעוּת שֶׁכָּזֹאת, לְעוֹלָם
לֹא תִּתֵּן אֶת לִבֵּנוּ לִשְׁכֹּחַ.
אַהֲבָה מְקֻדֶּשֶׁת בְּדָם
אַתְּ תָּשׁוּבִי בֵּינֵינוּ לִפְרֹחַ.

הָרֵעוּת, נְשָׁאנוּךְ בְּלִי מִלִּים
אֲפֹרָה, עַקְשָׁנִית וְשׁוֹתֶקֶת.
מִלֵּילוֹת הָאֵימָה הַגְּדוֹלִים
אַתְּ נוֹתַרְתְּ בְּהִירָה וְדוֹלֶקֶת.

הָרֵעוּת, כִּנְעָרַיִךְ כֻּלָּם,
שׁוּב בִּשְׁמֵךְ נְחַיֵּךְ וְנֵלֵכָה,
כִּי רֵעִים שֶׁנָּפְלוּ עַל חַרְבָּם
אֶת חַיֶּיךָ הוֹתִירוּ לְזֵכֶר.

וְנִזְכֹּר אֶת כֻּלָּם
אֶת יְפֵי הַבְּלוֹרִית וְהַתֹּאַר,
כִּי רֵעוּת שֶׁכָּזֹאת, לְעוֹלָם
לֹא תִּתֵּן אֶת לִבֵּנוּ לִשְׁכֹּחַ.
אַהֲבָה מְקֻדֶּשֶׁת בְּדָם
אַתְּ תָּשׁוּבִי בֵּינֵינוּ לִפְרֹחַ.

רעיה הרניק נולדה בברלין, גרה בירושלים ועובדת כעורכת תכניות ב"קול ישראל". בנה גוני נפל במלחמת לבנון בקרב על הבופור והוא בן 24. הוא היה רב סרן בצבא הקבע ועמד להשתחרר מן הצבא יום לפני שפרצה המלחמה. ספרה הראשון "שירים לגוני" פורסם שנה לאחר נפילתו. רק ארבעה משירי הספר נכתבו לאחר מותו. את שאר השירים כתבה רעיה הרניק עוד קודם לכן, והם מבטאים את תחושת החרדה שליוותה אותה מאז ילדותו של גוני. השירים מביעים לא רק תחושת אבדן על נפילת הבן, אלא גם כאב על מציאות ארץ־ישראלית שמעוללת כך לבניה. מחלקם עולה ביטוי ברור של מחאה פוליטית.

★

אֲנִי מְצַמְצֶמֶת אֶת גְּבוּלוֹתַי.
פַּעַם הָיִיתִי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
הָיִיתִי מְדִינַת יִשְׂרָאֵל
הַיּוֹם אֲנִי יְרוּשָׁלַיִם
עוֹד מְעַט
הַר הֶרְצֵל
עוֹד מְעַט
אַתָּה.

★

נוֹשֵׂאת אוֹתְךָ כְּמוֹ נֵר דּוֹלֵק
מְגִנָּה בְּכַף יָדִי מִפְּנֵי הָרוּחַ
חָשָׁה בִּצְרִיבַת הַלֶּהָבָה

שׁוֹמֶרֶת לְבַל תִּכְבֶּה. לְבַל
תַּפְסִיק לִבְעֹר כְּמוֹ מִכְוַת
אֵשׁ. כְּמוֹ פֶּצַע פָּתוּחַ.

וְכָל עוֹד יָדִי בּוֹעֶרֶת וְכָל
עוֹד הַכְּאֵב. וְכָל עוֹד
הַנֵּר מוּגָן מֵרוּחַ. וּבוֹעֵר

אַתָּה אִתִּי.

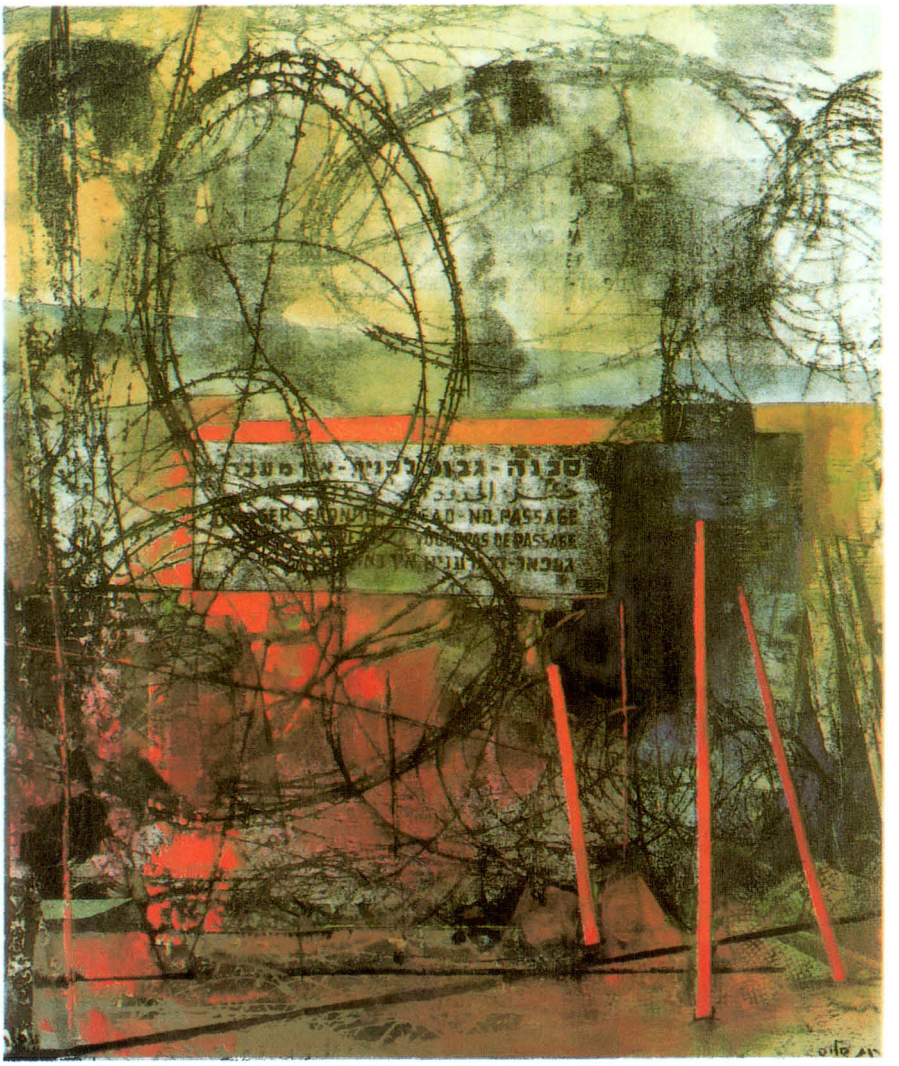

רות שלוש, *גדר תיל, 1986 (באדיבות הציירת)*

זיכרונות ילדות* דניאל (דני) מס

"יהודי!... יהודי!" בכל רחוב שאני עובר, אותה קבלת־פנים: "יהודי!" והמלה הזאת, כשהיא יוצאת מפי המקללים, ספוגה לעג ובוז מר, וכל שנאתם הגדולה נשמעת בה... אני מכופף את קומתי עוד יותר ומרחיב את צעדי. אני רוצה לפנות הצדה ברחוב הראשון, והנה שלט גדול חוסם את דרכי ועליו אותיות מזהירות ובולטות לעין: "ליהודים וכלבים אסורה הכניסה!" במרירות אני נשאר עומד ומסתכל, והנה אני רואה שבכל זאת מסתובבים שם כלבים. אני גרוע, אם כן, מכלב! אני ממשיך את דרכי ובמוחי מתרוצצות מחשבות שונות: "מה חטאתי, ומה חטאו היהודים, שהשנאה של הגויים גדולה אלינו כל כך?"

אפילו בבית הספר היהודי לא נותנים מנוחה. אמנם, אין שם אותו הלעג והבוז, אך המורים היהודים צריכים להטיף לנו להתנהג בשקט ברחובות ולהשתדל להגיע מהר הביתה אחרי גמר הלימודים. ואין די בזה: כיוון שהשכנים הנאצים, הגרים ליד חצר בית הספר, אינם יכולים לסבול את רעשם של ילדי היהודים בהפסקות, עלינו "להיות מנומסים ולהניח להם לישון שנת אחר הצהריים בשעה 11 בבוקר!" בהפסקות מסתדרות הכיתות בשורת־עורף אחת ומהלכות על פני החצר בדממה — לדבר אסור! — כמו בבית סוהר ממש! ולא עוד, אלא היינו צריכים לשמוע גם את נאומיו של היטלר בראדיו, ולשיר אחר כך ביחד את ההמנון הגרמני. התלוצצנו וצחקנו תמיד בשעת מעשה, והמורים המסכנים היו צריכים להשתיק אותנו ולהזהירנו, כי גם "לקירות אוזניים"!

גם בבית לא היה המצב בטוח ביותר, כי הרי המשרתת גויה היא, ויש להיזהר מפניה. זכורני מעשה בהורי שנמנעו מלהיכנס הביתה בשובם מעבודתם, כיוון שבחור נאצי עמד לפני הדלת; שעה שלמה הסתובבו בחוץ, עד שהסתלק.

ועוד זוכר אני יפה יפה את נסיעתנו לארץ ישראל ובייחוד את הנסיעה ברכבת עם עוד הרבה חלוצים. כל זמן שהיינו בגבול גרמניה ישבו כולם בשקט ובפחד כבוש. והנה אך עברנו את תחנת הגבול הגרמנית והרכבת נשארה עומדת מעבר לגבול, התעוררו כולם, ובייחוד החלוצים, כמו מתוך שינה עמוקה, כאילו מחלום רע, נכנסה בהם רוח חיים חדשה, וצעקות בוז לגרמניה ולהיטלר ושירים וקריאות גיל מילאו את חלל התחנה.

מתוך: **ספר הל"ה**, המחלקה לענייני הנוער והחלוץ, ההסתדרות הציונית.

---

* חיבור שנכתב בקיץ תרצ"ח, בכיתה ט' של הגימנסיה.

דני מס הצטרף לפלמ"ח בשנת 1941. נפל בחושו לעזרת גוש עציון בראש מחלקת הל"ה.

על קברך, אחי, אפרים צבי גובר

אחי הטוב, טרם אאמין, כי אתה, אשר לאור־נתיבך צעדתי תמיד, אינך! הן טוב היית ואמיץ ממני, ומדוע זה לא נפלתי אני?!... חונק אני את שאגת־כאבי בחירוק־שיניים, ובולם את דמעותי באגרופים קפוצים.

אבא! עודני רואך מבקש: "אנא, השאירו מקומות־קבורה משני עבריו — לאמא ולי... אך זאת... טוב יהיה לשכב כך על ידו תמיד, תמיד"...

אמא, אל תבכי! עוד חי הוא יקירנו! חי הוא בחדוות־הנעורים של רעיו וחברותיו במכורה שלנו; חי הוא בעיני ילדים בהירות, נבטי ארץ זו אשר רוותה מדמו; חי הוא בפרחי־אביב צוהלים ובלבלובם הירוק של שדותינו; חי הוא ונושם בכל אשר פועם ומשגשג מתחת השמים הללו!...

היוכל כדור עופרת להמית אומץ לב וטוהר נשמה, חיוך מהתל ושופע בדיחות, כיסופים, תקוות ואהבה של לב בן־עשרים? לא! אין הנשמה מתה! מי יודע — אולי פורחת היא כפרפר־קיץ או כדבורה צמאת־צוף? ואולי אמא־אדמה היא היונקת את נשמת הגוף השב אלי חיקה, ומשלחתה בנימי־עשב ובשורשי אילן. וזו אשר ניבטה פעם מתהומות־עיניים נוצצות מצטחקת מגביעי פרחים עתה...

אמא, אל תבכי! אם נפל, הרי אני נותרתי לך, לעמוס את משאו עלי כתפי כאשר אוכל. ואם אפול אף אני במערכה — הנה בנים רבים לך עוד! דעי, אמא: כל עלם היוצא עם לילה למשמר למחשכים צופני אימים; כל צעיר שבגופו חוסם את הפרצות בחומה שפרץ האויב; כל בחור הנוסע בחתחתי נתיב קטלני; וכל הלוחם במערכה מול לוע־סכנות־ומוות בשיר נעורים צוהל ומלא אמונה — בנך הוא, אמא!...

אחי, נשבע אני לך: לבי נר־נשמתך יהיה, וזכרך תוכי אצפון כנכס יקר מכול! בדרך בה מצאת את מותך אלך, ולו בייסורים, ולו בכאב, ולו אף בידיעה ברורה, כי דרכי האחרונה היא!...

בקדושת הכאב ובקדושת אהבתי אותך נשבעתי לך; בקדושת כל אשר למענו כדאי לחיות; בקדושת כל אשר למענו כדאי למות!...

צבי גובר נפל כארבעה חדשים אחרי אחיו, ב־8.7.48 ליד גבר־עם. בן 17 היה במותו.

נותרו מלים עמוס עוז

דברים שנאמרו לזכרו של יגאל וילק, בחור ירושלמי שנפל במלחמת ששת הימים.

מלים שגורות ומלים הנחרתות בזיכרון. מלים מגומגמות. מלים דמועות. וגם מלים שאינן נאמרות. דברי חבריו של יגאל. חניכיו, מפקדיו, פיקודיו. מלים.

ובין המלים — שתיקות: אי אפשר. לא נוכל לבטא. אין להסביר. היו דברים, רגעים, מעשים, אך אין בכוחנו לקרוא בשם. היה נער אחד בירושלים, אהבנו אותו, עדיין אנחנו אוהבים אותו, לא נוכל לוותר עליו, מה מעט יכולים אנו להגיד. זוכרים רגעים. צחוקים. שיחות. רסיסים אהובים של ימים אשר לא ישובו. של יגאל אשר לא ישוב עוד. ומה בכוחן של המלים לבטא. המלים בוגדות. כל המלים נוהרות אל השגרה ואל היבושת. אהבנו את יגאל.

הם מדברים בערבוביה. חוזרים איש על דברי חברו, איש על דברי עצמו. נפתלים עם השתיקה ועם הצעקה ועם הבכי. מתכווצים אל הלחישה, מבקשים בכל כוחם להגיד עוד ועוד — ומבקשים גם לקפוץ שפתיים ולהחריש.

נערים נערות. כחמישים חברות וחברים. קצתם בני החבורה מילדות, קצתם אינם מכירים איש את רעהו והם נפגשים כאן, דרך יגאל, על קברו של יגאל, פגישה ראשונה ואולי אחרונה.

אבחת המוות הסמוך הוממת אותם. הם במדרגה האחרונה של תדהמה, של עלבון: כאילו ביקשו לצעוק כי "שברו את הכלים", כי מותו של יגאל איננו הוגן. איננו "צופי". איננו ספורטיבי. מוות נורא ומרושע. למעלה מכוחם של נערות ונערים שהיו חבריו, חניכיו, מפקדיו, פיקודיו. והם מנסים לספר על יגאל.

— שהיה חזק ורחום, נבון וישר, אמיץ ונאמן ורגיש, צוחק תמיד — ומצפין מאחורי צחוקו איזו רצינות חמורה, איזו אחריות מאופקת שאיננה סובלת שחוק וקלות ראש ורק מסתתרת היא תמיד מאחורי השחוק.

הם אומרים:

נער יפה. טהור. נער אשר שאפנו להיות דומים אליו. נער אשר היה, בילדותו ובבחרותו ועד אחרון ימיו, מה שאנחנו היינו משתוקקים בלבנו להיות. נער חם ושלֵו ואהוב אבל אין בכוחנו לומר, היה. נותרו מלים. ומכאוב. ותדהמה. הניחו לנו, לחבריו, לשבת בצוותא ולשתוק עליו. אנחנו רואים אותו בתוכנו חי ובהיר וחסון וצוחק.

הנה, כאן. כיצד נוכל להגיד.

עכשיו תהיה חוברת של זיכרונות.

אילו יכול היה המלקט להביא בחוברת את שתיקותיהם של החברים אשר מפיהם

רשם את הדברים. לכתוב את ארשת פניהם. הבכי, הצחוק. (מה מוזר ונפלא: הם מספרים על נער אשר אך זה נפל, וסיפוריהם מלווים חיוכים. לפעמים גם צחוק גדול...).

אילו אפשר היה לכתוב בחוברת את מראיהם של המספרים בשעה שסיפרו, את אשר סיפרו עיניהם ופניהם, אפשר שהיינו מתקרבים יותר אל המכאוב החי ואל הזיכרון החי.

אין לנו אלא מלים.

סלח נא, יגאל הרחוק, על שאנחנו מנסים לתרגם את צחוקך ואת מחשבותיך ואת זכר פניך שטופי האור לשפת המלים. לו היה חיוכך האהוב והנהדר עמנו. הן רואה אתה מרחוק כיצד נפתלים חבריך עם חולשת המלים. וְאתה, הן בוודאי לא השתנית מאז, אתה מביט ומחייך.

מתוך: **לחיות בה**, רשימות בעקבות מלחמת יום הכיפורים, הקיבוץ המאוחד.

צמחים יבשים ולחים יוסף לפיד

החייל חיכה לטרמפ ליד יריחו. נושא על גבו תרמיל של מילואים, נושא לפניו כרס של מילואים ובידו "עוזי". הוא ניצב בחום היבש האופף את ים המלח, כמו בן־דודה האבוד של אשת לוט. השקט היה מוחלט — זהו הרי כיום הגבול השקט — ואין לך שקט שקט יותר מגבול שקט בימי מלחמה. עמד הטוראי השמנמן עם ה"עוזי" בידו האחת ונפנף בידו השנייה.

רק כאשר התיישב לידי במכונית הבחנתי בכך שבידו המנפנפת הוא החזיק צמח. קוץ יבש, דרדר מדברי. "אתה מביא פרח לאישה?" — שאלתי אותו בהלצה. אבל הוא לא חייך. הוא בחן את הצמח, הפריד בין הקוצים, תלש מעין שקית קטנה מתחת לעלה מיובש, פתח את השקית בקצה ציפורניו ומתוך השקית קפצו שני זרעים, כאילו נורו על ידי קפיץ. הם נפלו על המושב האחורי של המכונית.

"שעון גשם," אמר החייל. "סליחה?" אמרתי אני. "שעון גשם," אמר החייל. והוא הסביר לי, שהצמח, כמו שעיני רואות, יבש ומת מזמן. אבל בתוך השקית שמתחת לעלה היבש חבויים שני זרעים חיים. הם מונחים על מעין קפיץ. השקית עצמה סגורה על ידי מנעול, הרגיש לרטיבות. המנעול מונע מהזרעים ליפול מתוך השקית בזמן שיבש בחוץ. אבל אם יֵרדו כמה טיפות גשם — ופעם בכל כמה שנים זה קורה אפילו ב̇מדבר — ייפתח המנעול והקפיץ יקפיץ החוצה את הזרעים והם ינבטו מהר, כל עוד הרטיבות לא התנדפה. וכך דואג הטבע להמשכיות קיומו של הצמח הקוצי הזה. הזרעים שלו נובטים זמן רב לאחר שהצמח עצמו כבר קמל ומת. "זהו אחד מפלאי הבריאה" — אמר הטוראי השמנמן והביט בצמח היבש בהערצה. אחר כך דיברנו על המן. מה אכלו אבותינו במדבר? החייל השמנמן הביע דעה כי הייתה זו הפרשה של כנימה החיה על האשל. היא אוכלת את המוהל של האשל, שיש בו הרבה סוכר ומעט חלבונים. כדי לאזן את הדיאטה שלה הפרישה את עודף הסוכר. נראה שזהו המן, שאכלו אבותינו במדבר.

"אבל מוטב," הוסיף החייל, "מוטב לסמוך על מנות קרב."

הגענו כבר לירושלים. בצאתו מן המכונית, אמר החייל: "אם אתה מתעניין בצמחים, תבוא אחרי המלחמה. יש לחבר שלי אוסף נדיר של איריסים. משהו נהדר." הוא לקח את ה"עוזי" בידו האחת ואת הצמח בידו השנייה והלך לו.

חייל עברי בעיצומה של מלחמה.

מתוך: **מגש הכסף**, משרד החינוך והתרבות.

פרק מספר

מוריץ ק' אשר, דומם ורחוב, 1937 (Cordon Art, Baarn, Holland)

מתוך:

החלום והיום רחל הולנדר

רק חודש אחד של נופש והבראה שהתה בטי, נערה ניצולת שואה מהולנד, בבית משפחת שוורץ, משפחה אמידה מציריך, אך נראה היה לה שחודש קשה זה לא ייגמר לעולם.
הספר בנוי משני רצפי זמן, הנשזרים זה בזה באופן אסוציאטיבי: ההווה — הביקור בשוויץ, והעבר — שנות הייסורים במחנות הריכוז, שאליהם נלקחה עם הוריה, אחיה התאום דאווי ואחותה הקטנה דיני.
אטימותם של המארחים האמידים, השבעים, לכל מה שעבר עליה וזיכרונות האימים המלווים אותה גורמים לבטי לחוש עצמה עלובה ומושפלת. רק ידידו של אביה, הדוד אלקס, ויוסי מארץ ישראל מעודדים אותה ומעוררים בה מחדש את התקוות.
הספר יצא בהוצאת הקיבוץ המאוחד.

פרק י"ח

בעיניים מושפלות הלכו חזרה. האדמה שחלפה תחת רגליהם הייתה לבוץ שחור.

הבגדים שעליהם היו רטובים והקור חדר דרכם, אבל דעתם של בטי ודאווי הייתה נתונה למשימתם שנכשלה. כל־כך בטוחה הייתה שיצליחו בה... היא לא יודעת איך תישא את האכזבה, איך תשלים עם האבדה. גם דאווי לידה מדוכא כמוה והם לא יכולים לנחם זה את זו, כי מה שאבד להם הן רשימותיו של אבא.

השכם בבוקר הייתה ההעברה. השחר טרם עלה. בצריף שררה אפלה והפנסים בידי הקפו'אים* סִנוורו את העיניים.

דאווי ובטי רעדו מפני ההעברות. על כל הפחדים שהיו כרוכים בהעברה — החל ממכות מאלות הקפו'אים וכלה באי־קבלת מיטה — האפילה החרדה מפני הפרידה: הסכנה שיסווגו את דאווי למחנה הגברים ויהיה עליו לצאת עם פלוגות העבודה.

דאווי והיא התעוררו מהצעקות: "מהר! מהר! להסתדר בשלשות ליד המיטות. לקום, חזירים יהודים. מי שלא יהיה מוכן בעוד שלוש דקות ירגיש את האלות."

רעדה אחזה בה: עוברים לצריף אחר. היא חייבת להתגבר ולהתלבש מהר. אמא כבר הייתה לבושה וארזה. היא נתנה ביד כל אחד שמיכה מגוללת. למזלם עמדו מוכנים כשבאו הקפו'אים.

"החוצה!"

* **קאפו:** שוטרים מבין אסורי המחנות ששירתו את הנאצים, ולעתים קרובות נהגו באכזריות מרובה באסורים האחרים.

בחוץ עמדו וחיכו שעה ארוכה. קר היה. רוח עזה נשבה וגשם ירד ללא הפוגה. לבסוף באו שני גסטאפו וההליכה התחילה. הדרך ארכה זמן רב כי כל כמה דקות נצטוו לעמוד. הקפו׳אים היכו כדי להראות לאדוניהם שהם חרוצים.

כשהגיעו לצריף החדש שמחו התאומים מאוד למצוא מחסה מן הרוח הנושבת, לדעת שהצריף החדש שלהם הוא כאן ושלא יישלחו למקום אחר, גרוע יותר. כשקראו את שמות דיירי הצריף נודע להם שאבא יישן אתם כאן. בלב שמח חיכו לרגע שיַקצו את המיטות למשפחות. מיד כשעלו על המיטות נשמעה הצעקה "להתייצב למפקד". אפילו אז לא נפגמה שמחתם. כל זמן שעמדו, נספרו וצעדו, חשבו על התמורה הנפלאה: בלילות יהיו יחד, ארבעתם.

כשחיכו במפקד אמרה אמא, "ברוך השם. עוד בדרך שמעתי שמעבירים אלינו את הגברים בגלל חוסר־מקום, אבל לא העזתי להאמין. איזו הפתעה תהיה לאבא כשיחזור בערב..."

פתאום נשתתקה, החווירה והחיוך סר מעל פניה.

"אמא! מה קרה?"

"שכחתי את תיק המסמכים של אבא. הוא היה מתחת למזרן."

דאווי ובטי ידעו שבתיק הזה שמרו אבא ואמא את התעודות שהיו להם ואת הרשימות. רשימותיו של אבא לספר שיכתוב אחרי המלחמה.

איש מהם לא אמר מלה. בטי לא יכלה להשלים עם האבדה. החלטתה הבשילה בן־רגע: עם סיום המפקד היא תלך לצריף הישן ויהי מה. היא הביטה אל דאווי. בעיניו ראתה שגם אתו מנוי וגמור ללכת לשם.

איך לשכנע אותו שלא יבוא, חשבה, למרות שתפחד פחות אם יהיה אתה. ואי־אפשר לדבר על כך עכשיו כשאמא שומעת, כי היא תאסור עליה ללכת.

גם בטי עצמה ידעה את הסכנה הכרוכה בהליכה אל מקום שממנו הוצאו. סכנה נוספת הייתה שלא תספיק לחזור לפני שישלימו את מתיחת הגדר. עוד כשחיכו ליד הצריף הישן ראו את הגלילים הענקיים של חוטי־תיל ושמעו מפי יודעי דבר כי חלק זה של המחנה ייסגר וישוכנו בו שבויי מלחמה רוסיים.

גם הסכנות האחרות לא נעלמו מעיניה. אם יתפוס אותה קאפו... מכות יהיו קשות לה פחות מלילה בבונקר לבדה... אם יתפוס אותה גסטאפו יירה בה. אבל זה לא יקרה כי אחרי המפקד הם לא מסתובבים במחנה.

היא מוכרחה להביא את התיק. היא יודעת בדיוק את מקום המיטה. היא פשוט תרוץ הכי מהר שהיא יכולה. ואם כבר יהיה שם אחד האסירים החדשים היא תגיד לו שהיא שכחה את התיק שם. הוא לא יעשה לה דבר, הרי גם הוא אסיר כמוה.

דאווי דחה מיד את המחשבה שלא יבוא אִתה. אמא יצאה תיכף אחרי המפקד

לעבודתה בקומנדו־הנעליים. שם חייבת הייתה לפרק לחלקים נעלי צבא ישנות. לפני שהלכה נצמדו אליה לרגע והיא נתנה להם נשיקה. תקווה עזה בערה בלבם: כשתחזור בערב יהיה התיק בידם.

הם התחילו לרוץ לעבר הצריף הישן. כשנגיע לשם אגיד לדאווי שמוטב שאכנס לבדי, אמרה בלבה. הם רצו מהר ככל שיכלו. לא ייתכן שכבר סגרו, חשבה. היא תיכנס לצריף ותצא בריצה.

אבל כשהגיעו למקום, הגדר כבר הייתה מתוחה. כל החלק ההוא של המחנה היה סגור בגדרות־תיל צפופות ומצולבות. כל־כך מהר... חשבה. היא חיפשה מקום שתוכל לעבור תחתיו כמו שהיו עושים בווסטרבורק לפעמים, אבל החוטים נמתחו צמודים לאדמה.

מעבר לגדר התקרב חייל נושא רובה והיא ידעה שלא יכולה הייתה לעבור מתחת לגדר גם אילו מצאה מקום. "לא גסטאפו, וורמאכט," לחש דאווי באוזנה.

וורמאכט... סתם חיילים... אולי יש ביניהם אנושיים... חשבה.

מבלי לתת לעצמה שהות להתחרט התקרבה לגדר ואמרה לחייל הגרמני, "בבקשה ממך, כאן בצריף הזה הקרוב, במיטה ממש ליד הכניסה, שכחנו תיק מתחת למזרן. תיק שחור. אני בטוחה שהוא עוד נמצא שם, רק הבוקר עברנו מכאן. בבקשה ממך..."

החייל כיוון אליהם את הרובה ושחרר את מתג הביטחון. דאווי לקח את ידה והם הלכו בחזרה.

יד ביד הם הולכים, ללא מלים. בטי לא יכולה לשאת את המחשבה שאבא יחזור בערב מקומנדו־העבודה ויצטרך לשמוע שאבד התיק עם הרשימות שכתב מיום שעזבו את העיירה.

מתוך:

הנידחים זנה הנדרסון

הנידחים הוא ספר מדע בדיוני. פרקי הספר פורסמו תחילה כסיפורים קצרים, ואחר כך הורחבו הסיפורים ושונו וקובצו לספר אחד. זהו סיפורם של גולים, שנפלטו מגלקסיה אחרת ונאלצו להתחבא ולדכא בתוכם כוחות אדירים הגלומים בהם כדי לא לעורר את פחדם ושנאתם של תושבי כדור הארץ. גיבורי הספר מסוגלים לקרוא מחשבות, לנתק חפצים מכוח המשיכה, לעוף, לרפא מחלות ולשלוט בכוחות הטבע. הדמויות מתוארות בטבעיות רבה כל כך, עד שהן הופכות להיות אמינות לחלוטין. דווקא תכונותיהן יוצאות הדופן מאפשרות להן לממש את הדאגה, האהבה והמסירות הרבה שיש בהן כלפי הזולת. במובן זה המסר של הסיפורים הוא אנושי ורב ערך. מספרי הסיפורים הם בני הדור השני, המתארים את סבלם ומאבקם בדרך לגילוי זהותם האמיתית ולחשיפת הקבוצה שאליה הם משתייכים. הספר יצא בהוצאת עם עובד.

אררט

תמיד היו לנו צרות עם מורים בקאוגר־קניון. מה גם שבית הספר שלנו הוא קטן ומבודד וקשה להגיע אליו. בעצם אין אצלנו שום דבר שימשוך מורים. אבל מכיוון שנולדים אצלנו ילדים במספרים גדולים ובקצב קבוע, הרי אפילו החבורה הקטנה שלנו מסוגלת בדרך־כלל לרכז תשעה ילדים. זה המספר הקטן ביותר שדורש מפקח האזור, כדי שיסכים לשלוח אלינו מורה לשנת הלימודים.

מובן שעברתי כבר מזמן את גיל בית הספר, כלומר, את גיל בית הספר שלנו. אבל אם יחסר לנו תלמיד אחד למספר הדרוש, אשוב ללמוד עוד שנה. כרגע אני מתכוננת ללימודים בקולג׳, אחרי שסיימתי לפני שנתיים בעזרת אבא את הלימודים התיכוניים. הוא הבטיח שאם אצטיין השנה, אוכל לצאת **החוצה** בשנה הבאה, כדי ללמוד ולקבל תעודת הוראה, וכך לא נצטרך עוד להביא מורים מן החוץ. רוב הילדים היו מעדיפים לוותר על בית הספר, אבל זקני־העדה לא אוהבים בורות, והזקנים הם שקובעים אצלנו.

אבא הוא ראש ועדת החינוך שלנו, ולכן אני יודעת על בית הספר יותר מילדים אחרים. הקיץ כתב אבא למפקח האזור והודיע שיהיו לנו שוב תשעה תלמידים עם תחילת שנת הלימודים. הוא ביקש מהמפקח שישלח לנו מורה. המפקח ענה לו, שכבר לא נותרו ״עלי אדמות״ מורים שלא שמעו עדיין על קאוגר־קניון, ומוטב שנמצא לנו בעצמנו מורה. הניסוח הזה נשמע באוזני כהתחכמות זדונית, מכיוון שארבע מורות

קבורות אצלנו בפינת בית־הקברות. תמיד שולחים אלינו מורות זקנות, חסרות בית, חורבות אדם, כאלה שמנסות לדחוק את הקץ בעזרת שנת לימודים פה, ועוד שנה שם, במשרות שאיש אינו רוצה בהן, במדינות שאין בהן שיטת גימלאות מניחה את הדעת ורוב המורים בהן נפטרים על משמרת עבודתם. אבל המורות האלו, בגלל גילן ומצבן, לא מתאימות לקניון. אצלנו מצפים לאנשים מן החוץ זעזועים רבים — אף שרובם לא מכוונים.

מכל־מקום, בשנים האחרונות השתפרנו מאוד. זקני העדה אומרים שאנחנו מסתגלים, הגם שישנם מרדנים שטוענים **שהמעבר** פשוט דילל את דמנו. ייתכן שאלה צודקים וייתכן שהללו צודקים, וייתכן גם שהמורות נעשו קשוחות יותר. שתי המורות האחרונות הצליחו להישאר אצלנו כמעט עד סוף שנת הלימודים. אבא הביא אותן לקרי־קניון, ומשם לקחו אותן באמבולנס. אבל שתיהן הבריאו אחרי שהות קצרה בבית־החלמה ומצבן עכשיו טוב. לפניהן היו המורות מתחלפות ארבע פעמים בשנה.

על־כל־פנים, אבא כתב לסוכנות תעסוקה למורים, ואחרי חילופי מכתבים ממושכים מצא סוף־סוף מורה.

"היא די צעירה," אמר ולקח מחצצת שיניים והטה את כיסאו לאחור.

אמא נתנה לג'יתרו עוד מנת פשטידה ואחזה שוב במזלג שלה. "זה לא פשע להיות צעיר," אמרה. "והילדים ייהנו מהשינוי."

"נכון, אם כי קצת חבל." אבא חיטט בשן פנימית ואמא הביטה בו בזעף. לא הייתי בטוחה אם זו תגובה על החיטוט, או על מה שאמר. ידעתי שהוא התכוון לומר, שחבל להגיע למקום כמו קאוגר־קניון כבר בתחילת הדרך. לא מפני שאנחנו רעים, או אכזריים, אלא שהמורות באות מבחוץ, ולפעמים אנחנו שוכחים... בייחוד הילדים.

"היא איננה חייבת לבוא," אמרה אמא. "היא יכולה לסרב."

"ובכן..." אבא הטה את כיסאו לפנים. "ג'יתרו, אכלת מספיק פשטידה. לך ועזור לקייה להביא עצים. קארן, את וליזבת תדיחו כלים. קדימה, ילדים."

ואנחנו עשינו כדבריו, כפי שעושים תמיד הילדים בקאוגר־קניון. ידוע לי שאנחנו שונים בכך מהילדים **בחוץ**. ידעתי שאבא רוצה שנצא מהחדר כדי שיוכל לשוחח שיחת מבוגרים עם אמא, ולכן אמרתי לליזבת שתשאיר לי את פינוי השולחן, ופיניתי אותו לאט ובשקט, כשאוזנַי קַשׁוּבוֹת.

"היא לא הצליחה לקבל משרה אחרת," אמר אבא. "בסוכנות התעסוקה אמרו לי ששלחו אותה לשני מקומות שונים בשנתיים האחרונות, ואף באחד מהם לא סיימה את השנה."

"אם היא כל כך גרועה," אמרה אמא וכיווצה את שפתיה ואת מצחה, "אינני מבינה למה הסכמת לקבל אותה."

"יש לנו בררה?" צחק אבא. אחר־כך הרצין ואמר, "לא, היא לא מורה גרועה. היא הצליחה בתפקידה. לפי דבריה, פוטרה פתאום, בלי אזהרה. היא ביקשה מכתבי המלצה ובמקום אחד קיבלה מכתב האומר, 'מיס קרמודי היא מורה מוכשרת מאוד, אך איננו מעיזים להמליץ על העסקתה בהוראה'."

"איננו מעיזים?" שאלה אמא.

"איננו מעיזים," אמר אבא. "בסוכנות הבטיחו לי שחקרו את הדבר בדקדוק ולא הצליחו למצוא סיבות משכנעות לפיטוריה. אבל היא איננה מצליחה למצוא משרה אחרת. היא כתבה ואמרה שהיא רוצה לנסות את מזלה במדינה אחרת."

"אולי היא נכה או בעלת־מום?" אמרה אמא.

"לא מצוארה ומעלה!" צחק אבא. הוא הוציא מעטפה מכיסו. "הנה התמונה ששלחה."

בינתיים פיניתי את השולחן, ועכשיו נשענתי על כתפו של אבא.

"הה!" קראתי. אבא הפנה את פניו והביט בי, וזקף גבה אחת. באותו רגע הבנתי שהוא ידע כל הזמן שאני מקשיבה.

הסמקתי, אבל לא ויתרתי. ידעתי שברגע זה הרשו לי להיכנס לעולם המבוגרים — ולו רק בדלת האחורית.

הבחורה שבתמונה הייתה חמודה. היא לא הייתה מבוגרת ממני בשנים רבות, אבל יפה ממני כפליים. היה לה שיער שחור קצר, ראש מלא תלתלים ומין עור חלק וצח, שנדמה כאילו הוא זוהר באור פנימי משלו. היא נראתה מהססת, כאילו הגבות השחורות שלה הן סימני שאלה אופקיים. שפתיה היו שמוטות מעט... רק מעט, אבל די כדי שתרצה לשאול מדוע, די כדי שתרצה לנחם אותה.

"אני בטוח שהיא תעורר התרגשות בקניון," אמר אבא.

"אני שואלת את עצמי," אמרה אמא וקימטה את מצחה במחשבה, "מה יגידו **הזקנים** על כך שרווקה מבחוץ מגיעה לקניון?"

"אדונדיי וייה!" לחש אבא. "לא חשבתי על זה. אף אחת מהמורות שהיו אצלנו עד עכשיו לא הייתה בגיל מעורר דאגה."

"מה **באמת** יקרה," שאלתי, "אם מישהו מאתנו יתחתן עם מישהי מבחוץ?"

"בלתי אפשרי," אמר אבא. הוא נשמע בדיוק כאחד הזקנים, ואני הבנתי פתאום למה אישרה המועצה את הצטרפותו באביב שעבר.

"ומה עם ג'מי שלנו?" שאלה אמא בדאגה. "כבר עכשיו הוא אומר שיצטרך לחפש חבורה אחרת. אף אחת מהבחורות שלנו אינה מוצאת חן בעיניו. ואם הבחורה הזאת... בת כמה היא?"

אבא פתח את המכתב. "בת עשרים ושלוש. רק לפני שלוש שנים סיימה את הלימודים."

"ג'מי בן עשרים וארבע." אמא כיווצה את שפתיה. "אבא, אני מצטערת, אבל נראה לי שתצטרך לבטל את החוזה. אם יקרה משהו... ובכן, לפי דעתי, חיכית זמן רב עד שצורפת לזקני העדה, ויהיה חבל מאוד אם תעשה שגיאה כבר בשנה הראשונה."

"אי־אפשר לבטל את החוזה. היא כבר בדרך אלינו. הלימודים מתחילים ביום שני הקרוב." אבא פרע את שערו, סימן לכך שהוא מוטרד. "אני בטוח שאנחנו הופכים הר לעכבר," אמר בקול מלא תקוה.

"אני מקווה רק שלא יהיו לנו בעיות אִתה."

"ושלא יהיו לה בעיות אתנו," גיחך אבא. "היכן הסיגריות שלי?"

"על ארון הספרים," אמרה אמא. היא קמה וקיפלה את מפת השולחן עם הפירורים בתוכה.

אבא הכה באצבע וקופסת הסיגריות נכנסה ברחיפה מהחדר הקדמי.

אמא יצאה אל המטבח. המפה התנערה בעצמה מעל לפח הזבל ואחר־כך הלכה אחריה.

אבא נסע לקרי־קניון ביום ראשון בערב, כדי לאסוף את המורה החדשה. היא עמדה להגיע בשבת אחר־הצהריים, אבל החמיצה את האוטובוס שיוצא מעיר המחוז. הדרך מסתיימת בקרי־קניון. כלומר, היא מסתיימת שם לגבי זרים. משם והלאה אֵין דרך סלולה היטב... למרבה המזל. התיירים מניחים אותנו לנפשנו. מובן **שאנחנו** לא מתקשים להביא את המכוניות שלנו לשם ובחזרה, אבל משום כך הדרך מסתיימת בקרי־קניון, ואנחנו חייבים לדאוג בעצמנו להובלה ולאיסוף... בגלל תנאי הדרך.

כל הילדים בבית רצו להישאר עֵרים כדי לראות את המורה החדשה. אמא הרשתה להם, אבל בשבע וחצי התחיל הקטן להירדם, ועד שהגיעה השעה תשע נשארנו רק ג'תרו, קייה, ליזבת, ג'מי ואני. אבא היה צריך להגיע מזמן, ואמא הייתה מודאגת וחסרת מנוחה. אבל בתשע ורבע שמענו את המכונית משתעלת ומתעטשת במעלה הערוץ. אמא חייכה חיוך רחב של הקלה, שהשתקף על פני כולנו. "כמובן!" קראה. "שכחתי! הוא מביא אתו מישהו מבחוץ. הוא היה צריך **לנסוע**, והרי הדרך איומה."

הרגשתי את נוכחותה של מיס קרמודי עוד לפני שנכנסה בפתח. לפני שנכנסה, הייתי כולי עקוצה מרוב ציפייה; אבל פתאום הרגשתי את נוכחותה, וההרגשה הייתה כל־כך ברורה, שידעתי, בתחושה של חרדה וגאוה, שאני נכדה לסבתי, שעוד מעט אשא עלי את המשא והברכה, את **המַתת**... המתת שפירושה גישה חופשית למחשבותיו של כל אדם, בין אם הוא משלנו ובין אם הוא זר, בין אם מרצון ובין אם לאו. ומלבד הגישה, גם היכולת לעזור ולייעץ, להתיר מחשבות מבולבלות ורגשות סבוכים.

ואז עמדה מיס קרמודי בפתח, ממצמצת רגע מול האור, משוריינת עד צואר נגד רוח הסתיו הצוננת. צעיף צבעוני כיסה את שערה, אבל עורה היה כמו בתמונה: צח וחלבי וזוהר. היא חייכה חיוך קטן ומבוהל. עצמתי את עיני ו... ונכנסתי פנימה, פשוט נכנסתי. זאת הייתה הפעם הראשונה בחיי שאיתרתי מישהו. היא רעדה ופרפרה כולה מרוב עייפות וזרות, ועמוק בתוכה הייתה קבורה שאלה שהייתה קלה מרוב חזרות; לא הצלחתי לתפוס מה היא. ומתחת לחוסר הביטחון היו מתיקות וחביבות וצער כה אובד־עצות, עד שלחלוחית עלתה בעיני. אחר־כך הבטתי בה שוב (האיתור נמשך זמן קצר כל כך...) כשאבא הציג אותה לפנינו. שמעתי לידי נשימה עצורה, ופתאום נכנסתי למחשבותיו של ג'מי בזינוק מדהים.

ג'מי ואני היינו קרובים זה לזה כל חיינו, ולא תמיד אנחנו זקוקים למלים כדי לדבר זה עם זה. אבל זאת הייתה הפעם הראשונה שנכנסתי לתוכו כך, ואני ידעתי שהוא אינו יודע. התמלאתי מבוכה ובושה על כך שרגשותיו נחשפו לפני. יצאתי מתוכו בחיפזון, אבל בינתיים כבר נודע לי שג'מי לא יחפש עוד לעולם בחורה אחרת. בלי להתחשב בזקני העדה — הוא מצא את אהבתו.

כל זה נמשך זמן קצר יותר מהזמן הדרוש כדי לומר שלום וללחוץ ידיים. אמא קיבלה את פני מיס קרמודי ואת פני אבא בקריאות, ומשכה אותם אל המטבח, לשתות קפה. ג'מי הכה את ג'תרו והכריח אותו לשאת את החפצים של מיס קרמודי לחדרה, במקום שירחיף אותם. אחרי הכול, לא רצינו לאבד את המורה שלנו לפני שראתה אפילו את בית הספר.

חיכיתי עד שכולם ישכבו במיטותיהם. מיס קרמודי במיטתה הקרה כקרח, וכל השאר בין סדינים חמים, כמובן... כמה אני מרחמת על זרים! ואז הלכתי אל אמא.

היא פגשה אותי במסדרון החשוך וחיבקה אותי חיבוק מנחם.

"אמא," לחשתי, "הערב איתרתי את מיס קרמודי. אני פוחדת."

אמא חיבקה אותי שוב. "כבר שאלתי את עצמי... זאת אחריות כבדה. את חייבת להיות נבונה וצלולה... סבתך נשאה את **המתת** באצילות ובכבוד. את נכדתה. את תצליחי."

"אבל, אמא! להיות בין זקני העדה!?"

אמא צחקה. "יש לפנייך הרבה שנים של תרגול, עד שתהיי אחת מהם. יועץ־נפשות, זו עבודה רבת משקל."

"אני חייבת לספר על זה!" התחננתי. "אני לא רוצה שידעו עדיין. אני לא רוצה להיות יוצאת־דופן."

"אני אספר לזקן־העדה. איש מלבדו אינו צריך לדעת." היא חיבקה אותי שוב ואני חזרתי למיטה בלב שקט.

שכבתי בחושך והנחתי למחשבותי להתבהר, בלי לדעת אפילו כיצד אני מסוגלת לעשות זאת. הרגשתי איך בני המשפחה מתקרבים אלי, כמו אצבעות המגששות ברוך ובדממה. התמלאתי חום ורוגע, כאילו אני נעטפת בכף־יד רכה ואוהבת. יום יבוא ואני אהיה חלק מן **החבורה**, כפי שאני עכשיו חלק מהמשפחה. להיות חלק מאחרים?! בבהלה מוזרה הרחקתי את בני משפחתי ממני. רציתי להיות לבדי... להיות חלק מעצמי ולא מכל אדם אחר. לא רציתי את **המתת**.

אחר זמן מה נרדמתי.

מתוך:

צבע הפנינה אנה מריה יוקל

הספר מתאר מאבק בין שתי כיתות — ט'1 ו־ט'2, מאבק המקבל ממדים מאיימים ככל שהוא מתפתח. אלכסנדר, תלמיד כיתה ט'1 מסתבך במערכת שקרים כדי להציל את עורו ולטשטש מעשה שעשה. הוא נגרר אחרי גרובר הארוך, בחור שלילי ודחוי עד אז, הטומן לו מלכודת ואינו נותן לו להיחלץ ממנה.
גרובר שואף להשיג שלטון ומעמד ואת כל ההנאות הנלוות אליהם. בשבילו המטרה מקדשת את כל האמצעים, והוא אינו בוחל בשום דרך להשגתה.
הוא מצליח לארגן את רוב תלמידי הכיתה למלחמת חורמה בתלמידי ט'2 הנחותים, לטענתו, מעצם השתייכותם לאותה הכיתה. רק קבוצה קטנה של נערים מחליטה לקום ולהילחם למען גילוי האמת בכל מחיר, ולהחזיר את הסדר והצדק על כנם. הספר יצא בהוצאת עם עובד.

ההשמדה

אלכסנדר עוד קפא במקומו באותה תנועה שהקפיצה את גופו ברגע האימה הראשון, עם חוברת הציור בידו הימנית המורמת. לא ייתכן שמה שקרה שם על השולחן קרה באמת. דבר מחריד כזה לא יכול לקרות. הוא ודאי חולם חלום בלהות, כעונש על מה שעשה לקארלי מ־ט' שנייה... כשיפקח את עיניו, ודאי יראה שהבקבוקון עוד עומד במקומו, והספר לידו, בלא פגע. אחת... שתיים... שלוש... ארבע... חמש... שש... שבע... שמונה... תשע... עשר... סָפר בעיניים עצומות, ואת העשר משך והגה באיטיות מרובה, בטרם פקח את עיניו.

אך שום דבר לא השתנה. צבע הפנינה רק נספג ביתר עוז בדפי הספר.

אז אחז בו חיפזון גדול. למה לא משך מיד את הספר מן הצבע... אולי עוד ניתן להציל אותו... לגזור ממנו את שני הדפים... חייב להיות משהו... הוא הרים את הספר הפתוח מן השולחן, הביט בכריכה...

הכול אבוד. מלפנים ומאחור נראו כתמים גדולים על כריכת הפשתן. וגם העמודים הראשונים והאחרונים נספגו בצבע הפנינה. עכשיו הוא רק רטוב ואפור. אבל בקרוב, בקרוב מאוד, יבהיקו הכתמים כמו אם־הפנינה או כמו כתם של שמן על שלולית הגשם... מה לעשות? כך לא יוכל להחזיר את הספר לקארלי מ־ט' שנייה. להחזיר? הספר הזה חייב להיעלם! כי לא רק שהספר התלכלך, אלא שנשפך עליו **צבע הפנינה של חפרפרת**, צבע שלקח ממנו שלא בידיעתו! אסור שזה יתגלה. וכי מי יאמין שלקח את צבע הפנינה בהיסח הדעת ולא גנב אותו? חכמה גדולה לספר לאחר מעשה, יגידו

האחרים. בעיקר כשיגלו באיזה אופן הגיע לידיו הספר של קארלי מ־ט׳ שנייה. לא, הספר חייב להיעלם. ואתו כל זכר לצבע הפנינה. מהר, שלא יישאר מהם זכר!

מה לעשות בספר? לזרוק אותו לסל הניירות? מגוחך. לפח־האשפה? ואם קלארי תציץ לתוכו בטעות, לפני שיספיק להוריד אותו? קלארי? עליה בכלל לא רצה לחשוב כרגע. הספר חייב להיעלם מעל פני האדמה, אסור שיישאר זכר ממנו. לאֵש! כן, זה הדבר הנכון. לשרוף אותו עד שיהיה לאפר. מן האֵש עוד לא חזר דבר.

למרבה המזל עוד היה תנור־הברזל לוהט ואדום. אלכסנדר פתח בתנופה את דלת מכל הפחם. החום זרם החוצה. כל הספר בבת־אחת? הוא עלול לחנוק את האש. עליו לשרוף כל דף ודף לחוד, גם אם זה יגזול זמן רב, זמן רב מדי... לקרוע את הדפים, את הכושים, את האינדיאנים, את היפנים או את הסיינים, אהה, לעולם כבר לא ילמד להבחין ביניהם, הם מוכרחים להישרף, מהר...

התמונות עלו בלהבה, הדפים ועליהם האותיות, שכל־כך הרבה היה בדעתו ללמוד מהן... הגיע תור תמונות הכושים עם הכתמים האפורים הרטובים. לזרוק אותן לאש, אותן בראש! בחום התייבשו הכתמים במהירות הבזק, האירו לרגע כצדפת הפנינה, ואז עלו באש גם הם, לוהבים כאפר מעמעם.

לא נותרה עוד אלא הכריכה. זו צנחה על הגחלים, כיסתה אותם, ואלכסנדר כבר חשש שהאש משתנקת. אך עד מהרה שבו הלהבות ללחך בהססנות. מלאכתן הייתה קשה. הכריכה לא בערה בקלות כמו הנייר. מדי פעם נדמה כאילו הלהבות הקטנות נוחלות תבוסה, כאילו הכריכה המקוללה לא תישרף לעולם. אך לפתע עלתה להבה בהירה שהגיעה כמעט עד פניו של אלכסנדר, שצפה בנעשה מבעד למכסה הפתוח של התנור. עכשיו בערה הכריכה במשנה מרץ. ״כולנו בני אדם,״ ליהטה פעם אחרונה הכותרת... אחר־כך התפורר הכול והיה לאפר.

ועוד לא תמה המלאכה. על השולחן כבר הלך והתייבש צבע הפנינה השפוך, שהשאיר על המפה כתמים בוהקים כצדפת הפנינה. צריך לנגב אותם בסמרטוט רטוב... ושם, על הרצפה, גם שם טפטף משהו... לשטוף את הסמרטוט תחת הברז... לא להשאיר עקבות...

נותר רק הבקבוקון הריק. אלכסנדר הִטה אוזן לשמוע אם קלארי כבר חוזרת, בדרך־כלל חיכה לה בקוצר־רוח, היום האזין בחשש. שום תזוזה. במהירות פתח את חלון המטבח, שהשקיף על גן רחב־ידיים. אוויר קר כקרח חדר פנימה. בחוץ היה חושך. בתנופה החזקה ביותר שלו העיף את הבקבוקון רחוק־רחוק אל תוך החשכה והקור. הוא הקשיב בדריכות — אך לא שמע אותו נופל. זו הייתה זריקה טובה. כך — עכשיו חזר החדר לקדמותו. האפר בתנור התפורר מזמן.

למראית עין לא קרה דבר. ובעצם קרה כל־כך הרבה, עד שאלכסנדר לא העז לחשוב

על הבוקר. אך גם בנבואותיו הקודרות ביותר לא יכול היה לצפות את התוצאות.

עכשיו חשב רק: חפרפרת... צבע הפנינה... ספר... כושי... קארלי מ־ט׳ שנייה... מי היה מאמין לי, שבאמת בלי כוונה הצבע... אני בכלל לא לקחתי את הספר, זה מה שאגיד... בכלל לא ראיתי ספר כזה... וזה שצבע הפנינה היה ברשותי, זה לא ידוע לאיש. אם לא אסגיר את הסוד בעצמי, איש לא יגלה אותו...

[...]

החשד

למחרת לא הופיע אלכסנדר בבית־הספר ברבע לשמונה בבוקר, כפי שהבטיח להייהיי, אלא רק בחמישה לשמונה. קלארי נאלצה לזרז אותו, אחרת היה מאחר עוד יותר. בדרך התמהמה בכוונה. מאז אתמול הפך בית הספר, ובעיקר ההתייעצות בקשר להגנה העצמית, למפלצת מפחידה.

שני השיעורים הראשונים היו שיעורי ציור.

הוא ציפה לתוכחה על האיחור מן המשתתפים האחרים בהגנה העצמית. אלא שברגע שנכנס לאולם הציור, זינק הייהיי לעומתו, קיפץ מרגל לרגל וסינן: ״שמע, עכשיו נעלם גם צבע הפנינה של חפרפרת...״

צבע הפנינה! בגלל הספר, בגלל קארלי מ־ט׳ שנייה ובגלל עצבנותו, פרח צבע הפנינה מזיכרונו של אלכסנדר. מחריד! מחריד! דומם וחסר־ישע הניח להייהיי המקפץ לגרור אותו אל חפרפרת, שניצב במצח קמוט מול קופסת הציור הפתוחה שלו ובירך את אלכסנדר במנוד ראש קצר בלבד. ״זה כבר הדבר הרביעי,״ אמר בדכדוך. ״החוברת של מאוזי, הבולים של הייהיי, העט של פוספישיל ועכשיו הצבע שלי. זה חייב להיות מישהו שאוהב לצייר.״ אלכסנדר התחלחל. הרי הוא הצייר הכי ידוע ב־ט׳ ראשונה! כמה שחפרפרת קרוב לאמת המסוכנת! אמנם רק במה שנוגע לצבע הפני... ״אנחנו חייבים לגלות מי זה,״ צעק הייהיי בהתלהבות פרועה, אך חפרפרת השתיק אותו: ״אל תצעק בצורה כזאת. אם לא תיגמל מן ההרגל הזה, לא נשתף אותך. אלכסנדר, מה אתה אומר על הסיפור הזה? מה צריכה ההגנה העצמית לעשות?״ חפרפרת הרציני, האהוב, פנה אליו כגבר אל גבר. עיניו הירוקות לא משו מפניו של אלכסנדר.

האם הוא מעמיד אותי במבחן? שקל אלכסנדר במהירות הבזק, ולראשונה ניעורה בו חשדנות כלפי חברו. הייתכן שהוא כבר שמע מקארלי מ־ט׳ שנייה... לא, זה בלתי אפשרי. למרבה המזל, עניין הספר כלל לא עלה על הפרק, כיוון שבימים שהתחילו בשיעורי ציור, הם נהגו להיכנס היישר לאולם הציור.

ולמה שחשד שכזה בעניין צבע הפנינה יעלה בדעתו של חפרפרת? לא לאבד את הראש! בעצם יש כאן צירוף מקרים מוצלח ביותר. הזדמנות פז להערים על ט׳ שנייה. אלכסנדר לא ראה אלא את המטרה הניצבת לפניו. ״מתי,״ שאל, וניסה לדבר בצורה

חסרת־פניות, "ואיפה זה קרה?" "רק כרגע שמתי לב לזה. מאז השיעור שעבר לא פתחתי את קופסת־הצבעים, כי... אני שוב עובד על המצאה מסוימת. אֵז כנראה גנבו אותו בשיעור שעבר, כשעזבתי את מקומי." הפעם השתמש חפרפרת במלה החמורה "גנבו" ולא בביטוי החברי יותר "סחבו". נכון, בדיוק אז הצבע נעלם, חשב אלכסנדר בלבו. אך בקול רם אמר — ומראש ידע מה ישיג בכך: "אולי שכחת את הצבע בכיתה? פשוט השארת אותו על שולחן הציור?" ואמנם מצחו של חפרפרת התחיל להתקמט, והוא התאמץ לחשוב. "זה לא בלתי אפשרי," אמר לבסוף.

אז הִכה אלכסנדר בשנית. אף־על־פי שידע את התשובה, שאל: "ומי לומד אחרינו באולם־הציור?" וכמו מתוך מכונה, שמשלשלים לתוכה מטבע, שמע מפי הייהיי את התשובה שרצה לשמוע: "ט' שנייה! אולי מישהו מהם סחב את הצבע!"

הדברים נאמרו. ואלכסנדר אף לא היה צריך להגות אותם בעצמו. החשד נפל על ט' שנייה. "הייהיי בלש מוצלח," אמר אלכסנדר במהירות. "אלא שהוא חייב לדבר יותר בשקט," העיר חפרפרת, שחוסר מנוחה ניכר בו. "כן, ייתכן שהייהיי צודק — אם כי, איך תלמיד ט' שנייה היה יכול לגנוב את הדברים האחרים, אין לו שום הזדמנות לכך... חוץ מזה, אם סתם השארתי את הצבע, כי אז מישהו מט' שנייה רק מצא אותו, ולא גנב אותו...". "אולי זה בכלל לא אותו אחד, זה מהצבע, וזה מהדברים האחרים," אמר אלכסנדר בנימה משכנעת; שכן הוא דיבר אמת. הדבר השפיע על שני חבריו.

חפרפרת, שפנה להביא מים לציור, אמר כבדרך אגב: "אנחנו נבדוק את העניין. על הייהיי מוטל לגלות, בלי לעורר תשומת לב, מי מ־ט' שנייה יושב במקום שלי בשיעורי ציור. אז נוכל לשאול אותו. מסכימים?" "בטח!" צעק הייהיי, נפעם מן המשימה. ומיד התנצל: "בטח מותר לי לצעוק, זה לא סוד."

בהפסקת עשר התרוצץ הייהיי בחיפזון הלוך ושוב בין מסדרון ט' ראשונה ו־ט' שנייה, וארשת חשיבות על פניו. מיד עורר עליו מטר שאלות מצד האחרים. בעיקר הפגיזו אותו בשאלות השלושה מהספסל החמישי, שתמיד הסתובבו יחד כשרשרת והיו סקרנים ומעיקים, וכן הוגו עם השומה. אך הייהיי השיב לכולם בהבעה כל־יודעת (עד כמה שחפזונו התיר לו): "מה, כלום־כלום, אני סתם מתרוצץ. או שאולי אתם חושבים שאני בלש?" הוגו אמר על כך בכעס: "הייהיי עוד פעם עושה רוח." אבל התנהגותו של הייהיי שכנעה אותו ואת האחרים גם יחד, שמשהו מסעיר מתבשל. אפילו הייני התגבר על נינוחותו הטבעית ושאל כל מי שעמד בדרכו, מה בעצם קורה. חיבה יתרה נטה לדברי סוד. וכיוון שאיש לא ידע מה מתרחש, גבר המתח והלך. הייהיי דיווח שלוש פעמים לחפרפרת: "ט' שנייה לא משתפת פעולה. הם רק שואלים: 'מה זה נוגע לך?' אבל אני עוד אוציא מהם תשובה." ושב ונעלם לפני שחפרפרת יפטור אותו מן המשימה הסודית המרשימה.

אלכסנדר היה נרגש כמו כל הכיתה גם יחד. על מי ייפול החשד? על צנטנר? על זה עם הרעמה האדומה — איך הם קוראים לו ב־ט׳ שנייה... על שטרוהלם או על ההוא שתמיד מקבל התקפות זעם? אה, לא, זה אותו אחד עם הרעמה האדומה, לפיד הם קוראים לו. על מי מעשרים וארבעה תלמידי ט׳ שנייה? ואיך הם יגיבו? האם לא יבחינו בכל זאת, שיש לזה קשר עם הספר? האם הם כבר יודעים על הספר? אלכסנדר גילה, שהידיעה עדיפה על אי־הידיעה. על כן התחיל, כאילו במקרה, להתגנב אל מסדרון ט׳ שנייה. שם היה הכול כרגיל. איש לא הסתכל בו במיוחד. איש לא דיבר על ספר. הם היו עסוקים עד למעלה ראש בעבודה במתמטיקה שזה עתה קיבלו. אם כך, הם עוד לא יודעים כלום. איך ייתכן? איפה קארלי מ־ט׳ שנייה? אלכסנדר שלח מבט זהיר סביב.

קארלי עמד לבדו בפינה. עמד ובהה נכחו באלם. עכשיו ניגש אליו תלמיד מכיתתו, בעל זרועות ארוכות כשל קוף, ושאל אותו כנראה משהו... קארלי מ־ט׳ שנייה רק נד בראשו באלם והמשיך לבהות.

אלכסנדר התבונן בו׳ התימהון. הייתכן שקארלי מ־ט׳ שנייה לא אמר דבר לאיש? סתם מתוך טוב־לב? בלתי אפשרי. הרבה יותר מתקבל על הדעת, שהוא טווה מזימת נקם נוראה נגד אלכסנדר. לו׳ רק ניתן להציץ לתוך ראשו! אין ספק, אין ספק שזהו המצב. דווקא בגלל שלא אמר מלה לאחרים... זו ההוכחה הטובה ביותר.

השערה זו גזלה מאלכסנדר את מנוחתו. הוא שב בריצה למסדרון ט׳ ראשונה, כדי לשמוע אם הייהיי הביא עמו חדשות. שם תפס אותו גרובר הארוך. הוא הניח את זרועו בתנועה בלתי־בטוחה על כתפו של אלכסנדר, כפי שעושים רק עם ידיד טוב. הכלב הפחדן! איך אפשר להיפטר ממנו? אלכסנדר לא העז להסיר מעליו את הזרוע. לעומת זאת צייר לעצמו בצבעים לוהבים, מה היה עושה, לו היה נפוליאון: אז היה מצווה לקשור את גרובר הארוך ואת קארלי מ־ט׳ שנייה יחדיו בתוך שק ולהטיל את שניהם ללב ים. אה, לנפוליאון בטח היה מותר!

אבל כיוון שכרגע לא היה נפוליאון אלא רק תלמיד ט׳ ראשונה, שהתחיל לעולל משהו ועמד להוסיף חטא על פשע, נאלץ להקריב את מצפונו בצורת כתף ידידותית.

״עד עכשיו אין שום תוצאות. אבל באחת־עשרה. הייהיי.״ זו הייתה לשון הפתק שאלכסנדר קיבל באמצעות חפרפרת, אך את הניסוח המהוקצע שלו קיבל מידי הייהיי.

הייהיי חש לכיתה לאחר תחילת השיעור, פרצופו אומר סוד ותום כאחד, והכיתה ציפתה לו בסקרנות מתוחה. אם עד כה היה מישהו שטרם הבחין במתרחש, הרי שבינתיים הופגז בשאלותיהם החוזרות ונשנות של הוגו, הייני, השלושה מהספסל החמישי ואחרים, שאף הוסיפו ביד רחבה הערות כמו ״מה, אתה לא יודע?״ וכבר הוכנס אף הוא בסוד העניין.

אך לאכזבת הכלל ולמרבה המרירות החליק הייהיי לספסלו ורק שרבט את הפתק

הידוע. שאלות אין־ספור נחתו עליו באמצעות הדואר, אך הוא הסתפק בכך ששלח תשובה זהה לכל עבר: "בבוא הזמן תדעו." ט' ראשונה הייתה מחושמלת. הכול עקבו בדריכות אחר כל תנועה מתנועותיו של הייהיי, והקטן כמעט התפוצץ מגאווה. כשהתברר שחפרפרת ואלכסנדר זוכים לפתק מיוחד, גברה המרירות: "אלה עם הסודות שלהם..." באחת־עשרה התכוונו לסחוט מהייהיי מידע, ויהי־מה. אך הוא פרץ החוצה ממש בעקבות זקן־ארנב.

"מה קורה פה?" שאל הוגו עם השומה בתקיפות את אלכסנדר. גם מאוזי חשה למקום, ושלחה לאלכסנדר קריצת אמון, כדי להזכיר לו את שיחתם מאתמול. אלא שהוא לא הגיב, ורק משך בכתפיו. ההתרגשות והמתח שאחזו בכיתה הלמו יפה את תכניתו. מי, מי, מי זה יהיה מ־ט' שנייה? הציפייה הייתה כבר בלתי נסבלת. הייתכן שקארלי מ־ט' שנייה באמת עוד לא אמר דבר? ומה... "לדעתי, הייהיי לא מתאים בכלל להיות בלש," לחש חפרפרת לאלכסנדר מאחורי גבו. "כל הכיתה כבר יודעת... הלוואי שזה ייגמר טוב..."

חפרפרת הנבון לא הצליח לסיים את מלות הנבואה. שכן בו־ברגע נפתחה הדלת. לא, היא נפערה, נטרקה בקול רועם, והייהיי, סמוק וחסר נשימה, פרץ לכיתה, רץ אל חפרפרת ושאג: "קארלי מ־ט' שנייה!"

מתוך:

המרד על הבאונטי צ׳ נורדהוף וג״נ הול

הספר, המבוסס על אירוע אמיתי, מספר את קורותיה של הספינה באונטי, שנשלחה בשנת 1787 למסע לאיי טהיטי, ועל סיפונה צוות גדול של קצינים ומלחים בפיקודו של קברניט אכזר, קפטן בליי. בדרכם חזרה מטהיטי, לאחר שביצעו את המשימה שהוטלה עליהם — איסוף שתילי עץ הלחם, פרץ מרד בספינה. המורדים שילחו את קפטן בליי וכמה מאנשיו בסירה קטנה ללב ים, ואילו הם עצמם חזרו לטהיטי. בניגוד לכל היגיון ניצלו הקפטן ואנשיו והגיעו לאנגליה. שנים אחדות לאחר המרד הוחזרו חלק מן המורדים לאנגליה והועמדו למשפט צבאי. באותם ימים נחשב מרד לבלתי חוקי, גם אם היה הקברניט איש עריץ ואכזר. על הנסיבות שקדמו למרד ועל המרד עצמו תוכלו לקרוא בקטעים שלפניכם, ואילו על מה שאירע אחרי המרד ועל תוצאות המשפט תקראו בספר השלם.
הספר יצא בהוצאת כתרי.

עריצות

בשעות אחר הצהריים של יום אחד מחניק וחם, בטרם עלינו על נתיב השַיִט הדרום־מזרחי, שלח בְּלָיי את משָרתו להודיעני שעלי לבוא לסעוד בחברתו. התלבשתי בקפידה יתֵרה וכשנכנסתי לתא־הַקַבְּרניט הסתבר לי, כי קְרִיסְצָ׳ין הוזמן גם הוא. הרופא ומר פְרָיֵיר סעדו דרך קבע על שולחנו של בְּלָיי, אך הפעם ביקש הרופא רשות להיעָדר מן הסעודה.

שולחנו של הקבּרניט היה ערוך בכֵלים נאים, אך לאחר שהוּשַׂם בהם התבשיל של אותו ערב, נוכחתי לדעת כי מזונו של בְּלָיי לא היה טוב מזה של יתר אנשי־הצוות. הוגשו לנו תבשיל של בשר משומר במלח, הפעם בשפע ומן העידית שבחבית, חמאה מקולקלת, גבינה גרועה עוד יותר, שהתולעים האדומות נשלפו ממנה בידי הטבח, ערֵמה של כרוב משומר, שהיה אמור למנוע את מחלת הצַפְדִינָה וכן צלחת עמוסה מְחִית־אפוּנים.

מר בְּלָיי, שנהג מתינות בשתיית יין, הסתער על האוכל ברעבתנות גסה, שאינה רגילה בין קצינים. פְרָיֵיר היה יורד ימים ותיק, נוקשה וישר, אך בנימוסי־השולחן שלו התעלה על הקבּרניט, ואילו קְרִיסְצָ׳ין, שהיה סגנו של הקבּרניט רק ימים אחדים, אכל בנימוס ובאצילות, על אף מראהו וטעמו הגס של האוכל. קְרִיסְצָ׳ין ישב לימינו של הַקַבְּרניט,

פְּרֶיֵיר ישב לשמאלו ואני ישבתי מולו. השיחה סביב השולחן נָסַבָּה על אנשי־הצוות של הספינה **בָּאוּנְטִי**.

"ייקח אותם האופל!" אמר בְּלָיִי, כשפיו מלא בשר ואפונה והוא טוחן ולועס במהירות תוך כדי דיבור. "חבורת־נבלים עצלנים וחִדְלֵי־אישים! האֵל יודע כי יש לרב־חובל די צרות ובעיות גם בלי עונשו של צוות ארור כזה! אספסוף של מַרזחים ומאורוֹת־פשע..." הוא בלע את אוכלו באחת ושב ומילא את פיו. "הברנש הזה שהִלקיתי אתמול — מה היה שמו, מר פְּרֶיֵיר?"

"בֶּרְקִיט," השיב פְּרֶיֵיר בפנים סמוקות במקצת.

"כן, בֶּרְקִיט, הכלב המחוצף! וכולם אינם טובים ממנו. ייקח אותי השֵׁד אם מסוגלים הם להבדיל בין תורן לבין משוט!"

"הרשה לי לחלוק על דעתך, אדוני," אמר פְּרֶיֵיר. "לדעתי, סְמִית, קְוִינְטֶל ומָקוֹי, הם ימאים מעולים, ואפילו בֶּרְקִיט, אף על פי שנהג שלא כשורה..."

"כלב מחוצף זה," חזר בְּלָיי בזעם כשהוא נכנס לדברי הַחובל, "על עבֵרה קלה שבקלות, אצוָה לקשור אותו עוד פעם. אלא שבפעם הבאה אַלְקֶהוּ ארבעה תריסרי מלקות ולא רק שניים."

קְרִיסְצֶ'ן הציץ אלי. "אם יורשה לי להביע דעה, מר בְּלָיי," אמר בשלווה, "בֶּרְקִיט הוא מסוג האנשים שמוטב להשתלט עליהם בדרכי נועם מאשר במהלומות."

בְּלָיי פלט צחוק קצר, צורמני ולגלגני. "כּפתור וָפרח, מר קְרִיסְצֶ'ן! חי ראשי, כדאי לך לחפש משרה של מנהל סמינר לבתולות חסודות! דרכי נועם, בדיוק!" הוא נטל כוס מלאה מן המים התְּפֵלים של האנייה ושטף את פיו כהכנה להסתערות על צלחת הכרוב הכבוש. "אכן, יש לך סיכויים להיות רב־חובל מוצלח מאוד אם לא תיפָּטר מהר מרעיונות מטופשים כאלה. דרכי נועם! הם יודעים להעריך דרכי נועם כמו שהם יודעים סינית. דבר אחד הם מבינים — פחד! יש להטיל בהם פחד אלוהים, שאם לא כן יפשטו המרדנות והשוד בכל רחבי־הַימים!"

"נכון," אישר פְּרֶיֵיר בנימה של צער. "יש אמת בדברים אלה."

קְרִיסְצֶ'ן הניד ראשו לשלילה. "אני חולק על זאת," אמר בשלווה ובנימוס. "ימאינו אינם שונים מכל בני אנגליה האחרים. אמנם נכון, יש בהם כאלה שרק הפחד ידרבֵּן אותם; לעומתם יש רבים וטובים שיהיו מוכנים ללכת אחרי קצין הוגן, ישר ואמיץ־לב אפילו עד המוות."

"האמנם יש לנו אנשי מופת כאלה בספינתנו?" שאל הקברניט בלגלוג.

"לפי דעתי, אדוני," השיב קְרִיסְצֶ'ן בקול שקט ומנומס, "יש ויש רבים כאלה."

"לכל השדים, תן לי שֵׁם אחד!"

"מר פְּרֶסֶל, הנַגר. הוא..."

בְּלָיי פרץ בצחוק ארוך וקולני. "לעזאזל!" אמר לבסוף. "אכן, אין כמוך בעל טביעת עין לגבי טיבם של בני אדם! זהו נבל עיקש ומטומטם! דרכי נועם... בחיי ראשי, אז בדיחה טובה!"

קְרִיסְצֶ'ין הסמיק ונראה עליו כי בקושי הוא כובש את רוחו הסוערת. "מסתבר כי הנַגָר אינו לפי רוחך," אמר בניחותא. "אם כן, אולי אעלה את שמו של מוֹרִיסוֹן, אדוני?"

"תעלה שמות כְּאַוות־נפשך," השיב בְּלָיי בבוז. "מוֹרִיסוֹן! רב־המלחים האצילי שלנו! הכִּבשׂה המתעטפת בעור זאב! לנהוג בו דרכי נועם? כבר עכשיו הוא מתמוגג מרוב נועם!",

"אבל הוא ימאי מצוין, אדוני." הביע פְּרֶיֵיר את דעתו בקול חמור. "הוא מילא תפקיד של צוֹעֵר והוא בן למשפחה מכובדת..."

"אני יודע, אני יודע!" הפסיקו בְּלָיי בבוז. "ואין ערכו עולה בעיני כקליפת השום בזכות זאת." הוא פנה אלי ואמר בחיוך מנֻומס, כביכול: "בלי לפגוע בנוכחים, מר בָּאיָם, ייקח האופל את כל הצוֹערים, זו דעתי! לפי השיטה הנהוגה כיום, לעולם לא יצלחו להיות קציני ים טובים." הוא חזר ופנה אל קְרִיסְצֶ'ין ואמר בגסות מאיימת, "ומה שנוגע למוֹרִיסוֹן, מוטב לו שייזהר! שמתי עליו עין! שלא יחשוב שאיני רואה איך הוא נוהג איפוּק בהלקאה. רב־מלחים שאינו בן למשפחה מכובדת היה יודע לקרוע היטב את בשרו של בֶּרְקִיט. מוטב לו שייזהר! מוטב לו שיצליף בכל כוחו כשאני דורש זאת, שאם לא כן, חי ראשי שאצוֶה לקשור אותו ולהצליף בו כמו שצריך, כדי שילמד כיצד עושים זאת בלב שלם!"

נוכחתי לדעת כי הסעודה בחברת הקבּרניט אינה חֲווָיָה נעימה כלל וכלל. פְּרֶיֵיר שׂנא את הקבּרניט. בְּלָיי לא הסתיר כלל את שׂנאתו אליו ולעִתים קרובות גער בו והשפילו על הסיפון לפני אנשי הצוות, ולקְרִיסְצֶ'ין רחש בוז שלא ניסה כלל להסתירו.

לא הופתעתי כלל כשנודע לי כעבור ימים אחדים מפי בַּכְּחוּס הזקן, כי קְרִיסְצֶ'ין ופְּרֶיֵיר חדלו לבוא לארוּחותיו של הקבּרניט והניחו את בְּלָיי שיסעד לבדו. אותו זמן נמצאה ספינתנו מדרום לקו־המשוָה.

בטֶנֶרִיפֶה קנינו מלאי גדול של דלָעוֹת, ועתה החלו מתגלים בהן סימנים של ריקָבון, בגלל השפעתו של האקלים הטרוֹפי. לכן, ציוָה בְּלָיי על סֶמְיוּאֶל לחלק מהן לצוות הספינה במקום לחם. שיעוּר ההקצבה היה ליטרה אחת של דלעת במקום שתי ליטראות של לחם. המלחים התלוננו, משום שראו בכך קיפּוּח, וכשנודע הדבר לבְּלָיי התפרץ אל הסיפון בחימה שפוכה והזעיק את כל הצָוות.

"אני רוצה לראות," צרח בכעס, "מי יעיז לסרב לאכול דלעת, או כל דבר אחר שאני

מצוָה לתת לכם. חבר נבלים מנוּוָלים! חי ראשי, אני עוד אכריח אתכם לאכול אצלי קש ותבן!״

בְּלֵית ברירה נטלו הכול את מנת הדלעת שלהם, לרבות הקצינים, למרות שהייתה כה זעומה. רבים התמרמרו, בייחוד הקצינים, אלא שגם עניין זה היה מסתיים בכך, אילולא החלו האנשים לחשוד שמישהו מקצץ במנות הבשר שלהם. זמן רב היו חשדות בעניין זה, מאחר שסֶמְיוּאֶל סירב לשקול את המנות שהוקצו למִטבחים. לבסוף, משהלכו המנות ונצטמצמו, פנו המלחים בתלונה אל רב־החובלים וביקשו ממנו כי יבדוק את תלונתם ויתקן את המעוָוָת. מששמע זאת בְּלָיי ציוָה לכנס את הצוות מיד.

״יפה! הלכתם והתלוננתם אצל מר פְּרֶיֵיר!״ אמר בלגלוג מרושע. ״אינכם מרוצים! כדאי לכם, לטובתכם, להחליט מיד להיות מרוצים! מרוצים מאוד, לעזאזל! כל מה שעושה מר סֶמְיוּאֶל, הוא עושה לפי פקודתי, הבינותם? לפי פקודתי! לא כדאי לכם לבטל זמנכם על תלונות וטענות. אצלי לא תזכו בשום פיצוי! אני השופט היחיד כאן ואני קובע מה צודק ומה אינו צודק. ייכנס בכם הרוח! נמאסתם עלי, אתם והתלונות שלכם! מהיום והלאה, מי שיעז להתלונן יִיקָשר אל התורן ויספוג מלקות.״

משהבינו האנשים כי אין תקווה לתיקון העוול עד סוף המסע, גמרו אומר בלִבּם לשאת את סבלם בדומייה, ואף חדלו להתלונן בינם לבין עצמם. לא כן הקצינים; אף על פי שלא העֵזו להשמיע טענותיהם בגלוי, הרבו להתמרמר ולטעון בינם לבין עצמם וקָבלוּ על הרעב־למחצה השוֹרר בספינה. לדעתם הגיעו הדברים לידי כך משום שהקבּרניט והפקיד שלו צוברים רווחים, על־ידי מניעת מזון מפי צוות הספינה. מנות המזון היו קטנות כל כך, עד כי פרצו קטטות בין המלחים בשעת חלוקת האוכל, ולאחר שנפצעו אחדים בתגרות, נאלץ הקצין התורן לפקח על חלוקת האוכל.

בהיותנו בריחוק של כשלוש־מאות מילין מחוף בְּרָזִיל, פסקה הרוח כּליל והספינה נעצרה תחתיה ליום־יומיים. המלחים ניצלו הזדמנות זו כדי לדוג, וכל אחד מן המִטבחים הקציב חלק מן המנה הזעומה של בשר משומר, בתקווה להעלות בחכּה אחד מאותם כרישים ששוטטו סביב הספינה.

הכרישים הגדולים נודעים בריחם המַבְאִיש, אולם בשרם של הכרישים הקטנים עשוי להיות טעים מאוד, לאחר שחותכים אותו פרוסות־פרוסות ומבשלים אותו היטב בשפע של פלפל ומלח.

שם טעמתי לראשונה מבשרו של כריש. האוויר עמד כבד כעופרת והים היה חָלק כלוח שיש ענק. המִפרשים היו תלויים ברפיון ולא נעו כמעט. ג׳וֹן מִילְס, סגנו של קצין־הנשק, ניצב על החרטוֹם ליד כַּנֶּנֶת־העוגן ובידיו צְנֵפָה של חבל עבה. הוא היה ימאי ותיק כבן ארבעים, גבה־קומה, צנום וקשוח. לא חיבּבתי את האיש כלל אך עמדתי והתבוננתי בעניין כיצד הוא מכין את הפּתיון. שניים מחבריו למשמרת ניצבו

מוכנים לסייע לו — בְּרַאוּן, עוזר הבּוֹטָנַאי ונוֹרְמָן, עוזר הנַגר. מִטבח המשמרת שלהם נידב נתח גדול של בשר־חזיר משומר, שהוּטל עתה המימה. כולם הסתכּנו באבדן הבשר, אם לא יצלח הדַיג, כשם שהיו עשׂוּיים להשתתף בכל אשר תעלה חכּתו של מִילֶס. אותה שעה חלף כריש, שאורכו כשלושה מטרים, ליד יַרכּתי־הספינה. התכופפתי, מותח צוָארי, כדי להתבונן במתרחש.

כעבור רגע ראינו דג קטן ומפוספס מתרוצץ הנה והנה ליד הפּתיון. "דג החלוץ של הכריש!" קרא נוֹרְמֶן בהתרגשות. "שים לב — הנה הכריש מתקרב!"

"השֵׁד ייקח אותך!" רטן מִילֶס. "אל תתרוצץ שם כמו קוף — אתה עוד תבריח אותו!"

הכריש, שנראה ככתם צהבהב־עכור במים התכולים, התרומם מתחת לפתיון, ועיני הצופים על הסיפון היו נעוצות בו שעה שסָב על צִדו, פער את לועו ובלע את נתח הבשר. "נתפַּס בחכָּה, חי אלוהים!" הרעים מִילֶס בקולו ומשך את החבל למעלה. הוא העלה אותו אל פני המים וקרא: "ועכשיו יורדי־ים אמיצים שלי, קדימה אל הסיפון." החבל היה עבה וחזק, ועמיתיו של מִילֶס משכוהו בהתלהבות, וכעבור רגע שכב הכריש מפרפר וחובט בזנבו על הסיפון. מִילֶס תפס גרזן והנחית מהלומה אדירה על חרטומו. תוך דקה עָטוּ שישה או שבעה מלחים על הגווייה, כשסכיניהם חותכים בה ומשַסְעים אותה רצועות־רצועות. היה זה מראה מבדח. מִילֶס, שזכה בראשו של הדג מעצם היותו האיש שדג אותו, ישב על הגווייה מלפנים, ואילו כל אחד מחבריו הרחיק לחתוך בבשר ככל אשר יכול, כדי להגדיל את חלקו בכריש, וכך היו הולכים וחותכים זה ליד זה. בחלל־האוויר נִסרו קריאות "הִיזָהר כשאתה חותך!"; "זוז הצִדה, אם לא אחתוך לך גם חתיכה מאחוֹריך!" כעבור שלוש דקות היה הדג משוּסע כולו לנתחים ארוכים כמספר האנשים שטרחו עליו.

אחרי כן שטפו ורחצו את הסיפון ומִילֶס נשׂא בגאון את נתחי הבשר הגדולים, שזכה בהם כחלקו בדג. והנה הופיע מר סֶמְיוּאֶל, פקידו של הַקַבַּרְנִיט, ועלה אל הסיפון בהילוך מרושל. "דַיג מוצלח, ידידי היקר," אמר בהתנשׂאוּת אבהית כדרכו תמיד, "גם אני רוצה נתח מזה."

כֵּיתֵר אנשי הצוות, שׂנא מִילֶס את סֶמְיוּאֶל שׂנאה עזה. פקיד זה לא נהג לשתות יין ואף לא רום, והכול חשדו בו, כי הוא צובר את מנותיו כדי למכור אותן על החוף. "כך, אתה רוצה מאוד בנתח," רטן עוזרו של הנַשָׂק. "אם כן, אני רוצה מאוד כוס של גְרוֹג, ודווקא כוס גדולה, אם מתחשק לך לאכול בשר כריש היום."

"איזה מין דיבּור הוא זה, ידידי היקר," אמר סֶמְיוּאֶל בשמץ רוגזה. "הרי יש בידך די בשר לתריסר איש."

"ולך יש מחסן של גְרוֹג לאלף איש."

"לא בשבילי אני רוצה את הבשר, אלא בשביל הַקַבַּרְנִיט," אמר סֶמְיוּאֶל.

"אם כן, לך ודוג לך כריש. זה שלי. ממילא הַקַבַּרְנִיט מקבל את מיטב הלחם והבשר."

"אתה מגזים במקצת, מִילְס! חדל. תן לי נתח אחד — את זה הגדול שם — ואני לא אספר לאיש."

"לא תספר, ייקח אותך השֵׁד! קח לך — קח את הנתח שביקשת!" ובאומרו זאת הטיח את נתח הבשר, שמשקלו היה שתים־עשרה ליטראות לפחות, ישר בפניו של סֶמְיוּאֶל, בכל עצמת זרועו השרירית והמקוּעקעת. אחר כך פנה לו עורף וירד מן הסיפון, רוטן בכעס בינו לבין עצמו.

מר סֶמְיוּאֶל, שהופל ארצה, קם על רגליו, נטל את נתח הבשר וצעד לאִטו אל הירכתיים. המבט בעיניו לא בִּישֵׁר טובות.

השמועה על המקרה עשׂתה לה כנפיים ברחבי הספינה, ובפעם הראשונה בחייו מצא מִילְס עצמו חביב הקהל, אף על פי שלא היה לו סיכוי להימָלט מעונשו. בַּכְּחוּס הזקן אמר אותו ערב: "אכן, יכול הוא לצַפּוֹת לחולצה בעלת פסים אדומים (מלקות פַּרְגוֹל). אמנם, סֶמְיוּאֶל זה הוא שֶׁרֶץ — אפילו שרץ מזוהם, אבל משמעת היא משמעת, חי ראשי!"

בטוח אני כי יבוא יום ומנהג זה של הלקאה בפרגול יבוטל בכל אניות צי־הוד־מלכותו. זהו עונש אכזרי, אשר יש בו כדי לכַלּוֹת את כבודו העצמי של מלח טוב, ולהשחית עוד יותר את התנהגותו של מלח רע. יושבי היבשה אין להם מושׂג עד כמה פראית ואכזרית היא הלקאת מלח באנייה. הצלפות הפַּרְגוֹל מונחתוֹת בכל עצמת זרועו של המצליף, וכל חֲבָטָה של הפרגול חונקת את נשימתו של המוכֶּה. חֲבָטָה אחת קורעת את העור ומעלה דם בכל המקומות שפגעו הקשרים שברצועות־הפרגול. שש חֲבָטוֹת הופכות את כל גבו של המוכֶּה לפצע אחד גדול, נוטף דם. תריסר מלקות חורשות תלמים עמוקים בבשר, והוא הופך לדַיסה שוֹתתת דם, שכּוּלה זוועה; ובכל זאת, העונש השָׁכיח כיום הוא שישה תריסָרים.

כפי שציפינו מראש, בילה מִילְס את הלילה אסור בכבלי ברזל. טוּב לִבּם של עמיתיו הימאים נתגלה למחרת היום. סוּפַּר לי כי חבריו למשמרת חסכו מפיהם את כל מנת הגְרוֹג שלהם ונתנוּה למִילְס, כדי לחזק את לִבּוֹ לקראת עונש המלקוֹת, שהיה מובטח לו, לדעת כולם. עם בוקר עלה מר בְּלָיי אל הסיפון וציווה על קְרִיסְצֶ'ן לכַנס את כל הצוות בירכתי־הספינה, כדי לחזות בעונש. מזג־האוויר נעשׂה קריר והספינה החליקה קלוֹת דרומה, כשכל מִפרשׂיה מתוחים ברוח צפונית־מערבית קלה. בצפצוף משרוקית ובקריאות רמות הועברה הפקודה ברחבי־הספינה. אני הצטרפתי לקבוצת הקצינים

שניצבה במקום מוגבה, ואילו יתר אנשי הצוות הסתדרו בשורה למטה, בצִדֵי הספינה. הכול היו דוממים.

"להציב את השְׁבָכוֹת!" ציווה מר בְּלָיי בקול צורמני. נגר־האנייה ועוזרו משכו והביאו שתי שְׁבָכוֹת־עץ גדולות, ששימשו מִכסים של פתחי־המחסנים. הם הניחו שְׁבָכָה אחת שטוחה על הסיפון ואת האחרת הציבו במעומד וריתקו אותה אל אחד המבנים שעל הסיפון.

"השְׁבָכוֹת מוּצבות, אדוני," הודיע פֶּרְסֶל הנַגר.

"גוֹן מִילְס!" קרא בְּלָיי, "צְעד קדימה."

מִילְס צעד ויצא מבין עמיתיו, לבוש במיטב בגדיו ופניו סמוקות מן הרוּם שסבא. הוא הִצטחצח והתלבש בקפידה, כפי הנראה כדי לנסות להמתיק את העונש שיוטל עליו. אף על פי כן ניכר בהתנהגותו שמץ של מרדנות.

"יש לך לומר דבר לזכותך?" שאל בְּלָיי את הימאי, שעמד גלוי ראש לפניו.

"לא, אדוני," רטן מִילְס בפנים זועפות.

"התפשט!" ציוָה הקבּרניט.

מִילְס פשט באחת את חולצתו, השליך אותה אל אחד מעמיתיו, וצעד חשׂוף גב אל השְׁבָכוֹת.

"קשרו אותו," פקד בְּלָיי.

נוֹרְטוֹן ולֶנְקְלֶטֶר, שני הסיפּוּנאים שלנו — ימאים ותיקים, שמילאו תפקיד זה פעמים רבות בעבר — קרבו אל הנידון כשבידיהם חבלים, וקשרו את זרועותיו הפשוטות לצדדים, אל השבכה הזקופה.

"הנידון קשור, אדוני!" הודיע נוֹרְטוֹן.

בְּלָיי הסיר את כובעו ואחריו הסירו כל אנשי הספינה את כובעיהם. הוא פתח את ספר תקנות המלחמה וקרא מתוכו בקול חגיגי את התקנה הדנה בעונש על מרדנוּת. מוֹרִיסוֹן, עוזר רב־המלחים, עמד והִתיר את קישוּריו של שׂק בד, שבו החזיק את הפַּרְגוֹל בעל תשע הרצועות.

"שלושה תריסרים, מר מוֹרִיסוֹן," אמר בְּלָיי לאחר שסיים את הקריאה. "עשֵׂה את המוטל עליך!"

המרד

[...]

כשהפניתי את ראשי ראיתי את מֶתְיוּ קְוִוינְטֶל ניצב בכניסה האחורית לתא. מאחוריו הופיע סֶמְיוּאֶל במכנסיים בלבד, שערו הדליל פרוע ופניו חיוורים ביותר. "מר צֶ'רְצִ'יל," קרא.

"חזור למקומך, חזיר שמן, או שאני תוקע בך כדור," צעק קְוִוינְטֶל.

"מר צֶ'רְצֵ'יל, אדוני, הרשה לי להגיד לך משהו," חזר סֶמְיוּאֶל ואמר.

"דחפו אותו פנימה," אמר צֶ'רְצֵ'יל, וקְוִוינְטֶל הניף רובהו בצורה כה מְאַיימת עד שסֶמְיוּאֶל נעלם בין־רגע. "תן לו דקירה בישבן, קְוִוינְטֶל," צעק מישהו, ומשהרמתי עינַי ראיתי עוד אנשים חמושים מציצים בפתח.

באין עִמנו כלי־נשק, לא יכולנו, סְטיוּאַרְט ואני, לעשׂות דבר ונאלצנו לצַיית לפקודותיו של צֶ'רְצֵ'יל. גם הוא וגם תוֹמְסוֹן היו בּרנשים חסונים ואלימים וכוחנו לא היה עומד לנו נגדם, גם אם לא היו חמושים. מיד חשבתי על קְרִיסְצֶ'ן, אך הנחתי שאין כל סיכוי שלא תפסו גם אותו. הוא היה הקצין התורן אותו בוקר ואין ספק שהשתלטו עליו מיד עם פרוץ המרד, אפילו בטרם הִשתלטו על בְּלָיי. סְטיוּאַרְט הִניד בראשו קלות ומבט עיניו כאילו אמר: "אין טעם. אין בכוחנו לעשׂות דבר."

התלבשנו בחיפזון וצֶ'רְצֵ'יל ציווה עלינו ללכת לפניו במעבר אל המדרגות. "החזיקו את כל האחרים בתאים שלהם, תוֹמְסוֹן," קרא אל עבר חבריו. "אני אשמור עליהם! סמוך עלי!" השיב תוֹמְסוֹן. גם על הפתח הקִדמי עמדו מספר שומרים חמושים, ביניהם אַלֶכְּסַנְדֶר סְמִית, משׂרתי, שלא הטלתי מעולם ספק בנאמנותו. נדהמתי לראותו בחברת אנשי צֶ'רְצֵ'יל, אך התמונה שנתגלתה לעינינו כשעלינו על הסיפון השכיחה את סְמִית עד מהרה.

הַקַבְּרְנִיט בְּלָיי ניצב ליד התורן הראשי, לבוש חולצה בלבד וידיו קשורות מאחורי גבו. קְרִיסְצֶ'ן ניצב לפניו, מחזיק בקצה החבל שקשרו אל התורן ובידו האחרת כידון. הם היו מוקפים חבורה של מלחים, כולם חמושים, וביניהם ראיתי את ג'וֹן מִילְס, אָייזָק מַרְטִין, רִיצָ'רְד סְקִינֶר ותוֹמַס בֶּרְקִיט. אז פקד עלינו צֶ'רְצֵ'יל: "עמדו כאן. אין בדעתנו לפגוע בכם, אם לא תנסו לפעול נגדנו!" אחרי כן הניח לנו והלך. סְטיוּאַרְט ואני סברנו שצֶ'רְצֵ'יל עמד בראש חבורת־המורדים. לאחר ניסיונו לערוק בטָהִיטִי, ספג עונש כבד מידי בְּלָיי. ידעתי עד כמה שׂנא את בְּלָיי ולכן התקבל על דעתי, שאדם כמוהו עלול להתפתות ולהגיע עד כדי מרד גלוי. אך גם בחלום לא הייתי מעלה על דעתי שקְרִיסְצֶ'ן יהיה מסוגל לעשׂות מעשׂה כזה, גם אם עמד בניסיון הקשה ביותר. סְטיוּאַרְט לא אמר אלא: "קְרִיסְצֶ'ן, אלוהים אדירים! אם כן אין תִקוָה."

אכן, המצב נראה נואש באמת. אותה שעה היו רק שלושה אנשים לא־חמושים על הסיפון. קפיטן בְּלָיי ושנינו. הספינה כולה הייתה בידי המורדים. כפי הנראה הביאו אותנו אל הסיפון כדי לפצל את קבוצת הצוערים ובכך למנוע מאִתנו כל אפשרות לנקוט פעולה משותפת. בתוך המהומה הגדולה התקרבנו במקצת אל עבר בְּלָיי ושמעתי את קְרִיסְצֶ'ן אומר: "אולי תשתוק, אדוני, או שאכריח אותך לשתוק בכוח. אני מפקד הספינה הזאת עכשיו וחי ראשי, לא אסבול עוד עלבונות מפיך!" הזיעה ניגרה מפניו של

בְּלָיי והוא לא חדל מלהשתולל ולצרוח "רצח! בגידה!" במלוא גרון.

"מפקד־הספינה שלי!... כלב בוגד! עוד אראה אותך תלוי! עוד אצווה שיַלקו אותך עד שבשׂרך ייחָתך לרצועות, אני עוד..."

"אם לא תשתוק מיד, אדוני, אני הורג אותך בזה הרגע!"

קְרִיסְצֶ'ין הצמיד את חודו של הכידון לצוָארו של בְּלָיי, ובעיניו היה מבט שאין לטעות בו. "שְׁחַט את הכלב," צעק מישהו. אחרי כן הצטרפו אחרים בצעקות: "הרוג אותו, מר קְרִיסְצֶ'ין!" "זרוק אותו למים!" "תן לכרישים שיאכלו את הממזר!" ועוד קריאות כיוצא באלה. דומני כי רק אותו רגע הבין הקברניט בְּלָיי מה מצבו באמת. הוא עמד לרגע מתנשם בכבדות ומביט סביבו כלא מאמין למראה עיניו.

"מר קְרִיסְצֶ'ין, הַרשה לי לדבר!" התחנן בקול צרוד. "חשוֹב על מעשׂיך היטב! שחרר אותי — הנח את נשקך. הבה נשוב להיות ידידים, ואני אתן לך את דִּבְרָתי כי העניין יישכח ולא נשוב לדבר בו."

"אין כל ערך לדִבְרָתך, אדוני," השיב קְרִיסְצֶ'ין. "אילו הייתָ אדם הגון, לא היינו מגיעים למה שהגענו."

"מה יש בדעתך לעשוֹת ביי?"

"לִירות בך, מנוָל שכמותך!" צעק בֶּרְקִיט, מנפנף ברובהו מול פניו.

"זה עונש קל מדַי בשבילו! קשור אותו אל השְׁבָכוֹת, מר קְרִיסְצֶ'ין, ותן לנו להרביץ בו קצת בפרגול של האנייה."

"נכון מאוד, קִשרו אותו. שיטעם קצת את טעם השוט שלו!"

"צריך לפשוט את עורו במכות."

"שקט!" קרא קְרִיסְצֶ'ין בתקיפות ואחרי כן פנה אל בְּלָיי ואמר: "אנחנו ננהג בך במידת הצדק, אדוני, אף על פי שלא.כך נהגת בנו. ניקח אותך לאנגליה אסור בכבלים."

קולות מחאה נשמעו מכל עבר.

"לאנגליה — לעולם לא! לא נסכים לזאת, מר קְרִיסְצֶ'ין!"

כהרף עין פשטה המהומה ברחבי הסיפון וכל המורדים זעקו מרוֹת נגד הצעתו של קְרִיסְצֶ'ין. אותו רגע ריחֵפָה על בְּלָיי סכנת מוות באמת, ולזכותו ייאָמר כי לא גילה כל סימן של פחד ולא הניד עפעף. רוחם של המורדים הייתה סוערת ביותר, וכשפֶשַׁע היה בינו לבין מוות בירייה מידי אחד מהם. למזלו הוסחה דעת הכול ממנו, כשפרץ אֵלִיסוֹן וקיפץ מולו, מנופף בכידונו. נער זה לא היה בו כדי להזיק כלל, אך אוהב היה תעלולים, ומאחר שהיה קל דעת ופוחז, תמיד היה מסתבך בצרות צרורות. כפי הנראה ראה בהצטרפותו למרד מעין בדיחה מוצלחת, ועתה יצא לקַפֵּץ ולכרכר לפני בְּלָיי באורח כה מצחיק, שהיה בו כדי לשַׁכֵּך את המתיחות מיד. כל המלחים פרצו בתרועות "הוּרָה, תוֹמי! גם אתה אִתנו?"

"תן לי לשמור עליו, מר קְרִיסְצֶ'ן!" קרא הנער. "אני אשמור עליו כמו כלב!" הוא דילג וכִרכר לפני בְּלָיי, מנופף בנִשקו. "מנוּוָל שכמותך! גנב שכמותך! מלקות נתת לנו! את הגְרוֹג לקחת לנו! רצית שנאכל עשֹב!"

כל האנשים הריעו לו כמטורפים. "תן לו!" צעקו, "אנחנו אִתך! תן לו דקירה בכֶּרס!"

"אתה ומר סֶמְיוּאֶל שלך!" המשיך הנער. "שני נוכלים, זה מה שאתם! גנבתם את האוכל שלנו כל הזמן! עשִׂיתם עסק טוב על חשבוננו! גנב מנוּוָל! מתאים לך להיות שודד־ים. אני בטוח שהייתָ צובר הון אחת־שתיים."

אכן, לגבי בְּלָיי הייתה זו חֲווּיָה מרה, שאחרון הימאים בספינה מְהַתֵּל ומתגרה בו כך, אך לאמיתו של דבר דווקא מִכך צמחו לו רֶווח והצלה. אותו זמן היו חייו תלויים על בלימה, ואֵלִיסוֹן, שפרק כך את מרירותו, הביא לידי שחרור גם את זעמם העצור של כל הימאים המגודלים, שלא נֶחַנוּ בלשון חדה ולא היו מסוגלים לבטא את משטֵמתם כלפי בְּלָיי אלא במעשים. קְרִיסְצֶ'ן הבין זאת, ומשום כך, לדעתי, הניח לאֵלִיסוֹן לומר את אשר עם לִבּוֹ. לבסוף החליט לשִׂים קץ לכך.

"הכינו את הסירה הקטנה להפלגה," קרא בקול. "מר צֶ'רְצִ'יל!"

"כן, אדוני."

"לך והבֵא את מר פְּרֶיֵיר ואת מר פֶּרְסֶל. בֶּרְקִיט!"

"כאן, אדוני."

"אתה, סֶמְנֶר, מִילְס ומַרְטִין — הישָׁארוּ כאן לשמור על מר בְּלָיי."

בֶּרְקִיט נטל את קצה החבל באגרוף הענקים השעִיר שלו.

"אנחנו כבר נשמור עליו, אדוני! סמוך עלי!"

"מה היא תכניתך, מר קְרִיסְצֶ'ן? יש לנו זכות לדעת," אמר סֶמְנֶר. קְרִיסְצֶ'ן פנה אליו בבת אחת והִביט בו. "היזהר במעשיך, סֶמְנֶר!" אמר בשקט. "אני המפקד של הספינה הזאת! אתם שָׁם, יותר מהר עם הסירה."

אחדים מן המלחים טיפסו אל תוך הסירה כדי לפַנוֹת ממנה את הבטָטות ואת יתר מצרכי המזון שהוחסנו בה, ואילו מלחים אחרים עסקו בהַתרתה והחלו להכין את המנוף, לצורך הורדתה אל המים. בֶּרְקִיט ניצב מול הַקַבַּרְנִיט בְּלָיי, מחזיק בכידון, שקצהו מרוחק כדי שתי אצבעות מחזהו של בְּלָיי. סֶמְנֶר עמד מאחוריו, רובהו מוכן בידיו, ושני האנשים האחרים עמדו משני צדדיו. מלבד תוֹמְסוֹן היו אלה הנוקשים והאלימים שבחבורת המלחים, ובְּלָיי הִשכיל שלא לעורר את זעמם. יתר המורדים הוצבו במקומות שונים על הסיפון ובפתחים השונים. תמהתי כיצד תוכנן ואורגן העניין ביעילות וביסודיות. ניסיתי להיזכר באות כל־שהוא, שיעיד על הכנות אלה.

כל כך שקוע הייתי במחזה שבְּלָיי עמד במרכזו, עד ששכחתי לחלוטין את סְטיוּאַרְט.

הפרידו בינינו, ובעוד אני מחפש אותו במבטי, ראה אותי קְרִיסְצֶ'ין לראשונה. הוא בא אלי מיד ואמר בקול שקט, אף על פי שחשתי בהתרגשות הממלאה אותו:

"בָּאִים, זה ענייני בלבד," אמר. "לא נִפגע בשום אדם, אך אם ינסה מישהו להתנגד לנו, הוא עלול לסכן את כל צוות הספינה. עשֶׂה כטוב בעיניך."

"מה יש בדעתך לעשות"? שאלתי.

"היה בדעתי להוביל את בְּלָיי לאנגליה כאסיר, אך הדבר לא ייתכן. האנשים אינם מסכימים לכך. אתן לו את הסירה הקטנה, שיפליג לאן שהוא רוצה. מר פָּרֶיֵיר, הֵיוֹרְד, הָאלֶט וסֶמיוּאֶל יֵרדו אִתו בסירה."

מתוך:

הנסיך הקטן אנטואן דה סנט אכזופרי

הספר מתאר את קורותיו של נסיך, שנטש את הכוכב הזעיר שלו ויצא לחפש ידידות ואהבה בעולם, משום שלא הצליח ליצור קשר קרוב עם השושנה הגאה והיפה שאהב. הוא הגיע לכוכבים רבים, וביניהם לכוכבים של מלך בודד, איש עסקים וגיאוגרף. אך במשך כל הזמן המשיך לדאוג לשושנה שהשאיר על כוכבו ולהתגעגע אליה. המסע שלו הסתיים בלב מדבר סהרה, שם פגש הנסיך את הטייס המספר, שנחת נחיתת אונס וניסה לתקן את מטוסו. בספר באים לידי ביטוי רעיונות פילוסופיים על משמעותם של חיים ומוות, אהבה ונאמנות. הספר מלווה איורים תמימים ועדינים מעשה ידי סנט אכזופרי. הספר יצא בהוצאת עם עובד.

בְּגַן הַשּׁוֹשַׁנִּים

זְמָן רַב הָלַךְ הַנָּסִיךְ הַקָּטָן בֵּין חוֹלוֹת, סְלָעִים וּשְׁלָגִים עַד שֶׁהִגִּיעַ לְבַסּוֹף לְדֶרֶךְ רְחָבָה. כָּל הַדְּרָכִים מוֹלִיכוֹת אֶל בְּנֵי־הָאָדָם.

"שָׁלוֹם!" אָמַר הַנָּסִיךְ הַקָּטָן.

הוּא עָמַד לִפְנֵי גַּן שׁוֹשַׁנִּים בְּעֶצֶם פְּרִיחָתוֹ.

"שָׁלוֹם!" עָנוּ הַשּׁוֹשַׁנִּים.

הַנָּסִיךְ הַקָּטָן הִסְתַּכֵּל בָּהֶן. הֵן הָיוּ דּוֹמוֹת לַפֶּרַח שֶׁלּוֹ.

"מִי אַתֶּן?" שָׁאַל בְּתִמָּהוֹן.

"אָנוּ שׁוֹשַׁנִּים," עָנוּ הַשּׁוֹשַׁנִּים.

"אַהּ!" קָרָא הַנָּסִיךְ הַקָּטָן.

הוּא הִתְעַצֵּב אֶל לִבּוֹ עֶצֶב רַב. הַשּׁוֹשַׁנָּה שֶׁלּוֹ סָחָה לוֹ כִּי הִיא אַחַת וִיחִידָה בְּמִינָהּ בָּעוֹלָם כֻּלּוֹ. וְהִנֵּה מָצָא כָּאן, בְּגַן אֶחָד בִּלְבַד, חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים שׁוֹשַׁנִּים, שֶׁכֻּלָּן דּוֹמוֹת אִשָּׁה לִרְעוּתָהּ!...

"הִיא הָיְתָה מִצְטָעֶרֶת מְאֹד" הִרְהֵר הַנָּסִיךְ הַקָּטָן, "אִלּוּ רָאֲתָה אֶת כָּל אֵלֶּה... וַדַּאי הָיְתָה מִשְׁתָּעֶלֶת וּמַעֲמִידָה פָּנִים כְּנוֹטָה לָמוּת, כְּדֵי לֹא לְהֵרָאוֹת מְגֻחֶכֶת בְּעֵינַי. וְאָז הָיִיתִי אָנוּס לְהַעֲמִיד פָּנִים כְּדוֹאֵג לִשְׁלוֹמָהּ, שֶׁאִם לֹא כֵּן הָיְתָה מֵתָה בֶּאֱמֶת כְּדֵי לְהַשְׁפִּיל גַּם אֶת כְּבוֹדִי אֲנִי..."

אַחַר הוֹסִיף וְאָמַר בְּלִבּוֹ:

"הַאֲמֵן הֶאֱמַנְתִּי כִּי עָשִׁיר אָנֹכִי בְּפֶרַח יְחִיד־סְגֻלָּה שֶׁאֵין כְּמוֹתוֹ בָּעוֹלָם; וְהִנֵּה רָאִיתִי כִּי אֵין זוֹ אֶלָּא שׁוֹשַׁנָּה פְּשׁוּטָה וּשְׁכִיחָה. הִיא וּשְׁלֹשֶׁת הָרֵי־הַגַּעַשׁ אֲשֶׁר לִי הַמַּגִּיעִים בְּקוֹמָתָם

לִבְרִכַי, וַאֲשֶׁר אֶחָד מֵהֶם כָּבָה אוּלַי לְעוֹלָם — אֵלֶּה בִּלְבַד אֵין בָּהֶם כְּדֵי לַעֲשׂוֹתֵנִי נָסִיךְ גָּדוֹל וְרָם־מַעֲלָה...״

הוּא כָּבַשׁ פָּנָיו בַּדֶּשֶׁא וְגָעָה בִּבְכִי.

נְאוּם הַשּׁוּעָל עַל הַיְדִידוּת וְעַל דְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב

אוֹתָהּ שָׁעָה הוֹפִיעַ הַשּׁוּעָל.

״שָׁלוֹם!״ אָמַר הַשּׁוּעָל.

״שָׁלוֹם!״ הֵשִׁיב הַנָּסִיךְ הַקָּטָן וְהִפְנָה אֶת רֹאשׁוֹ, אַךְ לֹא רָאָה דָּבָר.

״אֲנִי כָּאן,״ אָמַר הַקּוֹל, ״תַּחַת עֵץ הַתַּפּוּחַ...״

״מִי אַתָּה?״ שָׁאַל הַנָּסִיךְ הַקָּטָן, ״אַתָּה חָמוּד!״

״אֲנִי שׁוּעָל״ עָנָה הַשּׁוּעָל.

״בֹּא לְשַׂחֵק עִמִּי,״ בִּקֵּשׁ הַנָּסִיךְ הַקָּטָן, ״אֲנִי עָצוּב כָּל כָּךְ...״

״לֹא אוּכַל לְשַׂחֵק אִתְּךָ,״ אָמַר הַשּׁוּעָל, ״כִּי אֵינֶנִּי מְאֻלָּף.״

״אַהּ, סְלִיחָה!״ אָמַר הַנָּסִיךְ הַקָּטָן, הִרְהֵר רֶגַע וְשָׁאַל:

״מַה זֶּה ׳מְאֻלָּף׳?״

״אֵינְךָ מִבְּנֵי הַמָּקוֹם?״ שָׁאַל הַשּׁוּעָל, ״וּמַה תְּבַקֵּשׁ כָּאן?״

״אֶת בְּנֵי־הָאָדָם אֲנִי מְבַקֵּשׁ,״ עָנָה הַנָּסִיךְ הַקָּטָן, ״אַךְ מַה זֶּה ׳מְאֻלָּף׳?״

״לִבְנֵי־הָאָדָם יֵשׁ רוֹבִים!״ אָמַר הַשּׁוּעָל, ״הֵם עוֹרְכִים צַיִד, וַהֲרֵי זֶה עֵסֶק בִּיש. הֵם עוֹסְקִים גַּם בְּגִדּוּל תַּרְנְגוֹלוֹת. זֶה כָּל עִסְקָם וְעִנְיָנָם. הִנְךָ מְבַקֵּשׁ תַּרְנְגוֹלוֹת?״

״לֹא,״ הֵשִׁיב הַנָּסִיךְ הַקָּטָן, ״אֲנִי מְבַקֵּשׁ לִי יְדִידִים. אַךְ מַה פֵּרוּשׁ ׳לְאַלֵּף׳?״

״זֶהוּ עִנְיָן שֶׁהִזְנִיחוּהוּ יֶתֶר עַל הַמִּדָּה,״ הִסְבִּיר הַשּׁוּעָל, ״וּפֵרוּשׁוֹ: לִקְשֹׁר קְשָׁרִים...״

״לִקְשֹׁר קְשָׁרִים?...״

״אֱמֶת, נָכוֹן הַדָּבָר,״ עָנָה הַשּׁוּעָל, ״בְּעֵינַי הִנְךָ עֲדַיִן נַעַר קָטָן, שֶׁאֵינוֹ שׁוֹנֶה מִמֵּאָה אֶלֶף נְעָרִים קְטַנִּים אֲחֵרִים; אֵין לִי צֹרֶךְ בְּךָ. אַף אַתָּה אֵינְךָ זָקוּק לִי; בְּעֵינֶיךָ אַתָּה אֵינֶנִּי אֶלָּא שׁוּעָל הַדּוֹמֶה לְמֵאָה אֶלֶף שׁוּעָלִים אֲחֵרִים. אַךְ אִם תְּאַלְּפֵנִי נִהְיֶה זְקוּקִים אִישׁ לְרֵעֵהוּ: אַתָּה תִּהְיֶה בִּשְׁבִילִי אֶחָד וְיָחִיד בָּעוֹלָם, וְאַף אֲנִי אֶהְיֶה בְּעֵינֶיךָ אֶחָד וְיָחִיד בָּעוֹלָם כֻּלּוֹ...

״יוֹרֵד אֲנִי לְסוֹף דַּעְתְּךָ,״ אָמַר הַנָּסִיךְ הַקָּטָן, ״יֶשְׁנָהּ שׁוֹשַׁנָּה... כִּמְדֻמֶּנִי שֶׁהִיא אִלְּפָה אוֹתִי...

״יִתָּכֵן,״ אָמַר הַשּׁוּעָל, ״שֶׁהֲרֵי עַל פְּנֵי הָאָרֶץ רוֹאִים דְּבָרִים שׁוֹנִים וּמְשֻׁנִּים...״

״אֲבָל אֵין זֶה עַל פְּנֵי הָאָרֶץ!״ אָמַר הַנָּסִיךְ הַקָּטָן.

פְּנֵי הַשּׁוּעָל הִבִּיעוּ תִּמָּהוֹן וְסַקְרָנוּת:

״עַל כּוֹכָב אַחֵר?״

״כֵּן.״

"הַאִם יֵשׁ צַיָּדִים עַל אוֹתוֹ כּוֹכָב?"

"לֹא."

"אָכֵן, מְעַנְיֵן הַדָּבָר!" קָרָא הַשּׁוּעָל, "וְיֵשׁ שָׁם תַּרְנְגוֹלוֹת?"

"לֹא."

"אֵין לְךָ דָּבָר שָׁלֵם בָּעוֹלָם הַזֶּה!" נֶאֱנַח הַשּׁוּעָל, אַךְ עַד־מְהֵרָה חָזַר לְמַחֲשַׁבְתּוֹ הָרִאשׁוֹנָה וְאָמַר: "חַיַּי חַדְגוֹנִיִּים מְאֹד. אֲנִי צָד תַּרְנְגוֹלוֹת וּבְנֵי־הָאָדָם מְבַקְּשִׁים לָצוּד אוֹתִי. כָּל הַתַּרְנְגוֹלוֹת דּוֹמוֹת זוֹ לְזוֹ וְכָל בְּנֵי־הָאָדָם דּוֹמִים זֶה לָזֶה. עַל כֵּן חַיַּי מְשֻׁעְמָמִים כֹּה. אַךְ אִם תְּאַלְּפֵנִי, יֵאוֹרוּ חַיַּי כְּאִלּוּ זָרְחָה לִי הַשֶּׁמֶשׁ. אוֹ אָז אַכִּיר אֶת קוֹל פְּעָמֶיךָ וְאֵדַע לְהַבְחִין בֵּינֵיהֶם וּבֵין כָּל הַצְּעָדִים הָאֲחֵרִים. צַעֲדֵיהֶם שֶׁל הָאֲחֵרִים מַבְרִיחִים אוֹתִי אֶל מְחִלּוֹת הֶעָפָר. וְאִלּוּ צְעָדֶיךָ אַתָּה יִהְיוּ בְּאָזְנַי כְּקוֹל נְגִינָה אֲשֶׁר תָּעִיר אוֹתִי לָצֵאת מִמַּחֲשַׁכֵּי מְאוּרָתִי. שׁוּר! הֲרוֹאֶה אַתָּה אֶת שְׂדוֹת הַקָּמָה הַמִּשְׁתָּרְעִים שָׁם? אֵינִי אוֹכֵל לֶחֶם. עַל כֵּן אֵין לִי חֵפֶץ בְּדָגָן, אַף לֹא עִנְיָן בִּשְׂדוֹת־בָּר. וַהֲרֵי זֶה דָּבָר מְצַעֵר! אַךְ שְׂעָרְךָ כְּעֵין הַזָּהָב. מַה טּוֹב יִהְיֶה חֶלְקִי לִכְשֶׁתְּאַלֵּף אוֹתִי! זָכֹר אֶזְכֹּר אוֹתְךָ בִּרְאוֹתִי אֶת הַשִּׁבֳּלִים הַזְּהֻבוֹת, וְרִשְׁרוּשׁ הָרוּחַ בַּקָּמָה יֶעֱרַב לְאָזְנַי מְאֹד..."

הַשּׁוּעָל נִשְׁתַּתֵּק וּבְמֶשֶׁךְ שָׁעָה אֲרֻכָּה לֹא גָּרַע עֵינָיו מֵהַנָּסִיךְ הַקָּטָן.

"אָנָּא... אַלְּפֵנִי־נָא!" הִתְחַנֵּן הַשּׁוּעָל לְפָנָיו.

"בְּחֵפֶץ־לֵב," אָמַר הַנָּסִיךְ הַקָּטָן, "אַךְ אֵין זְמַנִּי פָּנוּי בְּיוֹתֵר. אָץ לִי הַדֶּרֶךְ. עָלַי לִמְצֹא לִי יְדִידִים וּלְהָבִין דְּבָרִים הַרְבֵּה."

"אֵין אַתָּה מֵבִין אֶלָּא מַה שֶּׁהִנִּיחַ מְאַלֵּף," הִמְשִׁיךְ הַשּׁוּעָל, "אֵין שְׁעָתָם שֶׁל בְּנֵי־הָאָדָם פְּנוּיָה עוֹד לַהֲבָנַת עִנְיָנִים כָּלְשֶׁהֵם. הֵם קוֹנִים אֵצֶל הַסּוֹחֲרִים דְּבָרִים מוּכָנִים וּמְזֻמָּנִים. וְכֵיוָן שֶׁאֵין בָּעוֹלָם שׁוּם בֵּית־מִסְחָר לִידִידוּת, אֵין עוֹד לִבְנֵי־הָאָדָם שׁוּם רֵעִים וִידִידִים. אִם חָשְׁקָה נַפְשְׁךָ בִּידִיד — אַלְּפֵנִי־נָא אַלֵּף!"

"אִם כֵּן," שָׁאַל הַנָּסִיךְ הַקָּטָן, "מָה הַמַּעֲשֶׂה שֶׁעָלַי לַעֲשׂוֹת?"

"לְשֵׁם כָּךְ," הֵשִׁיב הַשּׁוּעָל, "עָלֶיךָ לְגַלּוֹת סַבְלָנוּת וְאֹרֶךְ־רוּחַ. תְּחִלָּה תֵּשֵׁב לְךָ בְּמֶרְחַק־מָה מִמֶּנִּי, כָּךְ, עַל הַדֶּשֶׁא. אֲנִי אָצִיץ בְּךָ וְאַתָּה תֵּשֵׁב דּוּמָם וְלֹא תֹּאמַר דָּבָר. כִּי הַדִּבּוּר הוּא מְקוֹר כָּל אִי־הַבָּנָה. אַךְ כָּל יוֹם תּוּכַל לָשֶׁבֶת קָרוֹב יוֹתֵר אֵלַי..."

לְמָחֳרַת הַיּוֹם חָזַר הַנָּסִיךְ הַקָּטָן וְנִפְגַּשׁ עִם הַשּׁוּעָל. הַלָּה פָּנָה אֵלָיו וְאָמַר:

"מוּטָב לָשׁוּב יוֹם־יוֹם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. אִם תָּשׁוּב, לְמָשָׁל, בַּשָּׁעָה הָרְבִיעִית אַחַר הַצָּהֳרַיִם, אַתְחִיל לִהְיוֹת מְאֻשָּׁר עוֹד בַּשָּׁעָה הַשְּׁלִישִׁית. כְּכָל שֶׁתִּקְרַב שְׁעַת הַפְּגִישָׁה אַרְגִּישׁ עַצְמִי מְאֻשָּׁר יוֹתֵר. וּבְהַגִּיעַ הַשָּׁעָה הָרְבִיעִית אַתְחִיל לְהִתְרַגֵּשׁ וְלִדְאֹג. אָז אֵדַע לָרִאשׁוֹנָה אֶת מְחִיר הָאֹשֶׁר! אַךְ אִם תָּבוֹא בְּכָל שָׁעָה שֶׁתִּהְיֶה, לֹא אֵדַע לְעוֹלָם אֵימָתַי עָלַי לְהִתְכּוֹנֵן בְּלִבִּי... כִּי גַּם בְּעִנְיָן זֶה יָפֶה כֹּחָם שֶׁל טְקָסִים קְבוּעִים.

"מַה זֶּה 'טְקָס'?" שָׁאַל הַנָּסִיךְ הַקָּטָן.

"גַּם זֶה מִן הַדְּבָרִים שֶׁהֵזְנַחוּ יֶתֶר עַל הַמִּדָּה," עָנָה הַשּׁוּעָל, "וַהֲרֵי זֶהוּ מַעֲשֶׂה הַמַּבְדִּיל יוֹם אֶחָד מִכָּל יֶתֶר הַיָּמִים וּמְיַחֵד שָׁעָה אַחַת מִכָּל הַשָּׁעוֹת הָאֲחֵרוֹת. הֲרֵי לְמָשָׁל, טֶקֶס הַמְּקַבֵּל אֵצֶל צַיָּדֵי: כָּל יוֹם חֲמִישִׁי בַּשָּׁבוּעַ נוֹהֲגִים הֵם לָצֵאת בִּמְחוֹלוֹת עִם נַעֲרוֹת הַכְּפָר. לָכֵן הַיּוֹם הַחֲמִישִׁי הוּא בִּשְׁבִילִי יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב! כִּי אוֹתוֹ יוֹם יָכוֹל אֲנִי לְהַרְחִיק לְטַיֵּל עַד הַכֶּרֶם. אִלּוּ רָקְדוּ הַצַּיָּדִים בְּכָל שָׁעָה שֶׁהִיא, כְּכָל הָעוֹלֶה עַל רוּחָם, הָיוּ כָּל הַיָּמִים דּוֹמִים זֶה לָזֶה וּלְעוֹלָם לֹא הָיִיתִי זוֹכֶה לְיוֹם חֶפְשָׁה וּמַרְגּוֹעַ."

הַנָּסִיךְ הַקָּטָן אִלֵּף אֶת הַשּׁוּעָל. אַךְ הִנֵּה הִגִּיעָה שְׁעַת הַפְּרִידָה...

"אֲהָהּ!" קָרָא הַשּׁוּעָל, "בָּכֹה אֶבְכֶּה אִם תַּעֲזָבֵנִי..."

"בְּךָ הָאָשָׁם," אָמַר הַנָּסִיךְ הַקָּטָן, "כִּי לֹא נִתְכַּוַּנְתִּי כְּלָל לְהָרַע לְךָ; אַתָּה בִּקַּשְׁתָּנִי כִּי אֲאַלֵּף אוֹתְךָ..."

"אֱמֶת, נָכוֹן הַדָּבָר," הוֹדָה הַשּׁוּעָל.

"אַךְ כָּעֵת בָּכֹה תִּבְכֶּה!" אָמַר הַנָּסִיךְ הַקָּטָן.

"אָכֵן..." הֵשִׁיב הַשּׁוּעָל.

"אִם כֵּן, אַתָּה נִמְצָא מַפְסִיד!"

"לֹא, אֲנִי נִמְצָא נִשְׂכָּר בְּגִלַּל עֵין הַזָּהָב אֲשֶׁר לַשִּׁבֳּלִים..." אָמַר הַשּׁוּעָל וְהוֹסִיף:

"לֵךְ לַחֲזוֹת שֵׁנִית בַּשּׁוֹשַׁנִּים, אוֹ אָז תִּוָּכַח לָדַעַת כִּי הַשּׁוֹשַׁנָּה אֲשֶׁר לְךָ אַחַת וִיחִידָה הִנָּהּ בְּכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. וּכְשֶׁתָּבוֹא לְהִפָּרֵד מִמֶּנִּי, אַגִּישׁ לְךָ מִנְחָה נָאָה — סוֹד אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ."

הַנָּסִיךְ הַקָּטָן הָלַךְ לַחֲזוֹת שֵׁנִית בַּשּׁוֹשַׁנִּים.

"אֵינְכֶן דּוֹמוֹת לַשּׁוֹשַׁנָּה שֶׁלִּי כָּל עִקָּר!" אָמַר לָהֶן הַנָּסִיךְ הַקָּטָן, "אֵינְכֶן עֲדַיִן אֶלָּא סְתָם שׁוֹשַׁנִּים. אִישׁ לֹא אִלֵּף אֶתְכֶן, — גַּם לֹא אֵלַף עַל יְדֵיכֶן. דּוֹמוֹת אַתֶּן לְשׁוּעָלִי, שֶׁעָה שֶׁפְּגַשְׁתִּיו לָרִאשׁוֹנָה; אוֹתָהּ שָׁעָה לֹא הָיָה שׁוּעָלִי שׁוֹנֶה כָּל עִקָּר מִמֵּאָה אֶלֶף שׁוּעָלִים אֲחֵרִים. אוּלָם מֵאָז הָיָה לִידִידִי הֲרֵיהוּ אֶחָד וְיָחִיד בָּעוֹלָם כֻּלּוֹ."

דְּבָרָיו אֵלֶּה הֵבִיאוּ אֶת הַשּׁוֹשַׁנִּים בִּמְבוּכָה.

"הִנְּכֶן יָפוֹת, אַךְ רֵיקָנִיּוֹת," הוֹסִיף וְאָמַר, "וּכְלוּם כְּדַאי לְהַקְרִיב אֶת הַחַיִּים לְמַעַנְכֶן? בְּעֵינֵי הַזָּר הָעוֹבֵר לְתֵמוֹ אֵין הַשּׁוֹשַׁנָּה שֶׁלִּי שׁוֹנָה וְנִבְדֶּלֶת מִכֶּן. אוּלָם בְּעֵינַי אֲנִי הֲרֵיהִי חֲשׁוּבָה מִכֻּלְּכֶן, כִּי רַק אוֹתָהּ הִשְׁקִיתִי יוֹם־יוֹם; רַק אוֹתָהּ שַׂמְתִּי תַּחַת פַּעֲמוֹן־זְכוּכִית, אַף שֶׁכּוֹתִי עָלֶיהָ בְּפַרְגּוֹד מִפְּנֵי הָרוּחוֹת הָעַזּוֹת. רַק לְמַעַנָהּ הָרַגְתִּי אֶת הַזְּחָלִים (חוּץ מִשְּׁנַיִם־שְׁלֹשָׁה, שֶׁהִשְׁאַרְתִּים בַּחַיִּים לְמַעַן יִהְיוּ לְפַרְפָּרִים); רַק לְקוֹלָהּ הֶאֱזַנְתִּי שָׁעָה שֶׁקִּבְּלָה אוֹ הִתְפָּאֲרָה, וּלְעִתִּים אַף בְּשָׁעָה שֶׁהֶחֱרִישָׁה, שֶׁהֲרֵי זוֹ הַשּׁוֹשַׁנָּה שֶׁלִּי..."

הַנָּסִיךְ הַקָּטָן חָזַר אֶל הַשּׁוּעָל.

"שָׁלוֹם עָלֶיךָ!" אָמַר כְּשֶׁהִגִּיעָה שְׁעַת הַפְּרִידָה.

"בָּרוּךְ תִּהְיֶה בְּצֵאתְךָ!" עָנָה הַשּׁוּעָל, "הִנֵּה סוֹדִי וְהוּא פָּשׁוּט מְאֹד: אֵין לִרְאוֹת אֶת הַדְּבָרִים הַיָּטֵב אֶלָּא בַּלֵּב בִּלְבַד. כִּי הַדָּבָר הֶחָשׁוּב בֶּאֱמֶת סָמוּי מִן הָעַיִן."

"כָּל דָּבָר חָשׁוּב סָמוּי מִן הָעַיִן," חָזַר הַנָּסִיךְ הַקָּטָן לְמַעַן יֵחָרֵת בְּלִבּוֹ.

"הַזְּמָן שֶׁהִקְדַּשְׁתָּ לְשׁוֹשַׁנָּתְךָ הוּא הַמְשֻׁבָּח לָהּ חֲשִׁיבוּת כֹּה רַבָּה," אָמַר הַשּׁוּעָל.

"הַזְּמָן שֶׁהִקְדַּשְׁתִּי לַשּׁוֹשַׁנָּה שֶׁלִּי..." חָזַר הַנָּסִיךְ הַקָּטָן לְמַעַן שַׁנֵּן אֶת הַדָּבָר הֵיטֵב.

"בְּנֵי־הָאָדָם שָׁכְחוּ אֱמֶת זוֹ," הוֹסִיף הַשּׁוּעָל, "אוּלָם עָלֶיךָ לִזְכֹּר אֶת הַדָּבָר תָּמִיד. כִּי לְעוֹלָם עָרֵב אָדָם לִשְׁלוֹמוֹ שֶׁל אוֹתוֹ שֶׁהוּא מְאַלְּפוֹ. עָרֵב אַתָּה לִשְׁלוֹם שׁוֹשַׁנָּה שֶׁלְּךָ..."

"אֲנִי עָרֵב לִשְׁלוֹם שׁוֹשַׁנָּה שֶׁלִּי..." חָזַר הַנָּסִיךְ הַקָּטָן לְמַעַן יֵחָרֵת הַדָּבָר בְּלִבּוֹ.

רשימת תמונות

מרדכי ארדון, מבט למרחקים, ציור השער
נחום גוטמן, שבת בטבריה, 9
מרק שגאל, הפרות המעופפות, 13
יעקב פינס, פרש במדבר, 24
יוג'ין דלקרואה, פגניני, 32
ראול דופי, כן תווים צהוב וכינור, 51
פרנאנד לז'ה, כפפות ישנות, 54
אביגדור אריכא, לחם וסכין, 58
רוברט דלוני, צורות מעגליות — שמש, 72
ראובן רובין, אחד העם, 76
יחיאל קריזה, חיפה — העיר התחתית, 98
משה מוקדי, דמויות, 102
יחזקאל שטרייכמן, 107
משה כגן, כינרת, 110
שרגא וייל, גן, 113
ציונה תג'ר, המשורר אברהם שלונסקי, 117
סטפה רייס, דמדומים, 120
אנה טיכו, עץ זית, 123
יאיר גרבוז, ללא כותרת, 124
אדוארד מונק, הבודדים, 125
ג'ון טינגלי, מֵיצג של צורה סגלגלה, 131
ליאופולד קרקאור, קוץ, 132

קלוד מונה, מנוחה בצל הלילך, 136
ראול דופי, באופרה, 141
טולוז לוטרק, היפה והחיה, 153
ארתור דֶו, המבקר, 161
וינסנט ואן גוך, ליל כוכבים, 165
אונורה דומיה, דון קיחוטה, 168
סלוואדור דאלי, דון קיחוטה, 169
פול קליי, שני אנשים נפגשים, 175
שגרא וייל, מבוך, 180
רנה מגריט, הכומר מרי, 181
עבול חאסן, שאח ג׳האן, 188
רוזטה, מתוך ספר של שאח ג׳אהן, 193
רנה מגריט, הראי הכוזב, 196
ג׳יימס אנסור, דיוקן עצמי עם מסכות, 204
אנדי וורהול, דיק טרייסי, 210
ג׳ורג׳יו דה קיריקו, החוזה, 219
איב לפברה, 225
פבלו פיקסו, דומם עם ראש עתיק, 237
דומיניקו גנולי, אדם משני צדדים, 240
אודרי ברגנר, באהלי קידר, 244
לאה ניקל, אקריליק על בד, 249
אודילון רדון, הקונכייה, 252
חואן מירו, אדם מיידה אבן בציפור, 253
דודו גרשטיין, מרפסת עם גרניום, 256
יוסל ברגנר, מוות במשפחה, 263
רות שלוס, בדידות, 270
פרנאנד לז׳ה, מפתחות, 274
אירן אברט, רכבת המוות, 279
צבי מאירוביץ, קרוסנו, 286
מרסל ינקו, החייל הפצוע, 291
אביגדור אריכא, ברושים ואזוביון בירושלים, 299
רות שלוס, גדר תיל, 303
מוריץ ק׳ אֶשר, דומם ורחוב, 309

תמונת השער: מרדכי ארדון, מבט למרחקים, 1971

0 01820000800 9
דאנאקוד 182-800

כנסו לאתר מעלות החדש

www.maalot-sfarim.co.il

"מעלות" הוצאת ספרים בע"מ